WIDENER
HN Q3L7 B

Digitized by Google

Hun L 841.44.30

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND GIVEN
IN MEMORY OF
GEORGE SILSBEE HALE
AND
ELLEN SEVER HALE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

PÁKH ALBERT

HUMOROS ÉLETKÉPEI.

KIADTA

A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

PEST.

NYOMATOTT AZ „ATHENAEUM" NYOMDÁJÁBAN.

1870.

Pártolói illeték 1869-re.

Digitized by Google

A Kisfaludy-Társaság pártolói részére

az 1867/9-ki folyamban

eddigelé megjelentek:

1. A Frithiof-monda Tegnér Ezsaiástól. Forditotta Győry Vilmos. Jutalmazott műforditás. Pest. 1868. (Pártolói illetmény 1867-re.)

2. Szibill története. Regény Feuillet Oktávtól. Forditotta Concha Győző. Pest. 1868. (Pártolói illetmény 1867-re.)

3. Vachott Sándor költeményei. Harmadik, teljes kiadás. Vachott Sándor emlékezetével Tóth Lőrincztől. Pest. 1868. (Pártoló illetmény 1867-re.)

4. A Nibelungok, Szász Károly forditásában, bevezetéssel. Pest. 1869. (Pártolói illetmény 1867-re, részben 1868-ra.)

5. Molière vigjátékai. Harmadik kötet (A Mizantrop Szász Károly, A tudós nők Arany László forditásában.) Pest. 1869 (Pártoló illetmény 1868-ra.)

6. Thackeray vig elbeszélései. Forditotta Balázs Frigyes. Első kötet. (Gahagan örnagy életéből. — Rovena és Rebeka.) Második kötet. (Az angolok a Tuileriákban. — Kukly ur beszédei. — A mi utczánk. — Birke és fiatal barátjai. — Mrs Perkins bálja.) Pest. 1869, 1870. (Pártolói illetmény 1868-ra, részben 1869-re.)

7. Pákh Albert humoros életképei. Előszóval Gyulai Páltól. Pest. 1870. (Pártolói illetmény 1869-re.)

☞ A mely alapitók és pártolók az elősorolt könyveket meg nem kapták volna, sziveskedjenek fölszólalásaikat akár a Kisfaludy-Társaság titkára Greguss Ágosthoz (Al-Dunasor 22 sz.), akár az Eggenbergér-féle könyvkereskedéshez (Barátok tere 6. sz.) intézni.

Megjelentek továbbá

s az Eggenberger-féle könyvkereskedés utján minden könyvárusnál kaphatók:

A KISFALUDY-TÁRSASÁG ÉVLAPJAI

ÚJ FOLYAM.

Első kötet. (1860—1862.) 282 lap. Ára 1 frt 50 kr.
Második kötet. (1863/4—1864/5.) 447 lap. Ára 2 frt.
Harmadik kötet. (1865/6—1866/7.) 561 lap. Ára 3 frt.
Negyedik kötet. (1867/8—1868/9.) 787 lap. Ára 4 frt.

E kötetek tartalma, a hivatalos közleményeken kivül:

I. kötet. Greguss Ágost. A népköltészet viszonyáról a müköltészethez. (Székfoglaló.) — Fáy András. Cicero két beszéde (I. A. Lic. Archias költő mellett. II. M. Marcellus mellett.) — Erdélyi János. Aesthetikai tanulmányok. — Szász Károly. Lorántfi Zsuzsána szőnyege. — Jókai Mór. Bábel. — Madách Imre. Az aesthetika és társadalom viszonyos befolyása. (Székfoglaló.) — Fábián Gábor. Pár szó a milésiákról, s Appuleius regényé-

Digitized by Google

PÁKH ALBERT

HUMOROS ÉLETKÉPEI.

KIADTA

A KISFALUDY-TÁRSASÁG.

PEST.

NYOMATOTT AZ „ATHENAEUM“ NYOMDÁJÁBAN.

1870.

Digitized by Google

HunL 841.44.30

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
DEC 4 1973

Hale

Digitized by Google

EMLÉKBESZÉD

PÁKH ALBERT FELETT.

Olvasta a M. T. Akadémiában 1870. nov. 7-kén

GYULAI PÁL.

Nehány perczet, egy rövid fél órát akarok szentelni derék társunk, Pákh Albert emlékének, ki már majdnem négy év óta sírban nyugszik. Későre teljesitem e kötelességet, de nem ok nélkül. Szoros barátság fűzött az elhunythoz s tizenhét év óta résztvevő, majdnem mindennapos tanuja voltam szenvedéseinek, s halála után is nem annyira az iró pályája foglalkoztatta lelkemet, mint a hű barát és szerencsétlen ember emléke borult szivemre. Pedig e szószéket, Tekintetes Akadémia, nem a baráti érzelmek, nem az egyéni szenvedések, hanem az irói küzdelmek és dicsőség rajza illeti meg. Ime oka késedelmemnek. Azonban az idő nem könnyen enyhiti az erős emlékeket, s most négy év után

Digitized by Google

sem tudok szabadulni amaz érzés felindulásaitól. Hijába akarom csak az irót rajzolni Pákhban: az ifju és nagyreményü humorista pályája csakhamar megszakad s egy beteg ember szenvedéseibe vész; a szerkesztő szakadatlan munkássága pedig ugy tünik föl nekem, mint egy fejlődésében megakadályozott iró küzdelme az elhagyottság és tétlenség ellen.

Valóban Pákh irói pályája nincs arányban kitünő tehetségével, s ez ellenmondást a magán ember szerencsétlensége fejti meg. Egy szenvedésteljes élet tárul fel előttünk. Husz évig hordozni egy roszul gyógyitott betegség átkos következményeit, s mégis teljesiteni, a mennyire lehetséges, minden kötelességet, melyet a hazafiság, fiui, testvéri szeretet és barátság elénkbe szab; remények és siker közt lépni az irói pályára, s egy pár mulva eltemetve minden magasb becsvágyat, a betegágy szenvedései s a szerkesztői asztal gépies foglalkozásai közt tölteni el az ifju- és férfikor legszebb éveit; lemondani az élet örömeiről, de nyugodtan hordani súlyát; a közélet munkása, a szülői ház vigasza, a baráti körök disze, felderitője lenni: ime Pákh Albert élete, a szenvedés és türelem, a lemondás és áldozatkészség pályája, melyre egy érző, de

Digitized by Google

törhetlen lélek humoros derüje árasztá fényét. Nem szemlélhetni e pályát megindulás, a fájdalom és tisztelet megindulása nélkül, s midőn emlékét megujitom, ugy hiszem, nem csak a kegyelet, hanem egyszersmind az igazság sugallatát követem, ha az iró munkássága mellé oda rajzolom az ember küzdelmét is, ki egy eljátszott élet romjain még fölemelkedni képes, s ha nem lehet azzá, mire hivatva volt, vég leheletéig nem szünik meg hiven és sikerrel szolgálni a nemzeti müveltség ügyét.

Pákh korán lépett az irói pályára. Az alig huszonkét éves humorista és hirlapiró szokatlan figyelmet keltett, bár a közönség nevét sem ismerte, mert humoros vázlatait, melyek koronkint a Frankenburg „Eletképei"-ben jelentek meg, Kaján Ábel ál név alatt alatt bocsátotta közre, s mint Csengery „Pesti Hirlap"jának dolgozó társa névtelenül irt. De annál ismertebb volt egyénisége az irodalmi körökben, s az a fiatal irói csoport, mely élén Petőfivel egy egész irodalmi forradalmat készült megindítani, szövetségesének tekintve, a jövő humoristáját üdvözölte benne. Mily hamar elhervasztá a sors keze e reményt! A fiatal humorista csak pályáját kezdhette meg, s három évi kisérlet után örökre elhallgatott. Azonban a várakozás, melyet felköl-

Digitized by Google

tött, nem volt alap nélküli. A humornak nem egy eleme rejlett benne, sőt természete és jelleme alapját képezte. Senki sem volt társai közt oly kevéssé lyrai vagy szónoki természetü. Épen nem volt lelkes fiatal ember a szó közönséges értelmében. Mint ember és iró a nagyban vagy nagynak tetszőben ösztönszerüleg kereste az árnyoldalt vagy nevetségest, s a kicsinyben vagy kicsinynek látszóban könnyen tudott valami érdekest fölfedezni. Mélyen érző szivében erős szenvedélyek szunyadtak, de nem tudott se tisztán érzelmes, se tisztán pathetikus lenni. Egy ugy nevezett lelkes czikk, megható szónoklat, vagy komoly elmélkedés nagy megerőtetésébe került, s mégis, vagy talán épen azért, a legtöbbször szárazon ütött ki. De ha, mint rendesen, a tréfa, enyelgés vagy gunyor hangján fejezte ki örömét és fájdalmát, vagy szeszélyes fordulatok kanyargásán fejtegette eszméit, szellemének egész gazdagsága, kedélyének egész bensősége nyilatkozott. Élénk érzéke volt az emberi gyöngeségek, ugy a magáéi, mint másokéi iránt. Egyetlen éles pillantással észrevette az egyén vagy helyzet nevetséges, de egyszersmind jellemző oldalát. Jól tudta utánozni mások gondolkodás-, beszéd-, irásmódját, s egy-egy találó vonással vagy csak puszta

Digitized by Google

elnevezéssel egész torzképet rajzolt. De a guny ez erős ösztönét szintoly erős emberszeretet mérsékelte. A kettő összeolvadt benne, mint ál nevében a Kaján és Ábel név, mint arczkifejezésén a kék szemek szelid fénye s az ajkak gunymosolya.

E humoros ért táplálták a körülmények is, melyek közt fölnevekedett, s mintegy kedvezni látszottak kifejlésének. Volt benne valami polgárias s ösztönszerü idegenkedés a táblabiróiastól. Szivében erős nemzeti érzés dobogott, nemzeti hiuság és előitéletek nélkül. Rozsnyón született 1823-ban, atyja evangelikus lelkész volt, szellemi tekintetben a wakefieldi lelkész másolata. A Szepességen nevekedett, hol a német müveltség és magyar hazafiság oly sajátságos vegyületet képez. Sopronban folytatta tanulmányait s az ottani magyar irodalmi társaságban ébredt föl benne a magyar irodalom szeretete. Majd Debreczenbe ment mint joghallgató s e nagy magyar városban mintegy magába szivta a magyar faj minden nemesebb hajlamát, de egyszersmind fejletlensége élénk és fájdalmas érzetét is. Korán megismerkedett az idegen irodalmakkal s a magyar közélet és irodalom benyomásai közé némi európai szellemet vegyitett. Az nem volt puszta véletlenség, hogy midőn 1845-ben,

Digitized by Google

mint jurátus, Pestre jött, a „Pesti Hirlap“-nak lett dolgozótársa, s igy az ellenzéknek ahhoz a töredékéhez csatlakozott, mely nem sokat remélt az ősi alkotmány intézményeinek fejlesztő erejétől s az ujkori parlamentalismus jelszavait irta zászlójára. Ez eszmék feleltek meg leginkább hajlamainak és müveltségének. Hasonló ok vezette irodalmi pártállásában is. A Petőfi-körhöz csatlakozott, nem barátságból, bár Petőfinek ő volt legrégibb s áldozatra legkészebb barátja, hanem izlése irányánál fogva. Nem volt ugyan erős érzéke a magyar népies iránt, nem osztozott Petőfi politikai álmodozásaiban, nem örvendett, ha erőteljessége nyerseséggé fajult, vagy naivsága eget ostromló meghasonlásba tévedt; de a humoros kedély, a természetes egyszerüség, a szeretetreméltó őszinteség, mely tulajdonok Petőfi lyráját oly kiválóan jellemzik, teljes rokonszenvével találkoztak. Az angol humoristák voltak kedvencz olvasmányai, s épen oly kevéssé kedvelte a német érzelmességet, mint a magyar szónokiasságot. Örömest áradt gúnya szónokaink és költőink szenvelgése és dagálya ellen. Politikai iránya és irodalmi izlése egymással kapcsolatban voltak. Mig a politikai téren azok sorában küzdött, kik a régi megyerend-

Digitized by Google

szert a haladás akadályának s a szabadság gyönge biztositékának tekintették: addig az irodalomban a fejlődés táblabirói nyügeinek tartotta a sujtásos szónoklat uralmát, a felületes nemzeti irány szükkörüségét s az élet benyomásaitól el-elforduló ál idealismust.

Ily szellem lelkesitette a fiatal humorista és hirlapiró munkásságát. Humoros vázlatai majd mindenikében gúnyos czélzásokat vehetni észre elbeszélési modorunk ünnepies, czifrálkodó, szenvelgő sajátságaira. Sőt a „Fiatal oriás“ czimü műve nem egyéb, mint szatirája az akkor divatos magyar regények- és beszélyeknek. „Ignácz és Konstancziá“-ban egy ifjut és nőt rajzol, kik szépirodalmi lapjaink phraseologiájával táplálkoznak. Oly párbeszédet hallunk itt, melyet hűség és jellemzés tekintetében majdnem Molière „Précieuses ridicules“-je mellé tehetni. Pákh nem csinált személyeket rajzol, hanem élő egyéneket alakit át. Legkevésbbé sikerült vázlatain is érzik a benyomás közvetlensége. A legmindennapibb élet felé fordul. Hősei a legközönségesebb emberek: egy jámbor és minden szolgálatra kész instructor, egy városi érzelgő irnok, egy fontoskodó jurátus és szónokiasan szenvelgő udvarló. Mintha szatirát akarna

Digitized by Google

irni beszélyiró társaira, kik nagyszerü hősökkel, óriás szenvedélyekkel birkóznak — és akaratlan humoristáva lágyul. Oly benső szeretettel csüng személyein, a látszólag érdektelenben emberileg annyi érdekest láttat, kedélye derültségével annyira megaranyoz mindent, hogy e felfordult világ elbájol, e jó bolondok iránt valódi részvétet érzünk, mintha bolondságukból bennünk is szunyadna egy kis adagocska. Mintegy tiz humoros vázlatot irt, melyeket soha sem szándékozott összegyüjteni. Kisérleteknek nézte, melyeket nagy művekkel kellene elfeledtetni, ha különben is el nem feledtetnének. Valóban kisérletek is, de egy kitünő tehetség kisérletei. Nem annyira magokban becsesek, mint ama körülménynél fogva, hogy előhirnökei egy humorban gazdag lélek fejlődésének. Azonban igy is van köztök egy pár, melyeket a legszigorubb kritika is méltányolhat. „Egy nap egy instructor életéből“, „Az irnok szerelme,“ „Ignácz és Konstanczia“ oly sikerült müvek, hogy irodalmunkban maig is e műfaj legjobbjai közé tartoznak.

Mint hirlapirót is humoros oldala tüntette ki. A „Pesti Hirlap“ fővárosi ujdonságait irta, mely rovat akkor politikai lapjainknak mintegy tárczáját

Digitized by Google

képezte. Rövid rajzok a főváros politikai és társadalmi életéből, irodalmi és művészeti kisebb bírálatok, könnyed elmélkedések és polemiák váltakoztak itt a szatira és humor hangulatai közt. E rovat soha sem volt olvasottabb, mint Pákh kezében. Mig társai vezérczikkekben ostromolták a kormányt s a régi megyei rendszert, addig Pákh ötleteivel szolgálta pártját s néha kitünő sikerrel. Történt a többek között, hogy egy megyei gyülésen nehány sorával megbuktatta a kormánypárt egyik vezérszónokát, mert a „Pesti Hirlap“ a gyülés folyama alatt érkezett meg, kézről kézre járt, s a hallagatóság oly nevetésbe tört ki, hogy a kigunyolt szónok nem folytathatta tovább beszédét és megzavarodva ült le. A „Pesti Hirlap“ dolgozó társai reformálni igyekeztek a magyar hirlapi stylt, kivetkőztették a megyei szónoklat sallangjaiból s európaibb formába öntötték. E törekvés Pákhban is támagatóra talált, a mennyiben az ujdonsági rovatba, hol eddig nehézkes szárazság, vagy elméskedő erőködés uralkodott, szellemet, könnyedséget és humort lehelt. A párt iránya mellett hiven szolgálta a nemzetiség, irodalom és izlés érdekeit. A guny nyilait legörömestebb szórta azok ellen, kik irodalomban és társas életben tul-

Digitized by Google

buzgóságukkal veszélyeztették a nemzetiség ügyét, vagy a nemzeti irány és sajátság leplével fedeztek minden hóbortot és izléstelenségét. Csak némely pesti német iró civilisatori dölyfe volt ennél is kedvenczebb tárgya: ki nem fogyott a gúnyból, ha ostromolhatta e pöffeszkedést, mely oly lenézőn tekint a magyarra, s a német müveltség képviseletével kérkedik, melyhez egyetlen fövény szemet sem hordott.

Három évet töltött Pákh a hirlapirói izgalmas körben. Mint a fővárosi élet krónikairója jól ismerte Pestet; mint kellemes társalgó szivesen látott vendége volt a társas köröknek, s fogékony kedélye az élet tarka benyomásaitól pezsgett. Életkedve, humora, mely a legkülönbözőbb viszonyok között is fel tudta találni magát, szerencsét, boldogságot látszottak igérni; fejlődő tehetsége, mely az első kisérletek után nyomosabb munkásság, magasb czél felé vonzotta, mintegy biztositá számára a humorista koszorúját. Azonban minden máskép történt. Egy roszul gyógyitott betegség hervasztani kezdé életkedvét és feldulta pályáját. 1847 nyarán egy ausztriai vizgyógyintézetbe volt kénytelen utazni s ott töltötte az 1848- és 1849-diki éveket. Betegen, elhagyatva, hazájáért és családjáért

Digitized by Google

aggódva töltötte napjait. A haza ügye elbukott, s atyja sok évi börtönre itéltetett. Hazája és családja romjain állott meg, midőn 1850 nyarán hazájába visszatért, maga is a mult idők romja. Egészsége még most sem állott helyre és többé soha. Eljátszottnak tekintette életét, de ugy hitte, nem élhet tétlen és még tehet valami hasznot. Nem a humorista koszorujáról álmodozott; többé nem tartotta magát irónak; se elég kedvet, se elég erőt nem érzett nagyobb művek irására; de tudta, hogy beteges állapottal is alkalmas szerkesztő lehet és e szomoru korszakban kötelessége szolgálni a nemzetiség és irodalom érdekeit. Még ez évben az „Ujabbkori Ismeretek Tára“ szerkesztését vállalta el, melyet 1855-ben végzett be. Majd 1853 elején a „Szépirodalmi Lapok“ czimü hetilapot inditotta meg. Sokszor napokig ágyában szerkesztett, egy kis zsámolyon dolgozgatva. Humora most sem hagyta el de csak társalgásában nyilatkozott; a mit irt, azok legtöbbnyire átdolgozások, forditmányok valának s a beküldött kéziratok javitása vagy átalakitása. Mindkét vállalatával gazdagitotta irodalmunkat. Az „Ujabbkori Ismeretek Tára“ hézagot töltött be, s kivált első kötetei becsesek, mig a közönség részvétlensége miatt, a kiadó sürgetésére,

Digitized by Google

nem kellett összébb szoritani a vállalat eredeti tervét. A „Szépirodalmi Lapok“ kitünő erőktől támogatott folyóirat volt, s épen oly határozottan küzdött költészetünk nép-nemzeti iránya mellett, mint a mily erélylyel támadta meg kinövéseit. Csak egy fél évig állhatott fen, a részvétlenség miatt meg kellett szüntetni. Pákh a magyar olvasó közönségben oly jelenségeket vett észre, melyek mig egy részről szomoritók voltak, addig másfelől némi reményt keltettek, s egy uj vállalat megindításán gondolkozott, mely inkább megfelelhet a változott viszonyok szükségeinek.

Valóban a forradalom után irodalmi viszonyaink sajátságosak voltak. Az alkotmány eltörlése, a nemzetiség nyilt megtámadása s a mesterségesen germanizáló törekvések korszakában a társadalom minden osztályának fokozott erővel kellett volna támogatni az irodalmat. De az nem történt, s csak később láttunk e tekintetben erélyesebb mozgalmat, midőn politikai reményeink éledni kezdének. Majdnem 1859-ig az irodalom meglehetős elhagyottságban tengett; a müveltebb közönség száma mintegy apadóban volt. A politikai pártok némi kisérlet után, a censura vas keze miatt, oda hagyták a politikai lapok támoga-

Digitized by Google

tását, mintha ily korban a politikai lapok csak a pártprogrammokért léteznének s nem a nemzetiség és irodalom érdekeiért s a nemzeti szellem fentartásáért. A régi conservativ és ellenzéki párt egyesülve csak egyetlen irodalmi vállalatot inditott meg, a „Nemzeti Könyvtár"-t, a régibb költők és történetirók gyüjteményét, de ezt is elhalni engedte. A bécsi lapok olvasása jött divatba, mert azok szabadabban irhattak. A közös veszteségben egyesült két politikai nagy pártban nem volt annyi lélek, hogy részvények utján egy politikai nagy lapot alapitson s az irodalom magasabb törekvéseit minden lehető uton-módon támogassa. A táblabiró, ki ma is csak politikai szempontból becsüli az irodalmat, hazafi-fájdalomba merülve, nem ért rá ily csekélységre. A müveltebb közönség számára irt folyóiratok és könyvek találkoztak a legcsekélyebb részvéttel. Ugy látszott, hogy e közönség napról napra fogy, de növekedőben van egy új, a társadalom alsóbb rétegeiből. Minden, mit e közönségnek irtak, részvétnek örvendett; azonban az irodalom e körében nyegleség és felületesség uralkodott, s oly hajhászata a népies- és népszerünek, mely sértette a jó izlést.

Pákh ugy hitte, hogy szükség van oly vál-

Digitized by Google

lalatra, mely e két közönséget közvetitse, melyben mindkettő találjon valamit, mely ujdonszerüségével és olcsóságával nagy elterjedésre számithasson. Igy keletkezett a „Vasárnapi Ujság," melléklapjával, a „Politikai Ujdonságok"-kal. E két lap nem jelölt ugyan uj irányt se az irodalomban, se a politikában, de fontos mozzanat volt müveltségtörténetünkben, kivált ama szomoru korszakban. Oly nagy közönséget teremtett és növelt föl a magyar irodalomnak, minőt azelőtt encyklopedikus lap soha. Előfizetői száma mindjárt az első években az 5—7000-et felülmulta, s e szám később is inkább növekedett, mint apadt. S ezt leginkább Pákh szellemének és tapintanának köszönhetni. Megvetette az eddigi néplapok affectált népies hangját, s a világosságban, egyszerüség- és kellemben kereste a hatást. Az ismeretek terjesztését, a nemzeti érzés ápolását tüzte feladatául, lépcsőnkint emelve közönségét tartalom- és formában. Maga kevesett dolgozott lapjába, mindig névtelenül, s leginkább olyant, mire más nem vállalkozott; de bizonyos tekintetben ő irta lapja nagy részét. Számos iró és nem iró czikkét dolgozta át a lap szükségeihez alkalmazva, s nem egy irónak adott tárgyat és munkát, s mennyi mindent javi-

Digitized by Google

tott egész a legkisebb ujdonságig. Mindenütt meglátszott keze nyoma, éltető szelleme. S mig a „Vasárnapi Ujság“ az irodalom érdekeit ily kitünően szolgálta, addig politikai melléklapja a legjótékonyabban hatott a nép politikai szelleme fejlesztésére. Ki egykor gunyolta a phrasisok uralmát s ostorója volt a szájas hazafiságnak, soha sem sülyedhetett oda, hogy a nép ámitója legyen, bár e szerepet nálunk még jeles irók sem szokták megvetni. Az elnyomatás szomoru korszakában leginkább a politikai tények tárgyilagos csoportositása- és magyarázatára szoritkozott, igyekezett a népben ébren tartani a nemzeti szellemet s áldozatkészségre lelkesiteni a hazafiság oltárán. Később a pártok küzdelmei között is megtartott bizonyos tárgyilagosságot, józan mérsékletet, s lapja a néplapok közt mindvégig az egyetlen maradt, mely többre becsülte a népet, mintsem puszta politikai eszköznek tekintse és hizelegjen gyöngeségeinek.

Tizenkét évig szerkesztette e két testvérlapot, sőt 1863-ban a „Magyar Sajtó“ szerkesztését is elvállalta.

A legfáradhatlanabb magyar szerkesztő egy beteg ember volt, s a ki a közszellemet ébresz-

Digitized by Google

teni, a csüggedőkbe reményt önteni igyekezett, maga felől már rég nem táplált semmi reményt. Folyvást és mindvégig betegséggel küzdött. Munkából és szenvedésből, szerkesztésből s a maga orvoslatából állott egész élete. De a humor geniusza nem hagyta el kedvencz gyermekét. Ott lebegett fölötte és szárnyaival födözte. Törhetlenné edzette lelkét s vidám mosolyba olvasztotta könyeit. Nem engedte elzordonulni kedélyét, kiapadni az annyi nemes érzés forrását. Ott ült betegágyánál, elkisérte a szerkesztői asztal gondjaihoz, társaságba vezette, fel-felmutatva az élet hiu küzdelmeit, elringatta fájdalmát s á lemondás erejét s a megnyugvás vigaszát lehelte szivébe. Az iró humorista rég meghalt Pákhban, de a beszélő humorista folyvást élt, kivel iró humoristáink nem mindig állották volna ki a versenyt. A magyar társadalom, politika, irodalom mozgalmairól s a napi eseményekről senki sem beszélt több humorral, mint ő, ha a társalgásba bele melegedett. A vendéglőben vagy kávéházban az asztalt, hol ő ült, mindig hallgatók vették körül, s a tarsaság, melyben megjelent, kénytelen volt felvidulni. Humoros megjegyzései, élczei szájról szájra jártak a városban, s nem egyszer használta föl egyik vagy másik lap. Még

Digitized by Google

halála előtt egy pár héttel is vidáman vett részt az Akadémia és Kisfaludy-Társaság üléseiben, s midőn leverte is a betegség, régi humorával fogadta betegágya körül barátait. De halála előtt nehány nappal elkomorodott, s igy szólott egyik barátjához: „Oh ez már nem tréfa, érzem, hogy meghalok. Nem baj, ugy sem sokat ért egész életem!“ Ez volt az első és utolsó keserűbb panasz, mely ellebbent ajkairól.

Oh derék férfiu, te valóban sokat szenvedtél, de életed sokat, igen sokat ért nekünk, kik elvesztettünk. Hősiesen harczoltad végig pályádat, a szenvedés és türelem, a lemondás és áldozatkészség pályáját. A sír, mely szenvedéseidnek véget vetett, a legnemesebb szivü embert és irót fogadta ölébe. Emlékedet hiven megőrzi a magyar nép, melynek szellemi érdekeiért oly hiven s oly sikerrel küzdöttél, s az elismerés koszorúja, melylyel ime sirkövedet övezem, nem az enyém, barátodé, hanem a Magyar Tudományos Akadémiáé, melynek nevében szólottam.

Digitized by Google

Digitized by Google

TARTALOM.

Lap.

Emlékbeszéd Pákh Albert fölött Gyulai Páltól . . . III

Pákh Albert humoros életképei.

Egy este a debreczeni szinházban (1844) 1
Egy nap egy instructor életéből (1845) 13
Utazás Debreczenben (1845) 41
Egy városi irnok szerelme (1846) 95
A sipládás fia és a sipládás fiának az apja (1846). . . 141
Fiatal óriás (1846) 173
A honszerelmesek (1847) 211
Magyar dolgok külföldön (1847) 253
Spectabilis tanulmányok (1850) 271
Hunyadi János (1850) 287

Digitized by Google

Digitized by Google

EGY ESTE

A DEBRECZENI SZINHÁZBAN.

1844.

„Kidült bedült az oldala,
Belejár az Isten nyila;
A forgó szél dúdol rajta,
Boszorkánytáncz van alatta.“
Vörösmarty.

Digitized by Google

Digitized by Google

Debreczen nagy város; népességre nézve Magyarország második, magyarosságra nézve első városa. Ennyit a földleiratból; s ezt csak azért igtatjuk ide, még pedig a legelső helyre, hogy nyájas olvasóink a következő rajz szemléléséné erre folyvást emlékezni sziveskedjenek, s hogy egyszersmind magunkat is megkiméljük ennek szüntelen ismétlésétől.

És a nagy Debreczennek az ő kis szinházába vezetjük önt, szép olvasónő! „Szinházba?“ fogja ön kérdezni, s csodálva ránk függeszteni szép szemeit. Engedelmet e szóért: szinház, mely a tiszántúli világ (azaz ott, hova nekünk debreczenieknek a Tiszán kell átkelnünk) szinházróli fogalmai szerint nem egészen látszik alkalmasnak azon valami kifejezésére, hol esténkint a debreczeni szinészek és szinésznők — itt megint engedelmet kellene kérnem — és a lelki élvezet után sovárgó közönség összegyülnek mulattatni és mulatni. De minthogy ezen valami, bár igénytelen és szerénysége miatt láthatlan, de csakugyan ház, s minthogy a mai világban már Debreczenben is szinháznak nevezik a komédiaházat, nem fogja ön rosz néven vehetni, ha azt mi is szinháznak nevezzük. Szinházba megyünk tehát, kegyes engedelmével.

Digitized by Google

„Jaj de kicsiny!“ fogja ön felkiáltani, midőn a szinház udvarába belépünk. Nem a'! nem oly kicsiny az, engedelmet instálok*), mint ha még egyszer olyan kicsiny volna. Ötvenezer ember bele nem fér ugyan, de nem is azért készült, hogy mindez beleférjen. Mert mig lesz kukoricza meg szalonna, nemkülönben szarvasmarha és sertés (adja a pedig Isten, minél tovább és minél több legyen!) és mig lesznek oly jó szinészeink, mint eddig: mind addig ezen szinház ember miatt szét nem reped, s csak azért fog fenállani, hogy ötvenezer ember elől elbúhasson, s léte csak azon nemzeti szinü feliratból gyanittassék, mely a harminczados közben egy rozzant kapu fölött ezen szavakkal mosolyog az olvasni tudó felé és fölé: „Bemenet a szinházban!“

„Más kisebb városoknak, p. Sopron-, Kassa-, Győrnek, szebb és téresebb szinházuk van, mint ennek a határtalan Debreczennek,“ fogja ön alkalmasint mondani. Bocsánatot, hogy ujra instálnom kell az engedelmet, de ezen néhány szóra több észrevételünk van. Először is Debreczen nem határtalan; az igaz, hogy nagy, de nem határtalan. Akár elő is számláljam egyenkint a kapukat a város szélén. Itt csak a sár határtalan; de már ennek azután széle, hossza, mélysége mind határtalan. Még azután ama fentebbi városokkali összehasonlitás csak nekünk debreczenieknek kedvez. Ezen apró s vagyo-

*) A debreczeni ember minden harmadik szavánál „instál.“

Digitized by Google

ni tekintetben velünk nem versenyezhető városkák fényüzésen kezdik a civilisatió dolgát s szinházakat állitnak ezerek feláldoztával, szépeket és pompásakat; mi azonban azzal inditjuk meg a polgárisodás hajóját (hajó és Debreczen), a mi hasznos, a mi szükséges; nem pedig azzal, a mi kellemes, s a mi nélkülözhető. Szinház! Az egész világ tudja, hogy mi először utczáinkat köveztetjük ki, mert az embernek önmagán kivül vannak a marhák és taligás lovak iránt is kötelességei, s joggal egytől sem követelhetni, hogy ezentul is uton utfélen, a város kellő közepén fujja ki élete páráját ex non sufficienti. Ad vocem: utczakövezés! a zsidók meglehet régebben várják a Messiást, de hőbben, forróbban Izrael egy maradéka sem várta azt, mint sok magyar sziv Debreczen kiköveztetését. Pedig kár ugy áhitozni utána! Ha Kárpátainkon örökös hó és jég lehet, és senki sem akad fel rajta: miért ne lehetne Debreczenben örökös locs-pocs? Továbbá mi kisdedóvó-intézetet alapitunk, kisdedek, de gyermek kisdedek számára. Ezt csak azért tartjuk szükségesnek megmagyarázni, nehogy valaki a gár kisdedeket értsen, mint melyek számára vidékünkön egy helyen, hol alkalmasint emberkisdekek is vannak, nem régiben ily intézet állott fel. Alkotunk továbbá hangász egyletet, gazdasági egyesületet, gőzmalmot stb., s majd aztán ha mindez meglesz, azután épitünk szinházat nagyszerüen és Debreczenhez illőleg. Addig azonban, mig ez megtörténik, érjük be azzal, a mi van,

Digitized by Google

térjünk a mostani szinházba, örülendők az örülökkel.

Páholyba nem mehetünk, mert páholy nincs. Magyar ember alacsonyra, akarám mondani sikra született, nem szereti a magasat, kivévén a galériát, mely szüntelen, nyög az ember terhe alatt. Itt a zártszékjegy. Hol van, a ki megmutassa helyünket? „Oh! ki fog mindig másra szorulni? kiben életrevalóság van, az megtalálja zártszékét!“ gondolják ők, és „helyes a bőgés!“ mondaná rá a debreczeni pórsuhancz, ha t. i. hallaná gondolatunkat. És megtalálók mi is nyitott zártszékünket, mert hiszen mi életrevalók vagyunk.

A ház szépecskén telik. Földszint ember mellett ember ülve, állva, egymás mellé szorulva, mint hering a hordóban, s tánczolva a jéghideg tégla padolaton, mert hiszen nincs Debreczenben gyékény annyi, hogy egy felföldi várost határostul be lehetne vele téríteni. Nem messze ülőhelyünktől egy hosszú debreczeni arszlán, ki történetesen két orangutangszerü kezét téli kabátja oldalzsebébe dugva jött be s ugy vőn állást a földszin álló emberei között, most ki akarja huzni azokat börtöneiből, de bármint görbiti is könyökeit szomszédai hasának, a nagy szorongásban nem boldogulhat, s a kezek, daczára egy negyed órai működésnek, maradnak in statu quo. A karzaton, mely egészen körülrámazza a négyszegü házat, ember hátán ember, Nem hinné senki, mennyi sok jó ember fér meg ily kis helyen. De az is igaz, hogy inkább türte volna egynémelyik a 145 évi török

Digitized by Google

igat, mint most ezen kétórai nyügöt. Hijába! a sors ónsulyu karával rájok nehezkedett, s ily esetben, mit lehet egyebet tenni, mint nagyokat nyögni, mint a mellény gombjait repesztő s fülhasitó keserves hangokon feljajdulni, s a nyomott kebel szorult üregeiből egy-egy fájdalmas sohajt kifúni az ónsulyu kar tulajdonosához? mihez különösen a karzat emberei, meg hasonló magasságban fellengő bajtársaik, azon Kadentia istennő köténye alá vonult sohajhősök, a költönczök, oly emberül értnek.

De miért is sereglett be ma ily számosan a mélyen tisztelt közönség? Ritka dolog, az igaz, minálunk is az a „tömött" szinház, de ma minden különös jós tehetség nélkül is meg lehetett vala jövendölni, hogy nem épen rosz jutalomjáték lesz. Mert a jutalmazandó művész mit is el nem követett mindent, hogy a ház jól megbéleltessék nézővel? Nézze, nagysád, itt a mai szinlap, s ez sok „különmindennel" kecsegtet. Ime itt van, hogy ma minden lesz lát- és hallható: z e n e, mert Boka Károlynak egyébiránt a maga nemébe igen érdekes barna művészköre ma a szinpadon jelenend meg, ott működendő; t á n c z annyi, hogy az embernek előre is borzad haja szála a lábficzamitó figuráknak csak gondolatára is*); s z a v a l á s is lesz, valami szerény elvonultságban izzadó s nevét a világ előtt titkoló, különben geniális költő hazánkfia legujabb

*) Műkedvelők és nem kedvelők (értsék: szinészek) által „közkedvességgel lejtve"! mondja a szinlap.

Digitized by Google

költeménye fog elszájaltatni, mint nevezék 179.-ben a szavalást. Sőt, mi több, még s z i n d a r a b o t is látandunk, mindössze egy kurta felvonásban, s benne csak két színész jelenend meg, de az egyik 7—8 külön szerepet visz, s nekünk elég alkalmunk lesz egy színész hatalmas mimikai tehetségét bámulnunk min kételkednünk egy perczig sem szabad, mert, hiszen jó kezekben vannak a szerepek. Hát még mi lesz? Hát bizony még m á r v á n y, s z o b o r mutatványok is lesznek a „hires Regenti szerint betanitva.“ Nos! nem elég-e, hogy Debreczen művészi szelleme felébresztessék?

Üljünk tehát szép csendesen, majd c s a k m e g c s e n d ü l egyszer a varázserővel biró csengetyü. A karzat dörömböl s tombol, mintha egy szilaj mének rekesztetnék istálóba fejünk fölött. S valóban a földszintnek vannak tagjai olyanok, kik tulajdonképen a karzat koszorujának lennének kiegészitő virágai, de kiket a garasok különöseb kedvezése földszinre jutni engede, s ezek eléggé vakmerők a tomboló seregnek időszakonkint e characteristico-satyrico-humoristicus szót felkiáltani: „Abrak!“ Azonban, ha ez uracsok hatásra számolának e szavokkal, nagyon megcsalatkoztak hitökben. Mert részint, hogy ezen witz már kissé kopott, élét vesztett s olyatén mint füles hátán az ütleg, részint, mert a felsőbb regiókban száguldó lángeszek az a l u l r ó l jött csapást fel sem veszik, mint csupán gyáva erőködést, és csak a f e l ü l r ő l jövő nyomás miatt jajdulnak

Digitized by Google

fel: a karzat e malitiosus felkiáltást hallatlan hidegvérüséggel, s legfölebb egy megvető gunymosolylyal fogadja, és továbbá is „megy rendeltetése pályafutásain, merre ereje s inai vezetik.“ A karzatot ugy szólván egészen s helybeli nemes tanuló ifjuság bitorolja.

S ime a csengetyü megszólal egyszer, kétszer. A karzat bőg, organuma tetőpontját elérni közeledik, annyira fejezi ki magas tetszését. S itt Debreczen dicséretére lehetetlen meg nem jegyeznünk, hogy szinháza falai erősbek, szilárdabbak, mint a szent hajdanban Jerikó falai valának, mint a melyeket egy hitvány trombita tuda földre teriteni, holott amazokat annyi ép tüdő müködése sem birja csak megingatni is.

A függöny emelkedik; szerencsésen föl is ért, mi nem mindig szokott megtörténni.

„Ejnye! hogy az Isten verjen meg! ne 'düleszkedj' ugy a hátamra!“

„Lökd le, pajtás, azt a civist!“

„ Kalapot! — le a kalappal! — nem látunk! “

„Hová tegyem? hisz még a fülemnek is alig találok helyet!“

„Nem szabad pipázni! le a pipával!“

Ezen dictiókkal kezdődik a játék, felváltva karzaton és földszint, s pedig mindjárt elején, beszéd és cselekménydúsan kezdődik.

„Pszszszt! Novitius deák! Halljuk! halljuk!“ ezekkel toldja meg a földszintnek fentemlitett, ga-

Digitized by Google

leriához tartozó, egyik garasteljesb része az elkiáltottakat. És .....

„Néma csend ül a komor tetőkön!“

S a barna művészkör lelkesült és változatos külformáju tagjai végig nyulnak hegedüjeiken, belelehelnek trombitájok odvába, beleharapnak klarinetjeik szopókájába s a nemzeti zene bájhangjai megszeliditnek — medvecsoportokat.

S mint minden e mulandóság siralomvölgyében, ugy a czigányzene is végét érte. S lőn ujra tombolás, lőn torok-erőmüvészet-kisérlés a tetszést nyilvánitó karzaton; lőn fülszaggatás és fogcsikorgatás a földszint csöndes embereinél. Igen, mert Debreczenben a földszint soha nem tapsol, soha nem nyilatkozik, kivevén, ha néha-néha a karzat leköpései (pardon! de nevén nevezem a gyermeket) ellen tesz nyilvános óvásokat: itt a galeria vette ki magának a biráló tisztet. A karzat dob koszorukat, a karzat fütyül, mi mindkettő nem épen ritkán történik. És van is azután ezen karzati tetszés vagy nem tetszésnyilatkozatoknak hatásuk! Látszik azután a tekintélyes — mondhatnók: ólmos-botos — kritika előtt hódoló szinészeken a legfelső kivánatnak eleget tenni buzgó igyekezet. No de mi sem akarunk a galeria jogába vágni, mi sem akarunk mindenről véleményt mondani, mit ez este látánk s hallánk. Csak még egy-két különösséget jegyzünk fel ezuttal a ma estei élvezetből.

Egy felvonás közti szünetben a karzat unni kezdé

Digitized by Google

magát, mert akkor zenészek és színészek nyugvának. Mit kezdjen? A leeresztett függöny daczára is látni akart valamit, s ez magában nem sok. Hisz a függöny felhuzása — mely itt az erőműtan legegyszerübb szabályai szerint történik — és Keszyné megjelenése egy percz alatt történik, csak szólni kell, gondolják magokban. És „Keszyné!“ (ez volt neve a kedvencz színésznőnek) harsog egy torok, a nyáj vezéri torka. S „Keszyné!“ orditja után a sereg egyhangulag s mindinkább növekvő zajjal. A lármára fölemelkedik a függöny; a karzat rögtöni szélcsendben várja orditottját, s ime! kilép a rendező vagyis inkább a czédulahordozó (magunk sem tudjuk, mi tulajdonképen, tán ő maga sem tudja), s jelenti mély tisztelettel, miszerint „Keszyné asszony vetkezik s öltözik.“ A karzat agyán egy merész gondolat villan át, s az eszmetársulat nyomán még más tetszetős gondolatok. „Nem tesz semmit! Annál jobb! Hadd jöjön ki!“ válaszolá a galeria. „Hadd jöjön ki!“ hangzék mind közönségesen. „Keszyné!“ zúgott a förgeteg. És Keszyné köpenybe burkolva megjelent. S a karzat azt sajnálá, hogy Keszyné csakugyan fel volt öltözve.

Még egyet. Egy felvonásban, hol zene is került elő, észreveszi a karzat egyik színészkendvenczét, Futót, a szinfalak mögött hegedülni. Meglehet, mivel a művész ezen eddig nem ismert tulajdonsága által lepetett meg; lehet, mert csakugyan jeles volt a hegedülés: elég az hozzá, Futó a játék végével kikiáltaték.

Digitized by Google

Azonban Futó pongyolára vetkezve, egy ingben állott a szinfalak mögött, s igy a közönség szine elé ki nem léphetett. A karzat azonban nevét kiáltani nem szünik; végre türelmét veszti, s tagjai közül 4—5 egyén kiválik a karzatról le, az öltöző szobán keresztül, a szinpadra, s az ott desperáló Futót igénytelen pongyolájában sans gêne et sans compliments à la Baczur Gazsi föltett kalapokkal kiránczigálják a közönség elé. És Futó meghajtja magát s a karzat „diadalmat ünnepel.“ — A játék végződött. Az ott látott- s hallottakkal iveket tölthetnénk, de ezuttal elég ennyi.

A commentárkészitést az előadottakhoz a nyájas olvasóra bizzuk. Debreczent pedig lengje körül a müvészet szelid szelleme!

Digitized by Google

EGY NAP

EGY INSTRUCTOR ÉLETÉBŐL.

1844.

Quem dii odere . . . .

Digitized by Google

Digitized by Google

ELSŐ FEJEZET.

Általános elmélkedések, milyenek az életképeket rendesen megelőzik, melyek által kiderittetik, hogy ki és mi tulajdonképen az instructor. — Ki rá nem ér vagy kinek kedve nincs hozzá, az ne olvassa.

Instructor, praefectus, házi tanitó, nevelő: különféle nevezetek, de mind ugyanazon egy személyről használtatnak a hely és körülmények különfélesége szerint, kinek életét, napi rendét most kissé megismertetni szándékozunk.

Azon instructorok pedig, kikről mi elmélkedünk, nem annyira fővárosunkban vannak, mint inkább vidéki városaink szük kebelében, az ott létező urak, tisztviselők, ügyvédek, mérnökök, orvosok s egyéb ily honoratiorok házainál, kik a nyilvános iskolai oktatást, előttük ismeretes és ismeretlen, helyes és helytelen okoknál fogva, gyermekeikre nézve károsnak hiszik, és azért ezek mellé házi nevelőket fogadnak. Midőn az instructorok ezen házakhoz érnek, akkor egy kötelezés- s egy követeléssel fogadtatnak. A kötelezés abból áll, miszerint megigértetik nekik, hogy 100 váltó forintnál több, 100 pengő forintnál pedig kevesebb summa fog nekik évenkint kifizettetni (tápon és szálláson kivül); a

Digitized by Google

követelés pedig az, hogy az igérő tekintetes urnak rendesen egynél több, hatnál kevesebb, de mind megannyi nagyreményü és ritka tehetségü magzatát, némely apróbb tudományokon kivül minden szépben és jóban oktassák. A kötelezés néha teljesedik, néha nem; a követelés mindig fenmarad a maga épségében, legfölebb is azon változás történik néha rajta, hogy a szerződésileg emlitett magzatokon és kötelességeken kivül egyéb személyekre és tárgyakra is kiterjesztetik.

S ennyit tudnunk elég, hogy tüstént kiszemelt emberünk részleteseb jellemzésére térjünk át. Neve instructorunknak S u l c E d e. E névre tán kissé elbámulnak nyájas olvasóink, gondolván, hogy annak birtokosa valami hazánkban üzérkedő franczia vagy angol származásu, magyar hazafiakat faragó, egyén. És csalatkoznak, a kik igy gondolkodnak. „A név nem teszi az embert!“ rég elismert igazság, ámbár minálunk még igen sokat néznek arra, kinek van magyar vagy nem magyar hangzásu neve, s épen ezért bukkannak elő naponkint a semmiség öléből soha nem hallott s nem látott uj magyar nevek. Sulc ur német származásu ugyan, de azért magyar fiu, kit szintén elragadott a korszellem, és azért nevét, mely keresztelésekor még igy iratott: Schultz Eduard, álváltoztatá Sulc Edére. Mondák neki, hogy ha már változtat nevén, változtassa azt legalább egészen magyar értelmüvé; de ő családja régi becsületes nevétől, melyet hajdan vala-

Digitized by Google

melyik német háboruban egy fővezér, s ismét valamelyik német városban egy igen jeles polgármester viselt (a mint ezt egy vén conversations-lexiconból minden pillanatban be tudja bizonyitni), megválni nem akart, s a föntebbi ártatlan metamorphosissal megelégedék. S ez egy neme a pietásnak vala ő benne.

Sulc ur tehát felföldi származásu, ki még gyermekkorában hagyá el az ősi tüzhelyet, s a magyar szó megtanulása végett egy magyarosabb magyar városba küldetett; később ismét a felföldi felsőbb iskolákban végezte a philosophiát, just és theologiát, hol az által különbözteté meg magát leginkább, hogy a panslavismushoz nem hajolt, németül igen jól irt és beszélt, a magyar nyelvet kitünő igyekezettel tanulta, s a hol csak lehetett, mindenütt ezen beszélt, a mi mindenesetre jobb oldalaihoz tartozik. Most Sulc ur egy vidéki magyar városkában tartózkodik, Dorgács ügyvéd ur házánál, kinek három gyermekét tanitja; s ezért rendes fizetést is huz, rendkivüli jutalmakban is részesül. A fizetés 200 kongó forint kerek számmal; a jutalmak: naponkinti egy-két iv lemásolni való oklevelek, replicák stb., minek ő még örül, a jámbor. De egyrészt valódi bécsi suszterinas-féle jellemvonás van benne: minél több ütleg, annál több humor. Fő vonása azonban, mely egész lényén végig huzódik, az, hogy szegény legény, szegény, mint a templom egere, a mi ha nem volna, azt szokta mondani, hogy talán nem is instructorkodnék;

Digitized by Google

mint bizonyost azonban nem állithatja, minthogy még diák korában elhitette magával, hogy a nevelői pályán kitünő sikerrel és passióval munkálkodik.

Különben Sulc ur szorgalmas, igyekező s a nagykoruságot elért fiatal ember; esze is van, de nem oly nagy, mint ő hiszi. A magyar irodalom mozgalmait nagy figyelemmel kiséri; kritikusi szemöldököt is ránt fel olykor terményei fölött, mitől azonban nem igen ijednének vissza az illetők; s ámbár ugy vélekedik, hogy ő egy kissé competensebb biró lehet az ilyeseknél, ki a német literatura mezejét is össze-vissza turta, s a franczia nyelvtanok pensumainak rögein is hullatta verejtékcsöppjeit. Henyélni ritkán szokott; leghaszontalanabb időtöltése az, midőn selmeczi cseréppipába végződő szárral szájában, u. n. házisipkával fején, romló és bomladozó hálóköntössel testén, vagyis, mint a sógor költő szebben mondja: „Hofmeisterlich prangend im Schlafrock," ölnyi léptekkel sétál fel s alá az esti homályban és másfél ölnyi hosszu szobájában, és azt gondolja, hogy nagyobbról gondolkodik, s hogy még fog jöni utókor, mely mostani gondolkodásának gyümölcsét élvezendi. Mi uton? mi módon? mi által? azt ő még nem tudja, de hiszi, reméli, s ezen hittel és reménynyel vagyunk kénytelenek beérni mi is.

Rendes, pontos ember is volna Sulc ur, ha lehetne. Ő minden órának leszakasztja ugyan virágát, de nem azon virágát, melyet ő ültetett bele. O elgondolja ugyan, el is határozza, mit fog hat órakor, mit

Digitized by Google

tiz órakor cselekedni, mivel töltendi idejét, ha tanitványaival elvégzé leczkéjét, még fel is irja magának szegény, hogy el ne felejtse; de százszor tapasztalta jámbor kedvében, és áldott birkatermészeténél fogva százszort elfelejté, hogy hijábavaló minden gondolata, határzata, ha a felső emeletben máskép találnak gondolni és határozni. Instructor proponit, principalis (et comp.) disponit.

MÁSODIK FEJEZET.

Melyben elmondatik, hogy az instructor, a föntebbi fejezet szerint, literatus ember levén, szellemi kiképeztetését nagyon szivén viseli. Ennélfogva hasznos könyvek olvasására adja magát; de minthogy az életben nem csak a hasznos szükséges, hanem kellemes is, annak következtében az instructor észt és szivet képző mulattató könyveket is szokott olvasni. Azon tanulság is merithető e fejezetből, hogy a ki korán kel, arany csapot lel.

Mondók fölebb, hogy Sulc ur, az instructor, meleg barátja volt az irodalomnak, különösen a magyarnak; a hirlapokat mindig nehezen várta, s jóllehet azok elég későn s eléggé összeszakadozottan értek hozzá, ő azoknak mégis minden még látható és láthatatlan betüit nagymohón beolvasta magába. Ha valahol irodalmi ujdonságot szagolt meg ismerői körében, addig járt utána, mig nyomára akadt; s megragadván, addig ki nem ereszté kezéből, mig tartalmát szintén egészen be nem temette magába.

Történt pedig egyszer, hogy Sulc ur véletle-

Digitized by Google

nül egy, a vidéken még uj irodalmi jelenségnek, egy drámának jutván birtokába, ennek átolvasásaul egy napnak kora reggeli óráit tüzé ki magának. A csillagok fénye lassankint eltünt, mert a nap kiterjeszté sugarait az égnek keleti oldaláról, és minekutána egy ideig pitymallott volna, elkongá a toronynak harangja a reggeli öt órát, melynek utolsó kongására Sulc barátunk, a mint a mult este lelkében elhatározá, fölemelé fejét egyetlen párnájáról, elsimogatá homlokáról a kissé hirtelenszőke borzas üstököt, kidörgölé ökleivel szemeit, s egy percz mulva föntéritett hálóköntösében termett, minekutána azt először fonákul öltötte magára, s a másodszori felöltés alkalmával karja más lyukon talált volna kibujni, mintsem erről annak szabója eredetileg álmodozott. Denique, a hálóköntös testén volt, azon felül zenithjén egy házi sipka, nadirján egy pár papucs, a test felső emelete kéményéből bodor dohányfüst kerekedvén. S mindez történt Dorgács ügyvéd ur emeletes háza földszinti részének udvarra néző egyik szobájában, melyet Sulc ur ideiglen magáénak nevezett.

És asztalhoz ülvén, olvasni akarta a drámát. De a sors ma kaján szemekkel kezde reá pillantani.

„Sulc ur!“ kiálta be a félig nyitott ajtón egy hang, melynek birtokosa még szintén mosdatlan és keféletlen állapotban volt, s a háznál az összes személyzet közös inasának szerepét viselé.

„Mi kell, Jancsi?“ kérdé Sulc ur, s kissé bámé-

Digitized by Google

szan emelé fel szemeit a dráma személyeiről a szobájába bolond-istókozó személyre.

„A tens ur hivatja, tessék felmenni!“

„Mi a ménkőnek, ilyen korán? Még fel sem öltöztem.“

„Már én nem tehetek róla, de tessék sietni, azt üzente a tens ur!“ S a hanggal együtt Jancsi is eltünt.

És Sulc ur oda hagyá a drámát, és a mint épen csekély tehetségétől telhetett, oly tüzzel és igyekezettel rohant pongyolájából másik pongyolájába, de a mit ő nem nevezett pongyolának, hanem nyári nadrág- és nyári kabátnak, melynek minden öltéséből 200 forint évi jövedelem nézett ki. És miután megmosdott s fejének pelyhei is leszedettek volna, kirontott szobájából s nyakraföre a felső emelet lépcsőinek tartott, s midőn az ehhez vezető keskeny folyosón végig rugtatna, az előtte hasonló irányban haladó szolgálót elébb észre nem vevé, mig füle dobját rémületes sikoltás és csizmáit még szinte párolgó tejözön nem érinté.

„Jaj! az Isten szerelmeért, Sulc ur! mi a gutát csinált? No'sz majd lesz nekem, ha a tensasszony megtudja!“ kiálta a szolgáló, ki épen a tehénfejésből érkezett meg s épen most vitte volna a tejes kocsögöt felsőbb rendelkezés alá, ha Sulc ur vak hevében bele nem ütközik.

„Már megengedjen, Juczi lelkem, de látja, hogy sietnem kell!“ válaszolt Sulc ur egész paedagogusi

Digitized by Google

phlegmával, azután engesztelésül ugyanezen phlegmával arczon csipé Juczit, és szintazon phlegmával tovább hajtott.

Juczi még ott állott egy darabig, nézve a kárba ment tejet, csóválva fejet, összetéve kezeket; később azonban összeszedé minden lelki-testi erejét és az elszórt cseréptöredékeket, s oly nemes elszántsággal lépett asszonya tribunálja elé most a semmivel, mint máskor a kevéssel, midőn a sokat önmaga szörpölé ki.

Sulc ur azalatt fölért Dorgács Dávid ügyvéd és táblabiró urhoz, különben igen tisztelt főnökéhez, ki már akkor üldögélt ügyszobájában kedvenczei, örökös társalgói, penészszagu actái közt, még pedig éhgyomorral, a nélkül, hogy csak legkisebb émelygést is érzett volna. Csak hijába! szörnyü sokat tesz az a szokás.

„Jó regg'!“ kezdé Sulc ur s lábaival csoszogott.

„Jó reggelt, jó reggelt!“ — vágott közbe a főnök. — „No csak hamar, amice! már rég hivattam önt, tán nem volt még egészen? . . . “ s egy czédulát vett fel iróasztaláról.

„Azaz — igen — de — még“ — rebe- és hebegé Sulc ur.

„Na jó, jó! Még tán nem késtünk el. Alkalmasint szerencsénk, hogy Daraby spectabilis nem oly igen pontos ember. Ismeri ön Daraby táblabiró urat?“

„Igen is, láttam, midőn tegnap itt vala.“

Digitized by Google

„Helyesen, itt vala!“ — ismétlé Dorgács ur hivatalos foglalkozási fontos képpel, és ismétlé különösség okáért is, minthogy ő soha sem szokott imperfectumban beszélni. — „Ő clienseim egyike, épen tegnap tanácskoztunk ügye felett, s én egy, a védelem lényegéhez tartozó igen fontos véleményt s körülményt felejtettem tőle kikérdezni. Ugyanazért legyen oly szives, amice, ezen levéllel Daraby Gergely táblabiró urat szállásán az „arany csapnál“ felkeresni. Ő ugyan ma korán reggel akart elutazni, de okaim vannak hinni, hogy ön még itt fogja találhatni. Mindenesetre legyen oly szives, édes barátom, minél elébb oda érkezni, mert a dolog nagyon érdekemben állván, nagyon nem szeretném, ha a táblabiró urat valahogy itt nem kapnók többé.“

„Értem!“ s a levelet átvevé.

„Ne felejtse, az arany csapnál.“

„Értem!“ s az ajtót kinyitá.

„A szobát nem tudom, de majd megmondják ott.“

„Értem,“ s az ajtót maga után betevé Sulc ur.

„Sulc barátom!“ nyitá ki az ajtót utána a főnök

„Méltóztassék!“ szökött vissza a lépcsőről Sulc ur, főnöke elé állott s azon tusakodott, levegye-e kalapját, vagy csak fején hagyja.

„Azután legyen oly jó, kérem, és ne késsék sokáig, mert szeretném, ha még lenyirná hajamat, mielőtt felöltözködném.“

Digitized by Google

„Szivesen, tens ur!“ s lerohant a hágcsókon.

Szolgálati készség nagy volt instructorunkban, akarat és hűség szintén, s otthon, szük szobája négy fala közt, és ha nekiült az irás-, olvasás- és tanitásnak: meglehetősen ember volt ő a taplán; de mihelyt szobájából kiszabadult, egynek szörnyü híját érezé: az életrevalóságnak, a praktikus észnek. A levéllel ő elment Daraby táblabiró urhoz, el is ért az „arany csap“-hoz, még pedig olyan jókor, a mikor ezt tán principálisa sem gondolta, s a mint a táblabiró után kérdezősködött, ennek a tornáczban csizmát tisztogató hajdujától azon választ nyeré, hogy a tens ur még alszik.

„Hát nem utazik el ma reggel?“ kérdé fuvóként lelkendezve Sulc ur.

„Elutaznánk mi bizony, de mikor az uram még nem kelt fel.“

„Vagy ugy!“ eszmélt Sulc ur, s tökéletesen meg volt nyugtatva. Többet nem is kérdezősködött, hanem nagy léptekkel fel s alá sétált a tornáczon, megvárandó, mig a táblabiró urnak fel fog tetszeni támadnia. Ő egyébre nem gondolt, mint arra, hogy a levelet Daraby táblabiró urnak kell átadnia, s ezt másképp nem látta elérhetőnek, mint csupán ha megvárja a feltámadást. És sétált Sulc ur a tornáczon, s unatkozott és drámájáról sopánkodott, és várt majdnem két óra hosszaiglan a tornáczon.

És a szabadulás percze csak akkor ütött, midőn nagy öblü tajtpipájából reggelijét füstölve Daraby

Digitized by Google

táblabiró ur, már egészen felöltözötten, személyesen lépett ki szobájából, s az ajtó előtt lézengő s a levelet még mindig kezében tartó Sulc urat megpillantá. De Sulc ur is megpillantá őt, s azonnal ráismert a tegnap látott táblabiróra.

„Alázszolgája! Tens Dorgács ügyvéd ur tiszteletét s levelét van szerencsém általadni," s átadá, s a táblabiró azonnal átolvasá.

„Igen jól van! Tisztelem a tens urat, s minthogy csak délben fogok elutazni, még meglátogatom ebéd előtt. Ön talán (s itt hosszu pauzát csinált a táblabiró, minthogy első pillanatra inasnak nézte az instructort) ön talán jurátusa Dorgács urnak?"

„Tulajdonképen nevelő a háznál."

„Igen? nevelő?" ismétlé a táblabiró ur oly hangon, melyen más ember csodálkozni szokott, s végig nézte a tulajdonképeni nevelőt. — „Tisztelem a tens urat!"

„Köszönöm alásan; magamat ajánlom!"

Főnöke azalatt nem tudá elképzelni, hová lehetett két fiának s egy leányának nevelője, és Sulc ur ismert lelkiismeretességéből következtetve, szinte azt kezdé már hinni, hogy ő a már elutazott táblabiró kocsija után szaladt, s addig szalad, mig azt vagy utoléri, vagy lelkét kiadja: s im Sulc ur betoppan, oly égő arczal, oly pirosan, mintha legalább is a debreczeni hentesek zsupszalmája alatt perzseltetett volna.

S a mint bejött, Dorgács ügyvéd ur azonnal

Digitized by Google

egy törülközőt keritett nyaka körül, s olyformán, mintha lóháton ülne, egy székre telepedett. Sulc urnak sem kellett több, hogy tüstént ollót-fésüt ragadjon s Hugli nemes foglalkozásában, az azalatt bejött főnökné jelenlétében, amugy hugliasan elbeszélje mai kiküldetésébeni eljárását. A műtét végeztével a megelégedés nagy volt; különben is az ilyen sokféleképen haszonvehető, és, quod plus, olcsó házi butorra ritkán szoktak neheztelni, akkor meg épen nem, mikor hajat nyir!

HARMADIK FEJEZET.

Az instructor ebben is szükségesnek tartja lelke kimüvelését, s továbbá is czélravezetőnek tartja e tekintetben az olvasást. E rövid fejezetben foglaltatik az is, miképen Sulc ur rendkivüli rendes jutalmakban részesül.

Már épen a megnyirt főnök nyakáról és saját nadrágáról kefélé le Sulc ur az oda ragadt apróbb hajszálakat, midőn egyszerre keblét lázitó hangok érinték fülét: a közel toronyóra nyolczat vert! A ház csemetéi, nagy könyvkötegekkel hónuk alatt, máris fészkelődének Sulc ur körül, s csakhamar közös vezérlete alatt megindulának szobájába a tanórákra, gondolatokkal, milyenek egy borjucska agyában támadhatnak, midőn a vágóhidra viszik, azaz: semmi gondolatokkal. A gyermekek elfoglalák helyeiket, s ekkor Sulc ur, gyomra hatalmas inditványa következtében, jónak látta előbb azon pohár tejet s ama

Digitized by Google

kétkrajczáros zsemlyét, mely asztalán reá várakozott, sub titulo: „reggeli,“ bekapni. Megtörtént, s pillanat villámsebes játéka volt az egész dolog.

És kezdődött a leczke. Részletenkint ennek rajzát nem adjuk; nem mondjuk el Sulc ur tekintélyes fellépését, kifakadásait, nem a gyermekek makranczoskodásait: mindezek leirása külön czikket igényel. A tanitási órának némi vázlatául csak azt jegyezzük fel, hogy az idősb fiu a hic, haec, hoc-ot törte, a kisebbik nagyszájtátva betüzött, a kis leány veszteg ülni, és Sulc ur türedelmesen türni tanult. Az utóbbi leghasznosabb, de legnehezebb is; Sulc ur azonban bámulatosan haladott benne. Sokat gondolkodott leczke közben arról is, hogy ennek eltelte utána mily kellemetes időtöltést és élvezetet szerzend neki a dráma-olvasás.

Nem tudjuk egész bizonyossággal, az összegyült tanuló gyülekezet közörömére történt-e, vagy csak egyes felekezetek különös örvendetes meglepetését okozá, midőn a toronyóra a tizet kongá? annyi igaz, hogy valamennyi párt arczán változást lehete észrevenni. Még alig hangzott el (de mégis elhangzott) a tizedik óraütés, midőn a felső emeletnek udvarra nyiló ablakából Sulc ur becsületes nevét hallá hangoztatni. Sulc ur tenyere viszketni kezdett; érzeni kezdé a büzt, és intett tanitványainak.

„Mehettek!“ s e szót másodszor is kibocsátani ajkán csak luxus lett volna.

„Su—úlc u--r!“ — hallatszott le ujra a felső

Digitized by Google

emeletből ama félig szives, félig leereszkedő hangoztatás, melyen a főnök organumára lehetlen volt rá nem ismerni. S e hangra Sulc ur kidugá fejét az ablak rostélyzatán.

„Megyek!“ — s visszalöké fejét az ablakból a szobába, azután egész testét a tornáczba, s ugy tovább, egész principálisa szobájáig.

„Elvégezte ön a leczkét, ugy-e, barátom?“ — kérdé a főnök, s egy irást tartott kezében.

„Igen is, el!“

„Jól viselték magokat a gyermekek?“ — és iratai közt keresgélt a főnök.

„Nincs semmi különös panaszom reájok.“

„Valóban? Azt szeretem. S nem, lenne ön most oly szives, barátom, ezt a kis replikát ezen pörben leirni? Ön jól és hamar ir, s minthogy ez oly sietős —“

„Értem, tens ur!“ s ezen dicsériának, nem tudá, mosolyogjon-e vagy vigyorogjon? mindamellett nagy statisfactiot sugárzó arczczal átvevé az irományokat.

„Amice, ha délig készen lehetne.“

„Meglesz, tens ur!“ s ment az instructor s előre örült volna már a győzelemnek, mit ebédig leirandó kis replikája által aratandna, ha ebbeli szép reményeit dráma-olvasási meghiusult reményei el nem kergették volna. De a türelemben Sulc ur már annyira haladt, hogy ezen még csak nem is károm-kodott.

Digitized by Google

És a mit más tán kétszer annyi idő alatt sem irt volna le, azt Sulc ur lerántotta még egy negyedórával előbb, mintsem ebédre hivták volna: oly páratlan ügyességü ember volt ő iróasztalánál és a lemásolásoknál. Pedig ezen irás közben is mennyit alkalmatlankodának körülte holdvilág-képü pajzán növendékei! mennyiszer rikkantottta el magát „Ne rázd az asztalt! — feldöntöd a kalamárist! — megvágod a kezedet! — kiszurod a szemedet!“ stb., s hányszor kelle köztük békebiró szerepét játszani! A száraz replika tehát a kivánt időre a kövér pör gyomrába temettetett és Sulc ur ebédre hivaték.

NEGYEDIK FEJEZET.

Észtehetségeinek kipallérozására az instructor hasonlóképen itt is hathatós eszköznek tartja az olvasást. Az is bebizonyul, hogy a szemek pillanatai, ha találkoznak, gyakran megértik egymást, nemkülönben az is, hogy az instructor szive nincs taplóból.

Asztal felett tanitványaira felvigyázni, hogy az illedelem szabályai ellen ne vétsenek, a hust, pecsenyét a kisebbik számára felmetélni, poharába vizet tölteni, villát, kést, kanalat, valahányszor földre ejtettek, fölemelni: ilyetén elfoglaltatások zavarták rendesen Sulc ur evésbeli élvezetét. A mai nap azonban e részben kivételt tön, és Sulc ur levesét szörpölvén, épen akkor végezte el szivében, hogy mihelyt felkel az asztaltól, azonnal nekiül a fél napig

Digitized by Google

már hijába hajhászott drámának, midőn az inas, egy palaczk borral kezében (persze nem az instructor számára, mert azt tarták, hogy a szükséges nevelői phlegmából és birkatürelemből a bor által könnyen ki találna „rántódni"), mondom, midőn az inas ijedező képpel belép, s jelenti, miképen a pinczében egy hordó megeredt.

És megrémülének a ház oszlopai ezen hirmondáson, és nem tudta, mitevő legyen a főnök, s ugyanazért egy ideig nem evett, hanem ivott; és nem tudta, mitevő legyen a főnökné, s ugyanazért éjszakról délre, nyugatról keletre veté az ő kétségbeesett pillantásait, hajdan szépnek nevezett s néha még most is szépnek képzelt emlényszemeinek általa; és veté pillanatát az egyetemes „szükségben segitő" házi butorra; és felemelé lassankint Sulc ur is nem szép, de zöld szemeit tányéráról a közinségben forgókra, és a mint fölveté őket, a zöldeket, akkoron találkozának velök, a kékekkel, s lőn pompás szinvegyület, és a négy szem két pillantása megérté egymást!

„Ugyan kérem, Sulc ur, nem lenne ön oly szives, utána nézni a dolognak?" — kérdezé a főnökné, s szemei kérést, bizalmat s tökéletes megnyugvást sugározának.

„Igen, igen, Sulc ur, legyen oly jó!" — szóla meg a főnök is illő komolysággal, s szemét a tányérról fel sem emelve, mivelhogy épen egy keresetlevelen törte fejét.

Digitized by Google

„Azonnal, nagysád! — igen szivesen, tens ur!“ és kirugván maga alól székét, átvevé az inastól a pinczekulcsokat.

„Jancsi!“ — kiálta az instructor után haladni akaró inasra a főnökné — „te itt maradj az asztalnál, küldd le Rózsit, hadd világitson Sulc urnak!“

És Rózsi, a csinos szobaleány, vevén a gyertyát, meggyujtá azt dörzsgyufával, holott égő szemének tüzével is meggyujthatta volna, és levilágitott Sulc urnak a pinczébe a meggyujtott faggyugyertyával, holott levilágithatott volna szemeinek ragyogó fényével is. A pinczében egyéb baj nem volt, mint az, hogy Sulc urnak három abroncsot kellett a hordó szétnyiladozó dongáira verni. S eltartott szinte egy egész óráig. Oda fen már gondolkozni kezdtek és félni, és suttogni, hogy a hordónak vagy csapnak nagyobb baja talált támadni, és sokallani kezdték Sulc ur kimaradását. A mi véleményünk szerint azonban ez igen méltatlanul történt: mert tőle, mint mükedvelőtől, mindig elég volt, egy óra alatt elvégezni azt, a mit elvégzett, s mert ő mindeddig a kádárság mesterségében iszonyu kevés előmenetelt tőn.

Mire Sulc ur feljött föld alatti expeditiójából, épen akkor emelkedének az asztal vendégei ülőhelyeikről, és előtte most két ut állott nyitva: vagy a többivel együtt felkelni és nem enni, vagy magányosan leülni és egyedül ebédelni. Ő csakhamar az utóbbit választá. Magányosan leült és egyedül kezde ebédelni.

Digitized by Google

„Majd ha elvégezte ön ebédét, édes Sulc ur“ — szóla Dorgácsné tens asszony a mellékszobából kiáltván kifelé — Ilkának egy kérése lesz önhöz!“

És Ilka, a szemérmes 14 éves leány, ki már az instructor kezéből kiszabadult, pirulva simult anyja mögé és lopva vetett kifelé egy reményt kifejező pillanatot Sulc urra. Még nem tudá szegényke, hogy Sulc urnak nincs hatalmában mamája csak egy kérését is megtagadni.

„De azért épen ne siessen, édes Sulc ur!“ — tevé hozzá a ház asszonya.

„Azonnal, nagysád!“ s tudta, hogy lóhalálába kell sietnie. Csak Isten csodája, hogy hevében a kést, kanalat és villát is meg nem ette.

Elköltvén nagymohón az ebédet, azonnal a mellékszobába igyekezett, hol főnöknéje s a ház legidősb leánya fogvájókkal tartának gondüző gyakorlatokat.

„Nagysádtok parancsolni méltóztatnak velem?“ — kérdezé az instruktor.

„Nem, édes Sulc ur“ — javitá a mama, s ez szintén paedagogusi nézetből történt — „korántsem! csak k é r n i akarja önt valamire Ilkám.“

Sulc ur nem tudá, mit válaszoljon erre hamarjában, mert ő hamar ki szokott szavaiból fogyni, s azért zsebébe rejté kezeit, majd reménybeli szakála helyét simogatá, majd gomblyukába dugá hüvelykét, majd pedig más egyebet tett, a mit már az ember tenni szokott, mikor nem tudja, mit tegyen. A tens

Digitized by Google

asszony Ilkára pillantott s pillanatával felhivá Ilkát, hogy terjeszsze elő kérését. Notandum: a tens asszony ezt maga személyesen is megtehette volna, de ez egyszer ugy vélekedék, hogy ő különben is elég sokat kért már Sulc urtól ez életben, s hogy tán nagyobb örömet fog szerezni Sulc urnak, ha most, az egyébiránt csinos Ilka kérendi valamire. Ilka pedig a főtt rák szinével ömleszté el arczát, orra hegyétől számitva egész füle végeig a jobb és bal oldalon, és szavaknak hiányában látszott szenvedni.

„Sulc ur! — kezdé valahára — tetszik látni, hogy ezek a himzési mustrák szakadozottak, . . nem lenne oly szives. . . .“

„Azokat lemásolni s helyettök ujakat csinálni?‘ — egészité ki az akadozó gyermeket Sulc ur. — „Oh ezer örömmel, hisz ez csekélység.“

E szavak hallatára Ilka szivéről egy kavics pottyant le, s midőn Sulc ur a rongyos mintákat átvevé s a szobából kifelé tartott és drámájára gondolt, akkor Sulc ur szivére egy malomkő zuhant.

„De, édes Sulc ur“ — toldá meg a mama leánya beszédét — „Ilkám, a mint ön tudni fogja, három órakor megy varró-iskolába: szeretném, ha“ —

„Értem, tens asszony. Három órakor? Meglesz !“

Szükséges-e mondanunk, hogy Sulc ur szobájába érve, azonnal nekiült a rajzolásnak, és hogy délutáni három óráig, a mit kezdett, azt be is végzé? Sulc ur pontos ember vala, Sulc ur szolgálatra leg-

Digitized by Google

készebb ember vala hét vármegyében. A mint megvivé a kész himzési mustrákat, munkája köztetszést aratott s szerzőjének köszönet szavaztatott; különösen Ilka oly elragadólag szépen betanulva köszönte meg neki, hogy Sulc ur szinte bele szeretett volna, ha ráért volna, ha még kilenczvenkilencz „volna“ nem volna.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az instructor az előbbi fejezetekben emlitett szándékánál továbbá is állhatatosan megmarad. Sulc ur türelme kiállja a tüzpróbát.

Igen! Ő rá nem ért: mert midőn ismét szobájába lépett, akkor csörömpölt be utána három tanitványa a délutáni leczkére. Sulc ur nevelési systemáit nem akarván kutatni (minthogy azokat talán ő maga is hijába kereste volna magában), ezen délutáni leczkéről is csak annyit emlitünk, hogy az idősb fiu históriát mekegett, a kisebbik szépirást mázolt, a kis leány meg ismét a veszteg ülést tanulta szünet nélküli mozgások közt, s mindezeken kivül az instructor a béketürés tanának feküdt neki. Sulc urnak időszakonkint előtörő mérgelődését szintén hallgatással mellőzzük, minthogy azok már mindennapiakká váltak nála, a mindennapinak elősorolása pedig csak unalmas.

Tartott pedig ezen délutáni tanitás három órától kezdve ötig. Ezen ötödik óra azonban nem mult

Digitized by Google

el egészen, s a nevelő és növendékek még együtt ülének kellemes orgonasip-csoportozatban, midőn Sulc ur szobájának ajtaja egyszerre megnyilik. Az instructor történetesen épen akkor talált akkorát ásitani, hogy a belépő tens asszony a testestül-lelkestül elnyeletés világos veszedelmének vala kitéve. És talán baj is történhetett volna, ha Sulc ur hamar észre nem veszi magát, s tátongó álkapczáit rögtön természetes állásukba vissza nem helyezi.

„Hogy ülsz, Idácska? — Egyenesen! — Melledet ne szoritsd az asztalhoz! — Gusztikám! hogyan fogod a tollat? — Ne nyomd olyan nagyon!!“ stb, ilyen dictiókra fakadt a találékony eszü instructor.

„Ugy, ugy, édes gyermekeim, csak szépen engedelmeskedjetek Sulc urnak, majd ugy mi is szeretünk titeket. — Csak azt akarám mondani, édes Sulc ur, hogy régen nem volt már ilyen szép idő, mint a mai: talán jó volna, ha ön tanóra után kisétálna a fiukkal a szabadba?“

„Épen szándékom vala, tens asszony!“ — felelé, vagyis inkább hazudá Sulc ur, mert Sulc urnak esze ágában sem volt a sétálás, minthogy Sulc ur drámát akart óra után olvasni.

És kimentek öt óra után a szabadba sétálni, jó messzire a várostól, és megverte őket a jótékony eső, és leöntött ürgékként tértenek haza; de ezt szükségtelen is mondanunk, mert az egész világ tudja, hogy ez már igy szokott történni, ilyetén sétálások alkalmával. A ki nem hiszi, olvassa meg a pesti nép szabad-

Digitized by Google

ba rándulásait, melyek le vannak irva lapokban és könyvekben, s melyeknek nagyobb részében az eső okoz a kirándulóknak mély bánotot s az olvasónak magas örömöt.

Tehát megáztak és haza jöttek; egyéb szerencsétlenség nem történt; még csak nem is rántott-csirkéztek és nem is söröztek ut közben, mint a fővárosiak szoktak. Haza érkezvén, Sulc urnak első dolga az volt, hogy megázott kabátja helyébe mást öltsön, mert a szinházba menés órája itt volt, s ő a pesti szinpadnak egy, az ottani szinpadon épen akkor vendégszereplő egyik elsőrendü tagját kivánta mint Hamletet megnézni, s ez bizonyosan hatalmas kárpótlás leendett egész napi dráma-olvasása füstbe ment szándékaiért. Már készen volt Sulc ur toilettejével, csak keztyüt kellett még kezébe vennie (felhuzni azokat nem szokta, minthogy mindegy lett volna, akár felhuzza azokat, akár nem, mert mindkét esetben kezének nagy része csakugyan meztelen állapotban maradt), csak kalapot és botot kellett még ragadnia: és megint nyilik az ajtó és kitelhetőleg felpiperézve megint bekacsázik a ház aszszonya.

„Édes Sulc ur, én Ilkával szinházba megyek, legyen ön szives itthon maradni a gyermekek mellett.“

„Igen jól van, nagysád!“ mondá Sulc ur, s szomorufüzként lekonyulának az ő fülei egyenes állásukból, és azt gondolá magában: hogy nem jól van

Digitized by Google

biz az, nagysád! — Majd bizony! — igy sodrá tovább gondolatai madzagát — máskor is volt ő már szinházban, és én mégis elmentem. Maradjanak a gyermekek apjokkal, annak ugy sem kell szinház soha! — Még alig czikáztak e vakmerő gondolatvillámok agyán keresztül, s im belép a főnök is, egészen ugy öltözve, mintha a házból távozni akarna.

„Amice, feleségem a szinházba ment, én Latovics ülnök urhoz vagyok meghíva soiréba (ezt csak azért mondta ki a ténsur ily nyiltan, hogy más is tudja), s azért jó lesz, ha ön az estét a gyermekekkel együtt töltendi, s rájok s az egész házra felvigyáz, nehogy valami baj történjen. (Az ügyvéd ur az ikés igékkel nem sokat törődött.) Jó éjszakát, amice!“

„Alászolgája!“ — remegé Sulc ur, és hogy kalapja kezéből ki nem hullott s hogy el nem ájult, csak a megszokás, csak a béketüréstanban roppant előmenete, és csak azon, agyában rögtön felvillant biztatás okozá, miszerint ő, hát ha már semmiképp sem szabadulhat, itthon marad és kénye-kedve szerint majd elolvassa a drámát.

Digitized by Google

UTOLSÓ FEJEZET.

Hajh! be szép az igyekezet, az akarat, a lelkesülés a fiatal embernél! és hajh!! be sok gyarló szirtekre talál mindez az élet tengerén! és még harmadszor is hajh!! Az instructor eléri czélját, drámát olvas, de — —

Sulc ur tehát ismét drámát akart olvasni; de a gyermekek magokra valának hagyva szobáikban, s ki állott jót, hogy a macskák hon nem létében az egerek ki nem rugnak a hámból, s ki nem forgatják a házat sarkaiból? E szerint Sulc ur nagy szomoruan a könyvet becsapja, felszedi magát s beér a gyermekek szobájába, hol megjelenésével a közujongást és sikoltozást pillanatnyi csönddé változtatván át, a gyermekek társaságában először is harapott valamit, hogy a vacsorának hire elterjedjen gyomra üregeiben. Ennek végeztével levágta magát a pamlagra és néma morfondirozással vigyázott fel a ház csemetéire, ő, azoknak gondos kertésze. De a gyermekek széles jó kedvökben azonnal körülfogták öt, és mint ágyuk a várat, ugy ostromolták beszédeikkel Sulc urat.

„Sulc ur, kérem, meséljen nekünk valami szépet, vigat!“ — kezdé az egyik.

„Nem tudok!“

„Dehogy nem tud! tudja, a multkor“ — folytatá a másik.

„Hagyjatok békét, nem tudok!“

Digitized by Google

„Multkor olyan furcsát mesélt, Sulc ur!“ — végzé a harmadik.

„Ugyan hallgassatok! Mondom, hogy most nem tudok!“

„Kérjük! — Sulc ur! — Kérjük, meséljen!“ rikoltott mindhárom egyszerre, s ki a nyakába, ki hátára, ki hasába csimpajkozott.

„Megálljatok no!“ — szólt Sulc ur, s egy hatást igérő gondolat kandikált elő feje rejtelmeiből, és tüsténT lerázá magáról növendékeit. — „Majd olvasok igen szépet, ha szépen figyelmeztek s csendesen ültök.“

„Ülünk! figyelmezünk, Sulc ur!“ — S a három gyermek csupa szem-fül lett.

„Sulc ur pedig előragadá főnöke könyvpolczáról Ciceronak egy magyar fordítását, a legelső oratiót elkezdé nekik értelmesen és fenhangon olvasni. Még alig olvasott el egy lapot, s a gyermekek egyhangulag kiáltának fel: „Hisz ez nem szép, Sulc ur!“

„Dehogy nem; várjatok csak kissé, mindjárt jön a java.“ — És Sulc ur körüljártatá a hallgatóságon pillanatát, lesve a várt hatás után. A hallgatóság pedig mind közönségesen laposakat kezde immáron pillantani.

„Sulc ur, ha megengedi, én aludni megyek!“ — szóla kis vártatva az idősb fiu.

„Eredj, Gyulácskám, ha álmos vagy.“

A másik hallgató már alig birt székén ülni;

Digitized by Google

szüntelen ingott jobbra-balra, mintha részeg volna.

„Rózsi!“ — és Rózsi belépett.

„Vetkőztesse le a gyerekeket s fektesse az ágyba. Jó éjszakát!“

És ütött a szabadulás perce! — S most lerohant Sulc ur a hágcsókon, mintha soha sem akarna többé azokon visszatérni, s szobájába érve, egyszeriben levetkőzik, pipára gyujt, ágyba heveredik, igy akarván ama fatalis drámát, minden hatalmában álló kényelemmel, végre valahára elolvasni.

Neki kezd tehát nagy tüzzel a drámaolvasásnak: olvas, olvas; de tüze lassankint enyészni kezd, és a négy felvonásból csak négy lapot birt megemészteni. Mintha csupa álmokkal öntötték volna el, ugy elaludt: csöndesen, egy szót sem szólva még a gyertyát is égve hagyta.

Más nap reggel öt órakor az instructor felébredt. És csodálatos, hogy a nap fáradalmai s a nehéz álmok után még fel is ébredt!

Digitized by Google

UTAZÁS DEBRECZENBEN.

„Debreczenbe kén' menni."
Népdal.

Digitized by Google

Digitized by Google

BEVEZETÉS,

mely egyaránt szól szivhez és észhez, nagyobbrészint a geographia utmutatása szerint. A franczia statistikusok azon merész állitása, mintha Debreczen Amerikában feküdnék, csekély tehetségünk szerint, megczáfoltatik.

Vakmerőség lenne tőlünk kérdezni: van-e ember? tehát csak azt kérdjük: van-e magyar e hazában, ki ne lett volna egyszer életében Debreczenben? Debreczen hires magyar város tul a Tiszán; de mégis ugy hiszszük, hogy van olyan magyar, még pedig sokan vannak olyan magyarok. És van-e magyar e hazában, ki ne kivánkozott volna egyszer életében Debreczenbe? Ilyen is lesz, pedig millió számára, ámbár mégis sokkal kevesebb, mint ama fentebbiek. Pedig szó a mi szó, de ez a Debreczen volna tulajdonképen azon Mekka, hova minden magyarnak legalább egyszer kellene életében zarándokolnia lelkesedés és erősödés végett, s minden nem magyarnak azon hit megszerzése végett, hogy csakugyan mégis vannak magyarok a világon. Vagy nem? Vagy talán bizony Pest? Oh! hagyjátok azt a szüntelen előnkbe tálalt Pestet, melynek megvan a maga érdeme, de e tekintetben Debreczennel távolról sem mérkőzhetik. Pest egész magyarsága gyönyö-

Digitized by Google

rüen megférne Debreczen Péterfiában, pedig ez a Péterfia csak egy utczája a nagy Debreczennek. Hatalmas egy város ez a maga nemében! Határa 14 négyszögü mértföld, tehát akkora, hogy egész Torna eltérne, még kényelmesen ki is nyujtózhatnék benne, hasonlóképen egy sereg németországi status csak olyformán érezné magát rajta, mint egy-egy sziget a nagy tengeren.

Sokat beszéltek és irtak már ezen városról, mióta fenáll, különösnél különösbet; és az igaz, hogy 50,000 lakossal biró városnak kissé különös is ez a Debreczen; de azért koránsem oly borzasztó, mint a milyennek ország- és világszerte ki van kiáltva. Lehet azonban, hogy épen ezen kikiáltás okozza, miképen mindazok, kik Debreczent először látogatják meg, közönségesen nem találják oly iszonytatónak, mint azt mások beszéde után, vagy Böszörményen és Dorogon keresztülutaztokban képzelék. Mindig hallottam, hogy jó, ha az ördögöt rettenetes feketének festik előttünk: igy történik azután, hogy ha szemünk elé jön, csak egyszerüen barnának találjuk. Egyébiránt fő érdeme e városnak, mint mindenki tudja, abban fekszik, hogy tősgyökeres magyar s a magyar szokások s eredetiségek el nem fajult hazája. Elég baj, hogy ez érdem Magyarországon; de hát mit tehetünk mi róla, hogy ősapáink nem voltak oly mélyen látó politikusok, mint ősunokáik? Oh, azok a becsületes ősapák, hogy az Isten nyugtassa őket! majd még a más világon gyül meg nekik ve-

Digitized by Google

lünk a bajuk. Csak hogy aztán biz én nem tudom, hogyan leszünk szónoklat és bátorság dolgában, ha olyan mennydörgős hangon s oly tulvilági magyarsággal, mint p. o. ez az a „Latiatuc feleim zumtuchel, mic vogmuc, ysa pur es chomuv uogmuc“ szólitnak meg bennünket buzogányterhelt őseink.

Ha azt mondók fölebb, hogy Debreczen legyen jelenleg is a mi Mekkánk: annál több joggal fogjuk ezt mondhatni csak egy tized mulva is. A vasut készül, Debreczenre nagyobb figyelem fordul, mint valaha, s néhány év mulva eddig ismeretlen élet fog bele szivárogni, nagyobb mozgalom, s ha Isten ugy akarja, nagyobb anyagi jóllét fog benne támadni, és a müvelődés, polgárisodás szövétneke fellobogand, szóval: a város — ha szabad magamat igy kifejeznem — európai szint öltend magára. És kérdjük szerényen: lesz-e még akkor is Debreczen sajtó és folyóiratok nélkül, mint most? fognak-e még akkor is iróink kizárólag Pesten, ezen zagyvalékában valamenynyi nemzetelemnek, tartózkodni? fogják-e mondhatni, hogy a tiszta, romlatlan magyar nyelv hallására s tanulására nincs alkalmok? fogják-e merni még akkor is, saját alkatú, egyszerü nyelvünket idegen ajkakból átkölcsönzött, ész és értelem, nélküli czifra szólásformákkal, a külföldi finom társalgási tón előteremtése végett, eltorzitani? lesz-e még akkor is panaszuk regény- és drámairóinknak, hogy nagyobbszerü sajátos magyar élet nincs, melyet mintául vehetnének dolgozataikban? el fogjuk-e nekik hinni,

Digitized by Google

hogy azon személyek, kiket műveikben elénk állítnak, nem csak a könyvben, de az életben, a valóságban is magyarul beszélhettek? s lesznek-e még azután is kénytelenek nagyobbszerü bonyolódások szinhelyévé a külföldet tenni, s idegen tárgyakat és személyeket elénk rajzolni? fogják-e mondhatni, hogy ha van is magyar élet e hazában, az csak a vidéken található, de hogy ezen vidéki magyar élet oly kisszerü, oly örökkön örökké egyforma és unalmas, miképen abba magasztosabb költői világot helyezni csak nevetség és szánandó igyekezet? — Igen, mi szeretjük hinni, hogy ez mind másképen leend egyszer, s hogy nagyobbrészint Debreczennek van fentartva azon dicsőség, mindezen bajokon és szükségeken segiteni, és hangot adni a magyar világnak, mely után az a szüntelen pengetett, de mind e mai napig oly kevéssé megközelitett nemzeti önállóság és nagyság révpartjára juthasson. Arról gondolkodni eszünkbe sem jut, hogy Debreczen valaha felülmulja a már természeti fekvésénél fogva nagyobbakra teremtett Pestet; de azt igen is hiszszük, hogy a tősgyökeres magyar Debreczen leend ellenére a külföldi elemekkel elárasztott Pestnek nemzetiség dolgában, szigoruan őrködendő, nehogy e legdrágább és nehéz harczokkal kiküzdött kincsünket csak távolról is vész fenyegethesse. Debreczentől most kivánni ilyeneket képtelenség: mert elmondák azt már mások, hogy a mostani Debreczen egy nagy

Digitized by Google

semmi, melyből azonban hatalmas teremtő kéz sokat, egész világot alkothat.

Debreczen tehát figyelmet igényel. Ugyanazért vevénk magunknak mi is szabadságot, azt azokkal, kik itt még soha nem voltak, s kik mégis egyszer másszor ide kivánkoztak, kissé beutazni, és nem többet, mint Debreczen nyilvános társas életéről némi kis ismertetéseket közölni. Bár találkozzanak sokan, kik oly tiszta buzgalommal, mint mi, de avatottabb kézzel és fontosabb szavakkal igyekezzenek figyelmeztetni azokat, kiknek a dolgon mozditani érdekök- és kötelességökben fekszik. Mi igénytelen szavainknak ily fontosságot nem tulajdonitunk. S e szerény nyilatkozattal rögtön megszakad az akaratlanul ily hosszura nyult bevezetés vezérfonala. Következik az

ELSŐ FEJEZET.

Ebben a kegyes olvasó nagyszerü csizmadiát fog, azaz: szörnyen rászedetik. Álmélkodva tapasztalandja ugyanis, hogy itt nem utazás Debreczenben, hanem tulajdonképen utazás Debreczenbe foglaltatik. Azon tagjai a polgári társaságnak, kik nem tudják a különbséget a b e n és b e között, nem értik tökéletesen e beszédet, min azonban ezuttal nem segithetünk. Egyébiránt a második fejezetben majd beváltandjuk adott szavunkat.

És most, nyájas olvasónöm, kövesse ön Berzsenyinek Lilihez intézett ezen szavait:

„Nyujtsd néki gyönge karodat,
Hagyd vezérljen tégedet!“

Digitized by Google

Ön pedig, nyájatlan olvasóm, csatlakozzék hozzánk, gyujtson rá, ha ugy tetszik, azon honi szivarra, melyet csak nem régiben külföldi gyanánt szivott ön: majd megmondom, mikor tegye le. Kövessenek tehát önök, én leszek az ariadnei fonal, mely önöket nagy tömkelegbe vezetem. S ha e tömkelegben levő szörnyetegek közül csak néhányat lehetne is szerencsénk különben igen szelid szándéku látogatásunkkal kipusztitani, akkor nagyobb hálára fakadnánk, mint hajdan Kreta Theseus irányában, midőn azt a Minotaurustól megszabaditá.

Derült nyári délután van. Csak nem fogják önök rólunk azon lovagiatlanságot feltenni, miképen önöket borus vagy épen sáros időben vezetnők sétálni, mi több Debreczenbe? Tisztán ragyog tehát a nap a végetlen égkupról a nagyszerü alföldi sikra, mely örök csendben s fárasztó egyformaságban terjeszkedik ki hazánk Kanaánjában, hova párduczbőrös őseinket tej utáni szomjok s méz utáni éhségök csalogatta ki (ha igaz) a paradicsom elpusztult országából, s hol a mai időben báránybőrös honfitársaink szomjokat borral s éhségöket szalonna-, kolbász- és gulyáshussal csillapitják. De minthogy szükséges, hogy nagy utunk megkezdéséhez bizonyos kiindulási pontot válaszszunk, kövessenek engem önök e végett a képzelet egy nagy ugrásával Debreczen egyetlen mulató helyére, a nagy erdőbe. Mintegy negyedórányi távolságra van ez a várostól, s valóban olyan hely, a minőt az ember, bár-

Digitized by Google

mely világtájról érkezett legyen is Debreczenbe, az ezt környező vidékek kopársága feletti desperatiójánál fogva, csak álmában sem hitt feltalálhatónak. S a mint igaz ez: ugy igaz az is, hogy azért még koránsem valami különösen szép és ritka jelességü tünemény biz ez a nagy-erdőféle mulató hely. Olyan pesti vagy pozsonyi városliget akarna lenni, csakhogy, mint sok más dologban, ugy itt is nagyon keveset nyertünk a puszta akarattal.

Ezen szoros értelemben vett nagy erdő, a tulajdonképeni nagy erdő Debreczen felöli kezdetén van; alkatrészei pedig: egy eléggé csinosan épült fürdőház s ezzel összeköttetésben egy csapszék, ivoda és zabálda, hol az ember megfürödhetik, ha helyet, ehetik, ha ételt, s jót ihatik, ha jó italt kap. Különben itt még nem igen ismerik, mi a kényelem s a megelőző, pontos szolgálat; magán hordja ezen mulató hely is némi részben az alföldi csárdák bélyegét, hol az ember inkább boldogul szép szóval, mint pénzzel, s hol az ember igen jól lakomázhatik, ha a lakomához tartozókat önmaga hozta s készité is el magának. Megvannak ennek is természetes okai, melyek közül fő az, hogy Debreczennek müvelt és „fruges consumere natum“ publikuma igen csekély, és azon—szabad legyen igy neveznem—civisszellem, melynek életigényei oly igen parányiak, s mely boldog, ha elmondhatja, hogy „csak megélünk bizony mi is szegény ember módjára!“ s mely oly

Digitized by Google

nehezen változtat apjától öröklött életrendén. Miről azonban talán még bővebben szólandunk alább.

Egy csinos kis parkon, mely azonban privát emberé, s egy másik parkocskán kivül, mely legujabban közhasználatra készült, s melyben a hideg fürdés igen érezhető szükségének is akarának nem régiben priszniczi vizzuhany felállitása által némileg eleget tenni, nincs itt semmi, a mi emberi kezek gondos ápolására mutatna, ha csak a vendégház előtti, meglehetősen csorba s még uj és rövid fasort nem számitjuk még ide. A többi, a mi van, csupa természetes erdő; de bele jutni s benne sétálni szabolcsi embernek nem eshetik roszabbul, mint annak, ki a Saharán oázisra bukkan. Növénydús tér és jó viz: hol ez van a Hortobágyon, ott a Hortobágyon oáz is van. Pedig mióta Debreczen fenáll, vagy mióta a törökök elkotródtak vidékéről, csak egyéb is történhetett volna itt, a mi kivánatossá tenné az ittmulatást.

Pünkösd hétfőjén szokott itt évenkint a nem annyira hires, mint inkább derült, számos és maga nemében páratlan népmulatság végbemenni, hol feszletlen társaságban együtt iszik és vigadoz vagy 10, 12 ezer tősgyökeres magyar ember, ha nem több. Ez pünkösd hétfőjén történik. Pünkösd keddén pedig azon csoda ragadja magára a közbámulatot, hogy a mulató népség egyik fele, a férfinemmel hasonló számu ólmos és ólmatlan fütykösök históriai nevezetességü működése alatt, ki nem küldé lelkét a zöld pázsitra legelni; másik fele pedig a boros

Digitized by Google

kancsók feneketlen örvényében nem lelte siralmas kimultát. Részletes leirását e mulatságnak tárgyavatottabb kezekre bizzuk. — Vasárnapokon kijárnak ide azok, kik különben egész héten munkában és foglalkozásban vannak; leginkább pedig azért jönnek ki i d e, mivel máshova nem mehetnek. Befogatja ilyenkor három „csikóját“ e k k ó s (gyékény fedelü) szekerébe nem egy civis polgár, beleülteti cziváját és családi örömeit, nem különben a családi búkergetőket, a nélkülözhetlen házi és uti butorokat, az öblös kulacsokat; s kiérvén, letelepszenek egy terepély fa árnyékába, s mig a kulacs ki nem aszik s a tyukok otthon el nem ülnek, van mulatság és dáridó! Pesten az ilyet z ö l d mulatságnak nevezik.

De mi, mint minden utazásnál, ugy itt is a dolgok köznapi rendes folyamát, s nem a rendkivüliségeket akarván szemlélgetni, hétköznapon teszszük itt zarándoklásunkat. S ilyenkor, mint láthatják önök, erősen kevés embere van ide kün a nagy Debreczennek, de a mi mégis van, az a városnak dióhéjban megférő müveltebb, előkelőbb közönségéből, vagy ha ugy tetszik, tejföléből, zamatjából való. Tekintsünk kissé körül e tejfölben és zamatban.

Amott a fák közt sétálgat 5—6 hölgy, pedig csinos hölgyek, és nem csak csinosak, hanem azonfelül magyarok is, nem a közös értelemben, hanem magyarok par excellence. Mellettök s velök két arszlán van: egyik barna, másik szőke serénynyel; egyik

Digitized by Google

alacsony, másik magas; egyik ficzkándozó mint a csik, másik komoly mint a talyigák tátosa; egyik mindig nevet és elménczkedik, a másik szüntelen búg és turbékol, s az erdő minden luczernavirágából mézszavakat akarna kiszopogatni. De mit tehetnek ők róla, hogy a természet külön belső és külsővel áldotta meg őket? s elvégre is az ily világos ellentétek csak nevelik a társaság érdekét. Beszédjök tartalmát nem leshetjük, kilétökkel sem törődünk, a mi reánk, igénytelen vándorlókra, ugyis mindegy; csupán társalgásuk nyelvére figyelmezünk, s ez ujabb izlésü magyar. De már hogyan is lehetne ez másképen? Az ifjak után néhány ölnyi távolságra két tisztes korú és szép kiterjedésü hölgy mozog — anyák vagy őrhölgyek — egy szintén ilyen koru, de kevéssé kisebb terjedelmü urtól mulattatva, a mit a számtalan jóizü kaczagásból gyanitunk. Ezen ur vagy agglegény, vagy özvegy ember, különben ily nagy dolgokra nehezen adná rá fejét. Ezek ó-testamentomi magyar nyelven beszélnek.

A mint a fiatalok előbbre haladnak, a fák sürüjében egy harmadik arszlánnal találkoznak, ki alkalmasint véletlen meglepetésre számitva, régóta ácsoroghatott már az erdőben, s ez ártatlan időtöltés közepett, hajh! mi kinosan várhatta a találkozást, és mi földöntuli bájjal körüllengve lebeghetett lelkének abakai előtt.... ő!.... már hogy ő!

„Csókolom kezeiket, nagysáskáim!“ — E három szóból a világ nem szokott semmit sem érteni,

Digitized by Google

de mi mégis megértjük belőlük azt, hogy a ki elmondta őket, előkelőbb házból való „nobel“ fiu, s a debreczeni salonokban megfordulni szokott szeretve tisztelt egyén. E három szót arszlánunk egy, az egész társaságnak szóló átalános bókkal kisérte a levegőbe, melyre a nagy- és kis-sáskák viszont bókolának, kivevén egyet, a ki akaratlanul hátra fordult, arczát zsebkendőjébe takará, mintha onnan azon pirt akarta volna letörülni, mely azt rögtön elfutá. Pedig „nyemozse ellentállani!“ azt mondja Lajos urfi a „Szökött katoná-“ban.

„Instálok én is egy kis helyet szép körükben!“ folytatá az arszlán oly édeskésre rántott arczizmokkal s oly epedő lágy hangon, mintha attól félne vagy bizonyosan tudná, hogy instálása nem teljesittetik. Ezután kifeszité két kezét a jövevény arszlán s oda löké a már honositott két arszlán markaiba, és három vigyorgással kisért megszámlálhatlan baráti kézrezgés megy végbe, mely alatt a mult farsangi bálokból felmaradt s tiz krajczárért tisztára mosott fehér jaquemare-ok szintén kinyilnak, valamint kinyilnak tavaszi napokon a sárgabélü tulipánok fehér levelei.

„Hozott Isten, bruderkám!“ ekkép nyitá fel üdvözlő ajkát a csiktermészetü arszlán; s ezen gyönyörü „bruderkám“ köztünk, kik Debreczen „tejföle“ közé tartozunk (annyiban t. i., a mennyiben mi is kaputos emberek vagyunk), olyan valami atyafiságos megszólitás volna; legalább nem szoktuk

Digitized by Google

vele akárki fiát megtiszteli. „Ugyan miért nem jöttél elébb? — folytatá nemes nehezteléssel. — Az egész délután ide kün mulatunk. Az imint fagylaltoztunk, azután megrendelő d ö t t *) a rántott csirke, a mely nem sokára készen lesz, s a hol te is velünk tartasz, ugy-i, bruderkám? Tudom, rigen nem ettél oly jón izüt, István, mint e lesz, hehehe! (Erre egy pajkos pillanatot vágott István arszlán szeme közé a csintalan arszlán, ugy hogy ismét a pirulásnak adta magát a hölgyek egyike.) Utóubb maj — ezt fülébe sugá arszlán társának, de ugy, hogy még az erdő fületlen gombái is meghallhatták — utóubb maj meg sámpágnirozunk! A n d u n g o m van, hogy igen jóul fogunk még ma mulatni."

Engedelmet kérünk, de kénytelenek vagyunk e beszédnél még tovább is időzni, mert ritka dolgok és szokatlanok Debreczenben, a miket ezen arszlán beszélt. K ü n l e n n i, pedig egész délután kün lenni! Már mire valók azután a regényes tanyák, azok a trágyaillatu ősi Tusculanumok? mit vétettek ezek, hogy ily szép nyári napon nem ők látogattatnak meg, hol annyi szép retek terem, annyi csirke szaladgál és annyi saláta fejesedik! Ez különös! F a g y l a l t! Nézzen körül bárki a debreczeni sikon, lát-e egyhamar valamire való vizet, mely télnek idején megfagyhatna, s a két czukrász vermeit jéggel láthatná el, s mondja azután, hogy nem ritkaság a fagy-

*) A mint látjuk, még csak az arszlánok által sem nagy figyelem fordítódik a grammatikára: mit szóljunk hát a tigrisekről?

Digitized by Google

lalt. Rántott csirke a nagy erdőn! Mintha bizony Debreczenben minden Isten adta ház udvara nem lenne tele apró marhával, s mintha a debreczeni világnak épen a nagy erdőre kellene kimennie, hogy rántott csirkét ehessék, holott azt minden gazdasszony tizszerte gazdaságosabban s izletesebben készitheti el magának s övéinek otthon. És még az asampágninak csufolt, három pengő forinton fizetett, egy pengő forintos eperjesi pezsgő! Mi istentelen szándék vert gyökeret kebletek odvában, oh! arszlánok, kik Debreczen közvéleményét akarjátok egy csapással lerontani, mely büszke öntudattal azt tartja, hogy nyári időben nincs dicsőbb ital a hazátok homokföldjén termett és szulini savanyu vizzel vegyitett vinkónál, alias: kerti bornál, mely ha könyeket facsar is ki szemetekből, ezt csak azért teszi, hogy megmuttasa, miképen „sirva vigad a magyar.“

Meg is telünk nemes haraggal ellenetek, elhagyunk benneteket nagy fát mozgató terveitekkel együtt, és haladunk kitüzött nagy czélunk felé, arczainkkal fordulva Debreczennek, a ritka jelességünek. A már feljebb érintett, s a vendégház előtt elnyuló fasorok között andalgunk most, melyekből igen kitünik a jó szándék, haladni akarás és nagy czélok utáni törekvés. Felvirul majd talán ezeknek is egyszer nagy napjok, melyen, jámborul ohajtott, diszben álmodott koronákkal fejökön, fognak pompázhatni. De mintha belőlök is kinéznének a fiatalkori ábrándok, melyek ritkán valósulnak, leggyak-

Digitized by Google

rabban pedig meghiusulnak. A homok, melyben e fasorok közt járunk, csak bokáig ér; de hiszen mindamellett, hogy teremtett az Isten jövedelmes pusztákat, hizott gulyákat és kövér csürhéket, melyeknek zsirjával a porló homok is hentesnadrág-simává kenethetnék: teremtett az Isten bokán felülérő lábszárakat is, melyek a bokán alul eső fejelést és talpalást az ily száraz fürdőből időszakonkint kivonszolják.

Ah! de mi kellemes hangok hasitják keresztül m igöttünk a levegőt? mi „dallamdús“ ének ömlegése tartóztatja vissza önkénytelenül lépteinket? Ha ön, szép kisérőnőm, nem bánja, várjuk meg, mig ezen nagy erdei csattogányok jobban kibontakoznak a fák sürüjéből. S ime itt jön a 40—50 darab rőfnyi hosszu legényekből álló, életteljes, vidor sereg, itt jönnek az ügetve sétáló, hazáért és szerelemért lángoló troubadourok, párosan, illő rendben. Elődandárján e seregnek egy két sor sapkás, nadrágos és csizmás alvezér diszlik (alkalmasint „szénátorfiuk,“ s ennél és felsőbb határozatnál és ősi szokásnál fogva valószinüleg első eminensek); a többi legénységnek mindenre nincs szüksége, széles karimáju kalap, bő gatya s meztelen láb pótolják ki ezeknél amazt. Mindannyian a „Fóti dalt,“ vagy az „Adja Isten, hogy a magyart,“ vagy a „Hazádnak rendületlen ült,“ vagy egy szépen ömledező népdalt, vagy pedig más ilyen, felfogásukhoz mért dalt harsogtatnak, s elég szabatosan, mert

Digitized by Google

iskolájokban a természetes énekre nem csekély gond fordittatik. Mellettök majd elől, majd hátul — a mint a közjó kivánja — lépeget, „búsan elfelejtve, sasként egyedül," egy komoly, férfiuságnak indult ifju sereg értelmi lángjának csupa lélekkel bélelt, mindig éber fútatója, a prézceptor uram, az utolsó nagy ribillió óta most már nem tógában, hanem csak egyszerü fekete kabátban, s ugyanilyen szinü magas kalap alatt. A kalap karimájától nem messze eső nyilásból pipaszár nyulik ki, melyhez a mértéket leghosszabb tanitványa hosszától kölcsönzé. Ajkai csak a pajzánok intésére nyilnak meg, vagy pedig akkor, ha a közének-harsogtatásban elvesztik szemök elől a kerékvágást, mit a homokban egy kis szél könnyen előidézhet, s ekkor megnyitja a prézceptor uram zsoltárok által kitágult torkát, és azonnal utbaigazitó gordonhangok robognak elő, melyekre a fák leveleiket hullatják s az anyaveréb fiai öleléséből csiripolva tova repül. Midőn a sereg hozzánk ér, akkorra megszünik az ének, az első pár pedig megkezdi a sapka-emelést, kiknek példájára az utánok valók szintén szellőztetik fejöket; szintén az első pár megkezdi az „alászolgáját," mely azután betanult nóta szerint ugy fut végig az egész seregen párosával, mintha valamennyinek száján egy szalonnával megkent madzag volna keresztülhuzva, s ezen végezné pályafutását a kellemetes „alászolgá"-ja. Ezen tanuló sereg a délutáni sétából takarodik haza felé, s mi is utánok indulunk lassu léptekkel.

Digitized by Google

Kiérünk egy kapuhoz, s ennek mindkét oldalán elnyuló, elláthatlan kiterjedésü árokhoz, melyek által egy a kapu szomszédságában észrevehető, csupa nádtetőből álló, lebujféle földalatti üregben az Isten szabad egének örvendő csőszféle kosztosa a városnak őriztetik, rendesen többed magával. S itt van a nagy erdő vége, vagyis tulajdonképen kezdete, s előttünk nagyobbszerü fasorok közé szoritott nagyobbszerü homok mutatkozik. A kapufára két tudomásul-adás van ragasztva: az egyik lövészet- és vadászattilalom, a másik statárium-hirdetés. Ez utóbbit a fentérintett pünkösdi népmulatság alkalmával óriási betükkel négyszögölnyi lapra nyomatni s alkonyatkor illuminálni — nem szokták; csak a mulató vendégek fütyköseit s a gyanuval terhelt ólmosokat szokták elszedegetni. Elég ez is, hogy az ember örülhessen neki.

A fasorok mellett, mik között most haladunk, rácscsal elválasztott kertek vonulnak el, melyek alig két év alatt varázsoltattak néhány lelkes polgár által az azelőtt kietlen és kopár homokra. S itt szemmellátható, miképen ezen polgárok magán érdekök világos koczkáztatásával áldoztak a közérdeknek. És minél ritkább az önzés mai számolgó (speculativ) világában az ily áldozatkészség, annál dicséretesb e vállalat, s annál kivánatosb, hogy ezen nemes példa minél több utánzóra találjon, hogy igy a fasorok másik puszta oldala is csinos kertté alakittassék, a szemnek még tetszőbbre, mint az eddigiek.

Most mellettünk egy hintó robogott el, azaz:

Digitized by Google

robogott volna, ha a lágy homok miatt roboghatott volna, s nem kényszerittetnék egynémely verselőnk szerelmi dalaiként csak lágyszeliden z ö k ö g n i. A hintóban egy uri ember ült, kényelmesen elterpeszkedve, s otthonos ügyességgel fuvá ki szivarán a beszivott hatalmas füstgomolyt, melynél talán több sem lakozott benne a besziváskor, a mit szellemnek s nem testnek lehetne nevezni. A mint mellettünk elhaladt, épen akkor vevé ki egyik kezével szájából szivarát, hogy alkalmunk legyen az egyik kesztyüjére huzott ragyogó karikákat megpillanthatni; másik kezével pedig ugyanakkor nyult mellényzsebébe, s magasra ránta ki belőle egy kisded hengerórát. S mi azon boldogitó hitben éltünk, hogy egy előkelőbb, fényesebb debreczeni arszlánhoz van szerencsénk. Ah, de mi a patvar! A hintó oldalára vörös jegyekkel bizonyos szám van irva; a kocsisnak magas bakján, még magasabb fején s legmagasabb csucsos fehér kalapján bizonyos vontató és gázoló néposztály félre nem ismerhető jelei vonulnak keresztül; az egyik lónak, melynek szürke, ugyszintén a másiknak, melynek pej oldalbordái vannak, csökönyös a járása. Ez alighanem fiakker — és reszkető örömmel kérdik önök, nyájas olvasóim: tehát csakugyan debreczeni fiakker? tehát Debreczenben is annyira kiterjedt már a civilisatió jótékony sugara, miszerint utcáin, nem tekintve sarat avagy homokot, vörös számu fiakker hintók döczögnek, s bátor elszántsággal neki hajtanak az utban álló akadálynak, legyen az gyermek, ifju, férfi, öreg avagy védetlen

Digitized by Google

asszonyi állat? És jön e kérdésekre felelet, és a pillanatnyi illusió bájképei elenyésznek. Ama bérkocsi, kocsis és ló, koránsem debreczeni, hanem egyenesen pesti tünemény, mely a mult napon hozott valami pénzes utazót Debreczenbe, s most viszfuvar találása tekintetéből itt tölt néhány napot, a mikor akárki használhatja apróbb kirándulásokra, ha megfizeti. Van is azután csodálat és bámulat az utczákon! És azon ragyogó arszlán — „vajh ki ő, és merre van hazája?“ Már hiszen ha ezen határtalan és sokat látogatott Debreczennek mindössze csak két homályos, s ezek közül csak egy olyan vendégfogadója van, mely megérdemli, hogy becsületes ember bele nézzen, már akkor csak tehet szert ilyetén ragyoghatásokra ennek fő-főpinczére. Egyébiránt, hogy ő Debreczen legnagyobbszerü arszlánja, ez áll, ezt senki kétségbevonni nem fogja, ezzel kár is a szót vesztegetni.

Debreczenben nagy a collegium, sok benne a tanuló ifjuság; természetes tehát, hogy ut közben néhány tekintélyesebb múzsafival is találkozunk, kik harsány zaj, hahota és egymásnak szeszélyes lefőzése közben haladnak a nagy erdőbe, hol, ha épen kedvök kerekedik és talán czigányokat is találnak, bizonyosan mulatni is fognak, tánczolni is, borozni is; egyébiránt, egy kis kurjogatást kivéve, csendesen viselendik magokat, mely kurjogatás azonban a magyar zene lelkesitő hangjai közé ugy oda illik, mint — hogy nagyot és képtelent ne mondjunk — a bajusz

Digitized by Google

a táblabiró urak konyult szaglálója alá. Ezen bajusz, ha soha nem moczczan is meg, mindig kurjantani látszik egyet, kivált, ha a kenőcs nem kiméltetett rajta. A debreczeni diák nem olyan már, mint a régi krónikák festik. „Elfajult, elmívelődött!“

Utunkban még sok mindenféle ember halad el mellettünk. Debreczenben, mint az alföldi helységek nagy részében, rendesen a városon kivül minden irányban vannak a jobb ivó vizzel ellátott kutak, s minthogy a város nagy s a közepén ásott artézi kut sok lakosra nézve távolabb esik, mint a szinte negyedórányira városon kivüli kutak, azért az ezek felé vezető utakat mindig telve látjuk vizhordó egyénekkel. Igy van ez a nagy erdő felé vezető utvonalon is. Leányok, menyecskék, anyókák jönnek és mennek barna kő korsóikkal, majd csendes és szomoru „szent egyedül valóságban,“ majd csendes és szomoru társaságban. Nem hinné senki, mily phlegmatikus és aluszékony természetü ezen debreczeni nőnép már leánykorában is: hát még ha leveti pártáját és civává lesz! Akkor meg ugy jár uton utfélen, oly feszesen, komoran és kimért léptekkel, mintha mindig templomba menne, minek kétségkivül megvan jó oldala, csakhogy ezen örökös búskomorság csaknem annyit tesz másképen, mint: keleties indolentia, melyet nem ártana kissé mozgékonyabb elevenséggel felváltani. Dehogy hallana az ember valaha ezen kut felé vezető pályákon valami népdalt lelkesen harsogtatni! Ez soha, vagy igen rit-

Digitized by Google

kán történik. De ime! meghazudtolva látjuk magunkat. Népdal hangjai azok, melyek csekély távolságra tőlünk, orr alatt termett rövidebb, sárkefeszerü szőrök közül recsegnek elő és keréknyikorgás, lókehelés- és bordapüffögetés-accompagnement mellett e szavakkal hatnak füleinkbe:

„Nincsen széna, nincsen abrak,
Ides lovam, agyoncsaplak!“ stb.,

mely szavak azonfelül még ritka élethü és tettetlen érzéssel operáztatnak elő, minthogy alkalmasint ritka eset, hogy költő oly igazán és hiven találta volna el legbensőbb érzelmi hangját valakinek, mint a föntebbi dal irója emberünkét. S ki ezen ember? s mi ezen tünemény? Debreczenben készült találós mesében fedezzük fel olvasóink előtt, mely igy szól:

„Két kereke vagyon,
Civis benne vagyon,
Egy ló húzza nagyon,
Ménkő üsse agyon.“

Igénytelenebb és egyszerübb szállitó eszköz talán nincs a világon, mint a debreczeni talyigák; tulajdonosaik azonban (kik alatt állnak a piaczon ácsorgó hajtók) aránylag vetélkednek akármelyik kikiáltott pesti fiakkerrel — szerénytelenségben. Az előttünk nyikorgó talyigán egy üres hordó zörög, melyet szintén vizre visz a viztől irtózó talyigás. Ilyen ellentétekből áll a világ.

Digitized by Google

De, hál' Istennek! már a két árok közé állitott durva fa rostélyzatnál vagyunk, melynek neve **v á r o s k a p u**, s melynek két oszlopai egyikén ismét a statárium komoly hirdető sorai ragadnak. A gyalog utasok számára készitett ajtó melletti kunyhóban pipázgató kapuőrnek s a vele időző atyafiaknak mondunk most jó napot, melyet az őr hidegkomoran fogad, s először a szomszéd nádfedelekre tekint, azután eszmetársulatnál fogva égő szivarainkra, miket mi önkéntelenül kapunk ki szánkból s a homokba temetünk.

És most a nagy Debreczenben vagyunk, nyájas utitársaim!

MÁSODIK FEJEZET.

Szól Debreczenről és lakosairól, különös tekintettel levén a sárra és más egyébre.

Ujra nyujtjuk önöknek, nyájas olvasóink, vezérkarunkat, hogy ujra egyesülve haladhassunk az alföld nagy vezérczikkének fekete sorai közé. Bár akadhatnánk ez utazásban minél több társra, hadd láthassák minél többen vázlatát a világon alkalmasint legnagyobb **m a g y a r** városnak, hazánk első rendü városának, melynek kétségkivül nagy jelentősége van a jövőre nézve.

A péterfiai városkapunál váltunk el, beléptünk a kapun. Előttünk a hosszu Péterfia kanyarul beljebb a városba mélységes mély homokjával,

Digitized by Google

„most homokkal, sárral hajdanában," minthogy az utazásunkat megelőző heteken jó idő járt. A mint végig nézünk a Péterfián: nádfedeleket láthatunk eleget, emeletes házat egy-kettőt. Ez utóbbiak átalában a városban — kivéve a piacz-utczát — igen ritkán vannak elszórva; a házak majd mind földszintiek, s ha ehhez hozzáveszszük még a közönségesen nagy házudvarokat, elképzelhetjük, mily nagy helyet foglalhat el Debreczen. Széles lepény, melynek közepéből néhány tepertő ágaskodik.

Itt érjük először is a sörházat. Ronda, nyomorult épület, s ha a mindig nyilt kapun bepillantunk, Augias istálója áll előttünk leghűbb másolatban. De mintha nem is igen illenék e két fogalom, Debreczen és sörház, egymás mellé.

Alig haladtunk még 200 lépésnyire a város felé s már is vagy hat csapszék mellett vitt el utunk, mit nem csak a czégérekből s az italok árát mutató, ajtókra kifüggesztett nemzeti szinü kis táblákról, vagy korommal a ház falára mázolt és a meszelétől gondosan megóvott, s nem épen a legujabb, nem is a legszokottabb orthographiával irott szavakból gyanitunk, hanem a klarinétnak azon ki-kinyikorgó talyiga-ömledezéséből is, mely ezen csapszékekben a hétnek minden napján, a napnak majd minden órájában hallatja a szomszédok épülésére czigánytüdő által életbe léptetett hangjait. Néha hallani csak mellette a brugó tompa dongását, mely olykor recsegéssé fajul el, de rendesen csak a kla-

Digitized by Google

rinét hallik ki e lebuj- és földszinti csapszékekből, szivrehatólag keseregve egyszerü magányában, s minden egyes hangjának értelme: vivos voco! E csapszékek megszámlálhatlan számmal vannak a város minden részében, és ezek az ősegyszerüség és nélkülözés hazái. Noé bárkájában bizonyosan voltak már oly butorok, mint itt vannak. Mintha csak egy darab járdát ragadtak volna be az utczáról, olyan egy pár gyalulatlan deszkából áll, a legtöbb helyen, az asztal, mellette egy-két ugyanilyen lócza, s hol már fényüzés van, egy-két szalmaszék: ezen költetik itt el a négykrajczáros. Kiktől? ennek leirása annak lesz feladata, ki Debreczen titkait irandja meg. Egyébiránt az a jó van a dologban, hogy ezen csapszékek az előttük függni szokott lámpák által esténkint legalább elősegitik némileg a város kivilágitását, mely — a mint ezt a hirlapi levelezők már régen elsorolták — itt ugyis nagyobbrészint a hold komára van bizva; ez pedig igen szeszélyes és rendetlen lámpagyujtogató.

Egy házhoz érünk, melynek előrésze — falusi modorban — majdnem csupa kapuból áll; a kapu előtt néhány pongyolára vetkezett katona dévajkodik és fő figyelmét az áthaladó leányzókra veti, lesve a mellettük komolyan bajszát pedrő káplárnak tetszést nyilvánitó s nagyobbakra bátoritó mosolyára; vagy pedig a káplár uram beszél kalandjairól, s a legénység hallgat, hangos kaczajjal fogadván a jó ötleteket s meglepő cselekvényeket. Fogadni mernék,

Digitized by Google

hogy ezer idegen között nem volt egy, ki e házat katonai laktanyának nézte volna; pedig ugy van, ez az ugynevezett Tót-ház, melyben Debreczen gyalog őrserege éli világát.

Nevezetes ezen Tót-ház még azért is, mert ezen ház előtt kezdődik a palló. A palló, kődúsabb részeiben az országnak ismeretlen fogalom és tünemény, Debreczenben azonban feltünő nagy szerepet játszik. Azt fogják a magyarra, hogy két találmány dicsősége illeti: a kulacsé és fa kilincsé. Pedig három a szent szám, pedig itt van a harmadik is: a palló, mely hangosan hirdeti a világ legmagyarabb városában alkotó mestereit. Szólandunk róla históriai pontossággal.

A palló Debreczenben az volna, mi másutt a járda, s miután a természet szava régi időktől fogva azt parancsolja, hogy a hol kő nincs, ott legalább fa teremjen, s miután az emberi kényelem ugy vélekedik, hogy a kőnek máshonnan szállitása bajos dolog, főképen ha a Tisza négy mértföldnyire folydogál a várostól: annálfogva igen természetes, ha ily helyeken a kő fa által pótoltatik. A fa ugyan hamar rothad el s helyébe nem sokára uj fa kell, a kő pedig kiállja a versenyt akármely ember életével; de mi nem hijába nem tanultuk diákkorunkban a nemzeti gazdaságtant.

Áll tehát a debreczeni palló fából, még pedig három-három egymás mellé illesztett keskeny és vastag deszkából, melyek a földben keresztben

Digitized by Google

fekvő hasábokhoz vannak, nagy poczokszegek által, szegezve, s melyek végéhez ismét három ily deszka van toldva minden irányban és mindaddig, a meddig körülbelül város van és nem falu, mely utóbbi részekben a trottoir a természet által sajátkezüleg készült, kivevén talán néhány dilettánskodó tégladarabot.

A palló hivatása az volna, hogy az ember — ide nem értvén a marhákat, lovakat s egyéb házi állatokat — szükség esetében rajta járván, azt képzelhesse magának, hogy becsületes trottoiron jár, nem pedig azt, hogy üres hordó dongáin sétál. Idegen ember, ki először ül egy a debreczeni utczára néző szobában, s kinek ablaka alatt palló nyulik végig, szüntelen azt hiszi, hogy ablaktábláin kopogtatnak, valahányszor háza előtt elpallózik valaki. Továbbá, minthogy Debreczenben is szokott sáros idő járni, és a különben sárgás homok igen gyakran téglaszinü lucs-pocsba takarja magát, az volna rendeltetése a pallónak, hogy az embert az idő viszontagságaitól megóvja némileg. Ezt meg is teszi csekély tehetsége szerint, csakhogy — csekély tehetsége szerint. Régibb költőink által megéneklett „virtusnak az ő ösvénye“ sikamlós lehet, de sikamlósabb alig, mint a debreczeni palló sáros időben. És ha e pallóról lesiklik az ember, akkor még szerencse, ha csak tiz ujját daguerreotypirozta le a pallóra s nem kénytelenittetett egyszersmind sárnyomatu arczképét ott felejteni.

Digitized by Google

És azután — nem gondolná senki — hogy a pallónak az ember jellemére is van befolyása. Mert még csak megjárja, ha az ember magányosan sétál az utczán s nem találkozik senkivel, de ez még csak Ruston is lehetetlen, annál inkább Debreczenben. Találkozik tehát az ember sok mással a keskeny padlón. A világ bevett illedelmi szabályai pedig azt tanitják, hogy két összetalálkozó ember közül mindenik félig térjen ki az utból. S ez az, a mi a pallón lehetetlen, ha csak mindketten a sárba nem hágnak s a pallót használatlanul nem hevertetik magok között. Az egyik embernek tehát gorombának kell lennie és a pallón maradnia, mit a másiknak irigy szemekkel kell néznie, s vagy a szomszéd ház falának dőlnie, vagy a másik oldalon botjára támaszkodva, egyik lábával a sárban keresnie feneket, a másikkal a pallót őriznie. Mintha mind megannyi hitelezője volna, ugy néz a debreczeni sétáló a vele szemközt jövőre. Ezen gorombaság azután könnyen vérré válik az emberben a sok gyakorlat után s igy van a palló befolyással az ember jellemére. Legtöbbet ér a palló, ha száraz idő van, akkor legalább minden veszély nélkül elsétálhat az ember a palló mellett. De mindennek megvan a jó oldala. A palló igen hamar szárad, s legyen bármily nagy a sár, s fujjon egy éjen át kissé erősebb szél, és reggel a pallót tisztán találjuk. Ilyenkor a palló sárgás szint visel, az utczák sara fekete, s szebb látományt egyhamar

Digitized by Google

nem képzelhet az ember, mint ezen rámába foglalt fekete tengert.

Egyik oldalán a pallónak tehát házsorok állanak, kivevén az átmeneteket egyik utczából a másikba; a másik, sár felőli oldalon sok helyen u. n. fa bakterek, földbe vert faduczok választják el a szekéruttól. Nem volna tehát szabad ezen fa bakterek közt gyalog emberen kivül egyébnek járni; de a fa bakter nem sokkal ér többet, mint az eleven bakter. Ámbár ott meredez a sárból, s ámbár éjjel a sötétséggel világitott utczákban egynémely haza felé tántorgó békés civisnek hasrenditőleg adja tudtára létezését: azt mégis meg nem akadályozza, hogy dzsidás tisztek, sőt közlegények is, kiknek állomásuk Debreczenben van, minden fabakteri korlátok ellenére a pallón ne tánczoltassák lovaikat. Az ily találkozás azután a rettenetes.

A pallóról szőtt ez elmélkedéseink között, a palló pályáján addig értünk, mig két száraz malom mellett állapodunk meg. Debreczennek gőzmalma vagy volt, vagy lesz, de nincs. Annál több a száraz malom a város minden zugában. Egy nagy nád- vagy cserépfedél, mely alatt 2—3 ló huz egy nagy forgókereket s egy rajta ülő kocsiskodó ficzkót, e födélhez egy házikó van ragasztva, hol a gabona őröltetik: ez az egész készület. E malmok környéke közönségesen a legrondább, legszemetesebb zugok közé tartozik, melynek szemétdombjain s iszapos helyein mindig négy-öt sertés turkál röfögve, s a

Digitized by Google

nap árnyékában egy-két őrködő kuvasz kaffog a legyek után, csak arra lesve, hogy kimutathassa valakinek foga fehérét s vakkantása pattogó hatalmát. Átalában a kutyák száma Debreczenben roppant nagy, s reájok nagy figyelem van forditva. Majd minden ház kapuja alján egy sajátszerü lyuk van kivágva, melyen ezek kényök-kedvök szerint teszik ki s be sétájokat, s csak az kell, hogy némi idegen szag járjon az utczán, s azonnal kiront néhány komondor, melyek példáját azután az egész szomszédság követi; és a ki ilyen fogadtatásokhoz nem szokott, az minden pillanatban inában képzeli üdvözlői fogait.

A Péterfia végén járunk. Szemünkbe néhány emeletes ház tünik, s egy tágasabb tér, melynek egyik szögletében uj artézi kut ásatik, közepén a kéttornyu ref. nagy templom áll, s egyik oldalát az épen oly nagy, mint monstrosum collegium foglalja el. E téren hetivásár napjain szürszabó-készitmények s nyers bundabőrök szoktak árultatni. Mily gyönyörü hely lenne ez egy városi sétánynak! — a mi egyébiránt közajkakon is peng már. A collegium és templom vidékét csupa tudós lakja; lehetne e városrészt Debreczen Tempéjének nevezni, melynek alacsony lakaiban a Múzsák ütötték fel sátorukat, maga Apollo és Minerva a nagy collegium égbe meredő falai közt tanyázván, az artézi kut lehetne majd idővel a kastali forrás. Disztelenebb s kényelmetlenebb épületet nem egyhamar láthat az ember, mint a collegium, diák műnyelven kinlódium: kivülről grana-

Digitized by Google

rium, belülről sötét, barátságtalan, szerencsétlen elosztású kamarák, minden legkisebb csin és izlés nélkül, a második emeletben lévő nagy teremtől kezdve, melynek neve bagolyvár, le egész a kontra fészkéig. E nagy épülettel összeköttetésben áll s csak udvar által választatik el a régi collegiumnak még fenmaradt roskadozó része, melynek penészes, szurtos szobáiban nagy számu ifjuság lakik, s melynek ápoló bölcsőjében már nem egy lángelme ringattatott, részint felébresztetett, részint örökre elaltatott. Ezen szobák a leggenialisabb diákéleti kalandok, kifogyhatatlan elménczkedések műhelyei, s a világhirü legátusoknak, sátoros ünnepeken kivül, rendes tanyái. A collegium két „portájából" szünet nélkül csődül ki s be nagyobb vagy kisebb diákság. Méhkasnak lehetne mondani vagy darázsfészeknek, mit szakadatlanul körüldongnak a munkások és herék, azon különbséggel, hogy ezen méhek és darázsok a kasban és fészekben szivják a mézet, s onnan hordják kifelé ország- és világszerte.

A collegium szomszédságában van az ennek használatára néhány év óta fenálló füvészkert, mely némileg — de igen csekély mértékben — nyilvános sétatért pótolt, s melyben sok szép és czélszerü történt már, s még sokkal több történhetnék, ha kertésze olyan igen jól nem tanulta volna a grammatikát, s nem tudná oly igen, hogy prima persona est ego.

Digitized by Google

A nagy templom mellett elhaladva, kiérünk Debreczen legszebb részébe, a piacz-utczára. Ennek nagy részét már emeletes házak teszik, s mily gyönyörü utcza lehetne ebből, ha kiköveztetnék! Tágas, hosszu és egyenes, milyennek párját keresni kell, s nincs benne egy épület, mely jelessége által figyelmet gerjesztene; semmi a mi csinra, izlésre, rendszeretetre mutatna. S most még csak hagyján ily száraz időben, milyenben mi vándorlunk itten; de tekintsen bárki végig ez utczán novemberi vagy marcziusi napokon, s szive ríva fakad bánatában. Mi olyankor ezen utczához képest a Buda-Pest között zajló Duna, hol a kiállott csekély remegés és révészi gyöngédség-demonstratiók után ép testtel és lélekkel ér partra az ember: mig itt alig ismer magára, ha az egyik utczaoldaltól tiszta ruhában kiindulva, a másikra ért: annyira átváltozott s annyira megfertőztetett e lucs-pocs fertőjében. Ha az ember ilyenkor látja az utczákat sürün elömlő vég- s határtalan elemet, önkénytelenül Velencze jut eszébe: csakhogy ebben az Ádriai tenger csapkodó habjaiból emelkednek fel a büszke márvány paloták, mig itt a legfeketébb tenger lassan hömpölygő büzhödt hullámaiból nyulnak ki az alacsony tégla kunyhók. Valóságos canale grande ezen utcza, s az ember kétségbeesésében sokszor elkiáltaná: „Gondola!“ de működő csajkásokat sehol sem pillant meg, s önlábain kénytelen tovább folytatni gázolását. Lehetne pedig ide néhány elszánt pesti révészt alkalmazni. Bérkocsinak száraz időben

Digitized by Google

sincs hire, minthogy Debreczenben is azon eredetileg, alkalmasint csizmadia által felállitott elvet tartják, hogy: kinek lova nincs, gyalog járjon. Különben pedig a bérkocsi theoriája ily novemberi napokon nem is lehetne praktikabilis, minthogy ily időben, kinek különben lova s kocsija van is, őrizkedik ezeket az utczára ereszteni, s inkább gyalog jár hatalmas sárczipőkben vagy csizmába gyürt nadrágban. Csak azt találjuk ilyenkor itt, kinek a szekerezés kenyere, s kit kikerülhetlen kénytelenség indit rá.

S mennyi siralmas jelenet szinhelye ilyenkor ezen és a többi utcza! Ott egy talyiga szeldeli a barna habokat: lovának lábát, kerekének nagy részét nem látod, s mint Dunán a kormányos a mélyebb helyekre igazgatja hajóját, ugy irányoztatik ezen lassu mozgony a már kitanult, kevésbbé feneketlen tájak felé. Amott egy öt lovas szekér áll már óra óta a fekete hullámsírban, s óra óta ordit a lovakra egy döngető hajtósereg; de a torkok elrekednek, a kezek kifáradnak, a lovakból sürü gőzfelleg kerekedik, s a szekér és ló áll — rendületlenül. Ehhez joga is van, azon jogászelv szerint: ad impossibilia nemo obligatur. Itt is, ott is egy-egy kiszolgált Pegazus hever, a sár közepéből nagy nehezen a sár szélére vontatva, küzdve élet és halál között, vég vonaglásaiban még egy futó tekintetet vet megtört szemeivel lefolyt élete pályafutására, és hörgő sohajok között tapasztalja, miképen egy hosszu élet örömdús perczei a szenvedett bajokhoz és nyo-

Digitized by Google

morhoz képest oly csekélyek, hogy a sár szélén álló alig bir reájok világosan emlékezni. Gazdája már alig várja felette, hogy behunyja szemét — ilyenek a roszlelkü örökösök! — s már előre is azon töri fejét, vajon hány itcze borrá válhatandik bőre? Igy van ez a debreczeni canale grandeban őszi és tavaszi napokon, nem is emlitvén a számtalan emberi bukásokat, melyek itt napirenden vannak.

Egyébiránt e széles utczán most, száraz időben is elég a szemét és piszok, melylyel néha városi rabok és dologtalan csavargók szoktak megbirkózni, rendesen pedig csak a varjuk által hordatik szét. Tehát varjuk utczatisztitásra....! E madarak oly nagy számmal is vannak itt, hogy gyakran napfogyatkozást vél az ember rögtön beállottnak, pedig csak egy határtalan varjusereg repült a város felé, melyek azután oly károgást visznek véghez, miképen a debreczeni kofa nem értheti világosan: sulymot kérnek-e tőle, vagy mórabórát? E varjusokaság oka pedig alkalmasint az, mivel Debreczenben rendkivül sok disznó kap halálos itéletet, miket, ha hó esett, szabad az utczákon is perzselni; de minthogy a pipázás a városban tilos, a perzselés mellett dohányozni szorosan tilalmaztatik.

Nem képzelik önök, nyájas olvasóim, tovább haladtunkban, mily nagyot léptünk most! egyetlen lépéssel Szabolcsból Biharba léptünk át. Legalább azt beszélik, hogy e két megye közti határ a nagy templom környékében volna. A Debreczen alsó ré-

Digitized by Google

szén lakozó diák tehát naponkint Biharból Szabolcsba utazik, valahányszor a collegium felé iparkodik.

Kofa a debreczeni piaczon kitünőleg sok üldögél sajátszerü kathedrában, határtalan urnők egész a diófáig. A magyar született vitéz és szónok, azt tartja a közvélemény. Mennyi illeti e dicsőségből a magyar kofákat, ennek tudomását mindennapi tapasztalás utján ki-ki megszerezheti magának, különösen Debreczenben. Árulnak pedig ezek: mindenféle gyümölcsöt, a pattogatott tengeritől kezdve egész a burgonyáig, kalácsféléket, zsemlét és pálinkát, pecsenyéket, rőfökre terjedő kolbászokat s vastag hurkákat, ponyvára fektetett „uj nótákat és szép históriákat," a helybeli és vidéki könyvnyomdáknak „ebben az esztendőben" készült műveit; árulnak keréknagyságu kenyereket, kását, lisztet, dohányt, taplót, tűzkövet; s ki győzné mind elő számlálni azon áruczikkeket, miknek birtokába a debreczeni közönség nagy része kofa-kezek által jut? Legnevezetesebb, hogy mindezek, különösen pedig a gyümölcsfélék, oly izletes modorban, alakban és edényekben kináltatnak az átmenőnek, miképen ezt látva, nyitva felejti száját azon csodálkozása kifejezésében, hogy vajon kik- és mikből állhat tulajdonképen ezen kofák vevő publicuma! Minket most egy általunk taposott palló tájékán még hátramaradt szag arra emlékeztet, hogy a palló hosszában, reggeli órákon, nyers káposztát áruló kofasor szokott elnyulni, mely mellől olyankor akkora bűz terjed el,

Digitized by Google

hogy e büzzel legalább is gőzhajót lehetne hajtani, ha t. i. — lehetne.

Túl ezen utcza másik oldalán egy keskeny utcza nyulik be, tele mészárszékekkel, s ezen husvágda-alléeban szerezhet magának az ember — ha eddig még nem szerezhetett — némi fogalmat, mit jelentsen az körülbelül, ha mondják : hogy e nemzet tulajdon zsirjában fog megfulni. A „Bika“ czimű vendégfogadó előtt felállitott sürű talyigasorok a régi magyarok szekérsánczait juttatják eszünkbe.

A merre most járunk, itt már mindenfelé kereskedői boltokat és kirakatokat szemlélhetünk ; de milyen boltokat és kirakatokat! Csin, disz és izlés itt is hijába kerestetnek; de ez mindaddig nem is lesz, mig az utczák kikövezve nem leendenek. Legörvendeztetőbb az, hogy nem látunk itt talán egyetlenegy idegen nyelvü czimet is. „No, hisz' csupán ez kellene még!“ mondja Petőfi. De vannak azután a boltok előtt képirói mázolások, melyek akaratlanul a festészet gyermekkorára viszik vissza gondolatainkat, és csak az szerencséjök ezen festményeknek, hogy a l á j o k v a n i r v a, miképen „gárdistát“ vagy „magyar menyasszonyt“, vagy „gőzhajót“ jelképeznek, különben erre Debreczen ötvenezere közül aligha meg mert volna esküdni ötven. De hisz ennek oka is csak a publicum hiánya.

Debreczen legnagyobb háza, a Bek-házhoz érünk most, s ezen ház több tekintetben nevezetes. Itt tartja eléggé csinos szállását az egyik c a s i n ó,

Digitized by Google

melyet frakkosnak is mondanak, ellentétben a polgárival, melyet gubásnak is neveznek, s mely a „Fejér ló“-ban ütött tanyát. Debreczennek egyetlenegy kávéháza sincs. Csak nem lesz senki oly vakmerő, hogy ez állításunk czáfolatául a „Csontos“ jusson eszébe, hol egy szük szobában felállitott szurtos teke-asztalon rendesen mindig működik ugyan néhány, a napot brugónak néző diák vagy borbélylegény, hol azonban alig ismerik a kávét hiréből, egyéb kávéházi nemesb élvezeteket pedig annál kevésbbé. Valódi jótétemény Debreczenben tehát a kaszinó, hol az ember legalább emberek közé jöhet s hébe-hóba kibeszélheti magát. Csak oly rettenetesen üres ne volna aztán oly gyakran ezen kaszinó.

Hogy Debreczennek redoutterme nincs, azt könnyü lesz elhinni, ha tudjuk, hogy itt még oly sok jó intézet hiányzik. A casinó tehát minden farsangon adni szokott négy vagy öt báljját a szobáival összefüggésben levő kerek teremben szokta adni, melybe ha belépünk, azt eléggé csinosnak találandjuk ugyan, és egy-két családi kör mulatozására elég alkalmasnak, de a nagy Debreczen tánczközönsége befogadására csakugyan csekélynek hiendjük. És az igaz, hogy ezen rotonda igazi circulus vitiosus, p. o. a jogászbál vagy más előre kikiáltott bál alkalmával; de különben, bármily parányi is az, soha sem telik mégis ugy meg vendéggel, hogy azokból a város népességének számára biztosan lehetne következkeztetést vonni.

Digitized by Google

E bálok alkalmával tünik ki leginkább, mi csekély az, mit Debreczenben publicumnak nevezhetni. A nyilvános helyek közönsége oly stereotyp, oly örökkön örökké egyforma itt, a mint senki nem gondolná. Egyik bálnak, egyik szinházi előadásnak — némi csekély változásokkal — ugyanazon közönsége van, mi a másiknak, s e tekintetben a nagy Debreczen olyan kisvárosias szint visel magán, mint bármelyik 5—6000 lakosu városaink közül. Sehol sem ismeri egyik ember a másikat ugy, mint itt, sehol sem törődik a másikkal annyit, mint itt, s azért a kisvárosi pletykáknak sehol sincs oly nagyszerü mezeje, mint itt. Különben a casinó báljai közül rendesen csak kettő vagy három látogattatik meg kissé sürübben, a többi üres és kellemes látomány, mi már nem egyszer történt : bált látni, melyen csupa frakk mozog, s eljárja 11—12 óráig a tánczrend szerint valamennyi kitüzött tánczot — hölgyek nélkül.

Oh! mert a tánczot szeretik Debreczenben. Közeledjék vagy érkezett legyen el a farsang, s a fiatalok szive máris walzer tactusában kezd dobogni, és itt is, ott is klubbok alakulnak, melyeknek czélja a tánczgyakorlat, hogy annak idején mint kiképzett művészek állhassanak elő. Ha esténkint végig sétálsz ilyenkor az utczákon, nem egy ablak alatt hallod zongora vagy hegedü hurjaiból a körmagyar hangjait előcsalni, mikre néhány diák s a kerületi tábla néhány jurátusa járják kitelhetőleg felkeztyüzött és

Digitized by Google

sarkantyuzott állapotban a háziasszonykodó hölgyek karjain a lélekviditó figurákat. S oh! mi boldog órák ezek! mily örömmel mulat ezeken, még később időkben is, a képzelet és emlékezet! mint a melyekben nem egy fiatal látta „életének legszebb napjait“ néhány szál gyertya fényénél feltünni s elenyészni. És szive megrepedni készül boldogsága árvizétől, ha eszébe jutnak a büverejü szemjátékok, a titkos és meleg kézszoritások, sőt a rebegve és pirulva tett nyilatkozatok is, miknek száma csak azon mennyei hatalom előtt van tudva, mely meg birja számlálni az ember hajszálait s a Hortobágy homokszemeit. Eszébe jut a boldog percz, midőn ő — az emlékező — a táncz végeztével, szomjuságtól kinoztatva, a mellékszobában felállitott étel- és italkészületekhez rohant, és — ilyenkor bort inni nem szokván — egy pohár ártézi kutvizet kezébe ragadt. S a pohár már szinte lángoló ajkát érinté, midőn a tánczszobából kettőztetett léptekkel s hangos ruhasuhogással egy hölgy ront feléje.

E hölgy a vizivó szivkirálynéja volt; testét előre hajtva, karjait remegve kifeszitve, szemeit „egy nemével a kimondhatatlan kifejezésnek“ merően a száj felé utazó pohárra szegzi, s a mint ez már a szájhoz ér, megragadja s felkiált:

„Az Istenért, mit csinál k e g y e d?“ (A hangsuly itt a k e g y e d szón fekszik, minthogy minél kevesebb ember él még e szóval Debreczenben, an-

Digitized by Google

nál több szokta azt beszéd közben irgalmatlanul megnyomni.)

„Semmit, édes nagysám!“ (Itt a hangsuly a nagysámon fekszik a fentebbi oknál fogva) válaszol, hideg vért tettetve, a boldog vizivó.

„Meg akarja kegyed e poharat innni?“ kérdi reszkető hangon a suhogó ruháju hölgy.

„Csak a vizet belőle, édes nagysám!“ lakonizál a szerelem tulédessége által keserüvé vált tánczos.

„Talán jobb lenne egy pohár csokoládét vagy limonádét . . . ?“

„Nem instálok, édes nagysám!“

„De gondolja meg kegyed, ily forróságban.... Kérem kegyedet, ne igya meg azt a vizet.“

Hosszu pauza, melyben a vizivó ingadozni látszik. Szomja azonban erősebb, s ő még egyszer magasra emeli a poharat.

„Én nagyságod egészségére üritem e poharat, és ilyenkor soha sem ingadozom. (Most a hang szelid nyögdécseléssé változik). S innám bár száz halált e pohárból, azt mégis utolsó cseppig üritem ki, ha ez által nagyságodat lehet szerencsém éltetni.“ S a pohár tartalmát magába önté az oroszlánszivü arszlán.

Ismét pauza, melyben a szemek egymásra tapadnak; s miután a hölgy látta, hogy elszánt lovagjának a nagy áldozat után sincs semmi legkisebb baja, vérszemet kap ő is, és pohárt ragad és vizet kér.

Digitized by Google

„Minthogy kegyed ivott érettem, szükséges, hogy most én is igyam kegyedért. (A hang lehető legnagyobb remegésbe megy át.) Náczi!... az... Isten... éltesse!...“

S miután a suhogó ruháju hölgy a pohárból nehány homoeopathiai csekély dózist szippantott volna, vissza akarja azt az asztalra tenni. De a gyönyörszomjas Náczi kiragadja kezéből és felkiált:

„O... hhh!... ide avval a pohárral! Hadd csókolhassam le róla azon helyet, melyet édes nagysám ajkai érintének.“

És minek utána a poharat egy ideig megforgatta volna kezében, megtalálá végre karimáján a nyomozott helyet, s a midőn kiitta vizét, csak azon csodálkozott, hogy a poharat minden igyekezete daczára is, idvessége érzetében, ketté nem haraphatta.

Ekkor azonban rákezdék a tánczszobában a françaiset, s a boldog pár a többi boldog párok közé állott.

E jelenet megtanit bennünket arra, miképen választatnak itt a szerelmi seladonok s a Nácziak mint kenetnek farsangi lovagokká.

Sehol sem tánczolnak talán a bálokban oly sokat és oly szenvedélylyel, mint Debreczenben. A körtáncz itt valóságos kórtáncz, s az egy részben csak dicséretes volna, ha a többi idegen táncz nem volna szintén az. Alig dugja ki Boka Károly a karnagy szük karzatán a táblácskát, melyre körtáncz van irva, máris képzelhetlen mozgás és sürgés van a

Digitized by Google

teremben. Boka Károly kezébe kapja hegedüjét s „van tolongás s uj öröm Budában!“ Mint az árviz ugy rohannak egymásnak az előlegezett párok, ittott másokkal összeütközve, ruháikkal fenakadva, s az érthetetlen zajból ilyenkor következő kiáltozások hatnak ki :

„Siessünk, nagysám, oda a másik oldalra. . . .“

„Nem, maradjunk itt, jobb lesz itt.“ S a szegény tánczos kénytelen a kellemetlen, nem inye szerinti vis-à-vis-val megelégedni.

„Hol van még egy pár? — Ide még egy párral!“ kiált, az egyik szögletben, egy rendezőféle egyén.

„Itt vagyunk — jövünk — ne ereszszenek senkit a körbe.“ S a terem másik végén törtet a tömegen keresztül egy pár, melynek mind him, mind nő része egyik kezét a teremben hullámzó fejek niveaujáu felülemeli, észrevehetővé akarván igy magát tenni; a másik két kéz elválaszthatlanul egymásba van préselve, hogy egyik a másikat valamiképen el ne veszitse.

„Nincs több hely . . . el van foglalva, . . . nagyon sajnálom, édes nagysám; . . . siess máshová, bruder!“ E szavakkal fogadtatik a pár, midőn hajnalpiros arczokkal már révpartra akart volna szállani. Ez aztán szurok!

És a karnagy már álla alá kapja hegedüjét.

Kétségbeesetten veti föl a pár a karzatra pilla-

Digitized by Google

natát és felkiált: „Ne huzzátok még!“ És ők nem huzzák.

Azután kétségbeesetten jártatja szemeit a terem boldog vendégein, és talál köztök boldogtalanokat is szivének nagy örömére, talál kimaradt, megbukott, kiszoritott párokat, és e párok oly könnyen megértik egymást, s nem kell egyéb, csak az, hogy az egyik pár elkiáltsa: „A mellék szobába — utánam!“ — s azonnal vert hadként a szomszéd szobába rohannak a későn járt s kevésbbé életrevaló párok.

A teremben, melyben egy kör is csak épen hogy eljárhatja a körtánczot, kiáll négy, öt kör; a szomszéd szobában szintén kiáll egy, rendesen csorba kör, mely azonfelül a zenéből egy kukkot sem hall becsületesen, és ők eljárják a körmagyart, és ugy megaprózzák, hogy jobban megaprózni már nem is lehetne. S mennyi tyúkszemtapodás, mennyi oldalba-lökés, és mégis — mily mennyei élvezet!

Fényoldala a debreczeni báloknak azon feszteleneség és egyenlőség, azon szép pêle-mêle, mely ezeket oly érdekesekké teszi. Nem látni itt semmi különválásokat, kotteriákat, melyektől apróbb városaink közönsége csak ritkán ment, a miért azután rendesen jól is mulat ott kiki.

Kivánatos volna azonban, hogy ne adassék annyira hely a német csevegésnek, mely nem üzetik itt ugyan olyan nagyban, mint másutt, de mégis roszul esik látni, hogy azon hölgy, kinek szájába oly jól illik anya-nyelve, mihelyt körre akad, mely-

Digitized by Google

ben a betanult néhány idegen szót elmondhatja, hirtelen megfeledkezik magáról és német nyelven törődeli elő azt, mit magyarul becsületesen elmondhatna. És affectálnak német nyelvet és beszélnek olyan nyelven, hogy a „Spiegel“ szerkesztője Pesten inkább leharapná saját fülét, semhogy ezen istentelen torz hangokat beeresztené azon. Különösen idegen katonatisztek azok, kiknek kedveért azonnal odább adnak a szegény magyar nyelven. Oh! pedig ha tudnák e hölgyek, mily gyönyörüen cseng szájokban azon Eperjesen vagy Kassán tanult tótos és azután Debreczenben magyarossá vált németség : akkor házi körükben gyakorlat kedveért akármikor, de nyilvános helyeken bizonyosan soha sem szólalnának meg. Sok nálunk a képtelenség! Városunkba költözött néhány vándorlólegény számára sörház áll fen; a beköltözött német katonatisztek számára németül tanulunk : nemhogy azok borunkat innák meg, ezek nyelvünket tanulnák meg. Vajon beszélhetnek-e ily szerencséről az olasz és német tartományokban szállásoló huszárjaink ? De ők nem is lehetnek oly szerénytelen követelők; ők tudják, hogy azon országnak, melynek népe közt élik napjaikat, nyelvét megtanulni, legalább is illő. Nálunk a vendégszeretet tulhalad minden várakozást.

A Bek-házat az uj városháztól egy utcza választja el, melyen a zsibvásár szokott tartatni. Az utcza nevét nem tudjuk, minthogy Debreczenben egy utcza neve sincs sehol felirva. A városház téres

Digitized by Google

is, szép helyen is áll, elég sokáig is készült, hogy jól sülhessen el, s hogy mellette --- a példabeszéd szerint — sok embernek jusson is, maradjon is; de azért minden egyéb, csak nem szép. A pesti városházzal csaknem egy idős, és mégis mily rendkivüli nagy a különbség a kettő között kivülről, belülről, pedig aligha nem többe került ennél, pedig a pesti sem igen ütötte meg a mértéket. Alsó része a városháznak csupa kalmárboltokból áll, melyeknek majd mindenike előtt kis domb emelkedik, az illető gazdáktól a végett feltöltve, hogy a vevők sáros időben ezen elcsuszván, a boltokba mintegy belebukjanak. Ez azután az, a mit kereskedői életrevalóságnak nevezhetni.

A városház előtt pedig kényelmes otthonossággal hevernek az eszmék világában létező debreczeni dolgozóház növendékei, azon, nagyobb magyar városainkban oly nagy számmal lézengő, dologtalan csavargók, vulgo: betyárok, kikre csak undorral és szánakozással tekinthet a jobb érzésü ember. Ott egy nyers tekintetü férfi hasal, kinek kezében a mindig nála levő fütykösnél egyéb dolgozó szerszám talán soha sem volt, s kit ha szabadban találkoznánk vele egyedül, csupa jó szivüségből bizonyosan megkinálnánk egy pipa dohánynyal. Itt egy szálas siheder dűledez botjára, kiből, ha hulladozó rongyait divatos köntössel cserélnők fel s bozontos fejét valami pesti fodrász művészetére biznók, már halvány és lelketlen arczánál fogva is, derék

Digitized by Google

arszlánt teremthetnénk. Ama zugban nehány nőszemély guggol, kiknek élettelen arczai talán soha sem érezték a vizet, s kiknek testét alig födi nehány foszlány; egynek fonnyadt emlőin csecsemő csügg s e szerencsétlen anya boldogtalan gyermekét élet nélküli viaszbábnak tekintenők, ha egy elhaló gyenge sikoltás nem adná olykor tudtunkra, hogy él. S e nyomor gyermekei egész nap itt undoritják az átmenőket, kik oly hidegen haladnak el mellettök, mintha ennek igy k e l l e n e lenni. Hiszen a v á r o s h á z alatt látják többnyire e siralmas csoportozatokat!

Elhagyván a városház mellett a piacz-utczát, bekanyarulunk a c z e g l é d u t c z á b a. *) Veszik-e önök észre, mily széles és egyenes utcza ez is, s mily jól van itt megvetve alapja egy majdan leendő szép városnak! A czeglédutcza egy darabján átmegyünk, a nélkül, hogy valami figyelemre méltót találnánk, ha csak egyes, részint épülő, részint sülyedező házak jellemrajzát nem akarjuk adni.

Csakhamar befordulunk tehát innen is a harminczados utczába. Itt is jó darabig koptatjuk a pallót a nélkül, hogy a „Két pisztolyhoz“ czimzett csapszéken kivül máson akadna meg szemünk, hol az

*) Debreczenben nem mondják cseglédi utcza, hanem egyszerűen czegléd-utcza, hatvan-utcza, várad-utcza, stb. Pesten is lehetne v á c z u t c z a, k e c s k e m é t u t c z a, b é c s u t c z a, stb.: mert a v á c z i utcza Váczon van, a vácz-utcza pedig Pesten vagy akárhol lehet.

Digitized by Google

ember, a külsőről itélve, mindenkor fris ételt és italt kaphat. Ezen háznak, melyben a „Két pisztoly“ van, másik végén egy bomladozó kapu felett egy tábla függ ezen felirattal: „Bemenet a szinházba.“ S talán sehol sem felel meg egy felirat is annyira czéljának, mint itt, mert csakugyan nem jönne a nélkül senki azon vakmerő gondolatra, hogy a kapun által szinházba menjen. És azért éljenek a jó gondolatok! Csakhogy bizony keserves gondolatokat költnek e gondolatok az ember fiában. Debreczenben, hol az ember a legszebb, legjelesebb magyar szinházat, a legnagyobb magyar szinházi közönséget keresné, itt kell neki ily kapun bemenni, hogy egy az udvar hátulján felállitott, alacsony, szük és szurtos, csűrféle épületbe juthasson, melyben azután kénye kedve szerint álmodozhatik szinházról és nemzeti müveltségről.

És nézzük e szinházat belülről. Képzeljenek magoknak nyájas olvasóink egy téli estét, mely sem péntek, sem szerda, hanem más valamely nap, mely az épen akkor Debreczenbe vetődött szinészeket mozgásba hozza. Belépünk a szinházba. Épitészi jelességről szó sincs, arról hát nem is szólunk, nem beszélünk arról, a mi itt nincs, hanem csak azt nézzük, a mi van.

Legelsőben is látunk nagy sötétséget, mely onnan származik, mivel a szinház tetejéről — világ helyett — egy madzagra hurkolt, három águ vaspléh gyertyatartó lóg le, megtömve három szál égő gara-

Digitized by Google

sos faggyu gyertyával; a szinpad előrészén pedig szintén ilyen két gyertya küzd a világossággal, nem emlitvén, hogy a sugólyuktól jobbra és balra szintén néhány mécs vetekedik a háromágu luszterrel, de melyet a láthatlanság miatt bajos észrevenni. Az előfüggönyre holmi lantos emberek és meztelen dámák vannak festve, a mennyire ezt a nagy árnyékban megkülönböztethetjük.

Látunk azután a szinpad előtt elnyuló, mélyen besüppedt helyen, egy hosszu padon, hét vagy nyolcz czigány legényt üldögélni, oly mélyen és olyan V betüszerü helyzetben, miszerint a földszinten, mely egyuttal páholy is, álló néző nem lát és hall egyebet, mint hét vagy nyolcz hollófekete czigány parókát, néhány hegedűvonót, néhány erősebb trombita hangot és egy néha fel-felbukkanó térdkalácsot. Az a gazdaságos van e dologban, hogy ezen zenészeknek fagygyu gyertyára nincs szükségök, s hogy ők a sötétben is elmuzsikálnak, művészi szellemöknek keblökben égő szurokfáklyája által megvilágittatva. De ezen művészeket már nem mindenkor láthatja itt az ember. Vannak ugyanis esték, midőn Boka Károly bandájának más és jövedelmesebb működési cyklusa nyilik, s ekkor vagy üresen marad az orchestrum, vagy más hasonnemü, de nem hasonértékü egyénekkel pótoltatik. Vagy pedig hébe-korba' megtörténik az is, hogy a szincsür szerfölött megtöltetni reméltetik, s ekkor a szóban forgó besüppedt helybe is zártszékek alacsonyittatnak le, honnan ha a

Digitized by Google

működő színészeket nézi az ember, azoknak egyéb részét nem látja, mint fejeiket, ugy hogy egész illuminált arczképgyüjteményt lát maga előtt mozogni. Már csak különössége miatt is érdekes!

Látunk továbbá egy, a háromágu vilárt körülfolyó karzatot, és rajta zsufolt publicumot, melynek tapsvihar és éljen-orditások tekintetében, már az igaz, hogy párja nincs. Mintha, h a l l g a t á s helyett, mindig ebben gyakorolná magát a collegiumban. Volt már máskor is alkalmunk e karzatról szólani, nem akarunk itt a mondottak ismétlésébe esni; némi közelebb megismertetése végett azonban annyit mondunk csak, miképen e galéria soha sem tapsolja meg a szinész j á t é k á t, hanem szüntelen csak az eléje állitott és rajzolt j e l l e m r e forditja kritikusi figyelmét. És azért játszék a szinész bár a legremekebbül, de játszék valami fondorkodó gazembert, többnyire irgalom nélkül kipisszegtetik, bőgéssel fogadtatik s kisértetik, s még örüljön, ha meg nem dobáltatik. Ellenben legyen a szinész játéka bár a legbotránkoztatóbb, de képviseljen valami epedő, jámbor, becsületes árvát, azt azonnal magas pártfogásába rántja a karzat. Az ember azt gondolná, a természet együgyű gyermekeit, vagy az amerikai ős-erdők valamely ide vetődött népét látja maga felett, még pedig oly közelségben, hogy szinte kezet foghat velök.

Elhagyjuk e szinházat, mely csak lealacsonyitólag hat Debreczenre, s melyben a nagy czél: az

Digitized by Google

izlés- és erkölcs-nemesités, physikai és moralis okoknál fogva, soha sem fog elérethetni. Hiszszük, hogy, mi már terveztetik is, egy nagyszerűbb, és a világ legmagyarabb s nem is, épen a legszegényebb városához méltó szinház néhány év mulva fog már a piacz valamely szép helyén pompázni.

A harminczados utcza szögletén megállunk, s itt egyszerre négy utczába láthatunk be. Hátunk megett a harminczados utcza; balra a Sz. Anna-utcza, melynek elején áll a kath. templom két tornyával s órátlan óralapjaival; előttünk van a varga-utcza, ennek elején a kerületi táblaház, szintén olyan „semmit nem mondó kifejezésü“, mint a többi privát ház; jobbra tőlünk van a rettegett sántaköz, s ebbe befordulunk. Ezt alkalmasint azért nevezik igy, mert hihetőleg sok ember sántult már meg benne örökre; fél is ettől sáros időben minden tapasztalt talyigás, s nem egykönnyen vetődik ide, hacsak kikerülheti valamiképen.

A sántaközből ismét a piaczutcza alsó részébe érünk, melynek a sántaközzel szemközt levő oldalán a szintén feneketlensége miatt rettegett Miklós-utcza hajlik be. Nem fog ártani, ha majd ez utczák sarkára fel lesznek irandók neveik, mindezeknek jelentékenyebb s történetünkből meritett neveket adni. E vidéken láthatjuk egyszersmind a „Fehér ló“ czimü fogadót, mely az itteni két fogadó között a leges-legkülönb. Ebben tartja szállását a népes polgári kaszinó, ennek termében adja báljait ezen kaszinó;

Digitized by Google

továbbá a mindennemü mesterlegények és farsang utolján a helybeli speculativ szellemü czigányság.

Fölfelé haladunk most ismét a piacz-utczán. A czegléd-utcza szögletén, a reform. kis templom előtt ásott artézi kuthoz érünk, mely egész nap el van foglalva vizet meritő lányok- és férfiakkal. Különösen az esti órákban állja azt sürü néptömeg körül, s nem egynek kell gyakran óranegyedekig várakoznia, mig a sor reá kerül, mialatt természetesen folynak a vastag tréfák, hangos kurjantások és kaczajok, s mindez a kut körül soha ki nem apadó sárban. Mert a viznek lefolyást nem csináltak, s a természet ugy segit magán, hogy a száraz földből örök sártengert képez.

Emlékeztetjük nyájas olvasóinkat, miképen ez utazásunkat nyári szép délutáni időben kezdtük meg, a nagy erdőből kiindulva. S mig az itt leirt városrészeket bebarangoltuk, s az illető helyeken elmondók megjegyzéseinket, az alatt mindig alább szállott a nap az itten véghetetlenül kiterjedt láthatáron, s a szép délután szép alkonyattá borult. Az est hirdetői: egy károgó, határtalan varjusereg kering a város felett, majd leereszkedve a magasabb háztetőkre, majd ismét hangos suhogással felrepülve; füleinket ködként szemünk előtt lebegő szunyogsereg dongja körül; a munkások mindenfelől haza térnek; a kofák összerakják sátraikat, vállokra szedik kathedráikat, és szitanagyságu fejékeikben

Digitized by Google

lassu lépésekkel haza felé ballagnak. A kath. templom tornyán megkondul az estharang.

A mint ismét a városházhoz érünk, már csak két betyárt pillantunk meg előtte, kik talán valami vacsora reményében maradtak itt ekkorig. De már ők is távozni készülnek. Az idősbik botján feltápászkodik heverő helyéből; a mellette feküdt bután bámészkodó ripők ösztönszerüleg utánozza mozdulatait, s a mint az a menésre adja magát, ő is utána iramlik, s menés közben e párbeszédet hallatják:

„Hol hál kend az éjjel, János bácsi?“

„Hol? Hát a hol szoktam, mikor jó idő van — a tanyán.“

„Megálljon kend, János bácsi, én is kenddel megyek.“

„Siess hát no, hogy az Isten verjen meg.“

És mennek a „tanya“ felé. Az est szép, menjünk mi is utánok e mysteriosus helyre. A **németutczán** végig menvén, kiérünk a városból egy a péterfiaihoz hasonló farácsozatu kapun, mely mellett és kivül azon fa és kő sátorok városa terül el, melyben a négy országos vásár vendégei szoktak összegyülekezni; különben mindig üresen és használatlanul hevernek e számos boltok. Képzelhetni, mily kinos lehet sáros időben a városból idáig jutni, hol némely helyen övig kell az embernek a sárban gázolni.

Kiérünk a szabadba. Embereink jó előre haladtak s egyszerre, mintha földbe sülyedtek volna, eltünnek szemeink elől. Tovább haladva, csakhamar oly

Digitized by Google

látomány tünik szemünkbe, melyet csak azért nem irunk le egész valóságában, minthogy ezt olvasóink gyöngéd érzetének megsértése nélkül nem tehetnők.

A szőlőkertekbe vivő uton állapodunk meg, s innen balra tekintünk. E helyen hajdan valószinüleg nagy mélyedés volt, melynek betöltése végett régi időktől fogva ide hordatik a város egy részéből a trágya, ugy hogy most e helyen messze nyuló trágyahalmok és völgyek vonulnak el. Ezekben tanyáznak minden este éjjel azon szerencsétlenek, kiknek nappal néhány példányát a városház előtt volt alkalmunk látni. Itt, e trágya dohos rétegeiben ástak magoknak fekhelyet, sőt egész kunyhókat, s e gödrökben biztositják magokat az idő minden viszontagsága ellen.

Mintegy közepén e trágyamegyének, mélyebben a földben, büzhödt, iszapos, fekete mocsár terjed el; partján szárított trágyadarabokból rakott tüznek sürü, büdös füstje gomolyodik, lassan uszva tovább a végtelen sikon. A tüz rövid lángjait lassu rezgésben tükrözi vissza a barna mocsár, s körülötte ijesztő rémképekként ülnek a nyomornak ez elhagyott durva gyermekei, nappal szerzett holmi ennivalót főzögetve vagy sütögetve. Férfiak, nők és gyermekek ezek, korlátlan köztársaságban, s arczaikon az inség, zabolátlan szenvedélyek s állati ösztön vad kifejezései ülnek. Ők az éjet itt töltendik most is, mint máskor, hogy reggel ismét a városba térjenek nyomorult élelmök fölkeresésére.

Digitized by Google

BEFEJEZÉS.

Melyben a jelen utazás bevégeztetik, s elmondatik, hogy Debreczennek csak csekély, de legnevezetesebb része volt az, melyet bentaztunk. Az utazási rajz irója egyszersmind szivesen meghivja tisztelt utitársait szerény lakába — egy szál pipára; az utitársnőktől pedig kénytelen ezennel fájdalmas bucsuját venni, s nekik tanácsul adni, hogy a képzeletnek azon ugrásával, melylyel Debreczenben termettek, teremjenek most ismét egyszerre kedves házi köreikben.

Ilyen volt hazánk egyik fővárosa az 1844-dik év nyarán Krisztus urunk születése után!

Digitized by Google

EGY VÁROSI IRNOK SZERELME.

(Novella beszély-alakban.)

Látni téged és szeretni
Pillanatnak műve volt.
Tihany ostroma.

Villámlott a szendicze,
Hozzárugott Böszörmény.
A nép.

Digitized by Google

Digitized by Google

ELSŐ FEJEZET.

Mely bizonyos okoknál fogva megelőzi a másodikat, s melyből kitünik, hogy nagyszerü szenvedélyek gyakran igen szomoru körülmények között születnek. Hogy pedig azután gyakran igen szomoru kimulással végződnek, az majd az utolsó fejezetből fog kiviláglani, a mit azonban kár volt mindjárt itt elárulni. Mandzsur érzelgés kórjelei a városi iródeákon.

A historia, melyet el vagyok mondandó, egyszerü és talán nagyon mindennapi. Azonban hogyha ezen mindennapiság nem előadásomban, hanem az általam rajzolandó jellemvonásokban, szív- és tárgyhelyzetekben találtatnék, csak az fogna történni, mire törekszem. Én — és e tekintetben bizonyosan az emberek legnagyobb részével értek egyet — jobban szeretem a szív életének közönséges és mindennapi, de épen azért valóbb és könnyen érdeket, rokonszenvet ébresztő rendes lüktetéseit látni és hallani, mint olvasni a mesterségesen felizgatott, sátoros ünnepszerü, rendkivüli szivállapotok leirásait. Egyébiránt bocsánat, hogy kiindulási szempontot bátorkodtam kimutatni olvasóimnak.

* * *

Egy hónapja lesz körülbelül, hogy Pesten egyik előbbkelő kereskedőnek fiatal leánya meghalt.

Digitized by Google

A szegény leány szülői házának egyik fiatal távol rokonára is bizatott a temetési pompa elrendezése, kinek kötelessége vala, a többi között 12 halottkisérőt összeszerezni. Ily czélból szólitá ő fel az általa kávéházilag ismert, magyarositott nevü Krajczer Hektor városi irnokot, lenne egyike azoknak, kik a szerencsétlen kimultat végső nyughelyére illendően elkisérjék.

Alkalmat veszünk magunknak itt e városi irnok fő jellemvonásait röviden elmondani. A városi irnok oly emberek közé tartozik, kik legalább is 12 esztendős korukban születtek e világra, azon korban, melyben idvezitőnk az irástudókkal első izben vitázott; annyi igaz, hogy már csecsemős korában roppant vén tehetséget bámult benne nagyapja solo, édes apja feleségestül és az egész sógorság hol párosultan, hol puszta egyedüliségben. Hektor és ehhez hasonló számtalan keresztnevei mutatják, hogy mindezek talentomát már akkor is észrevették rajta, mikor a keresztvizet öntötték lágy fejére, a mely megkeményedvén az idő folytán s a természet rendje szerint, a benne s a test egyéb részében lappangó tehetségek nem maradtak kiműveletlenül. Hektor tanult rajzolni, vivni, uszni, tánczolni, s mivel zongorája nem volt, a hegedüt is nyakravalója mellé tüzte néha; tanult több olyfélét, a hol olcsó pénzen hozzájuthatott, a mit Pesten fölnevelkedett s legfeljebb is Budára s onnan visszautazott fiatal embernek nem tanulni nem szabad, hogy annak idejében a vidékről betó-

Digitized by Google

duló számtalan tolakodó ficzkót elhomályositván, a fővárosi szépek előtt „mint egy férfi álljon, érez karokkal győzni a viszályon.“ Hogy azonban a mi Hektorunk mindezen tanulmányokból csak igen keveset birt a világnak felmutatni, azt könnyen elhiszszük, ha megtudjuk, miszerint ő, mióta iskoláit bevégezte s szüleitől különválva él és lakik, minduntalan irnokoskodik, a mi hat évnél aligha rövidebb idő, miután ő már a 26-dikba jár.

Krajczer Hektor inkább német, mint magyar; inkább érzelgő, mint búskomoly természetü; közlékenység kevés van benne, de annál több fogékonyság, a mi különösen feltünik nők irányában, minthogy alig van nála az évnek összesen két olyan hónapja, melyben szerelmes ne volna valakibe, pedig tisztán, mélyen, mondhatatlanul, ámbár azt kivüle és Istenén kivül soha senki nem tudja meg. Szóval: neki a bátorság leggyöngébb oldala. Azt fogják az irnokokra, hogy rendesen büszkék, felfuvalkodottak; lehet, hogy hivatalos foglalkozásaiban Hektor is olyan, ezt mi azonban egészen érintetlen hagyjuk, csupán magán életére levén itt figyelmünk, melyben az igaz, hogy nem szereti, ha irnoknak és nem c a n c e l l i s t á n a k nevezi az ember, azonban szeretetreméltóságán kivül egyébbel soha sem büszkélkedik. Magasabb vágyai neki nem is valának soha.

S hogy ezek után ismét felfogjuk elkezdett beszélyünk fonalát, el kell mondanunk, miképen Hektor a fentemlitett temetési felszólitás által kissé

Digitized by Google

elkedvetlenedett ugyan, mert hálókabátbőségü kedélye mindig fellázadt arra gondolatra, hogy sem az ázsiai, sem az európai kényelemmel semmiképen meg nem egyeztethető szűk magyar nadrágba és topánba kell szorulni; mindazáltal a halál gondolata erősebb minden más gondolatnál. Elképzelé magának az érző szivü Hektor, mily jól esnék majd neki is, ha majdan lelke elhagyott sátorát harczias hangzásu kardcsörtetések között kisérendnék csendes nyughelyére. S ezt azért képzelte igy magának, mert a jámbor azon mindennapi teremtések közé tartozott, kik hajlandók elhinni, hogy nem halhatatlanok, s tudják, hogy lakjanak bár a kilenczedik emelet magasságában, vagy a torony harangjainak szomszédságában, végtére mégis csak kénytelenek kiköltözni a magas szállásból s amolyan elhagyott földi lebujban bérelni „kvártélyt.“ De azért minden ilyes kedélyessége mellett sem szeretett volna még felpénzt adni ezen lebujra.

Teljesité tehát a felszólitó halottrokon kérését s a kitüzött nap délutánján magára ölté ama teveszőrzsinóros és gombos ruhadarabot, melyet Magyarország fiai rendesen akkor szoktak felölteni, midőn törvényeket hoznak és bontanak, midőn magasbak előtt bókolnak s midőn temetnek (egy szóval : midőn valakit vagy valamit temetnek.) Magára illeszté az attilát; berázódott a magyar nadrág feszességébe; kiálló bokacsontjait fekete topánrojtok verdesék; oldalán pakfong kardja handabandázott, jobb válláról lefutó bojtos zsinóron lógván le, mint azt az ujabb

Digitized by Google

s a gyomor szabad emészthetését illő tekintetbe vevő divat kívánja; szokatlanul lesimitott s itt-ott felsütött fejére mindezek koronájául feltevé a kölcsön vett kócsagtollas kucsmát; s ezen felpánczélozott állapotban megindult a temetési tisztelgés helyére.

Hasonló rendeltetésü és állapotu 11 társát már ott találta, kirivólag érzéketlen arczokkal csörtetve kardjaikat a többi érzéketlenek s azon vigasztaló sereg között, mely a fölötte érzékeny csapás alatt görnyedő rokonok fájdalmát betanult phrasisaival igyekvék csititani. Pedig oly sebet kapának a rokonok, melyet az időn kivül semmi sem képes megvigasztalni.

Sirás, zokogás és vigasztaló szavak hangzottak mindenfelől a sötét, búskomor szobában, mi oly regényes fajdalmat lehelt Hektor szivére, hogy, minden vasgyuró pánczélozottsága daczára is, közel vala szintén a sirásra-fakadáshoz, mit ő átalában sohasem szégyenelt, mert ugy okoskodott, miszerint az Isten nem csupán azért teremtett a férfi szemébe is könyeket, hogy legyen egy kis nedv, mely tobákolás és tüsszentés alkalmával előjőjön.

Igen jól esett tehát Hektornak, midőn a 12 gyászvitézt, köztök őt is, csakhamar a mellékszobába szólitá egy nő. E szobában négy-öt ismeretlen csinos leányt találtak, s egy asztalon fátyolokat, bokrétákat, viasz fáklyákat, keztyüket stb., mikkel ők valának halottkisérőkhöz illőleg fölpiperézendők. Párosan kiállottak tehát a vitézek a szoba azon helyé-

Digitized by Google

re, hol szék, ágy és asztal nem gátolák őket, s a leányok elkezdék munkáikat: bokrétákat kötének, kinek jobb, kinek bal karára, s széles fehér fátyolszalagot tüzének vállaikra, mely mellök- s hátukon keresztbe bokáikig futott le. Csendes és egyhangu volt minden, nem váltatott egy kis mosoly sem; komorak és némák valának a gyászba öltözött kötözgető hölgyek, mintha a mesés világ életfonalt sodró és metsző Párkáit látták volna hivatalos foglalkozásukban a kardosok.

S e komor alakok közé egyszerre egy nem egészen gyászba öltözött gyönyörü hölgy lépe be. A többi hölgyek kissé zavarodva s csodálkozva tekintének feléje, mintha kérdezni akarták volna, hogy mit keres itt? Zavarukból azonban csakhamar kisegité őket a bájos ismeretlen.

„Meg fogják önök engedni — szóla, a leányokhoz fordulva — hogy segédjök lehessek önöknek ez utolsó szolgálatnál, melylyel némileg én is tartozom a szegény Vilma emlékének, kivel semmi közelebb viszonyban nem voltam ugyan, de kinek kora halálát én is szivemből sajnálom.“ S ezzel, a többiek helybenhagyását sem várva, elragadó bájjal a fátyolok és virágok után nyult.

Az elhunyt leány barátnői csakhamar kitalálák a dolog kulcsát, s elsuttogák egymás között, hogy e hölgynek azon személynek kell lennie, ki ugyan azon ház első emeletében lakik, melynek jelenleg ők vannak második emeletében, s kinek ismeretségével

Digitized by Google

— habár csak futólagos volt is az — életében gyakran dicsekvék előttök kimult barátnőjök.

Hektorunk nem tudta, mi baja lett egyszerre. Úgy tetszett neki, mintha e hölgyet az álmok vagy a való országában már látta volna valahol. Sohajok, sóvárgás, epedés és rejtett vágyak előrohanó egész serege lepte meg egyszerre keble csatapiaczát. E váratlan tünemény, e szivből fakadó hárfahangok egészen kirántották sodrából: szorosabban szoritá markába kardja markolatát, mintha önmaga és mások ellen akarta volna magát védelmi állapotba helyezni.

Azonban a mint a szép ismeretlent a bokréták után nyulni és félénk szeméremmel a kardos leventék felé pillantani látá, az irnok rögtön föleszmélt, a hölgy felé csörtetett s hideglázi reszketés- és remegéssel mondá:

„Ha szerencsém lehetne, szép nagysád“ ... Láttatok-e ily tolakodó ficzkót valaha? A hölgy helybenhagyólag inte.

„Karját kérem,“ zengé a hölgy. Az irnok oda nyujtá azon kart, melynek müveit talán még századok mulva is dús példányokban fogja előmutathatni a városi levéltár. Hogy is nyujthatott volna mást, mint jobbját?

A hölgy már reá vala kötendő a bokrétát, a midőn Hektor háta mögött álló társa, Gulden Gábor, egy elhizott, szörnyü prózai irnok, ki a pesti Kundschaftsblatt-on kivül soha semmit sem szokott olvasni, de ki a szellemi felsőbbségü Hektort vakon tisztelé

Digitized by Google

és szereté, s kivel Hektor, előleges megegyezésök szerint, most egy sorban vala kisérendő a koporsót, már kiczifrázott jobb karral közéjök tolakodik s elkiáltja magát:

„Ne azt, Hekti! — a bal kezedet add oda!“

„Igazad van, Gábor,“ szóla a lehetőségig elpirulva Hektor, kinek ez alkalmatlan figyelmeztetés kissé zokon esett. „Szerencsétlen utasitásadó!“ mormolá fogai között, s azután kardja végénél is hegyesebben végig pillantá a boldogtalant, kinek morális becse e pillanat óta iszonyuan alásülyedt Hektor szemei előtt, s mindezek után guny- és elragadtatással vegyült képzelhetetlen mosolyra vonult arczczal a hölgynek nyujtá a jogszerü bal kart. Pedig senki nem fogja neki, ugy hiszem, rosz néven venni, hogy ő jobbját nyujtá előre, mert, oh, mennyi roppant sok gondolat fekszik e parányi gondolatban: jobbomat nyujtám egy szép leánynak.

És az ő bal keze reszketett az átkötési műtét alatt, s midőn a piroskörmü finom ujjak attilája posztóját érinték, akkoron Gács posztógyára is boldognak érezhette volna magát, annál inkább Hektor, ki a gácsi posztó alatt érzékeny szivet hordozott.

A bokrétakötés után következett a fehér fátyolszalag vállratüzése.

„Kérem önt, hajoljon meg kissé,“ csendült meg ismét a bájos hölgy szép hangja, s e hangra lehetlen volt, hogy Hektor azonnal szives-örömest el ne engedjen tulságos hosszuságából annyit, hogy arcza

Digitized by Google

a hölgy arczával egyforma magasságban legyen a tenger szinétől, s hogy az kényelmesen működhessék vállán.

És Hektor oly közel vala a hölgy arczához, köztük csak oly csekély ür létezett, minőt egy jó hosszu csók tökéletesen betöltött volna. Maga előtt látá összegét mindannak, minek látásánál a férfivilág azt szokta mondani, hogy — — Vagy nem! nem szokott semmit sem mondani, hanem vagy tovább ballag, ha épen utban van, vagy haza megy, otthon pamlagára vagy ágyára dül s bodor szivarfüst hullámzásu körben titkos-édes gondolatok gerjedelmek, bölcsőjében ringatva képzelődését, dáriusi kincsesláda fölött is kénytelen megvallani maga és a világ előtt, hogy még valamit szeretne birni, hogy még valami igen nagynak hijával van, a mikor azután könnyen Vörösmarty ezen versével hagyja el álomképeit:

„Vaj, kinek virit e mennyből szállt tavasz?
Istenem, be boldog, boldog ember az!“

Hektor szemlátomást zavarodott. Hogy megfoghassuk kritikus helyzetét, megkisértem elmondani, mi volt mindaz, a mit ő maga körül látott és hallott s a mit ennélfogva magán belül éreznie kellett.

Meghajolva állott — mint mondám — a hölgy előtt: érzé egy közönségesen szájnak nevezett rózsabimbó balzsamillatát, s szeretett volna csupa orrból állani; a vállához közel tarlóskodó bal szakála érzé a bársony kacsók üdvmámorba szenderitő érin-

Digitized by Google

tését, s a szakál mindenik szála egy-egy villámfogóvá változott, melyen idegrázkódtató dörgéssel rohant le a mennykő szivébe; látott tündöklő selyem fürtöket, melyeknek sötét tündéréjéhez hasonlót sem Olaszországban, sem a földsarkok hat hónapig tartó éjszakájában sem látsz, s mely fekete éjszakába Hektor savó szemei két tátott száju holdvilágként bámultanak bele; látott ezen sötét éj s á t o r á b a n két mosolygó csillagpárt ragyogni, szende fényüt, az igaz, de nem oly hideg, érzéketlen sugarakkal, mint a milyeneket az ég közönséges csillagainál látunk, hanem forrókkal, mik alatt Hektor lelke, hámor alatt izzó vasként, szikrákat hányt; látott fogsort, melynél épebbet és ragyogóbb fehérségüt soha még egy czigánysátor nem látott, s melynek mindenik darabjából egy-egy alabastrom szobrocskát lehetett volna faragni; látta a pihegő márvány keblet, s melle szorulni kezdett, lélekzete visszafojtódott; hallá a hölgy szavát, csengő hangjait, s torkának ezüst harangja imádkozásra hivá keble szent lakóit: a csendes és ünnepies érzelmeket; látta az öszhangzó termetet, és a sentimentalis Hektor meg nem foghatá irnoki egyszerüségében, hogy kikből állhat tehát az ég angyalserege, ha még a tökély e non-plus-ultrája sem ragadtatik fel közéjök? látta végre az előtte lebegő alak pehely lágyságu puha mozdulatait, és ereiben a vér tajtékzó habot vetett.

Nem adnám sokért, hogy mindezt csak igy is elmondhattam; azonban mi ez mindahhoz képest, mit

Digitized by Google

el kellene mondanom, ha Hektor felfogását és érzelmeit hiven akarnám visszatükrözni! Mi örömest szeretett volna a sokból, mit érezett, legalább valamit tudtára adni fölfedezett ideáljának. Nem adta volna egy hónapi jövedelmeért, ha a hölgy kötözgetés közben véletlenül megszurta volna a gombostüvel, hadd mondhatta volna el a bizonyosan bocsánatkérésre fakadónak, hogy: nem tesz semmit, s hogy neki még a sebek is jól esnek, melyeket ily kezek ejtenek rajta. De ő, fájdalom! nem szuratott meg.

Elvégre a hölgy bevégzé rajta a temetési toilettet, s ámbár az egész műtétben nem látszott birni sok gyakorlottsággal, szinte maga is örült mégis művének, midőn Hektort bevégezve bocsájtá ki ujjai közül, s azonnal más attilához szökkent, ott folytatandó munkálatát. Hektor szerette volna lerántani magáról a cziczomát, s ujra a gyöngéd kacsók alá kerülni. Alig birt egy pár köszönő szót kibókolni, mert ő jobban szerette volna azt még meg nem köszönni.

Egy zugban állott némán, égő arczczal, nem törődve semmivel, csak önző szenvedélyével; pillanata éhes farkasként furódott a semmiségbe, s fülein is sohajokba öltözött vágyak törtek keresztül, mik mind e hangokban öszpontosultak: „Oh, Ida, Ida!“ — Hektor nem tudá ugyan a hölgy nevét, azonban neki az volt sajátságos rendszere, hogy minden szép leányt Idának szeretett nevezni. S tulajdonképen van is valami a dologban. Mert, mit tesz

Digitized by Google

ezen szó : I d a egyebet, mint i v o d a, azaz : olyan hely, melynek környékén kéjt és gyönyört iszik az ember. Felsohajta tehát : „Ida, oh Ida!“

Hozzájárult mindehhez a melancholikus csend, az egyhangu suttogások, a meg-megszakadt szótagok inkább, mint beszédek, a szomszéd halotti szobából átható zokogások, a koporsófedél éleshangu leszegeztetése, s a vigasztalás tompa szavai, s mindezt hallva, lehetlen volt, miszerint az irnok fogékony kedélyét a legelszántabb resignatio s a legbuskomolyabb érzelgéssel párosult szenvedély ne szállja meg.

Ezalatt valamennyi gyászvitéz fel lőn szerszámozva. Hektort illetőleg, még mindig az emlitett szobazug volt „bánatai s reményei tanyája“, a mint a nem annyira ugy n e v e z e t t, mint inkább ugy s o h a j t o t t Ida még egyszer feléje lépe, egy futólagos pillanattal átnézendő, rendben van-e minden, s nincs-e valami igazitani való rajta? Megjött pedig fent elsorolt kellemeinek teljes és hiány nélküli seregével.

Hektor nem birt tovább indulatával. Szive csordultig tele volt, s hogy romboló árvizével el ne öntse keble buzaföldét, meg kelle nyitnia torka zsilipjét. Szemeinek holdvilága tulvilági kéjben fürdött, s eloszlatván annak szempilla-udvarát, megereszté annak minden kitelhető fényét s egy erejétől kitelhető lépéssel a leány elé lépett, bal lábát előre, jobb lábát balra feszitve. Megragadá a villany-érintésü

Digitized by Google

kacsót, szenvedélye Memnon-szobra megzendült és a cancellista elolvadt fagylaltként a csésze határin átömlő lelkesedéssel két szót flótáza ki fuvola és más fuvó szer nélkül, oly két szót, mely becsületes instructiókkal ellátva, annak idejében egy egész érzelemvármegyét vala képviselendő a kellem- és bájnak előtte álló, őtet el- és általa megragadott országgyülésén. E két szó pedig nem vala sem több sem kevesebb mint :

„Örökre tied!“

Tudta is ő, mit csinál! s mondjátok meg ti, kik még a természet rendes utján jártok, vagy kiknek száját a forró kása még nem égette meg, tehetett-e Hektor egyebet?

A hölgy megállott a bámulat miatt, rá süté Hektorra szemeinek sötét golyóit, s mintha szólani akart volna valamit — — Azután az irnok által marokra fogott kacsóját igyekvék kiszabaditani; de sehogy sem boldogulhatott, mert Hektor megragadá azt, mint vizbefuló a szalmaszárat, és érzelmeinek kurta dereku, de vastag képviselőit némi variatiókkal ujra előtolá, igy fuvolázván:

„Tied örökre!“

Mind ez illő csendben ment végre a sötétes szoba sötét zugában, a többiektől alig észrevéve.

E pillanatban Gábor, a már fentebb méltó nehezteléssel emlitett kardos irnoktársa, hátulról megragadá Hektor karját.

Digitized by Google

„Jöszte már no, induljunk," szólitá Gábor.

Hektor e szavakra rögtön felriadt, mintha legalább is gyujtogatáson kapatott volna, s e perczben kisikamlának körmei közül a finom ujjak: a szép Ida eliramlott, oda hagyva az irnokot, mint Sz. Pál az oláhokat. És Hektor Gábor felé fordult, és most azon fájdalmat és keserüséget, mely arczára kiült, látni kellett volna, én leirni nem birom.

„De hát ki vagy te, boldogtalan fiatal ember — szóla torkának leggordonabb hangján — ki mindenütt üres koppantóként tolakodol boldogságom gyertyája eloltásához?" S kardja megzörrent hüvelyében, de csak ugy véletlenül.

„Mit beszélsz, Hektikám?" kérdezé Gábor, ki nem látszott érteni a dolgot, s árva lelkemre mondhatom, hogy szegény az egésznél oly ártatlan volt, mint a ma született gyermek.

Hektor nem felelt, hanem egyre lövelé a jámbor Gáborra a szánakozó és megvető néma pillanatokat, s talán a végtelenig lövelte volna, ha csakhamar észre nem veszi, hogy talán mégis helyén volt Gábor felszólitása, mert már majdnem egyedül maradtak a szobában, a többiek mind lecsörömpölvén az udvarra, égő fáklyáikkal körülállandók az ott felállitott gyászravatalt.

Gábor a Hektor számára praedestinált viasz szövétneket ennek tenyerébe szoritá s vezérlete alatt megindità őt is a többi elindultak után. A mint a

Digitized by Google

szoba ajtajához ért, önkénytelenül — mintegy álmában — még egyszer visszaforditá ábrázatát a boldog zugra, hol észrevétlen táplálá lángjait, de testi szemei nem láthatának semmit, lelki szemei azonban igen sokat pillantának meg ottan.

„— — — Elmerült a rónatáj,
De a messze távozónak
Szíve vérzik, szíve fáj.“

A ház lépcsőire lépve, karon fogá az általa megsértett Gábor barátját, reá dült, és szeliden kérdezé:

„Meg tudsz-e bocsátani, Gábriel? — — Oh, ha tudnád, mily kimondhatatlan boldog vagyok én!“

„Mit beszélsz, Hektikám?“ kérdezé az egyátalában semmit sem gyanitó Gábor, s a mint szintén szeliden Hektor szemei közé akart pillantani, egyszerre neki ugrik kucsmájának s ijesztő arczkifejezéssel leragadja azt illatos fürteiről.

„Mi az ismét? Tehát csakugyan“ — — kiálta fel Hektor.

„Hisz nyomban porrá égsz, Hekti.“ — S csakugyan. Kucsmájának drága kócsagtolla meggyuladt, ügyetlenül tartott fáklyája lángjától-e vagy keblének fejéig elhatott tüzétől? nem tudom. Annyi igaz, hogy a lobogó lángokat Gábriel őrangyala oltotta el, azután ismét fejére tolá a kucsmát, s Hektor, kócsagromokkal ugyan, de szerelmének egészen uj épületével, helyet foglalt a koporsó körül.

A temetési menet nem sokára megindult, a szövétnekesek a gyászkocsi után ballagának egész

Digitized by Google

a zsidó-piaczig, itt bérkocsiba telepedének párosan s a többiekkel együtt kihajtatának a váczi temetőbe, a hová legalkalmatlanabb lehet akkor kihajtatni, mikor az embert hanyattfekve utaztatják.

A temetőbe érve, leszállt-e Hektor a kocsiról vagy nem? s átalában vitt-e véghez ott valami emlékezetre méltót? azt nem tudhattam meg tőle; arra azonban emlékezett, hogy oly fájdalmas érzésekkel volt ott jelen, mintha őt magát temették volna. Siratta a multat, mert elmult; örült a jövőnek, mert nagy reményeket táplált iránta lelkében; sajnált volna valakit, és nem tudta, kit sajnáljon; távozott volna, de valaki visszatartóztatta; életért rimánkodott és pedig még meg sem halt. Oh, higyétek el, „szeretteim!“ szörnyű dolog, mikor az ember nyugalmát temetik.

Mikor haza érkezett szállására Hektor, este volt. A ház kapujában, melyben lakott, egy pár, a házhoz tartozó csinos szobaleány ácsorgott. Látván őtet temetési pompájában feléjök közelgetni, az egyik azonnal kitelhető szobaleányi szerénységgel (a mivel nem sokat mondunk épen) eleibe ment, s kissé bizalmas hangon e megszólítást intézé hozzá:

„Urfi!“ — de a cancellista nem hallott semmit, talán azért, mert ő már jó ideje tuljárt az urfikoron.

„Tens urfi!“ — ismétlé a szobaleány, de az iródeák esze még mindig másutt járt.

„Kit temettek, tens urfi?“ — sikoltá végre, türelmét vesztve, és Hektor lobogó gyászszalagját meg-

Digitized by Google

rántva, a szobaleány, mire ő épen a kapu aljában rögtön megállott, mintha fa képpé változott volna hamarjában.

Rá nézett a szobaleányra, egy bágyadt mosoly vonult el ajkain, mely mintha ezt akarta volna kifejezni: „Oh, boldogtalan Kati! mi vagy te az én Idámhoz képest!“ — Azonban mindjárt tudta, mi kell Katinak; tudta, hogy a rajta parádézó cziczomára fáj a foga, s válasz helyett, mit a leány ugy sem igen várt, leszedett magáról minden piperét, s mindazt, a mi csak lekoppasztható volt rajta, a leány kezében hagyá. Miért is ne tette volna ezt? Nehány órával elébb önmagát vetette oda, még pedig örökre, egy ismeretlen hölgynek, s most ne adott volna oda egy pár mulandó foszlányt egy talán nem egészen ismeretlen „fehér népnek“, habár szintén örökre? S ez nagyobbrészint az ő saját okoskodása volt, mely ellen, ha épen akarnám boldogságát megzavarni, volnának néhány észrevételeim.

Szobájába ért. Első, mit tett, gyertyagyújtás vala. Azután pipát vett elő, ledült pamlagára s álmait, ábrándjait, gondolatait szabad szárnyokra ereszté. És oh, micsoda pamlaga vala ez a szegény butoru irnokszobának. Azon korban készült ez, mikor még „kanapé“-ra ült a világ pamlag helyett; s ezen kanapé kopott fekete bőrrel bevont ülő eszköz vala, rendkivül keskeny és rövid, de annál magasabb, ugy, hogy a ki rá ült, annak lába csak ugy lógott le a semmibe, mint vitéz Háry Jánosé, mikor leült

Digitized by Google

vala a világ szélére, felső része pedig minduntalan lecsuszott az embernek a magasra kitömött kemény ülésről; hintázó ruganyosságnak természetesen hire sem lévén. De Hektor e kanapén élte életének legszebb óráit — mint szokta mondani — s a rajta való elnyulás és gondolataiba merülés neki szenvedélye volt. Ez adott kinjainak vigasztalást, csüggedésének erőt, elfáradt lelkének nyugalmat s perzselni és perzselődni akaró szivének tápot. S rendesen igen boldog órákat szokott igy tölteni. „A boldogság nem a külvilág rengeteg erdejében terem, szokta ő ellágyult pillanataiban mondani, ott hijába keresed; a boldogság magva belvilágunk kertjében van elásva, mit ápolnunk kell ugyan és sokszor arczunk verejtékével, sokszor szemünk harmatával öntözgetnünk, de egykor bizonyosan élvezendjük gyümölcseit.“ Igaza lehetett Hektornak, s ő nem is volt egészen üres fő; azonban ezen pamlag eljárása nem volt egyéb t e t t l e n n y u g a l o m n á l, körülbelül épen olyan, mint — engedelemmel legyen mondva — édes hazánké volt. Századokig élt ez is ily pamlag álmokban, és sokszor boldognak is érezte magát, bármint háborgott is néha b e l v i l á g a, és most ki kezd nézni a nagy k ü l v i l á g rengeteg erdejébe, és ezer meg ezer fanyar vaczkort kell megrágnia s elvásult fogakkal nézni végig a többi teendők hosszu során.

Hektor álmodozott. A szobája falán függő fa óra épen éjfélt zöröghetett volna (ha t. i. szobája

Digitized by Google

falán átalában óra függött volna), midőn észrevevé, hogy még mindig kard és attila övezte kebellel s rojtos topánokkal, miket boldogsága érzetében egészen elfelejtett magáról lehámozni, sütkérzik szerelme lángjánál, melynek fénye kitört szemein égett, mint két milly-gyertyaszál, a nélkül, hogy koppantani kellett volna, ellentétben az asztalán álló faggyugyertyával, melynek illetetlen maradt kanócza hosszura nyúlt, s a hegyén alakult rózsák vérszin-vörösen sötétlének, emelvén ez által is a percz ünnepélyét. A boldog irnok ajkain csupa sohaj lebegett, miket — gőzmozdonyképen — mindig egy Ida nevezetü vezérsohaj vezetett gyertyavilágra. Egy szóval: ő szeretett! Volt-e rá oka vagy nem? ő nem kérdezé; de ki is kérdezte ezt valaha hasonló helyzetben? Átalában ő nem gondolkozott arról, a mi már történt vele e dologban, hanem csak arról, a mi még ezután fog történni, és pedig — mint szentül hivé — minden bizonyára fog történni — „vagy jöni fog, ha jönni kell, a nagyszerü halál . . .!“ — És van-e, kérem alásan, keletkező szerelemnek egyebe, mint jövője?

Szivéhez szoritá képzeletében az egész világot, azaz: csupán őt, mert hiszen ő volt egész világa, és és melle szinte behorpadt, a mint őt görcsösen kebléhez szoritá. Az alvás angyala azonban közbeveté magát az álom képei közé, mik egymás után mind elkotródának, s mielőtt Hektor szemei klapliját végképen becsukta volna, még egy pár szelid hangot

Digitized by Google

ásitott ki nyughelyére, s e hangok nem valának mások, mint:

„Idám! örökre tied!“

A gyertya béle, nem törődve semmivel, halkan tovább égett, a Hektorhoz kötött kard csörögve lezuhant a szobapallóra, azután minden csendes lőn az egész háznál, csak az irnok hortyogott szeliden, kedélyesen, kimondhatlanul.

MÁSODIK FEJEZET.

Oh vannak dolgok, melyek . . . .!
Irinyi József.

Ebben a nyájas olvasó észreveendi, miképen jelen kesergő história hasonlit némileg a b. e. „Debreczeni ripők“ czimü drámához, melyben 10 évig kegyetlenül üldözé a sors és az emberek Egressy Gábort (nem emlékszünk már, miféle árnyékot képviselt tulajdonképen a müvész a holtak azon országában) s a darab végén kisül, hogy e rémitő üldözésnek oka az volt, mert Fáncsy a szinfalak megett roszul találta egy időben rakni lábait, elbukott s megsérté orrát, a melynek kifutott vérét azután Egressy által Fáncsyn elkövetett gyilkosság nyomainak tekintették a rövidlátók, pedig az egész bajnak nem Egressy, sem Fáncsy, hanem Szerdahelyi volt az oka. A cancellista lelki állapotja s szelid gyötrelmei szerelmes korában.

A fentebbi fejezetben elmondottak óta Magyarország éghajlatával tökéletesen megegyező három hét mult el, s szeptember vége felé járt az idő. Nem csak a széna, hanem a sarju is mindenütt betakarit-

Digitized by Google

tatott; a gabona kinyomtattatott s kicsépeltetett; a fecskék és gólyák, azon egyetlen utazók, kik nem irnak utazási rajzokat, elkezdék bundáikat kielégitőknek nem találni; az erdő- és kertekben lassu halál emésztett és itt-ott sárga levél zörgött. Pest utczáin már melegebb- s hosszabbra szabott öltönyök is sétáltanak; s itt is, ott is nagy tűzifa-halmazokat lehetett a házak előtt látni, melyeket az utcza közepén fürészeltek a szegény kalibák lakói, kik a fahasábokat a mellettök elhaladó, palotákban lakozóknak először lábikráikhoz vagdalák, hogy onnan visszapattanva, a pinczelyukakba hulljanak; a szüret ideje beállott.

A társasági körök, a szinházak megnépesültenek, a fővárosnak falun s a zöldben elszórva élt népe szobába szorult, a meleg által netalán egymástól eltávolodott szivek a közelgő hideg által ismét egymáshoz közeledének, a szétvált ezernyi apró életgondok ismét összelapultak s összeforrt erővel működének, egészen a természettan szabályai szerint, mely azt tanitja, hogy a testek részecskéi meleg által eltávolodnak egymástól, hideg által pedig összébb huzódnak. És az az örök öszhangzás a természetben! A külvilág hidegét pótolja a felolvadt szív s a — befütött kályha melege.

Azonban, ugy látszik, mintha feledném, miről és kiről kell szólanom, s hogy nem természet-, hanem szivrajzot irok. S ezennel rendre utasitom magamat.

Digitized by Google

Hektorunknak, a szerelmes írnoknak — mint mondók — az volt szerencsétlen szokása, hogy rendkivül hamar szeretett a szép leányokba, különösen ha azokat némi regényes távolságban látta magától, s történt legyen ez bármily hölgy irányában, bárhol és bármiképen, ő azonnal házassági tervekkel gyötrötte szegény fejét. Szive olyan volt, mint a kénetlen gyufa, mely a legcsekélyebb dörzsölésre azonnal lángra lobbant, s annyi esze ilyenkor nem volt, hogy e lángot, mely keble oltárán lobogott, önmaga oltotta volna el, még mielött megtudandotta, hogy nem mozdul feléje semmiféle Vesta-szűz, ki azt gyulékony fidibus és tartós tüzü hasábokkal örök életben tartsa. Ő a lángot rendesen égni hagyta, mig az vagy magától aludt el, vagy a körülmények által fojtatott meg, a mire sohasem kellett több egy hónapnál. Azonban az ily hónapban csordultig tele volt ábrándokkal, vágyakkal, mik — mint kiki képzelheti — mindig a legmerészebbek s legtúlcsapongóbbak valának.

És nem volt a világnak komorabb, ingerlékenyebb, szerencsésebb és szerencsétlenebb embere, mint Hektor, midőn szerelmes vala. Hogy is ne? Verseket irni nem tudott: ezt nem csak mi mondjuk, ezt maga is átlátta nagy nehezen. Pedig elmondták neki mások, s elképzelé magának ő is, mily kimondhatatlan kéj lehetne az a szivre való nézvest, ha „lágy sohajait, szende vágyait, kriptaszagu komor resignatioját“ versekbe birta volna önteni! Lelke

Digitized by Google

ilyenkor puszta, elhagyott vár volt, s a szerelem annak düledező omladékain huhogó bagoly, mely különösen s rendesen az esti és éjjeli sötétben rémitő siránkozással kuvikolt.

A nappalok csak megjárták, de az éjszakák szörnyüek valának Hektor körül. Nappal kenyérkereseti foglalkozásainak élt, s itt csak az volt hibája, hogy gyakran nagyszerü kanczelláriai bakokat lőtt. Igy p. o. utlevelet irván egy utas számára, a személyleirási rovatokat ugy összezavarta egy izben, hogy azon az utlevél tulajdonosa ily tételeket volt kénytelen olvasni, mint: orra: református, vallása: rendes, életmódja: nőtelen, termete: gesztenye szin, haja: kék, stb. S az ily baklövések miatt ő aztán illendőképen meg is dorgáltatott. Ez nappal történt.

De midőn elvégzé napi szakmáját, midőn besompolygott szobájába a szürke est, akkor az ő lelkének mindenik mocczanása Idát dudolt. És az ő dudolásai nem valának czél és irány nélküli hiu álomképek. Ő nem tudta ugyan, kicsoda és micsoda az ő Idája, s megelégedett azzal, hogy naponkint elsétál egyszer ablaka alatt, a nélkül, hogy megpillanthatta volna; azonban ő mindamellett mélyen szereté Idáját, és pedig Hektor ur, ki néha napján desperátusan szeretett volna megházasodni, nem csak azért szeretett, hogy szeressen, hanem mert tudá, hogy Idája (már mint az ő Idája) szép is; remélé, hogy gazdag is; hivé, hogy müvelt is. S mindezeknél

Digitized by Google

fogva képzelé ő, az esti órákban szerény pamlagára dülve, s szabad legyen képzelődését minden teketória nélkül elárulnom, hogy az Isten nem messzire teremthette azon boldog órát, mely őt Idájával örökre egyesitendi.

És az ő lelke szárnyas állattá vált azon gondolatra, hogy ő nem sokára kopott butoru szük szobája helyett kényelmes bútorzatu nagyobbszerü szállást fog bérelhetni, s a helyett, hogy, mint eddig, minden Isten adta ebédkor a pesti drága vendéglők étlapjainak tömkelegében syllabizálna, ezentul az ételkeresési nyomoruságos zavartól meg lesz mentve, s számára naponkint hitvestársi szeretet fog tálalni s tálaltatni, a nélkül, hogy valaha v á l o g a t n i lenne kénytelen — nagy lelki megnyugvására. És a legboldogabb embere a világnak b u k o t t p o é t a volt hozzá képest, ha meggondolá, hogy nem sokára az irnokságtól is „saját kérelmére“ kegyes elmozdittatást fog nyerni, s hogy mindaddig, mig senatorrá lehetend s a maga érdekeit a városával ugyanazonositania fog sikerülnie, vagy épen semmit sem teend, vagy pedig az általa mindeddig mellőzött irodalomnak (magyar vagy német — mindegy) esendik neki, mire nézve nem épen haszonvehetetlen eszmesugót és születendő müveinek (alkalmasint freskoképeinek) józan correctorát vélt imádott Idájában feltalálhatni. Szándékai tiszták valának és nemesek, habár kissé prózaiak, de hiszen ő, mint mondám, nem irt verseket.

Digitized by Google

S mindezek után találkozik-e még valaki, ki el ne higye, ha mondom, hogy Hektor három hét alatt nem aludt annyit, mint egy füles bagoly? Ez idő alatt szobájából is alig ment ki, csak nehány perczre is, a rendes hivatalórákon kivül. A német szinházban alig volt 2—3-szor, a nemzetiben pedig egyszer sem, a hova bizonyos, nem ugyan nemzeti, de annál fontosabb városi okok miatt, különben is csak felette ritkán — legfölebb, ha ingyen jegyre tett szert — szokott elmenni. Nem azért nem ment pedig ő ide, mintha nem tudta volna, a mit a Fóti dal tót fordítója mond, hogy t. i. „Kazsdi cslovek nyeh je cslovek, a magyar", hanem mert: Accessorium sequitur suum principale — igy szokott vala Krajczer Hektor elménczkedni — s az én principálisaim a városiba járnak, tehát, stb., s meg kell vallani, hogy Hektornak ezen elménczsége, ha nem volt is Boz-féle, de mindenesetre boczi witz volt. Még csak kávéházban sem járt ez idő alatt, s egy a korona-kávéház egyik asztalánál rendesen politizáló s a frakkok legujabb szabásáról, a hajviselet legujabb divatáról nemes tüzzel elmélkedő klub nagy lelki szájtátással bámulá Hektor kimaradását, mely bámulatot ők testi szájaik feltátása által is szerettek volna ugyan gyakrabban kifejezni, azonban az utóbbit rendesen a kávéházi garçon török pipáinak csibukja töltötte meg feltáthatatlanul.

Az első fejezetben emlitett jó barátja, a tömör

Digitized by Google

tekintetü Gábor irnok, ki sehogy sem tudta kitalálni, mi lelhette Hektikáját, nem sokára elhatározá magában, személyesen győződni meg Hektor rendkivüli láthatatlansága szülő okairól. Ily dicséretes szándékkal megtömött kebellel kapta magát Gábor egy csendes alkonyatkor — napi munkáinak teljes bevégzése után — s felszuszogván a szellemdus Hektornak 3-ik emeleten lebegő szállására, épen Hektor szobájának barna kilincsére tevé jobb kezét, mialatt keresztbe nyult baljának pupra görbült középujjával az ajtón szokatlanul kopogást affectált, a midőn a kulcslyukon s az ajtó hasadékain keresztül a sentimentális Hektor által mód felett kedvelt Schillernek ezen, általa — mondhatnók (ha aesthetikát nem sértenénk) — elvonitott szavait hallotta kiömleni: „Hektors Liebe stirbt im Lethe nicht!“ Ugy látszott, mintha Hektor épen Idáját vigasztalta s biztatta volna, nem testben ugyan, de lélekben.

És Gábor nem tudá, mit higyen hamarjában, a midőn benyitá az ajtót. A szoba sötét volt, mint a kalamáris nedve, melyből e betüket halászgatja a jelen sorok „csekély érdemü“ irója, s abban egyelőre nem látott semmit, mint egy a fent leirt özönviz előtti pamlagon végig nyuló, ingujjra vetkezett, tótemberszerü derekat, egy pár lábszárt, melyeknek talpaiktól fel egész a térdkalácsig számitott része a pamlag alsó részén levő támaszáról lógott le, mint két nyélbe csinált kasza, a pamlag felső vége felőli, szögletes fába végződő támaszán pedig tarkója nyugo-

Digitized by Google

dott, s a tarkóval összefüggésben levő nyakról a boldog fej lógott le, mint indájáról az uri tök. Azonkivül az egész alaknak alapját a hát tevé, melyre fektetve a gyönyörszomjas kebel dobogott. Mindezt azonban — mint mondám — Gábor a sötétség miatt nem láthatá, kivevén csupán a két fehérlő ingujjat, melyek egyikének tenyere Hektor mellényének szivét takaró tájékán terpeszkedett öt felé, másika pedig a pamlag szoba felőli elkeritetlen oldalán a szoba deszkáira futott le.

Hektor még mindig idézte Schiller verseit, a belépett Gábort észre sem véve; de ez csakhamar utat tört bámulatának a sötétségbe ily szavakkal

„Mit csinálsz, Hektor? — Bizony észre sem veszed az embert.“

„Én — izé, csak ugy — olvasgatok“ — s ezzel rögtön ülő helyzetbe rohant a hosszan elnyult s felriasztott Hektor.

„Ebben az egyiptomi sötétségben?“ tamáskodék Gábor.

„Azaz, hogy — nem is azt akartam tulajdonképen mondani — hanem hogy hát — nevetni fogsz, hehehe — szokásom néha-néha, de ne nevess, Gábor.“ S elkezdének mindketten egymás szeme közé szélesre rántott mosolyokat villámlani. „Oh, ismét ez a szerencsétlen Gábriel!“ tevé aztán hozzá gondolatában Hektor, s a világ valamennyi intrigánsára átkot mormolt foga között.

„Ugyan, ne tarts bolonddá, Hektikám — szóla

Digitized by Google

Gábor, megunván végre a sikertelen, néma vigyorgást — jól hallottam, midőn az imént beléptem ajtódon, hogy d e c l a m á l t á l. Halld inkább, miért jövék hozzád.“

„Mi kell hát no? beszélj!“ ragadá meg a szót Hektor, örülvén, hogy oly könnyü szerivel menekedett meg a faggatástól. Azután gyufa után nyult, s miután egynehányat hijába dörzsölt volna el a szoba kénkő-foltos falán, végtére csizmája talpához dörgölt egyet, mely lobot vetett, s melynek segitségével csakhamar meggyult a gyertya is, kellemetlenül serczegve, mi nyilvános jelét adá annak, hogy az a mult éjjel — s talán minden egyes elalváskor — örömkönyükkel áztatott, koppantó-helyettes ujjakkal oltatott el. E gyujtogatás bevégezte után letelepedett Hektor árva pamlagára s elkezde fülelni. Barátját azonban ugy nézé most a gyertyafénynél, mint nézheti a rengetegek tigrise a vadászt, ki őt csendes nyughelyéből felriasztja; csakhogy talán még sem egészen ugy. De mit ott barátság, hol szerelemről van szó? Mit ott Gábrielek, hol Idák „bájhonában leng a képzelet?“

Azonban Gábriel nem ugy gondolkodott.

„Mire való mindez, Hektikám? — kérdé Gábor. — Nem akarom én most sem a gyertyavilágot, sem azt, hogy ismét nekidülj gyönyörüséges kanapédnak. (Hektor észrevevé a vakmerően hideg és metsző ironiát, de még nem szólott semmit.) Hetek óta nem láttunk társaságunkban. A városházán többször

Digitized by Google

igérted, hogy közénk jösz, s nem jöttél. Ma, most tüstént el kell velem jönnöd; elébb a magyar szinházba rendelkeztünk mindnyájan, a hol ma bécsi tánczosok lépnek fel; onnan majd közös erővel vacsorálni megyünk. De minek pazarlod miattam azt a gyertyát, Hekti?" S egy könnyü sohajjal elfuvá a még alig pislogó fagygyuszálat. Azonban a pamlagról rögtön egy nehéz sohaj követé az elfujt sohajt.

„Gábriel!" — kiálta szenvedélyes hangon, mély elkeseredéssel pamlagáról fölemelkedve, Hektor — Gábor! mivel érdemlettem, hogy egy idő óta minden legszebb szándékaimat akaratosan meghiusitod?

„Mit beszélsz, Hektikám?" vágott közbe az ártatlan Gábor. De „Toldi nem hall már, harczok gondolatja mert fejében jár."

„Nem, Gábor, ezt nem érdemlettem tőled—folytatá a boldog boldogtalan irnok keble ingerültségével — én neked nem sokára egy roppantul életbe vágó titkot fedeztem volna fel, s én nagyon sajnálom, életemet adnám oda, ha meg nem történt volna, de a történtet az Isten sem teheti meg nem történtté, s ha te engem ilyen embernek tartasz: ám — — váljunk örökre!" S ezzel kinyujtá karját Gábor sötét alakja felé az asztalon keresztül, mialatt egy könycsepp pottyant le könytárából asztalán elterült csekély könyvtárára. „Oh nézd, mivé levék általad! — Gábriel — —! Isten veled örökre!" —

Digitized by Google

És Hektor ingerült lelki állapotján senki nem csodálkozhatik.

Gábor e véletlen hangon rendkivül meghökkent, s minden kedvét egyszerre elhordta a gólya.

„Igy még soha életemben sem láttam," kiálta fel magában; azután észrevevé, hogy e dolog őt kissé sérteni kezdi s ugyanazért elhatározott kebellel barátja felé fordult s igy szóla hozzá: „Egyébiránt komolyan mondod azt, Hektor?"

Hektor lesütė fejét a sötétben; kezeit leejté, a meddig csak ejtheté, s nem csak hogy h a b o z o t t feleletével, hanem egészen oly némán viselé magát, mint hal a h a b o k b a n.

„E szerint ugy látszik, el kell távoznom uraságodtól?" folytatá érzéstől elfojtott hangon Gábor.

Hektort az „u r a s á g o d" meginditani látszott, mert egy lábával kilépett állásából Gábor felé, egyik kezét is fölemelé térdéről, szemei is alkalmasint megmozdulának, mit azonban a sötétben nem lehete észrevenni, ajkain pedig az i g e n és n e m szócskák egymást kergeték.

„Ugy Isten önnel, uram! Az ingyen-jegyre kapok embert akármennyit." És Gábor ajtóhoz kapott.

Azonban szavainak záradéka megtevé hatását. Hektor föleszmélt, s átlátta hirtelenkedését. Egy lépéssel távozni akaró barátjának nyakában volt, s megragadván gallérját, kebl!ére voná azt, és engesz-

Digitized by Google

telő áldozatul felcsattant egy kedélyes csók Gábor arczán, oly nagyszerü, hogy a szomszéd szobában lakozók bizonyosan azt hivék, miképen az irnok szobájában a falat vakolják; egy szóval: Hektor és Gábor ismét jó barátok lőnek s ugy összesimulának, mint még soha össze nem simult senki. A hosszu ölelkezé-ből csak ily tört szavak szabadulának ki, mint: „Gábor — —! — Hektor . . .! — Meg fogsz-e bocsátani? — Mit beszélsz, Hektikám?“ stb.

Lássátok, feleim! ily rosz következései vannak a német szinházba való járásnak: a beteges kedélyességet és ál sentimentalismust igy teszi ott az ember sajátjává. Morál: ne járjatok német szinházba, hazámfiai!

MÁSODIK FEJEZET MÁSODIK RÉSZE,

melyben benfoglaltatik az irnok szerelmének és sors haragjának vége.

Mindezeknél fogva csak becsülnünk lehet a két irnokot, hogy a fentebbi szivrehato jelenet teljes bevégezte után csakhamar felkészülvén, elindulának a magyar szinházba, mit ez egyszer azon különös véletlenségnek köszönhet a nemzet, hogy Gábor iródeák, alkalmasint valami szabadjegyes városi előljáró szivessége által, ingyenjegyekre tett szert. Ut közben az egészen megjuhászodott s kiengesztelt Gábor so-

Digitized by Google

kat beszélt össze-vissza, a miből azonban nem sok fért szerelmes Hektorunkba, mert ő ismét szinig volt megtöltve Idája emlékével. Fejlesütve menetett inkább, mint ment, Pest utczáin keresztül, melyekben ily tájban legélénkebb a zsibaj: a nappali madarak ilyenkor takarodnak nyughelyeikre, az éjjeliek ilyenkor suhognak elő rejtekeikből, mely fontos fölfedezést egyébiránt nálamnál sokkal fontosabb capacitások tevék először. S mily ellentét voltak ezek az utczák az ő lelke utczáihoz! Ezekben minden néptelen és csendes volt, bennök minden szellem fel nem riasztható mély álmot aluvék; csak egy elmosódott halvány alak járt benne fel s alá, kisértetiesen-gyönyörü léptekkel, félig gyászba borulva, virágbokrétával s fehér fátyolszalaggal kezében, Hektor felé nyujtván jobbját s ajakát, s minduntalan ezt énekelvén: „Örökre tied!“ a mit nemrégiben ő maga kiáltott az alak eredetije felé. S ámbár, hogy ez alak-másolat egyesegyedül járkált keble utczáin, minden legkisebb garde de dame nélkül: Hektor még sem mozdulhatott feléje. Miért? talán nem is szükség elmondanom.

Kissé elkéstek; s a szinházban már javában játszának, midőn a két irnok a csarnokba érkezék. De mi ez egy szabadjegyesre nézve?!

„Hekti barátom, itt a jegyed, mondá a csarnokban Gábor: „eredj be egyenesen a földszintre, én nem sokára utánad megyek, csak előbb megnézem a második emeleten, itt vannak-e valamennyi társaink“.

Digitized by Google

— Tudnivaló dolog, hogy e társak azért valának oly magasságban, mert ők nem birának szabad jegyekkel. S ők addig nyujtózkodának, meddig paplanjaik nem értenek le a szinháztetőtől egész a földszintig.

A szinház nem vala oly tele, hogy ne lehetett volna benne sétálni: bécsi tánczosok, hál' Istennek! nem nagy pusztitást tesznek a magyar közönségben. Szerelemüres szivvel máskor nagy örömet szokott Hektor az ily sétálásokban találni, minthogy voltak perczei, melyekben igen természetesnek találta, hogy a szépnem szemei rajta megakadnak. Lepkeledérséggel repülének ilyenkor pillanatai egyik hölgyről a másikra, leszivák mindenikről a szépség mézét, azután besajtolák azt fogékony keble köpüjébe, mire ő azután otthon, ismeretes pamlagmerengései között elővevé a köpüt, kiszedé a mézet és gourmandi ügyességgel lassankint megemészté azt sonkolyostul együtt és kenyér nélkül, a miért azután, mint már tudjuk, rendesen egy hónapi indigestiót kapott.

Jelenleg azonban az ő sétálása nem volt ilynemü sétálás: mintha dróton rángatták volna, oly lelketlenül lépett ő egyik helyről a másikra. Látni pedig, épen nem látott semmit; a pápaszem, mely mindenkor orrán nyargalt, most tökéletesen haszontalanul állott szemei előtt. És a szinház hölgyeit illetőleg Hektorra nézve valóságos napszaporodás és holdfogyatkozás uralkodott. Hogy is ne? Az ő szeme kölcsönzött fényü sötét bolygó csillag volt s ezen planéta előtt állott szüntelen a ragyogó nap, Idája,

Digitized by Google

roppant nagy formatumban, mely árnyékát nem csak egyre, de a szinház valamennyi holdvilágaira veté, habár nem voltak is valamennyien holdvilágképek. A természetben ugyan ilynemű fogyatkozásokat nem látni, de bocsásson meg a természet, Hektor urnál a természet csakugyan igy állott. Napján kivül minden egyéb láthatatlan volt előtte. Szerelme minden egyéb iránt vak volt; s vak volt e roppant szenvedély azért, mert a szűk test, melybe záratott, annyira szoritá azt minden felől, hogy lassankint csupa tyukszemeket kapott, a melyek, mint tudjuk, nem szoktak látni semmit.

Igy levén a dolog, Krajczer Hektor, az irnok, nekidült egyik oldalával a szinház falának, és szerelmét: „tarka pórázon mosolyogva nyögte," hogy Berzsenyivel szóljunk. És beállott egy jelenet, mely egy pár pillanat alatt történt, s mit egyetlen egy szuszszal kellene ugyan elbeszélnünk, de tüdőnk gyengesége ki fog menteni, ha azt több apró lélekzet közt mondjuk el.

Hektor pillanata egy első emeleti páholyon akadott meg, s szeme két szeg lőn, melylyel egyszerre lelke a páholyhoz szegezteték. A páholyban két hölgy ült: az egyik időske, s valaha lehet, hogy szép is volt, a mihez azonban semmi közünk; a másik fiatal, gyönyörü s bizonyosan a szinház összes leányinak gyöngye. Midőn Árpád legelőször pillantá meg a Duna partjait, nem érezhetett elragadóbb örömet, mint Hektor, midőn e hölgyet most felfedezé.

Digitized by Google

Komoly sejtelmeit, csendes álmait, pamlagábrándjait egyszerre mind megvalósulva képzelé. Igen ő mindig hivé, hogy reá talál Idájára, habár nem keresi is őt, mert hiszen az ég nem lehet oly kegyetlen, hogy maga ne segitse össze a boldog frigyet, mely szerinte komoly elhatározás, érett meggondolás és józan megfontolás (s még számtalan -olás és -elés) szüleménye.

És ime most megpillantá őt — —! És szüz szemérme fültövéig terjeszte paprikaszinű fátyolt arczára, ha meggondolá, miszerint ő most annyi népség előtt, oly nyilvánosan, kénytelen általlátni szerelmi boldogságát. Vére agyába szökkent és hajszálai égre borzadának e vértolulástól; érzelme nyelvére ült és kitört e mindent magába foglaló szójárása, melynél többre soha sem mehetett, kitört a nagyszerü: „Örökre tied!“ — „Oh, megyek, megyek, édesem!“ tevé hozzá biztatólag. Egy percz mulva a szinház ajtaja szenvedélyesen becsapódott s Hektor csakhamar a felső emeleti lépcsőknél termett, s nem repült ugyan rajtok holmi szerelmi szárnyakon, de oly nagyokat lépett, hogy minden egyes lépéssel 3—4 hágcsót haladott meg, mi közben minden negyedik hágcsónál tremolo hangon zengé el a néma falaknak, hogy: „Örökre tied!“ És vajon ki nem cselekedett volna hasonlóképen? ki nem rohant volna azonnal eszméletlenül, önkénytelenül, nem nézve semmit, sőt még viszjegyet sem kérve a szinház ajtajánál (mint lángzavarában Hektor tevé), ha megpil-

Digitized by Google

lantotta volna azt, kit csak egyszer látott ugyan, de kivel azóta nála minden remény, vágy, lehetőség, sőt egész élete összeforrt?

És az üdvmámortól remegő Hektor egy pillanat alatt fölért az első emeletbe; pihegő kebléből kiemelkedő dadogó nyelvével megolvasá a páholyok számát, s rátalálván csakhamar az igazira, épen kilincs után nyult, midőn a páholy ajtaja megnyilt (épen eléggé, hogy bepillanthasson s meggyőződhessék, hogy jó helyen jár) s belőle egy ezüst sujtásos, czifra liberiás inas lépett ki.

A liberiás láttára kissé meghökkent Hektor. Holdkórosként andalgott ő egy hónap óta Ida ábrándjai között, s valóban most is, midőn a lépcsőkön fölfelé rontott és el nem bukott, valódi holdkórosi ügyességet tanusitott; de ime a kék frakk, a veres mellény, a harisnyás, czipős két láb, mely előtte állott: aligha ez nem lesz jelenleg az égő gyertyaszál, mely a holdast álmából fel lesz riasztandó s valóra ébresztendő.

Az irnok visszaijedt képzeletétől. Az inas betevén maga után a páholy ajtaját, kiért a folyosóra. Hektor néhány lépést hátrált, két tenyerét fölemelé a liberia felé, szemöldökét felrántá addig, a hol haja kezdődött, a mi rendkivüli hüledezés kifejezése volt arczán. Olyformát sejthetett ő, mint Lendvai Márton, midőn Czakó „Végrendeleté"-ben apja végrendeletét olvassa, s megtudja, hogy ő, a 24 éves mágnásfiu,

Digitized by Google

nem mágnás fia. Egy szóval: Hektor borzasztókat gyanitott.

„Ember! — uram!“ — rivalga ijesztő arczkifejezéssel, fuldoklási kórjelek között, Hektor a bámész inasra — „mondja el, ki van e páholyban?“ — S e kérdés kibocsátása után Hektor nem Hektor az irnok vala többé, hanem egy colossalis nyilt fül.

„Már mint e b b e n a páholyban?“ kérdé a retirált inas, bámész pillanatokat szegezve a kérdezőleg remegőre.

„Ja, ja!“ — kiálta az irnok, s a fővárosi irnokok i g e n helyett mindig azt szokták mondani: J a, j a — „ama két hölgy — egy öreg s egy fiatal — oh, hamar — kicsoda ő?“ — E szavak egymást ölték Hektor szájában a kijövési elsőségért.

„Ebben a páholyban az uraságom van, épen tegnap érkeztünk meg a faluról,“ szóla hidegvérüen az inas.

„Miféle uraság, hogy az Isten áldja meg?“ — és mintha az anyatermészettől kapott eredeti csizmáiban borotva-éleken tánczolt volna Hektor.

„Hát Barkányi grófné ő méltósága a leányával,“ szóla a czifra liberia, s azonnal páholyt akart nyitni a véleménye szerint bemenni szándékozó egyszerü irnokkabátnak. De Hektor megragadá őt, még mielőtt a kilincshez nyult volna, s elinté dolgára. Azután összecsapott kezek kiséretében a rémitően megnyilt szemek azon tájék felé pillantának, hová a galeriát csinálták, de csakhamar le- és kibomlának

Digitized by Google

az összekulcsolt kezek, lehullott a merész tervű fő is melle közepe tájáig, s kialudt fényü szeme leeresztett födelek alól azon irány felé lapult, melyben a földszinti páholyok nyulának el. Hektor mereven állott, mint a bálvány, a vészhozó páholynak fordulva képével, mint a kálvinista fejfák felirásaikkal napkeletnek.

„És ha láttál szépen nött virágot
Elhervadni belső baj miatt:
Ugy hervadt el, félvén a világot,
Krajczer Hektor belső bú miatt.“

Ő nem volt báró, ő nem volt gróf, sőt Krajczer Hektor még csak ypsilont sem irt neve végére!! — s mindezt csak most tudta ő meg! A polgári társaságnak ez alkalmatlankodó intézetéről ő mindeddig még soha sem emlékezett meg!

A szép remények, kilátások, pamlag-ábrándok mind elsodortattak a semmiség üres örvényébe. Ott állott ő még mindig keresztbe font karokkal, lekonyult fővel, mozdulatlanul, eleven halott martaléka az átgondolt gondolatlan szenvedélynek. És „örökre tied! — tied örökre!“ ezt variálta ő öntudatlanul mormogva, s belőle a legkeserübb guny mormogott, belőle városi pénztár költségén szerzett jó feketeségü tintánál is feketébb epe ömlött, s mind e mellett neki, ki nem régiben ábrándjaival az egeket ostromlá, most minden kedve elmult egy páholyt és szép tartalmát ostrom alá venni. És ne mondja senki, hogy ez nem psychologiai igazság.

Digitized by Google

A bájos ismeretlen, ki az előbbeni fejezetben említett temetési készületeknél, részint az előtte némileg ismeretes s vele ugyanazon egy házban élt meghalt leány iránti vonzalomból, részint leányi szeszélyből, megjelent, s kinek az elragadtatott irnok örökre leköté magát, ben ült a páholyban. S Hektor I d á j a meg sem álmodá, mily iszonyu kinoknak szülője ő e jelen pillanatokban.

S itt tulajdonképen vége lehetne ez elbeszélésnek, ha nem volna még egy kis elbeszélni valónk.

Épen midőn már majdnem megunta Hektor a folyosón ácsorgást s a szégyen és fájdalom még mindig petrificálták teste egyes részeit, épen akkor rontott le a második emelet lépcsőin barátja, a kedély legingerlettebb perczeiben izetlenkedő Gábor, s megpillantván őt itt áldogálni, azonnal feléje sietett, hátulról vállára ütött a merengőnek.

„Hát te mit csinálsz itt, Hektikám?“

Hektika fölrezzent, s mintha szerelme sirján könyökölt volna könyözönt patakzó szemekkel s onnan riasztotta volna fel egy reményt riadó hang, hamarjában összeszedte lelke, teste minden sátorfáját, de a zavar, a boszu, méreg, lealázás csak tört szavakat tolának ki belőle.

„Oh, ismét ez a borzasztóan malitiosus kölyök!“ — kiálta fel, de ugy, hogy a hangok saját gyomra felé tartának inkább, mint Gábor fülébe.

„Mit beszélsz, Hektikám?“ — faggatá ismét Gábor.

Digitized by Google

„Én? — Semmit“ — fuldoklék Hektor — „csak — oh, te szándékosan mindenütt utamban állasz — de, oh nem képzelheted, barátom, mint szeretlek én mégis tégedet — roppantul szeretlek én téged!“ — S ezzel nyakába borult barátjának, kit midőn épen ezen perczben gyülölt inkább, mint szeretett, mindazáltal jól esett neki, hogy valakit előkaphatott, a kinek megvallhatta szerelmét. Ugy tetszett árva lelkének, mintha ez által boszut állana azon „mellőzésért,“ melyben csak az imént részesitették. Sőt képes lett volna alkalmasint e jelen perczben magát Gábort nőül venni, ha ez egyátalában kivihető lett volna, csupán azért, hogy a tőle elpártolt, s általa most már — megvetett (igen, megvetett) hölgy ellen demonstratiót csinálhasson. Miut látjuk, keblének fáklyás-zeneszerü bájos ömlengései egyszerre sivitó macskazenévé torzulának.

„De hát mondd meg, Hekti — kérdé az ismét ellágyult és nyakáról lassankint lesimitott irnokot barátja — mit keressz tulajdonképen itt a folyosón?“

„Én, édes barátom?“ — felele a mindinkább zavarba jövő s szerelmét mindenkor, különösen pedig a jelen körülmények között, rendkivül titkoló irnok, és nem adta volna egy jó irótollért, ha ez egyszer becsületesen kivághatta volna magát — „hogy én — mit keresek itt, Gábrikám? — Én — — hehehe — én a kalácsárust keresem.“

Gábor diákban megvolt azon sokszor megbe-

Digitized by Google

csülhetlen tulajdonság, hogy mindent elhitt, s kérdezgetni csak addig szokott, mig kérdésére választ nyert: minőt? arra semmi gondja nem volt. Most is csupán csodálkozott kissé Hektor feleletén, azután tolakodó szivességgel megragadá karját, s mi közben mintegy kényszeritve levezeté a lépcsőkön, szünni nem akaró bőbeszédüséggel azt bizonyitgatá előtte, hogy a kalácsárus nem ott van, hol azt Hektor keresé, hanem ott, hová ő vezeti őt.

S leértek a csarnokba, és Gábor megállapitá a karjára dülöngő alvajárót egy sütemény halmaz előtt, mondván: „Itt van ni, egyél!“ — Hektornak egyátalában nem volt most étvágya; de bármint igyekezett is szabadulni, azt nem teheti a nélkül, hogy el ne árulja magát, s ez által rövid idő mulva az irnoksereg gunymartalékává ne váljék. Gépileg a sütemények elé állott tehát, s elkezde enni, és folytatá az evést, oly mohón, oly szenvedélylyel, mintha épen szerelme gyülölt tárgyát tépné fogaival. Pusztult előtte minden; s ha Gábor angyalnak eszébe nem hozza épen e körülmény a fizetést, tán diós és mákos és lekváros kiflik tömege okozta volna siralmas kimultát a jobb sorsra érdemes Hektornak.

És a ki őt ismét háborgatta és zavarta, az ismét Gábor vala. A gyülölet hannibali boszuindulattá vált lelkében, midőn Gábor e szavakat intézé hozzá:

„No menjünk már be a szinházba, Hektikám!

Digitized by Google

Abropó! *) ismered-e a Barkányi grófkisasszonyt? Nekem a második emeletből mutatták, ez a leggyönyörübb leány a szinházban.“

A szegény ártatlan Gábor e szavakkal tökéletesen befütött magának. Soha még egy pulyka sem fútta fel magát oly méregre, mint jelenleg Hektor. A fájdalom tetőpontját érte.

„S te még keserü gunynyal merészled kinozni szenvedéseimet? — Vakmerő Gábriel! (Metsző pillanatok, fogcsikorgások és néma pauza.) — Gábriel! — — te, te merészled azt? — Jól van. Ugy áldjon meg a szent Isten, a mint — — (az irnok nem talált alkalmatos szavakat) szemeim téged örökké kerülni fognak — — —“

S ezzel a szinház ajtajának rohant; de hijábavaló igyekezet vala ez, mert Hektor első boldog kirohanásában viszjegyet nem vett, s. most a boldogtalan, metszettfülü gyászvitézre reá nem ismertenek.

„Oh, Istenem! még ez is!“ kiáltott, megfordult, kirohant a csarnokból, az utczákon nehány lába ügyébe eső vargainast elsodrott, csakhamar szállására ért, a harmadik emeletbe fellihegett, szobája ajtaját szenvedélyesen becsapá, gyertyát nem gyujtott, ruhástul az ágy párnája közé temetkezett, s egyszerre minden csendes lőn. Néhány percz

*) Olvasd : à propos !

Digitized by Google

mulva lágyan panaszló hang szólalt meg az ágyon: „Idá-ám! örökre-e ti-ed!“ De rögtön utána egy ijesztően dörgő hang ordita ki az ágyból: „Oh undok asszonyi hűtlenség!“

Másnap 9 órakor Hektor Gáborral a legszebb barátságban copizált együtt a város házán. Azt mondá, hogy a mult éjjel nagyon megterhelé gyomrát s roszul aludt.

S most ismét egy hasonló uj szerelemnek néz elébe.

Egy könyet a szegény Hektor számára, szép olvasónőim!

Digitized by Google

Digitized by Google

A SIPLÁDÁS FIA ÉS A SIPLÁDÁS FIÁNAK AZ APJA.

(Irány-ábrány, ad normam : irány-regény.)

Alap-hangok : Orgelum orgeleis,
Dudeldum deis.
Bördal.

Jahrbuch des deutschen Elementes
in Ungarn.
Carl Maria Benkert.

Digitized by Google

Digitized by Google

NYITÁNY.

Szerzé s előadja Kaján Ábel 1846 elején.

Egy fővárosi ujdonságiróval állok igen közel ismeretségben. Ezen tisztelt barátom, szaglálódás, bámulás és hallgatózásra használni szokott hivatalos óráinak egyikében, egy a holdvilág tájékára épitett légvárakat lelkesen vakolgató „nemes ábrándozó“ társulatra bukkant: hol másutt, mint a zagyvalék Pesten, a leendő magyar világ-teremtés ezen jellem és idom nélküli chaoszában? Barátom — erőt véve magán, és ritka ujdonságirói nagylelkűséggel — lemondott a tett felfedéshez tulajdonosi jogairól, azokat teljesen és dijmentesen nekem engedvén által. S én fölemelem szavamat az égre.

Tagjai ezen klubnak ülő és fekvő helyzetben is a mennyország gerendáit verdeső fiatal óriások valának, s megannyian a világirodalomnak hol szőke, hol barna, hol vörös üstökü kométáivá hizó, bolygó tüzek.

Nem volt a világon irodalmi határ, melyen vágyaik tul ne rohantak, nem termett borostyán és babér, mit kalapjaik karimájával örömest föl ne cseréltek, s nem circulált földünk ismert részeiben.

Digitized by Google

egy árva garas, mit birni ne szerettek volna. Lehetetlenséget nem ismertek, még akkor sem ismertek, ha öt perczczel az ebédlés ideje előtt történetesen lapos guta simitásaiban szenvedtek erszényeik.

Ha a nagy Germania tudta volna, hogy ezen emberek az ő ápoló pesztonkái, fogadni mernék, hogy Germania legalább is a Rákóczi-indulót harsogtatta volna haladási örömében.

Elgondolkoztam tehát, és feneketlen gondolatokba sülyedtem olykor azon elmém elé tolakodó kérdés fölött: vajon mivé válnak egyszer ezen Napoleonkeblü csodabogarak? vajon miféle jövendő van irva számukra a sors könyvében?

S ezen elmerülésem egyik esti órájában tarka visiók repkedének képzeletem elé, s megszületék vala „a sipládás fia és a sipládás fiának az apja.“

I. SZAKASZ.

Szerzé s előadja egy ismeretlen egyéniség 1890 derekán.

1890 derekán Pesten egy magyar regényiró ül szobájában iróasztalánál. Nem az a furcsa a dologban, hogy ezen ember regényiró, hanem hogy ezen ember regényiró, hanem hogy 1890-ben ir magyar regényeket. Rendkivüli tiszteletben tartja az 1890-iki regényiró emlékét azon ügyvédeknek, orvosoknak és táblabiráknak, kik, a replikákon, recepteken és a semmin kivül, novella- és regény-

Digitized by Google

irással is foglalkoztak 1845 körül, lelkes műveik irása közben szüntelen azon törve fejöket: vajon lesz-e ember a hazában, ki azokat megvegye s elolvassa? De az idők változtak.

Hondery Ákos, mintegy 32 éves csinos barna uri ember, regényiró és polgár. Ő ir, a közönség olvas. Az idők változtak.

Nevét apjának köszönheti, ki azt (a nevet) 1840 táján csinálta, akkor t. i., midőn az a hire járt, miképen Magyarország fővárosát, Budapestet, Honderűnek keresztelendik át. Az apa beléhalt a várokozásba s uj nevét a várakozással együtt fiára, Ákosra hagyá. Nem csak, hogy a főváros elkereszteltetését meg nem érte, hanem még azon lap is sirba zuhant, mely ugyanazon időben, a mondva csinált Honderű név alatt, napvilágot látott. Az apák bűneért igy bünhödik gyakorta az utókor.

Egyébiránt Hondery Ákos műveit 1890-ben nem csekély része ismeri a művelt világnak. Egy szibériai tudós, kikkel egyidő óta szorosabb összefüggésben állunk, „Sewerowostoknoi Jussuf és Soroksári Ilka“ czimü legfiatalabb regénye átfordítása ügyében épen most mulat Pesten. Arczképe tizenhat kiadást ért eddig, a kor divatja szerint, kozák sipkában és hosszu ködmönben.

Lakása Ákos urnak (csak igy nevezi őt egész Pest) a főváros legszebb részében van, az Árpádkülvárosban, a Margitsziget átellenében, hol a kereskedői nép még nem alkalmatlankodik annyira

Digitized by Google

örök zajával, mint lentebb a régibb városrészeken. Phantastikus elrendezésü dolgozó szobája saját házának udvarára s ez a Dunapartra nyilik. A házak napról napra nagyobbak, az udvarok mindinkább szükebbek. Ákos ur szép háza szép udvarát bizvást használhatta volna tintatartónak, s másodemeleti ablakán csak ki kellett volna nyulnia tollával a regények kihalászása végett. Házmestere legalább ilyképen járt el rosz időben. Csak az ablakon nyult ki a seprüvel, s ugy seperte fel az egész udvart, a nélkül, hogy megázott vagy a nap megsütötte volna.

Ennyit el kelle mondanunk Ákos urról, ennyivel tartozánk neki.

Dolgozó asztalánál ült — mint kezdők mondani — Ákos ur. Egy épen kéz alatt levő regényének kifejlési stadiumán vala, s a regényhősök bonyolodásaiba ugy belebonyolult maga is, hogy nyakába borult volna annak, a ki hamarjában kezébe adta volna gombolyaga irányfonalát.

Tintája tollába száradt, szemei meredt pillanataikkal majdnem kifurák iróasztalát, gondolatai tárházából nem csalhatott ki semmit, a mit felhasználhatott volna. Szomoru pillanatok, olyformák, mint midőn a szabó fekete frakkot varr s veres czérnánál egyebe nincs. Roszabb a semminél. Ákos ur több izben fölkelt, a mellékasztalon álló czukros vizből kóstolgatott, hogy elrekedt fejében a gondolatok gyilkos haramjákkal elállott utját kiegyengesse; rá gyujta egy Kossuth-szivarra, hogy Amerikát meg-

Digitized by Google

szégyenitő illatával kisérgesse a netalán elöjövendő eszméket az előtte heverő papirosra; felborzogatá haját, bajuszát és barkóját, mit az európai civilisatio legkisebb sérelme nélkül most is kitünő abundantiában visel a magyar nemzet: erőködése mind hasztalan! a toll száradt, a papiros üresen maradt. Terméketlen volt, mint az 1845-diki irók nagy részének nagy része. Csak azért mondjuk, mert de mortuis nil nisi bonum.

S a gondolatmeddőség e verejtékfacsaró pillanatában a dolgozó szoba ablaktábláin keresztül már 1845-ben is untig ismert hangok ungrándozának Ákos fülébe.... Leirom a hangokat hatásteljes rövid sorokban.

A hangok nem valának erősek, nem valának kellemesek.... Mintha Sujánszky, a conservativ szellemű poéta dalait hallotta volna az ember.

Nyikorgók valának a hangok és visitósak.

Az ily hangokat rendesen ebéd után szokta hallani a pesti ember, ha t. i. otthon ül és nem kávéházban.

A hangok nem korszerü gőzsípládából származának.

Hondery Ákos udvarán egy emberkézzel forgatandó antik werkli foglalt helyet.

„Valami, a kor rohanó talyigájáról már rég lepottyant polgártárs kenyérkereső művészete lehet," gondolá magában Ákos.

Digitized by Google

A hangokra mindazáltal felriadt, s a kevés tartalékgondolatok is, melyek kedvezőbb pillanatokra lesve, agya háttérében ácsorgának, ijedve tova iramlottak. „Átok reád, udvar sípládája!“ kiálta fel az iró, az ujabb kor egyik költőjének szavait idézve, melyekben a reminiscentia kézzel fogható, s lekapván füle mellől az ott bitangoló tollat, az asztal alá vágta azt. És csaknem haja szálainak fogyasztásához fogott, midőn a néhai „Szökött katona“ és „Két pisztoly“ népdalainak elforgatása után, holmi ócska laendlerek és keringők ugrándoztak elő a werkli meg-megszaggatott, rögös és kátyus utain. Ákos urban megszilárdult azon meggyőződés, miképen az udvaron kinzott kézmű legalább is félszázados rommaradvány, s hogy valószinüleg nyugdijas állapotából rántatott elő, hogy még egyszer éljen, élelmet adjon és elevenitsen. A regényiró élénk képzeletének ugy tetszett, mintha egy agg invalidust látna fölfegyverkezett állapotban tüzről pattant huszárok sorában, vagy pedig mintha egy elvénült rekedt kopót látna egy sereg con amore csaholó kutyakölyök közelében.

Oly nagy a különbség a hajdani és mostani sipládák között.

Elkeseredésében mit tehetett egyebet, mint felhagyni egy időre a fejtörés szellemi munkájával s más anyagi időtöltés után látni? Ugy lön. Szivardarabját eldobá s búfelejtésül rágyujta legkedvesebb pipájára azon dohányból, mely a „szenvedélyes dinyye- és dohánytermesztő“ philosophusunk által Cubá-

Digitized by Google

ból hozatott magnak maga sem tudja hányadizigleni unokája, de azt tudja, hogy a dohány felséges, s valahányszor szivja, mindannyiszor áldást rebeg a magyar philosophusok szenvedélyességére.

Pipáját is, melyből jelenleg füstölgetett, rendkivül nagyra becsülte, nem valami nagy külértéke miatt, mert az nem volt egyéb egy bádoggal fedett selmeczi cserépnél s egy görbénél görbébb kuszó fenyőszárnál; azonban e készületet ő a nem régiben Csokonaihoz tért magyar Beranger hátrahagyott holmijének eladásakor szerezte drága pénzen. Igen! a kezében levő pipából hajdan Petőfi szivott, igen! az ujjai között kigyozó szárat kárpáti vándorlásaiban hajdan ő szerezte. És azért legkedvesebb Ákos urnak ezen pipa. Neveli érdekét még az is, hogy volt tulajdonosának kortársa, a — — a „kebeldús" Kaján Ábel (a ki jelenleg pálinkát főz álnév alatt Árvában) is szippantgatott belőle néha-néha a jobb időkben, midőn még egymás társagában töltögettek üres órákat és üres pipákat. (A pipáról talán elég ennyi előlegesen, mig hiven talált rajza a Debreczenben megjelenő s élénk részvétnek örvendő „Magyar Illustrált Ujság"-ban leend közölhető.)

A regényiró lelke a jelen ráklábain a mult időkbe mászott vissza és sötét gondolatokba merülve várta pamlagán az udvaron keletkezett sipverseny elmulását. A werkli egyre hangzott.

Egyszerre kopogást vesz észre szobája ajtaján.

Digitized by Google

Vagyis nem annyira kopogást, mint inkább karmolást, vakarást.

Ugy tetszett, mintha kutya, vagy más ily alacsonyabb müve a teremtésnek kapaszkodnék jó remény fejében a kissé magasan álló rézkilincs után.

„Szabad! — Tessék! — Bujj be no!“ hangzék a pamlagról.

Az ajtó meg nem nyilt. De az ajtókaparás, reményt nem vesztve, tovább is hallatszott.

A ház ura megsajnálta a boldogtalan kapaszkodót, az ajtóhoz közelge s kinyitá azt. E pillanatban látta az egészen kifáradt kapaszkodó sovár reményeinek teljesültét. Egy 10—12 éves fiatal ember volt ez, minden áron a szobába ágaskodó.

„Egy garaskát a szegény werklis számára, nsgos uram!“ E szavakkal hátrált az előszobába a szerencsétlen fiatal ember. Ujra fiatal e m b e r n e k mondom : igen : mert ámbár félre nem ismerhetők valának rajta a gyermekévek, arczának kiképzett vonásai mégis valóságos embert mutattak. Utazási, házalási fáradalmak és alamizsna-szerzemények keserves eredménye volt ez. Azonkivül arczbőrét átláthatlan szeplő-fátyol boritá ; egyik szeme, alkalmasint a sok koldulási hunyorgatás következtében, feltünőleg nagyobb volt a másiknál, s azon kirivólag szőke hajcsomók, melyek minden oldalról a vörhenyeges arczra borultak, akármit jelentettek inkább, mint angyalszelidséget. A ruhadarabok tarkasága, különféleségе s ko-

Digitized by Google

pottsága, melyek ez alak tagjait körülhullámzották, egész megszaladt kis zsidópiaczot jelképezének.

Ki ne ismert volna rá? ... Ő volt ...

Ez volt a sipládás fia.

Azonban mindezen külsőségeken Ákos ur fen nem akadt, mivelhogy ő csak rendkivüliségeken szokott fenakadni, a rongyos koldusok pedig nem rendkivüliségek honunkban még 1885-ben sem. De igenis meghökkent a garaskát igénylő fiatal ember magyar beszédén, minthogy a werkli-művészet mai nap is csaknem kizárólagos szabadalma az idegen földekről bevándorlott, keresztülkasul ihletett, de még keresztülkasulabbul éhezett külföldi notabilitásoknak. 1846-ban a Honderü vette őket meleg pártolása alá, és több izben igen jeles, igen müértő és igen kimeritő birálatokat és ismertetéseket közlött a sipládaművészet és forgatás ügyében, kisérvén azt számos arczképpel és rézmetszettel. Másképen azt attól várni nem is lehetett, ki az egyetemes világirodalmat és művészetet birta átkarolni. (Nyájas olvasóink tudják, hogy e kezek most, miután ideiglenes nyughelyökből, egy magyarországi szük kriptából felszedettek, a német Walhallában nyugszanak. A világ visszakövetelte emberét, s mi oda adtuk.)

„Te magyarul szólitasz meg?“ e szavakban fejezé ki meghökkenését Ákos.

Az 1½ rőfös fiatal ember bozontos fejét mellére vágta, szemeit behunyta s ismét kinyitá, mi által nyilván azt akarta kifejezni, hogy: „Igenis, nagysá-

Digitized by Google

gos uram!“ (NB. napjainkban tekintetes urak már csak azok, kik a nyájak és csordák nyomaiban sétálnak.)

„Én honi vagyok, nagyságos uram!“ tevé hozzá a sipládás fia, s olyformán hunyorgott, mintha ő maga tudná legjobban, hogy csak fele igaz annak, a mit mond. S ezen fél igazság bebizonyitásául, fél kezével nyakára mutatott, melyet egy szinét vesztett s a hajdani védegylet keletkezésekor készült kék kendő folyt körül, s melyre rá volt ugyan nyomtatva vagy ötvenszer ezen szó: „honi,“ de annyira elkopva és szaggatva, hogy a sok közül egyet is alig lehete tisztán elolvasni. Ki tudja, melyik papirosgyár rongytárában bitorlá már helyét?

Ákos ur elmosolyodott, nem a nyakkendő látásán, melynek, mint egy nagykövetkezményü nemes buzgalom szép ereklyéit, régiségtárában ő maga is több példányát bïrja, hanem igen mulatságosnak találta, hogy a fiatal ember a XIX. század végén ez által akarja bebizonyitani honiságát.

A sipládás fiának hazafiui nyilatkozata, mely, ugy látszott, mintha magasabb instructio folytán lett volna betanulva, felingerlé a regényiró kiváncsiságát.

„Mi a neved, ficzkó?“ kérdé Ákos ur a cserebogárszinü fürtökkel betakart füleket, s egyet igazitott a pamlag vánkosán, hogy kényelmesebben pipázhassék.

Digitized by Google

„Ingomár Jaromir Mária,“ recsegé a sipládás fia.

A cubai dohányunoka füstje csodálkozólag torkában akadt Ákos urnak.

„Ennyi nevet s a nevekbe annyi R betüt adni egy, az R betüt, mint magától értetik, kimondani nem biró selyp német fiunak : mily barbárság!“ gondolá magában a jószivü regényiró. Különösen meglepte a fiu harmadik neve, és genusa iránt szinte némi kételyek támadtak benne ; de csakhamar eszébe jutott, hogy a sógorok nagyok és erősek a szendeségben, kedélyességben s a vad hímnemüek szelid elnevezésében.

Hát még mily hősi indulattal párosult szelidség lakozhatik azon apában, ki fiát ily keresztnevekkel szállitá ki a világra! Meg kell vele ismerkednem. Igy okoskodék s határzá Ákos ur.

„Ne rimánkodjál, Mária, mondá a szüntelen hunyorgó suhancznak, küldd fel apádat.“ A himnemü Mária vállára szedé nem annyira saruit, mint inkább lábait s leiramlott velök a lépcsőkön, mintha legalább is a regényiró előszobájában lopta volna azokat.

Nehány percznyi szünet állott be, mit Ákos ur néma gondolkozásra használt. Hogy miről gondolkozott oly némán, azt egész bizonyossággal nem tudjuk.

S az előszobában lassu lábcsoszogás hallik . .
S a szoba ajtaja benyilik . . .

Digitized by Google

És kérdés: lesz-e elég erőnk hiven leirni a jelenetet....

Megkisértjük.

Láttátok-e, emberei az 1890-ik évnek, a koszorus regény- és novellairót, ismeritek-e az agg Pálffy Albertet, a veteránt, a nestort, a ki hátra levő napjait szülőföldje határán, a nagyváradi diákszertartásu káptalan fürdőiben látja lefolyni? mely balneákba ő — mint tudjátok, polgártársaim! — nehány évvel ezelőtt vonult vissza a nagy világ unalmassá vált zajától, e kedves Vaucluseben akarván élni ezentul világát „procul negotiis, solutus omni foenore.“ Azonban e magányban is munkásan tölti ő napjait és a legszorosabb összeköttetésben él Irinyi József hazánkfiával, ki — mint tudjuk — megcsömörölvén a magyar emberek „sivár üzelmeitől“ és a nagy lutrin 200,000 váltó forintot nyervén (mely idők folytán négy-, ötször annyira gyarapodott) 1850-ben Franciaországba vándorlott ki, s immár 40 esztendeje, hogy neje, a lelkes franczia hölgy karján „Párist és a francziákat“ bámulja. (Czimzete: Mr. Joseph d'Yrigni rentier. Boulevard des Italiens No. 24. 1-ére étage.)

Azonkivül az agg regényiró szüntelen körözve van számos tisztelőitől, s meg-meglátogatva a jelen irói világ választottjaitól. Láthattátok több évvel ezelőtt mint bihari képviselőt is az alsóházban. Ismerni fogjátok őt sokan személyesen, és tudni fogjá-

Digitized by Google

tok teste azon hosszuságát, melyet mig végig nézett a szem, addig megéhezett a legjóllakottabb száj is.

A „Magyar millionaire“ stb. stb. stb. koszorus irója tehát nagy is, hosszu is.

De sokkal hosszabb volt azon alak, mely a szoba ajtaján jelenleg betapogatott.

Kezében tartott, kidült-bedült oldalu kürtős kalapja, eredetileg mintha bérkocsiskobakra vándorolt volna Hajós Sándor egykori budai gyárából; a gyér fürtök, melyek szerfölött apró s findzsaalaku fejét födék, nem gyanittatták, hogy elpusztult társaikkal együtt valaha fodrászok vasa alatt martyrkodtak; keskeny homloka alól két hosszukás és keresztbe fektetett, tökmagprofilra emlékeztető kis szem taplótüze vereslett. Arczának pofacsontjai oly hegyesen duzzadtak elő halántékai alól, hogy a legvastagabb marku kovácslegény is ökölre foghatta volna őket; a béleltelen arczbőr oly vékonyan vala oda tapadva állkapczáihoz, hogy elözvegyült fogait meg lehete számlálni. Testének egyéb sovány szabásu részeit pedig conservativ szellemü ócska ruhadarabok csapkodták körül, melyek az alak talapzatáról ég felé tátongó két fakó csizmaszárba folyának.

Az ajtóban az ujra megjelent sipládás fia mutatkozott legelől, ki a most leirt elviselt emberi alakot betolván, mintegy bemutatólag ezt kiáltá a pamlag felé :

„Az apám, nagyságos uram!“ — Ő volt . . .

Ez volt a sipládás fiának az apja!

Digitized by Google

II. SZAKASZ.

Az előbbi ismeretlen egyéniség 1890.

A hosszadalmas agg alak — mint mondók — belépett. A sipládás fiának az apja, a regényiró szobájába lépve, bókolni kezdett s üdvözlő szavakon törni fejét; azonban megelőztetett Ákos ur által.

„Üljön le arra a vahotra“ — mondá a regényiró, s az ajtó közelében álló pamlagcsára mutatott, minek hasonmásait 40 évvel ezelőtt még nálunk is balzacnak hivták — ön fia kiváncsiságomat ébreszté ön iránt. Ön, ugy látszik, sok viszontagságon ment keresztül. Életpályámnál fogva az ilyen embereket rendkivül szeretem; az emberismeret különös studiumom. Külföldi származásánál fogva ön sok szép tapasztalást szerezhetett utazásaiban, nemde?“ — kérdé a regényiró s hivatalos foglalkozási arczkifejezést öltött magára.

„Pocsanat, ketves ur — szóla a vahotra telepedett aggastyán — udasztam, igenis sokad udasztam, de gilfeldi zarmazasu nem fatyjok,“ s a jövevény müvész arczán keserü harag látszott elvonulni.

„Tehát csakugyan . . . ? tehát ön is . . .“

„Ikem is, csagutyan én is. Ach, uram! sokad dudnék asz urnak pesszelni, porszaszdó és haladlan, ha a matjar nielf jobban mene asz enjim nielfen.

Digitized by Google

Aszérd alzo csag rozs matjarul és kicsi némedil muszaj fatyjok montani ety kicsi asz ennjim zomoru életébl.“

„A mint tetszik,“ mondá a regényiró.

S a sipládás apa elkezde beszélni. Fia e közben melléje kuporodott a vahotra s az ösztönszerü bólintgatások elé szegezett néhány hijábavaló ellentállás után csakhamar lágy szundikálásnak adta magát.

A megkezdett párbeszéd hangjainak illendő visszaadását azonban aligha megbirnám, minélfogva reménylem, nem fogja senki rosz néven venni, ha azt, mit a sipládás elmondott, enszavaimba öltöztetett mondatokban terjesztem elő, oly rövidséggel, a minővel mindeddig még nem dicsekhetem.

„Ugy emlékszem — ragadá meg a sipládás fiának az apja a szót — mintha 1820 táján születtem volna Pest egyik külvárosában. Ezt én jó darab ideig nem tudám elképzelni, főképen miután, gyöngéd korom első éveiben, én és utánam több rokon érzelmü barátom erősen hivők, hogy talán nem is anyától lettem, mivelhogy minden eddig látott embertől csodálatra méltó módon egészen elütöttem.“

„Ne beszéljen!“ kiálta a regényiró.

„Már az ugy volt, instálom alásan. Ifju korom elzugott mellettem, s azon arányban, a mint az eltünt, s a mint napról napra inkább tanultam bele az olvasásba, növekedett keblemben a vágy : nagy emberré

Digitized by Google

lehetni. Uram Istenem! érthetni csak az fog, ki az irodalmi dicsőségről álmodozott valaha.“

„Magam is iró vagyok!“ veté oda a termékeny szerző.

„Hál'Istennek! hogy már egyszer emberemre találtam: ön érteni fog. Érteni fog, ha mondom, hogy kávéházakba kezdtem járni, láttam s olvastam a még akkor virágzott „Tageblatt“-ot, „Spiegelt“, „Vaterlandot“...! És ismertem apámat, a becsületes szobapiktort, unokavéremet, a humoristikus boltoslegényt, sógoromat, az életet komoly oldaláról tekintő bukott greiszlert: mindezek és számtalan mások dolgozótársai valának a fentebbi lapoknak. S a vér ne buzdult volna fel ereimben? Irogatni kezdtem, s a mit irtam, azt kinyomtatták. De nekem többre volt szükségem. Magasabb, ragyogóbb célokat kerestem....“

A sipládás fia éles hangu szuszogásaival tölté be a beállott szünetet, de az apa oldalba taszitá, s a szuszhuzam csendes léghuzammá változott.

„A nagykoruság emancipáló korszaka felé talpaltam. Rokonérzelmü barátokat kezdék keresni 1842-ben, és végre találtam azokat 1844-ben. Találtam hat lelkes fiatalt. Összejövénk és társulatot alakitánk, melynek egyéb apróbb czéljain kivül az volt rendeltetése, hogy hetenkinti összecsődülés által, a kávé- és theának pipázással vegyes szörpölése közben, a berlini és lipcsei irodalom számára megérjünk.“

A regényiró kételkedni látszott a mondottakon,

Digitized by Google

s azt gondolá magában : „Régen lehetett, talán nem is igaz.“ Pedig igaz volt.

„Verseket irtunk és szavaltunk — folytatá az agg művész, és szavai a megbánás törődött hangjain folyának — ma Uhland, holnap Schiller, holnapután Goethe, Heine, Mathisson, stb. modorában raktuk verseink lábait, s az uhlandi, schilleri stb. lábak természetesen csak uhlandi, schilleri fejeket és szellemeket hordozhatának. Mert hiszen előttünk nem volt semmi is lehetetlen, s megszületék vala mindenikünkben azon meggyőződés, hogy a ki mindenkit utolér, csakugyan valamennyi között legelső. Bámultuk egymást, csodálta mindegyik önmagát, s bekövetkezett feloszlásunknak csak ez utóbbi körülmény volt oka.“

„Hát a kritika szavainak önök nem hódoltak ?“ kérdé Ákos ur, csakhogy az érdekes társulat bővebb ismertetését hallja.

„Igen, mi birálatokat is irtunk egymás munkái fölött, mik között a legsujtóbb rendesen az vala, ha kimondtuk, hogy a munka „ez egyszer“ kissé gyönge, de a lángész még botlásaiban is érdekes és irójából még mindenesetre a nagy Germania irodalmi kutágasa válandik. S elvégezvén e kritikákat, neki feküdtünk a magasztos érzelmeknek, a lelkesedésnek. Előszedtük részint itt-ott elszórva megjelent, részint legszebb kalligraphiával füzetekbe rajzolt, még sajtót nem látott műveinket, és hangosan eldörögtük, és szép csendesen elnyöszörögtük azokat egyszer, kétszer, háromszor, végtelenszer, mindaddig,

Digitized by Google

mig bele nem fáradtunk, s kiizzadt üstökökkel egymás nyakába nem borultunk mind a heten. S egymás fölibe dültünk, ki székre, ki pamlagra, ki asztalra mind a heten, és vizsgálat alá vettük egymás homlokát, szemeit, profilját, arczát mind a heten, s mindannyiban lelket, szellemet, kifejezést s a köznapitól elütő méltóságot fedeztünk fel mind a heten . . .“

„Az ön képében is?“ kérdé mintegy öntudatlanul e kérdésre fakadva Hondery Ákos.

Emlékeztetjük nyájas olvasóinkat, miképen a beszélő öreg ur arcza a legjámborabb werklis-physionomia vala.

„Hogyhogy? nagyságos uram! miért e kérdés?“ kérdé a még romjaiban is büszke lángész.

„Nem ugy értettem — csititá Ákos ur — csak tessék csendesen tovább folytatni, honfitárs!“

Az agg honfitárs egy rövid és bizonytalan jelentésü sohaj után ki volt engesztelődve, s oly mohósággal, mint börtönből kiszabadult ember, a ki már régóta lesi a kibeszélhetési alkalmat, kapott ismét szavakhoz.

„Hogy magamra térjek vissza, én különösen emlékező tehetség dolgában állottam felebb valamennyi szellemrokonomnál. Mikor ugy együtt merengtünk s jövendőnk tarka álomképei közé temetkezve, egymásra düledezve, egymás szeme közé füstöltünk, nem egyszer történt, hogy társaim egyike e szavakkal fordult füleimnek: „Mariskám! (mert az én nevem Mária) hány nyomtatási hiba van a Spie-

Digitized by Google

gelben megjelent czikkedben?“ Erre én legmélyebb álmaimnak közepette is rögtön válaszolám, hogy: „Tizenkilencz meg egy fél, édes Gottliebkám. Nyolcz sorban pedig a betük szine sokkal kopottabb, mint másutt.“ És Gottliebék mindig ugy találták, hogy a hazugság — legalább ily esetekben — nem mesterségem.“

„S mi tárgyuak valának leginkább ama czikkek?“

„Ugy hiszem, leghivebben jellemzem azokat, ha azt mondom, hogy vegyes tartalmuak valának. Nem nyilt meg Pesten uj szivarbolt, melyben én be nem jelentettem volna, hogy irni tudok, s hogy kiváltképen szivar-magasztalásokat szoktam irni a hazai középrend lapjaiba. S én, az igaz, mindenkor igen jó szivarokat is szíttam. Vagy ha öltönyeimet kissé megragadák az idők és divat körülményei, egy vagy más felküzdő szabóhoz tértem be en passant, megajánlám neki hivatalos szolgálatomat és ruhát szabaték magamra. A ruha ugyanazon időben lőn készen, midőn „ruhaszabás és Schneidermayer Vincze ur“ fölött irt „nehány szóm“ napvilágot látott. S a midőn külföldi notabilitások érkezének Pestre, én valék az első, ki hozzájok talpaltam, én valék szerencsés megmagyarázhatni nekik, mily nyomorult, elhagyott országba érkezének, s hogy mindamellett mily nagyszerü talentumok vannak benne véka alá rejtve. Boldogok valának ők, hogy kezet szorithattak velem. Megirtam rövid életrajzu-

Digitized by Google

kat a helybeli lapokban, megemlitve benne magamat, őket, születési órájokat, s mindazon nagy dolgokat, melyek velök történtek s történhettek volna; s a mint eltávozának, elkisérém őket egész a gőzhajóig, s a magyar főváros falai között szerzett aratásból nehány árpaszem nekem is jutott osztalékul."

„És ön ezt nem röstelé?" kérdé Ákos ur.

„Már miért, nagyságos uram? Hát volt ebben valami röstelni való?"

„Nem volt, dehogy volt, csak ugy kérdeztem," igazitá ismét utba a könnyen más térre csapongható párbeszédet Ákos ur. „Hát nagyobb művekkel nem lepé meg ön a világot?"

„Sőt igen. Egy német röpiratot irtam ezen czim alatt: „A rántott csirke méreg. Éljen a gulyáshus!" A könyv erősen kelt, de ellenem zuditotta a buda-pesti vendéglősök és pinczérek egész seregét. Pedig én ez által csupán a fővárosi közönség nemzetiség iránti érzelmeire akarék hatni. Nem volt más menekvésem, mint csakhamar uj röpiratot irni, melyben bebizonyitám, hogy „dehogy méreg a rántott csirke, méreg biz a gulyáshus!" E munkám még jobban kelt az előbbinél, de ellenségem mind jobb, mind bal oldalon ugy nőtt, mint a gomba. Minden felszólalásom a legnagyobb malitiával találkozott: nem értettem, uram! letorkoltattam, uram! Ellenem támadt mind a rántott csirke pártja, mind a gulyáshus emberei. Egy a világirodalom történetében páratlan vállalaton törtem fejemet. Németország szellemét

Digitized by Google

akarám a magyar szellemmel összeházasitani. Képzelje, uram, nekem esett minden, magyar és német egyaránt; az összes hazai lapirodalom kezelői megtagadák e házasságtól az egyezést, az abból származandó gyermekeket mindegyik magáénak akarván neveltetni. Megbuktam.... A roppant munkából alig jelenhetett meg egyéb a roppant hirdetéseknél. ... Erkölcsi agyonlövetésben szenvedtem."

A sipládás fiának az apja elhallgatott és zsebkendőt keresett oldalzsebében könyeinek letörlése végett, bizonyos okoknál fogva azonban ez egyszer zubbonya ujjasával kénytelenittetett azokat felfogni. A regényiró is olvadozott, de a sipládás fiának nagy bensőséggel előadott szuszogásai mindinkább hortyogásokká szilárdulának.

„Fölkerestem fentemlitett rokonérzelmű bajtársaimat — folytatá a szünet elmultával az agg bajnok — az 1846-ik év egy tavaszi reggelén. „Barátim," szólék hozzájok, és szavaim az öntudat büszkén száguldozó hangjain robogtak elő: „barátim, Isten veletek! Láthatjátok, hogy e világ nem az én világom; itt nincs tenni való, itt süketek a fülek, vakok a szemek, itt nem virit honorárium. S az óriást tyúkólba még nem zárta senki: oh az én karjaim szebb, nagyobb világ után terjeszkednek ki. Adieu, barátim! Jön idő, mikor e hálátlan nép büszkén fogja mutatóujját felém, eltaszitott fia felé, terjeszteni. Adieu, Vaterland!" Szükség-e mondanom, hogy vágyaim, ábrándjaim, ideáljaim képei közé ekkor tola-

Digitized by Google

kodott fel a legóriásibb nagyságban — Germania? Oh, jött-e valaha ön szive, uram, sebesebb dobogásba e szó hallatára: Germania?"

„Nem emlékszem világosan," szépité a dolgot Ákos ur.

„Ugy nem is beszélek sokat, ön ugy sem értene. Ugy hivém, hogy nekem nagy jövendőt várni Germania virányain több jogom van, mint akármelyiknek azok közül, kik ott látták meg először a napvilágot. Oh, mert én tudtam, hogy senki sem próféta a maga hazájában. S én, ki egy szabad nép kebeléből származás, s az ujság, ritkaság érdekét magamon hordozám, ki mindenütt genialis külsőt, affectált és természetlen sentimentalismust valék képes felmutatni, én a német népségek között biztos szerencsére számolhattam. És kiindulék a nagy utra. Pozsonyban tartottam az első humoristico-satyricus akadémiát, a „Pressburger Zeitung" által előlegesen bemutatva a közönségnek. De a közönség nem jött. Nem csodálkoztam rajta, belül valék még hazám határain. S e hazában még akkor a művészet, a szellemi nagyság iránti méltánylás és fogékonyság leginkább csak az ingyenjegyesek tenyereiben találtatott."

„Bizonyitja az akkori pesti német szinház krónikája," jegyzé meg Ákos ur, hogy régiségbuvárkodásának némi tanujelét adhassa. De az agg lángész rá sem hallgatva tovább folytatá:

„És a birodalom fővárosába érkezém, és oh..."

Digitized by Google

S most nehéz sohajok emelkedének a sipládásapa kebeléből. Hátra tapogatott a sipládásfiu után, ki háta mögé telepitett fejjel legmélyebb álomba temeté eszméletét.

„Oh, hol vagy, Ingomárom?“ kérdé, s a mint hátra nyult, tenyerébe a vaksors a szundikáló kis Ingomár Jaromir Mária fényes orrát hullatá, a ki apja tenyerét felriadása első perczében collegialis sipládagyerek ellenséges érintésének álmodván, meg nem kopott fogaival nagyot harapott rajta. A visszarántást, rövid felvilágositást s az azonnal kibékülést kiki képzelheti magának.

Ákos ur a szomoru inség daczára is alig állhatta meg, hogy ne nevessen.

„Jöszte, Máriám, édes fiam, jövel, „te pelikán szerelem gyöngye!“ folytatá a mult idők embere, s szinte hallatszott, mint lepé el keblét a kedélyesség. „Születésed előtti boldog korodra kell emlékeznem, mikor te még — oh elfog az érzés, az öröm és fájdalom! De hiszen te nem voltál még akkor oka örömemnek, nem is lehetsz tehátlan oka mostani fájdalmamnak. Bocsánat, uram, bocsánat egy öreg ember kitöréseinek!“ és ölbe kapá a cserebogár-fejet és könyükkel áztatá.

„Oh folytassa, kérem!“ zokogá a lágyszivü regényiró.

„Igen, folytatom. Adj erőt a folytatáshoz, szent költészet, mely ifjukori napjaimban oly gyakorta háborgattál! Bécsben még föl sem léptem, a mint ott

Digitized by Google

mulatásom első vasárnapi délutánján, kutyaként kisérő nemzetboldogitási, hir- és pénzszerzési ábrándjaim társaságában, kisétálék a Praterbe. Tudja ön, uram, hogy ez a Prater az, minek a pesti városligetnek kellene lenni?"

„Tudom."

„Igen, tehát ide gyalogoltam én, és oh, kérdem önt, uram, tehet-e arról a fiatal ember, ha szivnyugalomfosztogató országos gondjait üstökön ragadják emberi érzelmeinek pandurjai s azt kiáltják elébe: „Hóó! megállj! hátra az agarakkal!" tehet-e arról, ha a szív megfelejtkezik magáról, a midőn feltalálja üdvkéjmámorbáj-édenjátszimosolytavaszsugársohajképzelte ideálját!? Engedelmet, ez németül van gondolva: nem tudom, ha vajon. . . ."

„Értem!" mondá Ákos ur, s visszagondolt egy pár, 1846-iki csinos nyelvü magyar versiróra.

„Rövid leszek, nagyságos uram. A Praterben sétáltam. Egy terepély hársfa lombjai alatt egy nő ült. Kezében hárfahangok, ajkain énekdallamok nyugovának, majd fellázadva, majd szeliden ömledezve. Nem beszélek sokat. Oh, szép volt e nő, szép, mint „a harmatcsepp csókja az élet zöld levelén," mint „a kékség lehellete;" és szivem elkiáltá magát: „repülj föl, föl a légbe!" Huszonhat éves voltam . . . Bocsánat, hány éves ön, uram?

„Harminczkettő," felelé a regényiró, s meg nem foghatá e kérdés szükségességét.

Digitized by Google

„Ugy meg fog ön engem érteni; igen, ön ért engem: mert oh, melyik 32 éves ember ne lett volna legalább egyszer életében 26 esztendős!“

„Igazság!“ mondá Ákos ur, pártolni bátorkodván a sipládás vakmerő állitását.

„A nő, kit megpillantéh, a természet izlésének a szó legteljesebb értelmében becsületére vált. Ott ült ő a hársfa lombjai alatt . . .! Hurjainak s ajkainak zenéjére a Prater szabadon legelő őrei közül mintegy 29 darab körébe csődüle, nyakon bámulván őt és az andalitó zengzeteket. A többi állatokat, kik körülállák, nem is emlitem. Csak azt mondom, hogy én is ott állottam. Szellemem jobb része lágy ájulásba rogyott. Huszonhat éves voltam, uram!“

„Bizony már benőhetett volna akkor feje lágya,“ gondolá Ákos ur, de nem mondotta szája.

„A hárfamüvésznő megszünt zengedezni; csend lőn; egy távol werkli hangjai emelgeték csupán a percz ünnepélyét; vadul regényes állapotban reszketett bennem a fiatal sziv. A hölgy fölemelé szemeit rám, fogytam, olvadtam, perzselődtem. Nem állhattam ellent, leereszkedém egyik térdemre melléje.

„Mi a neved, angyalom?“ kérdém először is, és keze szára után nyulék.

„Az enyim?“ kérdé ő, szintén először, s kezembe fekteté kezét.

„Igenis, a tied, oh, a tied . . .“

„Az én nevem Genoveva Afanazia Thekla,“ mondá ő.

Digitized by Google

„Fogsz-e engem szerethetni, édes Genovéva Afanázia Theklám?“ kérdém én.

„Tégedet?“ kérdé ő, s rám nézett egy pár szemmel, melyeknek párját, becsületemre mondom, még az akkori pesti német szinház choristánéi között sem láttam soha.

„Igenis, engemet!“ állitám én, s melléje ülepedém.

„Foglak,“ mondá ő.

„Igazán? édes Genovéva Af. . . . stb.“

„Bizony Isten, igazán! te kedves, te szelid ábrándozó!“ erősité Genovéva.

„Végem volt. Szerettük egymást. A hölgy hollófürtei felém fordulának és sötét árnyat vetének érdekes czitromképemre, szemem szemébe, lelkem lelkébe tapadt.“

„De hát nemesebb, magasabb vágyai?“ kérdé Ákos ur. (Meg kell jegyeznünk, hogy Ákos ur a fentebbi eljegyzési vallomásnak a sipládás szájában csak azért engedett oly szabad folyást, mivel az kétszeresen érdeklé őt, ki nehány hét mulva szintén összeszevala kelendő a literurától visszavonnlt s most dusgazdag aradmegyei birtokos, Degré Alajos egyetlen leányával, a bájos Degré Jolánnal.)

„Oh, én megfeledkezém mindenről — felele savanyu arczczal a sipládamüvész — felejtém Alemanniát, felejtém magas vágyaimat, és mindent, mindent: mert ama perczekben elhitetém magammal — miről magányos óráimban gyakran álmado-

Digitized by Google

zám — hogy az ember tulajdonképen csak arra van teremtve, hogy párját keresse s találja e földön, s vele boldog egyszerüségben, lágy kenyér és kemény viz társaságában, élje le hátralévő napjait. De oh, én siralmasan bántam meg fiatal tüzü, s mégis szamár tettemet!"

„Hogyhogy? szamár. . . ."

„Igen, szamárságomat. Vak szerelmem csakhamar örökre kötött össze Genovévámmal, ki az ifjuság és kellem mindenható istennőjének tetszett a hársfa lombjai alatt. Nem akarom önt soká fárasztani beszédemmel. Fájdalom! elég hamar megtudám, hogy az imádott holló-fürtök ragasztékok, a piros arczok mázolékok s a gömbölyü tagok pótolékok valának. De össze valék vele kötve örökre, szöknöm nem lehetett. Csakhamar paprikajancsi-féle szinpadot nyerék nőm apjától, egy lerchenfeldi komédiástól, hozományképen. Ehhez kelle nyulnom; éles hangom, bő olvasottságom, tapasztalásaim és saját számos dolgozataim igen nagy hasznomra valának e művészetnél. És hires valék Bécs környékének minden búcsu-ünnepélyén és a Praterben. Végre megvénülvén s ez iparágból kiszáradván, visszagondoltam hazámra s — 1846 észtermésem szerint itélve — a művészetnek itteni számtalan, parlagon heverő, mivelő kezekre leső pusztáira. Werklit szercztem, s egész családommal leérkeztem Pestre, épen az napon, midőn a — mint hallám — Lisznyai Damó Kálmánt temették nagy halotti pompával."

Digitized by Google

„Igen, ő benne halt ki egyik ősfaj, melynek itt-ott felásott több csontváza fölött napjainkban oly nagy fejtörésbe kerülő szemlélődéseket tartának tudósaink, soká nem tudván elhatározni, az emberek mily osztályához tartozhattak tulajdonképen eleven korukban, miután minden ily egyes csontvázra ki volt faragva e szó: Universal-genie. Családjával, mondá ön?“ kérdé tovább visszatérőleg a sipládást.

„Igen, uram, azon hölgy, ki szerény sipládámat kinozza jelenleg az udvaron, erőtlenül, alig hallhatólag, ez az én Genovévám.“

Ákos ur lenézett az ablakon, s ugy tetszett neki, mintha felöltöztetett paszulykarót látna egy kis ketrecz elé szurva, mozdulatlanul.

„Ez pedig itten egyetlen örökösöm — folytatá az agg bajnok — sokáig gyümölcstelen családi élőfa késő és fiatal csemetéje, fiam, Ingomár Jaromir Mária. Hol is vagy, Maris?“

A sipládás fia ismét aludt és hortyogott, miközben egyik keze, mely nagyon hozzá volt már szokva apja ölelgetéséhez, ennek tátongó csizmaszárába enyészett el. Végre megtalálá az apa a fiu gubancs fejét s bemutatá Ákos urnak.

Mintha biz ő azt már nem látta s meg nem nézte volna azelőtt!

„S minőnek találá ön ujra Pestet?“ kérdé a ház ura.

„Jaj, édes nagyságos uram, másképen áll itt a

Digitized by Google

világ, mint én képzelém. Nem hiszek szememnek, nem fér a fejembe, a mit látok és hallok. Hajdankori rokonérzelmü barátimat nevökről sem ismeri senki. Az akkori s azóta feltünt magyar irók pedig mind Dárius kincseivel birnak; köztök legelsők — mint hallom — Czakó és Obernyik, kik épen a mult hónapban vették meg együtt Tolna megye egész határát. A müvészet pedig annyira haladt ez országban, hogy minden pesti werklis már gőzsipládákat használ. Én nagyon elmaradtam. Ide érkeztemkor a h o n i pártolásával akartam itt magam iránt jó véleményt gerjeszteni, de már a komáromi várszinház költője, Jókai Móricz (kihez ut közben szintén betértem) figyelmeztetett, hogy ne bolonduljak, mert az ilyeseken a mai időben már fen nem akad senki, miután azok számára, kik ezt nem teszik, bizonyos veres tornyok már ugyis több helyen vannak az országban, miknek hiját nagyon lehete érezni 1845-ben. Árván maradtam, uram, éltem vége napjaira.... Oh, uram, észkáprázás és szivbolondulás: ezek a fiatal ember mételyei!"

A sipládás fiának az apja elhallgatott, azután nagyot sohajtott, felzavará fiát és felkelt ülő helyéből.

Ákos ur tökéletesen ellágyult, de azért mégis némi öntudatlan örömet érze szivében. Miért is ne érzett volna? Az orvos örül, ha beteg testhez jut; a regényiró örvend, ha dult lélek tárja fel előtte titkos történetét.

Digitized by Google

„Még egyet, polgártárs! Hogy hivják önt?“

„A nevem Joseph Mária Besenstiel, nagy jó uram.“

„Lehetetlen! A név nem egészen ismeretlen előttem, olvastam valahol. Bizonyos lehet ön benne, hogy ön és neje számára nem sokára helyet szerzendek valamely aggok intézetében. Fiát illetőleg pedig gondoskodni fogok, hogy okosabban vezéreltessék a világ szinpadára, mint apja. No no, ne hálálkodjék ön; meghiszem, meg, hogy áldott egy ember vagyok, csak ne rohanjon ugy reám, még eltöri kedves pipámat. No ne vinnyogj te is, Mária. Menjenek, addig is e kevés pénz.“

Mintegy 30 garas lehetett, mit Ákos ur a két szerencsétlennek, előlegesen, kezébe nyomott. Azután nem tekintve zokogásaikra, hálarebegéseikre, kitolá az ajtón.

A lépcsőkről egy rebegő szózat hangzott fel: „Az Isten áldja meg a magyar irókat!“

A sipládás fia elvezeté a sipládás fiának az apját.

Ákos ur pedig nekiült a regényirásnak, és a regényirás szerelmes gondolatainak ide s tova röpkedése daczára is képzelhetlen gyorsasággal haladt.

E regényben lesz megirva a jelen ábrány hősének halála is.

Digitized by Google

FIATAL ÓRIÁS.

(Magyar titok vagyis hazai rejtelem.)

Mi csöpp s mi okos!
Duzsárd.
(Magyar pogány bitrege.)

Digitized by Google

Digitized by Google

ELŐJÁTÉK,

mely nem tartozik ugyan szorosan a dologhoz, de mely még sem arra való egészen, hogy csupán lapot töltsön és honoráriumot szerezzen. Történik egy hirlapiró szobájában. Nappal.

Nem régen történt, a mit röviden el akarok mondani.

Dél felé járt az idő. Miként ez időben rendesen, ugy akkor is hirlapirói trónomon, egy becsületes s z a l m a széken ültem, melyről a fővárosi bérkocsisok, naplopók és tolvajok stb. országának nyilvános ügyeibe szoktunk beleszólani. Pillanatom iróasztalom z ö l d posztóján hevert. Nem akarom ezzel azt mondani, mintha ezen emlitett szalmaság és zöldség hatással szoknának néha lenni azon előttem fekvő papirszeletre, melyre tollam fejemnek kiáradó gondolatait egyenkint vezetgeté által.

Kopogást ugyan nem hallottam, azonban egyszerre nagy szelet hajtva benyilik szobám ajtaja. Ha dicsekedni akarnék, azt mondhatnám, hogy legényem, a gazember, valami közel eső kocsmával cserélte fel ezuttal előszobám unalmas magányát; azonban meg vagyok győződve, miképen legényem ezen vétkes kötelesség-mulasztását ugy sem hinné

Digitized by Google

el senki. A benyilt ajtón tehát, minden bejelentés nélkül, egy feketén öltözött szőke uri ember lépe be. A mint belépett, mindjárt gyanitám, hogy vagy házas, vagy özvegy, vagy pedig még nőtelen ember. Mert oh, a kit az élet vihara ugy meg korbácsolt, mint engem és fájdalomdus számos „fiatal iró“ barátomat: az nem mindennapi tapintattal bir az emberek belső jellemének azonnali átpillantásában!

A szőke ur kezében finom nádpálcza, szájában égő fél szivar vala; egyébiránt csinos fiu volt, s akárki is érdekesnek nevezhette volna, ha ugy tetszett neki. Magam is első tekintetre azonnal szerencsémnek kezdém tartani, hogy szerencsém lehete hozzá.

Fölemelkedtem üdvözletére s házi sapkám után nyulék. Tekintetem kérdőleg fordult feléje.

„Soh'se fáradjon — szóla hozzám — csak tessék élni a kényelemmel: inkább fölteszem én is kalapomat s folytatom félbeszakasztott szivarozásomat.“

Valami fiatal iró lehet, gondolám.

„Ön el van foglalva — folytatá — nem fogok sokáig alkalmatlankodni.“

„Oh, kérem, tiz sorral több vagy kevesebb, nálunk nem tesz semmit,“ biztatám az ismeretlent.

„Mindegy, rövid leszek,“ szóla határozottan. „Köszönöm, nem ülök le. Csupán ezen iratokat akarom önnek átadni, melyeket csak azért hoztam el magam személyesen, hogy teljesen biztos lehessek azok kézrekerülésében. Egy novella ez, mely egészen

Digitized by Google

a mai kor igényei szerint készült, s azon modorban, melyet mai beszélyiróink nagy része szintén követni látszik, de teljesen még egyik sem ért el mind c mai napig. A novella mellé egy levél van mellékelve. A levelet tessék elolvasni, s a beszélyt átküldeni Frankenburgnak. Évekig foglalkoztam a külföld szépirodalmával s éltem az életet, hogy megtudjam : mi az élet? Studiumom gyümölcseit most akarom legelőször előtálalni. Ugyanazért önre nézve is egészen közönyös annak tudása : ki s mi vagyok én."

„Épen nem vagyok kiváncsi," gorombáskodám felzavartatásombam.

„Önhöz fordultam kérelmemmel, ki, mint látszik, némi viszonyban van az emlitett szerkesztővel; ámbár, mint hallom, ön is az insurgensek sorába lépett."

„Hová, instálom?" kérdezém.

„No, azon 10 tagból álló insurrectióba, mely egy ideig nem irand divatlapokba."

Valami vén iró lesz, gondolám magamban.

„Ah, elménczség! Ön elménczkedik is?" kérdezém.

„Szoktam. Tehát ujra kérem önt, hogy e novellát közölje az Életképekben. A mit erre nézve még el kellene önnek mondanom, azt bővebben olvashatandja ön a levélben. Isten önnel!"

„Részemről a szerencse!" kiáltám utána.

Ez után ismét beállott szobámnak normális állapota. Csendesen tovább akarék irogatni, de meg

Digitized by Google

nem állhatám, hogy belé ne pillantsak a nagyreményű ismeretlen talentum levelébe. Lelkem is hizott bele, midőn a következőket olvasám :

„Sok jó napot e sorok olvasójának. Hadd szóljak egy pár szót az olvasó közönség nevében és érdekében. Iró nem vagyok, a közönséghez tartozám én is számos esztendeig. Ennélfogva kivánatait, igényeit senki jobban nem ismeri, mint én. S igazi örömmel látám, hogy mai iróink ezen igényeknek mindinkább eleget tenni iparkodnak. Tudják ők, hogy holmi mindennapiságokat, locus communisokat már ma nem szeretünk. Jól teszik, ha minél több uj és frappant helyzeteket, ha soha nem látott jellemeket és soha nem hallott dolgokat teremtenek. Bölcsek, hogy erejök utolsó megfeszitésével is eredetiek akarnak lenni.

„Más időket élünk. Régen másként állott a dolog. Az akkori időben elég volt egy kis halavány holdvilág, körülötte sötét felhők, melyek alatt egy illatos liget sürü lombozatában kebelbeli epedő várakozással a rezgő holdsugarakat szopogatta a szende lány, mig egy közel bokorban részint a csattogány, de többnyire a sápadt ifju lantolá el szive fájdalmát a hurok halvány hangjaival ; minek utána a harmadik lugos árnyékában ólálkodó intrikus lepé meg őket sátáni gunykaczajával, s erre azután egymást követé : a véletlen felsikoltás, elájulás, összerogyás s a fölébredés alkalmával az ifju bajuszpelyheivel való találkozás, minek utoljára kölcsönös boldogta-

Digitized by Google

lan kivégzés vete rendesen véget, hogy a kiket az élet ölt halálra, azokat a halál támaszsza boldog életre. Ez ma csupa merő mindennapiság. A lovagkornak hajdan oly érdekes kalandjai ma a lovakat is kifárasztanák, annál inkább a mostani finomabb arszlán-nemzedéket. Csendes házi boldogság otthon az életben ha van is, unalmas, regényekben ha nincs is, unalmas.

„Érzékeink tompák, viseltebbek; mi nem csoda: mert mi csakugyan vénebbek vagyunk, mint nagyapáink s nagyanyáink valának, mikor még ők is emberek voltak. Nekünk kebellázitó hatásos dolgokat kell használnunk. S ne mondja senki, hogy ez nem a polgárisodás haladását tanusitja. Maholnap ott leszünk, hogy ha a gyermek azt mondandja anyjának amugy parasztosan: „Anyám, kenyeret!“ ez esetben nem fog kapni egy morzsát is; de ha igy kiáltand fel szétborzolt hajszálak fedele alól: „Hah! legjobbika az eleven édes mamáknak! egy nemével a kilencz napig kőfalba vakolt kebel érzelmeinek rimánkodom tenéked, hogy az organikus élet legfőbb tényezőjének, a gyomornak, haragos követelését csillapitsd le egy darab, oh csak egyetlenegy darab kenyérnek általa!“ akkor a kedvező hatás el nem fog maradhatni. Azt kérdem, vajon nem méltán-e?

„S akármit beszél és gondol b. Eötvös József, hogy a magyar népnek ily érzéscsiklandozásokra még szüksége nincs: én azt kiáltom több rokonérzelmüekkel együtt, hogy van! hogy a magyar közön-

Digitized by Google

ség is elveszté immár ama könnyü szerrel is megindítható szűziességét. Hogy szegény a magyar élet, s kevés benne a felhasználható tárgy és anyag: igaz. De épen ezért kell költögetnünk szabadon, minden tartózkodás nélkül szinpadokat, és teremtgetnünk bele annyi exotikus személyt, a mennyit csak megbirunk. Az igazsághoz és valószinűséghez nekünk minél kevesebb közünk van. Tessék megolvasni novellámat. Ezen novellában . . .“

Az óra ütött, a piszkos szedőgyerek sürgető megjelenésétől rettegtem. Tovább nem olvashattam az érdekes levelet, ámbár még alig olvastam el felét. Hirlapi czikkem után kelle látnom, mely halasztást nem szenvedhet soha. Élvezettől fosztám meg e félbenszakasztás által olvasóimat, de hiszen beküldtem a novellát az Életképekhez. S a kárpótlást kereső közönségnek csak azt mondom:

„Tessék hát megolvasni azt az eredeti uj és frappant novellát!“

I. ALAGUT.

Szende mérgek bösz bájában
A sziv üdve zordonul.
Vihary.

18** évi május 13-án d. e. 11 órakor a budai két águ tunnel egyik ágában egy himnemü, de szerfelett kurta emberi alak futkos fel s alá, repkedő frakkszárnyakkal, lobogó nyakravalóval, szétrepedt

Digitized by Google

keztyűkkel, melyeknek egyikével egy divatos nádbotot tól maga előtt, a mely pedig, vastagságát illetőleg, beillenék buzogánynak akármely nagykoru orangutang öt körme közé.

Csizmája sarkán nagy ezüst sarkantyu fehérlik. (Nem az orangutang, hanem a kis ember csizmáján.)

Ugyanazon időben a budai tunnel másik ágában egy tehetsége szerint nagyra nőtt nőszemély haladt rohanva, fonatlan hajszálakkal, összefont kezekkel és suhogó ruhanemüekben. Szólni nem szól, csak megy, röpül, miként az öntudatlan förgeteg, zúgva, suhogva szótlanul.

Keztyűje tövén egy nagy karperecz sárgul.

Mindkettőnek szeme remegve mered minden utjában eső tárgyra, mintha valamit keresnének.

Sőt ugy látszik, mintha egymást keresnék, egymást kergetnék, csakhogy mindenik külön ágában az alagutnak, ugyanazon egy irányban.

Ki tudja, mi vad szenvedélyek csatáznak e két ismeretlen kebel érzelemországában? ki tudja, mily szilaj mennykő csapott le sziveik kinyuló villámfogójába? ki tudja? szóljon.

Nem szól senki.

A sötét alagut fényesen ki van világitva száz meg száz légszeszlámpa által. Valódi tündérország a boltozatos tunnel ezernyi csillagaival s a viszfénytől ragyogó lovak-, emberek-, szekerek-, targonczákkal.

Digitized by Google

De ki ne ismerné e gyönyörü és fölséges müvét a budapesti teremtő észnek?

A tunnel nincs még készen. Nem tesz semmit, tervben már megvan.

II. ELSŐ SZERELEM.

Van egy faja az embereknek, mely nemével a könnyelmüségnek veti magát az élet zajongó örömeinek karjaiba.
Legujabb tulipánnyelvü fölfedezése egy magyar divatlapi beszélyirónak.

Néhány nappal a történtek előtt Budapest „Pest“ nevezetü részének váczi utczájában s ennek egyik két vagy legfölebb három emeletes házában s e ház egyik csinosan parquettezett szobájában egy nő ült egyedül, némán. Szótlanságából azt lehetne következtetni, hogy gondolkodik; annyi bizonyos, hogy ha beszél, ezt tenni rendesen nem szokta. Mert a nő nem finom, sem fiatal, sem szép. Micsoda hát? Szende, köpczös, tenyeres-talpas, elragadó.

Ölében egy $^1/_4$ □ ölnyi terjedelmü ficzkót tart, ki emlőin csüggve vagy reggeliz, vagy ebédel; nem tudom bizonyosan, hány órakor szokott fölkelni.

A rövid fiatal embernek egyszerre megállt az esze, vagy ellenkezőleg talán épen a szopás theoriáján töré fejét. Mert e fejből kiereszté a szopókát s a nő öléből epedő pillanatokkal neki fordul a nő képének, elkiáltván magát:

Digitized by Google

„Anyám!“

Szavára szótlan csend viszhangja dördüle.

Oh, ha tudta volna a boldogtalan, hogy a kire ugy rárivalt, nem anyja, hanem csak dajkája! Mert oh, neki talán soha sem volt édes anyja!

„Oh anyám!“ sikoltá még jobban az ismeretlen ur. És megjött a válasz.

„Ugyan ne ordits már no. Mi kell, Jankó?“

„Kikérem, anyám, Béla a nevem, Rodonyai Béla.“

A nő csintalanul, titkot rejtőleg mosolygott s e gunyszavakat sugá be magába: „Komisz Babszem Jancsi!“ A fiuból egyszerre kitört a lelkesedés.

„Anyám! szerelmes vagyok!“

„Juj! irgalmatos Isten, el ne hagyj! Ha ha ha!“

Egy éles felsikoltás s egy rekedt nevetés, és a dajka kapta magát s a gót izlésü oldalajtón megszökött. Mielőtt azonban megszökött volna, elébb kiejtette öléből a kis szerelemvallót, a ki macska indulatával szerencsésen talpra esett. Leérvén a földre, megállott, mint a kőszál, s mintha ki lett volna esztergályozva, ugy állott meg pólyájában, melyből csak apró lábai s óriási feje kukkantanak elő. Azután mérges boszura gyuladt arczczal utána nézett a szökött „anyának“ (oh, mert ő mindig ezen hiedelemben volt!) s mennydörgő hangon ezt rikácsolá:

„Tehát igy vagyunk? (A fej megáll, a szemek sétálni járnak a szobában fel s alá.) Tehát ti nem

Digitized by Google

hisztek, gunyolódtok? (A falak nem mozdulnak, pedig kivülök nincs senki a szobában, a ki mozdulhasson.) Oh nyomorult törpe emberiség!" (Az iróniának éles hangja rögtön kettémetszi pólyája köteléket, ugy hogy az lehámlik róla, s a fiatal ur egészen hasonlita az Ámorhoz, mint azt a halhatatlan rómaiak mythologiája ábrázolá.)

S ekkor büszke önérzettel lábujhegyre állott, hogy nagyobbnak lássék, azután ezen öntudat boldogitó érzetében végig akarta simitani fejének barna üstökét, mit azonban két okból nem tehetett: először mivel keze be volt pólyázva; másodszor, mert átalában véve fejének még semmiféle üstöke nem volt. Megszégyenülve e kudarcz által, lábával toppanta egyet s feje hármat bólintott utána.

„Nem hisztek? — folytatá s csaknem köpködött szavainak keserüségétől — nem? Ha ha ha ha! De jól van! Majd meg fogom én mutatni, hogy ki vagyok. Igen! ti gyermeknek néztek, ti kinevettek, s én már gyakran kérdezém kinaimban, vajon vak-e az a gondviselés, mely igy sujt büntelent? S pedig ki vagyok én? Nem vagyok-e én az ős Rodonyai-család ivadéka? s nem nekem kell-e jószágaim kezelését immár átvállalnom? vagy talán . . . oh talán . . . (az ős család ivadéka megáll, szeme a padolatba furódik s fejében forrni kezd, hogy szinte füstöl) vagy oh talán, oh ki fogja földeriteni homályos sejtelmeimet? Isten! ne tégy őrültté! Hah! (Meg kell jegyeznem, hogy ezen ivadék rendkivül liptói kiejtéssel be-

Digitized by Google

szélé a magyar nyelvet.) De nem, az nem lehet, nem lehet, mondom. És van-e, kérdem, nagyobb zsarnok a polgári társaságnál és országgyülésnél, mely holmi haszontalan nagykorusági törvényeket volt elég kába teremteni s életbe léptetni? De megyek, megyek, s meg fogom mutatni a világnak, hogy e gyöngéd kor, melyet Isten átkul mére reám, nem gátoland mindazon nagy dolgok véghezvitelében, melyekkel eddig csak hosszura nőtt emberek szoktak vala hetvenkedni. És te Isten sujtoló karoddal! (A beállott szünetben Erkel hattyudalát dudolja ritka bariton hangjával.) Igen, megyek. Oh Irrrmáám jö-vök! — Bajuszt ide és parókát! — Hé toilette!"

Csengetyűt keresett most, de nem talált, minthogy nem látott fel az asztalig s az asztalon tulajdonképen nem is volt csengetyű. Csöngetés helyett kiabált tehát s inasait egyenkint szólitá be nevöknél.

„Ragout!" s az egyik mellékajtón azonnal belépett egy inas szerepét játszó franczia escaloppe. „Les culottes! Oh beléd rejtem minden bizalmamat!" szólott az ur, s beszélt kétfelé, mint Bánkbán, mikor Tiborczczal találkozik és fájdalmával.

„Oui, monsieur!" S ott termett a nadrág.

„Farcimen!" S más ajtón egy felvidéki lépe be czifra libériában. „Calceos! Te vagy alakja egész földi létemnek!"

„Ad servitia, domine spectabilis!" A csizma is ott volt.

Digitized by Google

„Pudding!“ S egy frakkba öltözött beefsteak csoszogott be. „The waistcoat! Te fogod megőrizni keblemet!“

„Yes, mylord!“ S ott termett a mellény.

„Makaroni!“ S egy sujtásos szalámi hajlongott befelé. „Il fracco! Te lebegsz körül ünnepélyes óráimban!“

„Si, signor!“ S ott volt a frakk is.

„Brinza!“ S belódult egy hazai drótosból készült libéria-töltelék. „Daj szem hantusku! Te övezed körül éltem árboczát!“

„Naráz, pán velkomozsni!“ S a nyakkendő sem hiányzott.

„Schmarn!“ S dreischrittban betipegett egy rántott csirke. „Den Hut! Te takarod el legnagyobb hiányaimat!“

„Ja,'rr Gnaden!“ S megjött a kürtőkalap is.

„Gaján Appel!“ (Azt akarta mondani: Kaján Abel; de ő hautevoléésága nem a legtisztább magyarsággal szokott élni.)

„Parancs!“

„Ne bolonduljon kend annyira, hanem tegye el kend a schlafrokkomat, s hozza el kend a mi még hibázik.“

„Értem, tens uram!“

S minden ugy történt. Az utólszor megjelent egyéniség fölkapta a pólyát s eltevé valahová, reá rakván egyszersmind urára a többi meg nem nevezett ruhadarabokat.

Digitized by Google

Olvasóim már eddig átlátták, miszerint a fiatal óriásnak az volt sajátságos rendszere, hogy mindenféle nemzetü inasokat tartott, s mindenikkel saját nyelvén beszélt. Amolyan privát passio : kinek mi köze hozzá ?

Rodonyai Béla, igy nevezzük őt mi is, mig az álarczot le nem rántandja képéről a sors, tökéletesen felkészült.

„Halloh!“ szólának ajkai, s mind a 10 mellékajtón egy tempóban inasfejek termettek.

„Kocsi nem kell. Gyalog megyek ki. Megyek. Oh Irmám, repülök!“

Hanem ezt nem mondta ki amugy közönséges nyelvbeli kimondással, hanem a világ „egyetemes nyelvén“, a zene bájhangjain adá elő, azaz : csak énekelt bizonyos hangokat, s mind a 10 legény azonnal megérté s visszavonult.

Egy pár perczig mindinkább elhaló lépteket hallunk a termeken, mindaddig, mig a hallgatást megunjuk s eltávozunk. Azután rögtön üres lesz a szoba. Lassankint elsötétedik s a hold belöveli arany sugarait a szobák ablakain.

A Pudding nevü angol inas kijön az üres uri szobába s a legkényelmesebb pamlagra dőlve, csakhamar az álmok országában hortyogva andalog. A többi kamarából marseillaise, zsobrinóta, pozabucski, makao, ferbli és pofhangok hallhatók. Urokat várják. De az soká nem jön.

Ki tudja, visszahozza-e őt még valaha a sors ?

Digitized by Google

Igen, mert a fiatal óriás lépéseit is a sors kormányozza!

III. VÉRSZOPÓ BARCSÁK.

Ne marj, gyötrelem, ne harapj
oly fogakkal, mit ezredév bűne
sem érdemel.
Gróf Táray Béla.

Este van a faluban Pesten.

Egy özvegy grófné szobájában vagyunk, kinek neve Eszter.

A butorozás keleti fényüzéssel párosult. A szobában, melybe lépünk, 10 pamlag van, 6 zongora, 13 asztal, 59 szék, nagyobbrészint egymás tetejébe rakva, hogy a benne levő személyek is elférhessenek egy kissé.

Pedig az egyik asztalnál a ház asszonya ül. Előtte légszeszmécs és tárt biblia, kezében feszület, két válla közt halálfej sátáni mosolylyal. Üres szemgödreivel nagyokat pillant időszakonkint a közel pamlagon ülő párra.

Irma ült ott és Béla egymás mellett, boldogan, miként a teremtés hajnalán az első pár. A hölgy épen 28-ik tavaszát élé csendes tiszta életének, s a fiu is átuszta már — mint tudjuk — legalább is 18-ik hónapját élete „hullámhabjainak.“

A társalgási tón a lehető legfrancziásabb vala közöttök.

Digitized by Google

„Irmám! — szóla Béla ur, mikoron letelepedék — én az élet tengerén szenvedett mai napi kinos hajótörésem után a te csendes-édes kikötődbe tértem vissza.“

„Kötőmbe? — kérdé nem csekély nehezteléssel a bájos Irma. — Ne sértegessen Béla ur; én nem viselek kötőt, szobaleányom visel kötőt; majd ha egyszer főkötő alá teremtett: akkor kötődjék és kössön ki én velem, tudja?“

„Oh, te szellemdus, szójátékos kis liba, eszem azt a kis májadat! kiálta fel elragadtatásában Béla. Nono, ne fordulj el tőlem oly haragosan. Milyen jól áll rajtad az a sárga ruha!“

„Ugy-e, Béla ur? Magam is azt tartom — felelé Irma rögtön kiengesztelődve — de én francziául is tudok ám! Ah, zsö vu-z-ém dötu mon kör, món sér Béla! Tudja-e ön, mi ez?“ kérdé csintalan mosolylyal a hölgy.

„Nem tudom, de nem is akarom tudni, mert ugatni nem szeretek“, igy válaszolt a komoly férfiu, végig simogatva ideális bajuszát s összeverve sarkantyuit.

Irma meg volt nyugasztalva, és könnyelmüsége felett nagyszerüen elpirult.

„Egy kérdést hozzád, Irmám. Azt mondják, hogy én iszonyu fiatal és kis ember vagyok. Oh, mondd — remegve kérdem — mondd, igaz-e ez?“

„Hah! — kiálta fel Irma, s haja azonnal szétzilálva futott le feje tetejéről — és lett volna ember,

Digitized by Google

annyira vakmerő? Nem, az nem lehetett ember, az a rágalomnak megtestesült sántító ördöge volt. De oh, szerelmem felfutó repkényének égi karója! kérdelek: volt-e valaha nagy férfiu az ég alatt, kit az irigység és rágalom kaján pápaszemei aprónak ne néztek volna? volt-e?"

„Nem volt. Igazad van, s vigasztalásod édeni szavai mézcseppeket hintenek szivemnek öröméhes barázdáiba. Oh, hölgy! az Isten gyönyörül teremte tégedet!"

S ekkor ölbe kapá Irma Béla urat és eltakará ajkainak szegélyével, de nem egészen. Forró csókok zamatja ragyogott ajkaiknak koránybiborán. Mert „oh, vagynak csolkok," melyek „egy nemével" a koránybibornak szeretnek ragyogni az élet varangyos utainak sötétlő ajakbimbóin.

Az óra tizenhármat vert. Gyakorta lehet látni az életben ily tüneményeket olyatén óráknál, melyek az órás müvész ujjai alá sóvárognak.

Az órakongások hallatára Eszter grófnő aggodalmas sejtelmektől kezd marczangoltatni.

Irma rá néz Bélára: szép volt ő (Irma), mint sátoros ünnepeken az áhitat; jó volt ő (Béla), mint tengerifosztáskor az enyelgő játszi kedély.

Azonban most három csillag következik.

* * *

„Ön itt, tisztelt férfiu?" kérdé meglepetve Irma, a mint ránézett Bélára.

Digitized by Google

„És te kérdezheted ezt, lelkem fele ?“ kérdezett és válaszolt egyszerre nem mindennapi ügyességgel a beszély hőse, egy oda ragadt pelyhet tisztitván le frakkja galléráról.

„Uram, e szokatlan órában . . .“ kezdé ismét Irma, s csaknem forró csókjaival tetézé imádottját.

„Enyim vagy tehát végre—folytatá, nem törődve semmivel, az imádott—enyim vagy, földi fájdalmam enyhe k o p o r s ó j a, üdvöm tölt k o r s ó j a, bánatom guzsályának o r s ó j a, életem ételének s ó j a, enyém vagy, ohja!“

„Nein, nein! — kiálta közbe a bájos koporsó, korsó stb., — kérem önt, Rodonyai ur, még nem vagyunk p e r t u.“

„Hogyan? Oh, te, ki még a tréfában is szeretetre méltó vagy! olvastad-e te Ossiánt? Nem, te nem olvashattad. De olvastad Herczegh Viktor népdalait. És vajon magázza-e H. V. az ő szivének menyasszonyát : mondd, magázza-e ?“

„Nem!“ válaszola alig hallhatólag Irma, s szemérmes elpirulás és lapos szem-lesütés közben szeliden arczul csapatá magát Béla keztyüje által.

Egyszerre csekély villámlás tünt fel a szobában és lassu dörgés. Senki sem tudta, honnan? Én magam sem tudom.

„Ember, ember, vigyázz tenmagadra, mert halandó vagy!“ E szavak csendes rezgéssel kongának végig a terem levegőjén. A boldogok alig vevék észre.

Digitized by Google

Eszter grófnőéi voltak a hangok.

„Igen, menyasszonyom, arám! Voltál-e már ara, Irmám?“ kérdé a mámoros Rodonyai.

„Ugyan már hogy lettem volna? Eh menjen, maga mindig csak figurázik.“

„Nem voltál? Ugy az leszesz nem sokára, erre esküszöm.“

„Ne esküdjél!“ kongá Eszter grófnő üres hangja s a légszesz lobbot vetett és bűzt terjesztett.

„Szép jószágaim vannak, csak megélünk.“

„Nincsenek!“ mormogá a halálfej.

„Fényes nevem is sokat segit rajtunk: mi kell egyéb?“

„Neved sincs!“ kongá még iszonyubban Eszter hangja.

Irma egészen el volt mélyedve, s merengve andalgott képzeletével jövője bájos tündérképein, melyeket oly élénk ecsettel feste elébe szive választottja.

„Holnapután tehát a pap áldása örökre kötend össze bennünket,“ tevé hozzá a boldog vőlegény.

„Hazudsz!“ kiálta fel a halálfő borzasztóan.

Béla megunta a tréfát.

„Ugyan ne kotynyeleskedjék már mindig napam asszony. Bizony befoghatná már egyszer a száját!“ szólt a méreg nyelve Bélából.

„Hah! hitvány áruló!“ sikolta Eszter grófnő a legiszonyatosabb sikoltással.

Digitized by Google

Irma elájult. Többet mondanom róla nem szükség.

„Irmaga, akarom mondani: irgalomnak örök Istene!“ zokogott a mély érzelmü Béla, és várta ő is a halált.

Az agg halálfő nagyot prüsszentett örömében s dühöngése megrázkódtatá a szoba ablakait.

„Spiriti miei!“ rikolta a Boscokeblü aggastyán nő.

E szavakra azonnal hét darab, skárlát vörös carbonári köpönyegbe öltözött piócza jelent meg nagy robajjal a szobában.

„Obedité, putz weg!“ parancsolá mutató ujja kinyujtásával a ház infernális összeköttetésü aszszonya.

S a megjelent hét darab intrikus lélek, ezen vadindulatu vérszopó barcsák, aljas barmocskák egyenesen a nemeslelkü Bélának tartanak, egy-két alattomos kanyarulattal füle tövébe kapaszkodnak s lerántják a padolatra és szopogatni kezdik az ő testének vérét. Oh, ez iszonyu szivásról nincs fogalmatok! mint estek neki, mint kapnak, mint csinpajkóznak bele a bőrbe, s mint szivattyuzzák magokba a vérpiros vért, mig egészen megpuffadva, elfeketülve rogynak le saját bünsúlyuk alatt: oh, erről nem lehet fogalmatok, mondom, nem lehet!

E borzasztó műtét alatt szüntelen lassu dörgés zavará az elájult hölgy nyugalmát, mit ez fölötte rosz néven is vett az illető goromba dörgőnek. Rodo-

Digitized by Google

nyai Béla nyögött, hogy még a vad nadály is megszánhatta volna; ah! de őt pióczák marczangolák, pióczák! Egyébiránt ő egyenesen az eldült Irma mellé rogyott s a két szerelmes oly szép harmoniában fekvék egymás mellett a vér keverte padlaton, miként ha a „Jelenkort," és „Társalkodót" láttam volna magam előtt.

Ilyen az élet, nyájas olvasóim! mennyi szomoru contrast, mennyi átláthatatlan cselekmény, mennyi titkos rejtély, s mégis mennyi tömérdek csizmadia van Debreczenben!

Végre a pióczák elkékülve henteregtenek immár a porban, eltorzitva egész lényökben, miként részeg patkány a pincze hordói közt. S egyszerre, mintegy nehéz, még soha nem aludt álomból felriadva, felugrik Béla a sima padlatról, keblére emeli a szunyadó Irmát, és az öreg grófnőtől észre sem vétetve, fülébe sugja e szavakat:

„Irmám, holnap, azaz: 18** évi május 13-kán délelőtt 11 órakor a budai tunnelben ismét látandjuk egymást: hallod, Irmám?"

„Hah! hallom szavaid varázscsengetyüjét. Az alagutban? Jól van!" igy válaszolt szintén mintegy álmában a szép hölgy s ujra elaludt; álmában égi szerafok zengzetével játszott, és lázas rángatózások között síri csendben e tört és értelmetlen hangok rezegtek elő a „lágy párnák" közül:

„Mahomed paradicsoma! — Verbőczy tripartituma! — Chansons à la carmagnole! Oh, érzem a nő-

Digitized by Google

nem hivatását! oh, Schulcz testvérpár! — fen az égben — angyalok hár-fáz-nak. Tehát holnap május 13-dikán délelőtt 11 ó-ra-kor, ah-hah-hurh!" És ő aludt.

Pihegő keblére balzsamos aetherből készült rózsafelleg nehezkedett. Honnan? nem tudhatni.

Béla haza sietett. Mellénye alatt már is sírvirágok fakadoztak. Ép arcza elfonyadt, s arczbőrére az ismeretes gyanus hektikus pirosság veres foltjai ülepedének le. S tessék hinni bármit, de én azt hiszem, hogy ő semmi esetre sem leend többé képes sokáig megbirni az élet küzdelmeit. Mert nem is gyerekség aztán annyi baj egy ember ellenében.

IV. HEAUTONTIMORUMENOS.

A sors megrészegült és mámoros szeszélyében, mint virágot hervasztó pók, keblek boldogságán élődött, hogy ily élet sorvasztó mesterséges hálót birt fonni.
Ismét: gr. Táray Béla.

Az első fejezetben a budai alagutban láttuk a fiatal óriást. Ott láttuk Irmát is. Már most megfoghatjuk, miért láttuk őket ottan 18** évi május 13-án d. e. 11 órakor. A mint t. i. a nadályozás kinos perczeiben egymás között elhatározták, ugy történt. A kitüzött időre mindkét fél annak módja-rendje szerint megjelent ugyan az alagutban; azonban, uraim! egy titkot sugok meg önöknek, melynek hallatára

Digitized by Google

tarkótokon a legkikeményitettebb inggallér is szerényen összezsugorodni kénytelen, egy titkot, hölgyeim! mely ha értéstökre esik, kebletek átlátszó mellényeinek csipkéi össze fognak huzódni, mint azon mezei virág, melynek nevét ugyan nem tudom, de mely a nappal kifejlett szirmokat piczinke bimbóvá vonja össze a napnak alkonyán. Elmondom a titkot:

„A fiatalság hű bele-Balázs módjára gondolkozik, határoz és cselekszik!

Oh, igen, fájdalom! igen.

Mert a budai tunnelnek két, egymástól elkülönzött ága volt azon tervek egyike szerint, melyeket egykoron az „Életképek“ is közlének műmellékletül. De e körülményt a boldog pár kifelejté boldogtalanságában a számitásból. Ők csak azt határzák el, hogy a fen leirt időben találkozandnak az alagutban, de hogy melyik ágban, melyik oszlop alatt? erről tanakodni egyiknek sem jutott eszébe. Rövidlátók vagyunk, nyájas olvasóim! mióta s mig fiatal ember avagy kisasszony a nevünk, s a szerelem szinpadán, ha mi vagyunk a működők, meg vagyunk fosztva azon gyönyörtől, hogy minmagunkat szinházi tárgyközelitő látcsöveken szemlélgethessük. Puszta szemmel kell megállanunk, s e pusztaságot, oh, mint kápráztatja gyakorta a lámpafény és más egyéb!

Három óra hosszat kergették egymást az alagut ragyogó aknáiban. A balsors ugy hozta magával, hogy mindkettő ugyanazon egy irányban haladott

Digitized by Google

szüntelen s ha jobb szelleme sugallatából ellenkező irányra fordult az egyik, ugyanazt sugá azon perczben a másiknak gonosz szelleme is, és ismét ott valának, hol elébb. Akarjátok, hogy ezt motiváljam? Ki fogta valaha motiválni a végzet eljárásait, mely ész és értelem nélkül kondoritja össze mindig a kötelékek szálait?

A budai tunnelnek a Krisztinavárosba nyiló részén szüntelen nagy száma szokott lenni a bér- és társasági kocsiknak. Az utóbbiak közül minden fél órában indul egy a budai hegyekbe, 10 váltó garasért személyenkint. Ismeretes dolog.

De az nem ismeretes dolog, hogy azon két személy egyike, azon rövid, de erős kebel, kit e beszély elején repkedő frakkban láttunk rohanni az alagutban, most, nehány futtatási óra lefolyta után, nagy lelkendezések között napvilágra bontakozik az alagut sötétes aknájából, s a készen váró társas-kocsiba veti magát, mely csak két személy hijával volt már, egyébként egészen megtelve.

A kocsi előrészében szemközt ült egymással két fondor képü nőszemély. Egyiknek arcza oly sürü fátyollal volt eltakarva, hogy az ember azt sem tudta, halálfő van-e a kalap alatt, vagy élő emberi arcz? A másik — alkalmasint gyakori szokásnál fogva — szüntelen ugy tartja két karját, mintha mindig gyermeket szoritana velök ölébe. Csak annyit mondok, hogy mi többet tudunk a társas kocsi összes

Digitized by Google

vendégeinél, mert mi e két nőt alkalmasint már közelebbről ismerjük.

Ama fiatal férfiu, kinek sarkán nagy ezüst sarkantyu fehérlett, beleült a kocsi hátsó zugába, a fáradalom erőt vett rajta ugyannyira, hogy csakhamar anda szunyadásba mélyedt.

„Még egy személy! No kinek tetszik?“ kiáltá a bakján felnyult kocsis, s szemeit körüljártatva nagyokat csettentett suta ostorával.

„Megálljatok!“ rikolta egy körülbelül 28 éves bájos hölgy az alagut torkolatából.

„Megállj! Praenumerirt!“

A mint e nő karját előre terjeszté, keze tövén egy arany karperecz látszott fürdeni a nap sárga sugaraiban.

A hölgy a kocsinak nevezett buzahombár, alias: szuszék hátulsó részén nyitva tartott ajtaján föllépett s a még üresen lévő zugba betelepedett. Szemeinek izzó állapota s keblének vakitó fájdalma volt oka, hogy észre nem vevé a fiatal embert, ki átellenben ült a hason szerkezetű zugban.

Én pedig ugy veszem észre, miképen olvasóim előtt e két alak szintén nem egészen ismeretlen. Mi tűrés-tagadás benne, biz az egyik Béla volt, a másik Irma.

Mi váratlan és meglepő találkozás!

Irma végre nagy nehezen elhelyezkedék a kocsiban, suhogó ruházatának tömegével, s körül kezde tekinteni szemüvegével a tág kocsiban. Fész-

Digitized by Google

kelödéseî közben reátalált hágni sarkával a fiatal Béla tyukszemeinek egyikére.

Ez felriad, felpillant. Irma is rá pillant a napernyő alól.

„Hah! mi ez?“

„Hah! mit látok?“

„Hah! való-e ez?“

„Hah! álom-e ez?“

„Igen, igen! ez mind való!“

„Nem, nem! ez nem lehet álom!“

Szükség-e mondanom, hogy a két érző kebel e rövid, de mindent kifejező kölcsönös nyilatkozatok után azonnal egymás nyakravalójába rohant, melyeknek csokorredőiből csak ritkán, mint egy-egy eltévedt holdvilági hang, búgott kifelé e pár szó: „Angyala mennyországomnak! Mestergerendája keblemnek! Oda kün ebédelünk ugy-e, a zöldben?“ stb.

A viszonlátás kéje kit ne kábitott volna el még valaha? S azon komoly lelkületü férfiunak, a fiatal óriásnak, kinek mély érzelméhez hasonlót még nem érzett ember, tulságos elolvadásán, reménylem, ásitani nem fog senki. Oda volt ő egészen.

Elragadtatásában kikapja oldalzsebéből a „Nemzeti Ujság“ egyik közel számát s az ölelés közben, átpillantva kedvese hóvállain, üdvkáprázó szemekkel olvasni kezdi a lelkes fekete betüket, melyekben annyi komoly és való érzelem, annyi átviharzott lelki szenvedések martyrkinai nyilatkoznak rendesen. E lap rendkivül dicsekhetett Béla rokonszen-

Digitized by Google

vével, min, ugy hiszem, szintén nem fog csodálkozni senki.

Ezalatt a Laszlovszky-majorhoz ért a bárka. A lovak megállapodtak, a kertsövény körül ácsorgó fiuk kinyiták a kocsi ajtaját, és ekkor vevé észre a boldog pár, hogy ki kellene szállania. Ugy is tőn, fájdalmas szivvel bár, de nem volt mód benne, tovább is a kocsiban maradhatni. Valamennyi utasa continensre lépett, s a kefés fiuk által megtisztitva, ment kiki, merre kedve tartotta. A boldog pár karra fűzte egymást s haladott fölfelé a Zugligetbe vezető uton, a nélkül, hogy tulajdonképen tudta volna, hová és minek megy? De hiszen nem elsők ők, kik igy járnak az élet utain.

Utánok mintegy 15—20 lépésnyi távolságban azon két nőalak lépdegélt, le nem vonva róluk figyelmes pillanataikat egy perczre is, kik a kocsi előrészében is jelen voltak s kiknek egyike átláthatlan sürüségü fátyolt viselt. Egymás között nem szóltak semmit, csupán a fátyolozott hölgy mormoga egy izben ilyfélét: „Itt az ideje, hogy ezen czudar, elbizott népet valóra ébreszszük valahára!“ Egyébiránt menés közben gyakran meg-megrángatta egyik a másiknak ruháját, mit kölcsönös titkos figyelmeztetés jelének kérek vétetni.

Ut közben valami jutott eszébe Bélának.

„Ugy, igaz! hát miért nem jöttél a kirendelt órára az alagutba?“

Digitized by Google

„Igazság! most jut eszembe, hát ön engem ily csufosan tudott rászedni?“

„Kicsoda? micsoda? hogyan?“ E kérdések egymást űzék most. A mikre meg is jöttek azután a kölcsönös felvilágositások épen olyformán, mint ezt a dolgok állásáról immár tudósitott olvasóim akármelyike tenné önmagának. S ha netalán találkoznék valaki, ki minderre azon észrevétellel lépne fel ellenem, miképen a két boldogságraktárnak ezen kérdezősködések kissé későre jutának eszébe, annak csak azt felelem, hogy ha ő is kissé meggondolná azt, miképen elszórtabb natio nincs a föld kerekségén, mint a szerelmesek, hogy ezek épen nem tudják, mit kérdezzenek, mit beszéljenek elébb, s hogy nálok holmi „logikai egymásután“-nak plane nincs sem hire, sem hamva; ha mindezt meggondolná azon valaki: bizonyosan nem jöne engem haszontalan észrevételével háborgatni elbeszélésemben. Ennyit szerény válaszul. Ha kell, többet.

Elég legyen csupán a szerető pár kölcsönös felvilágositásának eredményét elmondanom, mely röviden abból állott: 1) hogy elismerték, miszerint könnyelmüek valának a rendezvous helyének meghatározásában; 2) hogy a budai alagutnak két ágra épitése szerelmi találkozásokra nézve a legveszedelmesebb institutió; s végre 3) hogy egymásnak kölcsönösen megbocsátának, s kebleikben ismét a régi boldogság ütötte fel sátorfáját.

E közben mindig tovább haladtak a kövecses

Digitized by Google

gyalog uton, melynek partjait zöld gyep s különnemü fatörzsökökből kinőtt lombozatok szegélyzék be, részint pedig be is árnyazák. Kapjak-e az alkalmon, s beszéljek-e a természet szépségeiről s alkotója iránti legmélyebb hódolatomról? Oh, én nem szólok. Mert meg vagyon irva régen, hogy legvalóbb, legmélyebb érzemény és szenvedély az, mely nem nyilatkozik szavakban. Innen van, hogy a magyar nemzet költői, kiknek nagyobb része minden karácsonyra ir egy verset, oly kimondhatatlan mélységgel éreznek.

S oh, mint üdvezült egymás birtokában az anyatermészet zöld ölén s Irma jótevő napernyője árnyékában a két szerető szív! Párbeszédöket pontról pontra követnem nem lehet, de nem is szabad. A ki vőlegény volt már avagy menyasszony, ugy is fogja tudni, mit beszélt szive tárgyával egy nappal a lakodalom előtt; a ki pedig nem volt még sem egyik, sem másik: annak kivánom ugyan, hogy segitse Isten minél előbb e zöld ágára az életnek, de annak nem mondhatom el a szerető pár lakodalom előtti beszédeit.

A két rejtélyes nőalak folyvást követte lépteiket.

„Tehát ott valál és csupán és kizárólag engem kerestél, Irmám, te szende bimbóm?“

Digitized by Google

„Kit mást, mint önt, Béla ur, önt, tisztelt barátját az erénynek?“

E szavakat mondák, midőn a Fáczánhoz vezető gyaloguton csaknem azon helyre érének immár, hol — köztudomás szerint — egy 4—5 lábnyi magas s csaknem ilyen széles barlangnyilás ásit az utra.

Béla, a mennyire rövid karjainak hatalmában állott, átkarolá Irmáját s figyelemmel kisérte ajkainak minden lehelletét.

E pillanatban bizonyos belső megrázkódás jelei valának észrevehetők a szelid Irmán, azon rázkódások, melyeket rendesen e közönséges szóval fejezünk ki: csuklás. Mintha az égnek tüzes nyila vágott volna Bélába, ugy állapodott meg rögtön, még tüzesebb nyilakat repitvén meredő szemeiből Irmára.

Épen ekkor értek az emlitett barlang nyilásához.

„Hah! mi ez? jól hallottam-e? Hallga!“ és rémitő fülelésnek indul a fiatal óriás. „Hallga! most, most, és ismét harmadszor . . . Oh szörnyü felfedezés . . . ha ha ha ha! Ne neked, bizalom, odaengedés, hit, vallás, elolvadás! Ide jöjjetek mind, mind kiket férfiaknak nevez a világ, ime itt nézzétek a csalfa kigyót! Ugy van, kigyót! csakhogy a kigyó sziszeg csupán, de te, te undok asszonyi teremtés, te csuklol, csuklol, csuklol . . . Oh, e szó őrültté tesz!“ Itt megragadja egyik kezével izzó homlokát, a másikkal

Digitized by Google

Irmát szoritja karon oly erősen, hogy ez nagyot sikolt fájdalmában.

„Ugyan mi lelt, édesem? Roszul érzed magadat vagy mi?“

„Roszul érzed magadat? — kiálta fel keserűen az áldozat — Oh, csak gunyolódjál, csak kaczagj, viperafajzat, kit, mint fiát a pelikán, szivem vérével tápláltalak én. De tréfához most nincs idő. Mondd, kicsoda a kárhozatnak azon fia, ki téged a jelen perczben e m l e g e t n i merészel? Emlegetni, mondom! Csuklásod azt nyilvánvalóvá teszi. Szólj!“

Irma nem tudott magához jőni, részint a véletlen és csakugyan erős csuklás, részint a bámulás miatt, s csak e pár szót mormolá fogai között: „Kiucsem, nagy szamár vagy!“

„Mi volt ez? Már most szakadj reám, mennybéli boltozat! Veszsz tehát pokolba: . . .“

S már-már meg vala gyilkolandó az ártatlanság áldozatát; de e perczben ére oda a két félig ismerős rejtélyes nőalak, kiknek egyike Bélát, másika Irmát ragadá karon és nyakon. Egy pillanat mulva mind a négyen ben valának a barlangban.

Ha gyufát hoznak vala magokkal, talán a sötétséget is eltávolithatták volna. A két szerető kábulva rogyott le a sötét kövekre.

„Elbizott czudar nép!“ kezdé a lefátyolozott halálfő, Botrány Eszter grófnő: „halljátok a végzés szavait. Régen kellett volna meglepnem titeket e ti-

Digitized by Google

tokkal, mit csak mi ketten birunk itt: én, és e dajka, kit „Rodonyai ur“ igen jól fog ismerni.“

„Ismerem,“ rebegé Béla.

„Elmondom tehát, figyeljetek. Azt hiszi az ur, hogy az ur az ős Rodonyai család ivadéka?“

„Hizelkedem magamnak,“ válaszola elkékülve a fiatal óriás, s keblét régi gonosz sejtelmeinek egész tábora lepé el.

„Ime tehát itt e pergamen, folytatá a szörny, s előmutatá „egy nemét“ a devalvationalis rovatnak: ez meg fog önnek magyarázni bővebben mindent. Én csak igen röviden adom elő tartalmát.“ S mindnyájan hallgatának, miként a csendes völgy hallgatja éjfélnek idején a bagoly huhogásait.

„Nagy ég! mit fogok hallani!“ kiálta Béla s fél térdre ereszkedett.

„Mit? Bizony meglehetős borzasztóságot. Nyargaljon tehát kissé vissza emlékezete paripáján a közel multba. Tudni fogod, fiatal óriás, s tudja az egész világ, hogy a tavali nyáron számtalan szerencsétlen árva vármegyei atyánkfia követe el népvándorlást Magyarország fővárosán keresztül jobb hazákba. Inség, nyomoruság üzte őket. A karaván nak egyik kiegészitő része egy hitvány kis talyiga, mely elébe két fiatal óriásszerű ló volt fogva, a fővárosi utczák zajában elvesztve eszméletét, egyenesen a váczi utcza szegletén levő műárus-bolt csinos kirakatainak ment neki, bezúzva rudjával a szekrénynek egy-két ablaktábláit, tönkre silányitva egy pár csinos festvényt.

Digitized by Google

A talyigában három személy ült : a dult keblü atya, az anya, s egy kisded csemetéje a családi élőfának. Az utczai botrányra tömérdek nép gyült össze. Az árvaiak rimánkodtak, jajgattak, mert erszényök a kárpótlást nem birá meg. S a nemesszivü műárus, a nyomortól megindulva, el is határozá csakhamar agyában, hogy a kárt önmaga téritendi meg magának.“

„Oh, kinjaim vihara, ne rángasd szivem feszült hurjait!“ kiálta Béla, s hangja mindinkább haldoklott.

„A kis fiut, ki a szekérben siránkozott, egy jelen volt nemeskeblü magyar nemes, tekintetes nemes nemzetes és vitézlő Rodonyai Jakab ur, több tekintetes vármegyék főfő táblabirája, stb. kéré ki magának a szülőktől, s azonnal meg is vásárlá tőlök, daczára minden ősiségnek és zálognak, örökre, akkori közép becsáron, három ezüst huszason. Azután haza viteté, s ugy nevelé a jámbor agg legény a csinos kis Jankót, miként saját gyermekét neveltette volna. E társnőm itt dajkálkodott fölötte,“ s rá mutatott azon nőszemélyre, ki vele együtt jelent meg a barlangba s kit e történet folyamában már láttunk a fiatal óriás házi butorai között.

„Oh, halál, mit mosolygasz felém oly keserüen?“ kiálta fel a mindinkább roskadozó. „De nem, nem! légy férfiu, Béla! hallgasd tovább! Kérem, tovább, kérem!“

„Nem sok hallgatni való van immár hátra. Az

Digitized by Google

árvai családapa ugyan tovább hajtott szekerével, nem tudom, hova; de az anyát, a különben még fiatal erőben levő derék személyt, én fogadám magamhoz szolgálatomba, bizonytalan időkre.“

„Mi, micsoda? jól hallottam-e?“ reszkete Jankó.

„Ugy van, ugy. Én házamba fogadtam öt; eleinte jól is viselte magát, nem sokára azonban neki adta magát az életnek, kalapot, fátyolt, suhogó ruhákat, karpereczeket kezde viselni, s oly kisasszonynyá fejlődött, hogy az egész világ leányomnak hivé öt. Utóbb — mint te legjobban tudhatod, Jankó — nyilvánosan, szemem láttára, saját házamban a szerelem plátói epedéseinek is helyet engede szivében. Ezt többé nem szivelhetém. Attól tarték már, hogy lassankint engem is kitúr a házból. S én ez elbizott, hálátlan népet meg akarám büntetni.“

„Irgalom! irgalmazzon, asszonyom! A hölgy nevét kérem!“ kiálta Jankó, még egyszer fél kézre ülve az elátkozott barlangban.

„A hölgy épen itt van. Neve tulajdonképen Hancsa, ő azonban Irmának szereté nevezni magát.“

„Irma, ah!“ ezt oly élesen sikoltá el Jankó, hogy illendő leirását hijába kisérteném meg, azután összezsugorodott tökéletesen.

„Mit hallok! te, fiam? te, édes kedves kis Jankóm! Zatraczeni!“ sikoltá, ha lehet, még élesebben a bájos Irma, jelenleg Hancsa, s anyai érzelme egész erejének szabad működési tért engedett.

Digitized by Google

De néma és puszta lőn a barlang. Nem szólott benne senki, csupán a csalódás keserves érzelme rázkódtatá meg dobogásával időszakonkint a barlangot, miközben a két ördögi nőszemély metsző nyihogással nyilatkoztatá ki kárörömét.

Az ál Béla még egyszer és utoljára nyitá fel szemeit.

„Irma, Hancsa!“ szóla alig hallhatólag, s ugy tetszék, mintha mérlegelné e két szót: „oh, Irmám! te csupán anyám volnál, oh, te csak és csak anyám vagy, egyéb semmi!? Nem az fáj keblemnek, hogy kikoptam az ősi Rodonyai-családból, hanem csak az öli meg életemet, hogy te — szende bimbó — kizárólag — és csupán — anyám vagy! Meghaltál, szenvedély; meghaltál, Béla; halj meg tehát te is, Jankó!“

A hektikus pirosság, mely képén tündöklött, sápadt halálszinben ömlött el egyszerre egész testén, s a nagyszerü remények tanyája, a fiatal óriás, elpusztulva romokba dülve hevert anyja és a semmiség ölében. Ő nem volt többé. Exspirált.

A két vigyorgó sátán még egy pár léghasitó kaczajt külde ki magából, azután megtelve diadalérzettel, visszaballagott a Laszlovszky-kerthez, ott kocsiba ültek s Pestre robogtak.

A Nemesis sürü por alakban repült utánok s nem hagyandja el őket talán soha, mig Pesten tartózkodandnak.

Irma, alias Hancsa, beljebb ballagott szomoru

Digitized by Google

szivével a Zugligetbe, s okulva a történteken ismét egyszerü szolgálóvá szegődött egy hegyi majorba. S a ki nem sajnálja a fáradságot, meglátogathatja a szerencsétlent, s megláthatja, mi csüggedetlen buzgalommal feji ő minden hajnalban s alkonyatkor a major teheneit.

Éjfelenkint meg-meglátogatja kétszeresen kedves Jankója sirhalmát, melyet csak egyedül ő maga ismer széles e világon.

Oh, nyájas olvasóim, ilyen szomoru az élet!

Digitized by Google

Digitized by Google

A HONSZERELMESEK

vagyis :

IGNÁCZ ÉS KONSTANCZIA.

Digitized by Google

Digitized by Google

ELSŐ FEJEZET,

melyben szerző feleslegesnek tartja óvását kinyilatkoztatni az iránt, mintha jelen czikket az Ignácz és Konstanczia név iránti gyűlölet iratta volna vele, mind a mellett, hogy e két emberi nevet teljes életében soha ki nem állhatta. Kéretik is a világ valamennyi Ignácza és Konstancziája, hogy ezen sületlen vallomást néma megvetésökre méltassák. Annál inkább ajánltatik azonban minden leendő apa és keresztapa figyelmébe. A fejezet kezdődik egy ismeretlen faluban s végződik a fővárosban. Czime lehetne : „A szobaúr.“

Mi szép az ébredő természet!

A reszkető szürkület, a méla derengés, a bomladozó fellegek, a ragyogó hajnalpir, az arczbőrt hivesen simogató fris fuvalom, a kitörő első napsugár, mely csillogó reggeli pongyolát ölt a káposzta zöldeskék levelein álmodozó kövér harmatcseppekre, a kapu nyikorgása, az álmos szolgáló egyhanguan halk seprőrángatása a tornáczon, a verebek csattogó csiripelése, a bárányok rezgő bégetése, a juhász füttyentése, a lóistáló tombolása, tüsszögése, abrakropogtatása, a kolomp kongása, a kanász kürtriadása, a gazda perlő pattogása a ház küszöbén s ugyanannak bodor füstölése a pipaszár végén, a tüzről pattant gazdasszony csengetyühangja, melyre a házküszöb

Digitized by Google

elé tipeg a ház barom-fiatalsága, köztök a bugó galambok, éhgyomru mohósággal kapadozva fel a szakajtóból közéjök szórt magvakat, a nyitott ajtaju konyha tüzhelyén ünnepies buzgalommal lobogó lángok sustorgása, az őrkutyák szájrepesztő nyujtózása, a bámész ökröknek, a gazdaság ezen kérődző journalistáinak (honneur au propre métier! castis omnia, casta!) lassu elvonulása a járom négyszögébe, s mindezek mellett és körül az Isten reggeli dicséretére ébredett nagymáminak remegő orrhangon ömledező buzgó éneke: ah, ez mind oly szép, oly bizalmas, oly kedélyes!

S mind ezt minden falusi ember sokkal jobban tudja, látja és érezi, mint egy fővárosi rideg falak közé vetődött toll leirhatná, mely mióta a lud hátáról leszabadult, amaz előszámlált s vele rokon természetébredési élvekben nem is részesült.

Nem is ezeket akarám leirni. Én némileg ellenkező uton járok; de én is azt mondom:

Mi szép az ébredő természet!

S ezt a falu ellentétében, a fővárosban, s a falusi családi lak ellentétében, egy pesti ház ajtóin s ablakain belül akarom fölkeresni.

De nem fogom egy egész pesti ház életének apró rejtelmeit feltárni. A mystèrek irodalmát szaporitani én ugy is későn jönnék.

Egy ház Pesten! Pesten csak uradalom, de egy ország volna falun, ha oda helyeznék, különösen miután Budapesten is csaknem szintén az. Király benne

Digitized by Google

a házi ur, népét a lakók teszik. Rangosztályok benne az emeletek. Ki többet, ki kevesebbet, de mind az uralkodó önkényes kivetése szerint adóz, s pedig a nélkül, hogy országgyülés tartatnék, a kérelmeket kihallgatnák és számot adnának. Helytartó a házfelügyelő. Fejedelem és helytartó igen gyakran az ország határán kivül laknak. S ekkor, de különben is, az összes miniszterium, az egész végrehajtó hatalom a házmester kezében központosul. Közlekedési eszközök: a lépcsők, folyosók és ajtók; törvényszék: az udvari kut, hol a cselédség összeáll (a birák tehát nem ülnökök, hanem állnokok), itéleteket mondandó az ország nagyai és kicsinyei felett egyaránt szigoruan és kiméletlenül. Határbeli vámszedőt akarsz látni? Nézd a házmestert, mint nyujtja a 9 óra után elkésett lakos rézpénze elé rezes markát, s mint vesztegetteti meg magát, ha a contrebandot észre nem akarja venni. Rendőrség? Ez rendesen nincs. E tekintetben Házország hasonlit Magyarországhoz, hol rendszabályai még az agarász egyletnek is vannak, de a rendnek szabályai és ősei még mindig csak eszmében élnek. A mit egyszer egy utlevélkutatást már tul a rendén megunt angol utazó Budapesten kimondhatlanul becsületes és comfortable dolognak talált kinyilatkoztatni, s a mely nyilatkozatnak azután ugy megörültek Magyarországon, hogy mai napig is szabadon sétálhat bele minden galicziai zsidó és würtembergi sváb. Létezési kényelem dolgában már régen tulhaladtuk nyugat civilisált népeit.

Digitized by Google

De folytassuk merész képzeletü országos összehasonlitásunkat.

És van börtön is a házaknak országában. S e börtönök az udvarra néző és nyiló hónapos szobák.

Mennyi lelki kint, mennyi szent akaratot, menynyi szabadságvágyat zárnak magokba e tömlöczök! Mennyi fiatal és ép lelki, testi erő sorvad el bennök észrevétlenül, felhasználatlanul! Mi természetellenes a helyzet, melyben e börtönök lakói sinylenek!

Pillantsatok be, kérlek, egy ily udvari szoba magába vonult, társ és család nélküli, sötét lakójához, ismerjétek meg a természet utjától eltért mai századnak gyermekét, négy fal közötti életküzdéseiben, örömeiben és fájdalmaiban. Mi kisszerüek azok, mi gépiek, mennyire illőek egy börtön rabjához! De ezen rabok, mint talán minden rabjai a világnak, a reményről, boldog jövőről soha le nem mondanak, s a legmarczangolóbb tehetlenségi érzet mellett is a leggyönyörűbb tündéri álmokon keresztül szép jövőt látnak mosolyogni.

Pillantsatok be a pesti szobaurakhoz, ismerjétek meg otthoni életök ridegségét, ha ráértek, szép olvasónőim. És el fogjátok hinni, hogy az — mint az „Ördög részé“-ben mondják — „bizony czudar egy állapot!“

Mi is egy ily szobaurat keresünk most. Fel kell őt keresnem, hogy bemutathassam. A reggeli órákban legbizonyosabban találhatni otthon; de ha olva-

Digitized by Google

sóim e kora látogatást kissé röstellenék, inkább csak magam megyek, hű számadást adva itt utam eredményeiről.

Egy, a fővárosban, különösen annak minden közhelyein eléggé ismeretes szobaurhoz akarok betérni; otthonos életében fogom meglesni a hőst, kinek életéből egy reá nézve fontos időszakot akarok elbeszélni. Előleges jellemzéseül most csak annyit, hogy okvetlen ő is hasonlit minden más szobaurhoz, a mennyiben benne is egy egész „világnak szive ver", s belőle is még minden válhatik, mert előtte a háziuraságig, földesuraságig, tudósságig és családapaságig — e négy körül forog az élet — még minden ut nyitva és érintetlen áll, s ezek közül még egyiken sem bukott el. S hogy ez utakon boldogulnia egy szobaurnak nem lehetetlen, mutatja a világ folyása. Magányos udvari szobák voltak minden valódi nagyranöttségeknek ringató bölcsői. Azt nem is emlitem, hogy még „nagy férfiu" is lehet belőle, miután t. i. bebizonyult, hogy a legnagyobb emberek az udvari szobákba szorult, kevés pénzü osztályok kebeléből szakadtak ki.

Bemutatom őt, a természetnek ezen világos contrastját, fölébredésében. Korán reggel, azaz 7—8 óra tájban belépünk a háznak, melyben kiszemelt hősünk lakik, kapuján.

Kitelhetőleg csendes még minden. Aristokratikus alakokat, equipageokat, kráglikat, fejér nadrágokat és suhogó selyemruhákat a világért sem le-

Digitized by Google

hetne még látni sehol; csak a dolgozó néposztály van már ébren, legalább csak azt lehet még látni az utczákon. A ház kapuszögletében egy tejes kofa uralkodik letelepedve, czéklapiros kezekkel osztogatva a környék szobaleányainak és szakácsnéinak a hófejér habarékot, mely később barna vőlegényével, a kávéval, lesz összeházasitandó. Felhágunk a lépcsőkön, hol a lámpa már régen kialudt. Ezen észrevételre egyébiránt és valószinüleg a háznak mindazon lakója fakadt, ki éjfél tájban szokott haza vergődni, és szerinte a pesti szokásnak, sötétséget harapva s homályba fogózva szállásába betapogatni.

Fölérünk a második emeletbe. Itt kell lenni a szobának, melyet keresünk. Fen vagyunk a folyosón. Nem látunk egyebet, mint felettünk egy darab kék eget, köröskörül csupa falat, ajtót és ablakot, s alattunk egy keskeny, négyszögü udvart, mely fölülről nézve mély, mint a kut. s melybe — mint ezt azonnal észreveszszük — a folyosó vas korlátiról, főleresztett kutgém vedreként, egy unalmasan elégületlen és komor hosszu pofa bámul le egy zárt ajtó előtt. A paradicsom kapuja előtt őrködött s lángkardokat suhogtatott gonosz angyalok ilyenek nem voltak, az bizonyos; minők lehettek? az bizonytalan. Ezen cerberus aligha czélunkhoz nem vezet, aligha nem szolgáland utmutatóul a bejáráshoz, melyet keresünk.

Ki volna más, mint hitelező, ki az adós föl-ébredési pillanatára éhezik hajnal óta? igy fognak talán itt-ott okoskodni. Ha születése perczében

Digitized by Google

minden véleményt nem tisztelnénk, megbotránykoznánk ez okoskodáson. Nem, az nem volt hitelező. Mi a hitelezőt, különösen az olyat, ki az ember ajtaja elé jár strázsálni, az életben sem szoktuk észrevenni, s ezt csupán és kizárólag aesthetikai izlésünk tulnyomósága miatt, mely a csunyát, utálatost minden áron kerüli, s csak a szépet, örvendetest keresi; szépirodalmi művekben pedig, mióta Kendey Géza és mások, váltóikkal, adósaikkal és hitelezőikkel egyetemben, oly szúrós koszorukat arattak, hitelezőkkel mulattatni egyátalában nincs elég bátorságunk. Az elkülönzött bejárásu zárt ajtó előtt unatkozó egyént kefékből, porzóbotból, seprűből stb. álló mozaik-quodlibet egészitette ki jobb lába szomszédságában a folyosón, és szobatisztogató inas volt, egyéb semmi.

A zárt ajtón egy kis fekete tábla van s ráirva e név: „Sodrony Ignácz ügyvéd és orsz. védegyleti tag. Hon található reggel 9 óráig, délután gyakran.“ A név alá ez volt irva nagy betükkel: „Ki volt itt?“ S az ezen felirás által támadt rovatban ismét a mult napi délutánon megjelentek különféle, változatos modoru kézvonásai, melyeket a csak éjfél tájban haza vetődő szobaur, immár Sodrony Ignácz ur, éjjeli nyugalmának tekintetéből, csak másnap reggel szokott tudomásul venni s kitörülni.

S ott olvassuk legfelül: „Uram! ez sokk! már harmaczor elpolontidani asz empert a derminussal! Nem jövek többet. Maga lassa a tensur. S. Rosen ...“ (A többi olvashatlan, nem tudni „thal, baum,

Digitized by Google

berg, stein, zweig," vagy miféle más vég szótagot jelentsen.)

Továbbá egy másik kézirat: „Náczi! üssön meg a mennykő, miért nem tart itthon a fergeteg!" (Név nélkül, minek titkát Ignácz ur hihetőleg érteni fogja.)

Ez alatt ismét: „Tisztelkedni kivánt, de fájdalom nem tehette, a ki holnap reggel már elutazik, Barnabás Simon táblabiró Nógrádból. Veres ökör, 6. szám." (Ignácz ur valószinüleg sajnálni fogja, hogy nem lehetett szerencséje.)

Végül a tábla alján e tyukkaparás látható: „I binn da gewessen — tuht mier leiht Herr von Sotron — je vous éme deux tout mon kör. Hermine." (Hinni akarjuk, hogy ezt csak valami jó barátja irta oda kedvtöltésből.)

A mi már a fekete táblára nem fért, az magára az ajtóra iratott fejér krétával ilyképen: „Id vold az posta mar ketzer."

Ilyen volt az ajtó. Az előtte álló inas ácsorgásából azt lehet következtetni, hogy Ignácz még alszik, s a dörömbözés vagy nem tanácsos, vagy czélhoz nem vezet.

A folyosóra néző két ablaknak sárgafejér mosatlan függönyei nincsenek, vagy lehet, hogy vannak, de leeresztve, összehuzva nincsenek, minthogy a szoba ura este soha sincs otthon (ki látott valaha nőtlen embert este otthon ülni?), s ha éjjel haza ér, ugy is alszik már az egész ház, minek hát a függö-

Digitized by Google

nyöket leereszteni? Ezen praktikus okoskodásának köszönhetjük, hogy most az ablakokon bepillanthatunk.

A nap mindinkább növekvő erővel emelkedik a láthatár középpontja felé, a sugarak bevetődnek a szűk udvarba. Egy pár közülök Ignácz ur árva ablakaiba is betévedt, láttatni engedvén a szoba belsejéből némi „tárgyhalmazt" regényes félhomályban.

Mi szép az ébredő természet!

Közel az egyik ablakhoz egy iróasztal ébred, megrakva összevissza hányt-vetett irományok Csáky-szalmájával, könyvekkel, s egy nagy tintatartóval, mely nagyon hasonlit ahhoz, melyet a krónika szerint Luther Márton ur hajdanában az alkalmatlankodó ördögnek vágott fejéhez. De ezen tintányok igen nagy fontosságu eszközök a szobaélet világában. Bennök rejlik majd minden baj és öröm kutfeje, minden fájdalom orvossága. A mellett még keresetforrása is a szobauraknak: ebből szednek minden okosságot és bolondságot; innen kerülnek ki az infrascriptusok is, a kiknél kikerülnek, melyek idő jártával megássák azoknak fővárosi sirjait. S a boldogtalan szobaur vidékre kénytelen költözni, és bukott remények dohos koporsójaként ott hamvadni, pusztulni el egy számtartói hivatal s egy még számtartóibb háziélet testnövesztő, lélekfogyasztó temetőjében. Van rá példa akármennyi.

Fontos tehát a kalamáris. Mellette egy kisded támon a zsebóra nyugodott. S ez nem csekélyebb

Digitized by Google

fontosságu a szobaéletben. Ez az egyedüli lény, mely él, mely mozog, mely int, mely parancsol a szobaur körül, melynek nem engedelmeskednie lehetetlen. Házi barátnál, feleségnél ez több és hatalmasabb. S ha ennek szava néha napján — mivel megindittatni elfelejtetett — eláll : akkor a szobaur életének nincs iránya, tetteinek nincs vezére, késedelmeinek nincs határa. Öntudatlanul bolyong Pest utczáin, miként vad az erdő sürüjében; otthon nincs nyugta, nincs maradása ; s ha itt-ott tornyok nem ágaskodnának az ég felé s harangok meg nem kondulnának, egészen megfelejtkeznék róla még a természeti ösztön is. Szobaur nem ösmeri az időt óra nélkül.

A szoba falai tele voltak akgatva országos férfiak rámás és rámátlan arczképeivel, melyek nagyobb részint a „Pesti Divatlap“ műmellékleteiként jelentek meg. Különösen pompázott a védegyleti bált, de különösen rajzolóit s a rajz kiadóját jellemző divatkép nagy arany rámában. A szomszédjában levő szegről a juratuskorra emlékeztető aczél szablya zománcza fogá fel az ébredésre intő napsugarakat.

Távolabb, a szoba hátterében, több viseltes butordarab társaságában áll az ágy, melynek tarka párnáin Ignácz álomba merült feje nyugszik. Beszédes képe most is szólni látszik. Valószinü, hogy álmodik. Ki volna képes elmondani, miről álmodik ? Később, ha jobban kiismerendettük lelke állapotát, tán megsejthettük volna alvajáró gondolatait; most

Digitized by Google

legjobb szándékunk mellett sem adhatunk e tekintetben felvilágositást.

Pedig ébredésének módja ünnepnapi álmakra mutat. Jobb kezét hirtelen felüti s nagyot vág a falon öklével. Az ökölfájdalom megnyitá két szemének ökölkéjét, melyek zavarodottan tekintenek szét, majd merően egy pontra szegződnek, mintha elröppenő álomképeit akarnák egyenkint magokba visszaszivni.

„De hijába, vad nem tűn ki,
És haragban ég az urfi.“

Bekövetkezék a kiábrándulás kinos percze. Lekonyul a fej, lebomladoznak a kezek s keserüre huzódoznak az arcz izmai. S az öntudat megérkezik, és megszületik egy kebel mélyéből felzugó sohaj, melynek értelme : „Csak álom, nem valóság!“ Ignácz kidörzsöli szemeit, elsimitja homlokára lógó hajfürteit, s a fölkelésre gondol. Mi szép az ébredő természet!

E pillanatban zörgetett az ajtón az unalmát megunt ruhatisztitó szolga.

Ignácz felugrik, fél percz alatt tetemén van házi pongyolája. Az ajtóhoz tántorog, egyet csavar a kulcson, s beereszt egy pár fényes csizmát, s a már ismeretes komor cselédet, ezen közös jószágot, melynek legalább is tiz compossessora van a városban. S ezeket mind egy szálig egy reggel tisztitja meg s keféli ki.

„Ugyancsak soká várakoztam, tens ur!“

Digitized by Google

„Soká, Márton?“

„Bizony soká. Már odább akartam menni, tens ur!“

„Odább, Márton?“

„Mert hát sok uram van nekem, tens ur!“

„Sok, Márton?“

„Bizony sok. Hanem mert hogy mindig pontban hétkor itt legyek, azt akarja a tens ur!“

„Ugy van, Márton.“

„Máskor nem várok oly soká, tens uram!“

„Ejha, Márton gazda!“

Ezen párbeszéd némi csekély stylaris változással minden reggel el szokott mondatni; eredménye is mindig egyforma, azaz: semmi. Csak jogainak fentartása végett szól Márton, követve a gravaminalis politikát. A beszéd közben Márton hozzálátott a tisztogatáshoz; Ignácz ur pedig tulajdonképen azt sem tudta, mit beszél, mikor Mártonnak felelgetett. Gondolatai tökéletesen mártontalanok valának. Márton pedig szabad folyást engedett szokott bőbeszédűségének; de beszélhetett akár itéletnapig, Ignácz azt nem hallotta. Mert az ágyazás megpillantásakor Ignácz szivarra gyujtott s kiment a folyosóra szellőződni.

Nem volt senki, a ki lesse ébredését; nem, a ki szerencsés jóreggelt kivánjon neki; nem, a ki örüljön, hogy ismét fris egészségben láthatja; nem, a ki husra és zöldségre pénzt kérjen tőle. Ah! ilyen a szobaurodalom! S ezen egyhangu magányos ébredések

Digitized by Google

lassankint oly lélekállapotba sülyesztik az embert, hogy bekövetkezik az idő, midőn önmaga sem örül többé magának, önmaga sem gondol magára, s önmagát is oly semmi embernek tekinti, mint azon senkik, a kik az ő házi életében mindig jelen vannak.

Len az udvarban „donauwassert, handlét, kaufens a műli-t“ s több effélét kiabáltak, a kutat rángatták, söpörgettek, szemetért csengettek, stb. S Ignácz a második emelet folyosóján aprózgatta sétalépteit, s ámbár nem tudta, hol kezdje a gondolást, de azért gondolkodott és szivarozott.

Mi gyönyörű az ébredő természet!

A fölébredt természet megvárta, mig szobája ki-, ruhája megtisztul; azután hozzálátott az öltözködéshez. Sokáig nem tartott a toilette.

S épen midőn már teljesen fölkészülve ajtaján ki akarna lépni, reggelijének ut közben leendő bevétele után hivatalos óráiba menendő, azon perczben a házmesternébe ütköznek szemei.

„Tens ur, egy ismeretlen szolgáló e levelet hozta e perczben.“

„Kitől?“

„Nem mondta.“

„Hah! — gondoltam — Vannak előérzetek — oh Istenem!“

A levél felnyilik. Az aláirás megkönyeztetik, hanem az örömnek miatta. Ignácz elragadtatása határt és házmesternét és sok más egyebet nem ismer,

Digitized by Google

mit azonban meg lehet neki bocsátani. A házmesterné Ignácz minden réz pénzének birtokosává lesz. Ignácz csókokat hint a rózsaszinü levélre, összetördeli, ismét elolvassa, szobájába tér, meg ujra kimegy, ismét betántorog, végre elrohan.

Mi lelte a fölébredt természetet?

MÁSODIK FEJEZET.

Hogyan történt Ignácz és Konstanczia megismerkedése. Megmutátása annak, hogy ők is csak olyanok voltak, mint Ádám és Éva s mint Romeo és Julia. Ők is csak a szerencsés véletlennek köszönhetnek mindent. Ignácz nem messze áll attól, hogy Náczivá, Konstanczia, hogy Stanczivá fajuljon. Kik voltak ők? s miért voltak honszerelmesek?

Sodrony Ignácz azon jó hirben állott, hogy otthonról is lehetne valamije, s hogy két keze és egyetlen feje munkája után is tisztességesen elélhetne. Az elsőre nézve nagy ur volt, az utóbbit illetőleg lényegesen különbözött a nagy uraktól. Igaz volt-e a közhir, nem-e? azt Pesten, hol ezer meg ezer ember van, ki maga sem tudja miből él, minden este maga is elbámul, hogy mégis él, s minden reggel azon busul, hogy ismét élnie kell, ezt Pesten bajos eldönteni.

Annyi igaz, hogy Ignácz ur egy nagy hirben álló n a g y h a z a fi „oldala mellett," hites ügyvéd létére titoknoki (=irnoki) szolgálatokat végzett; miért is a napnak használatlanul fenmaradt óráit kapta sza-

Digitized by Google

bad rendelkezéseül s mértékletes havidiját jutalmul. Egyébiránt napról napra rettenetesebb „hazafivá“ fejlődött. Illő szakált s bajuszt eresztett, hirlapi ujdonságokat olvasott, s ezen studiuma folytán a kávéházi asztalok körül őt körülvevő, de nálánál — hallgatásuknál fogva — okosabb vendégek előtt ugy varrta a magyar politikát, mint akármelyik politikus csizmadia. Elmélkedései hasonlitának kétkrajczáros szivaraihoz, melyeket valóságos iparpártoló szenvedelemmel pusztitott: égtek, hamvaztak, piszkoltak, büzlöttek s keserüséggel teljesek valának.

Sok országos férfiuval Ignácz néhányszor már csaknem kezet szoritott; annyi bizonyos, és erre akár meg is esküszik, hogy igen sokkal beszélt; minél fogva a vidéken, hol született s növelkedett, s melynek fiaival folytonos hazafiui összeköttetésben él, meglehetősen nagy férfiunak tartatik, kinek országos hire még csak azért nincs, mert l e s z ! Minden fáklyás zenénél ő vitte az első szövétneket, ámbár — mint maga is megvallja — ilyen alkalomnál még soha sem szónokolt. Ha kérdik: miért? nem szól; csak fejét rázza és szánakozólag összehuzza vállait, mondván: hja!

Megyei gyülésekből s országos ügyeket tárgyaló más összejövetelekből a világért sem maradna el. A zöld asztal elnökségéhez legközelebb álló helyet ő szemeli ki magának; legnagyobbakat a szónoklati witzeknek ő nevet, leghosszabbakat a hazafiui fájdalomnak ő sohajt, leghatalmasbakat a lefőzésnek ő

Digitized by Google

tapsol. És kimondhatatlan boldog, midőn egy elkésett hazafiunak ő tolhat alája széket, vagy midőn az egész gyülekezet szeme láttára egy, a szónoklat által kiszáradt torok tulajdonosának ő adhat által egy hajdu-assistentia által nyert pohár vizet. Szintoly boldog végre, midőn a gyülekezet elnökéhez vagy egyéb fontos tagjához, szintén a közönség szeme láttára, hozzá simulhat, füléhez hajolhat s ezekbe besughatja : „Tens (vagy méltóságos) uram ! egész nap jártam utána, de nem találtam sehol," mely igénytelen szavakat ő azonban oly arczkifejezéssel kisér a fülekbe, mintha legalább is azt mondaná : „Ejnye, Laczi, kössön fel a hóhér, be pompás oratiót csaptál !"

Az utczán még talán senki sem látta Ignácz urat a nélkül, hogy — a mire ő is sokat ad — jótékony czélu aláirási iveket ne hordozott volna hóna alatt. Aláirókat minél kevesebbet kapott; no de az ivtartók mindenütt azon szalmaszárak, melyekhez kétségbeesésében kap hozzá a jótékony czél.

Azon kivül Ignácz az irodalom körül is bujkál. Több szerkesztőt személyesen ismer, azt mondja ; s ismerősei mindig megtudják, mikor melyikkel találkozott, s melyik fogadta el köszöntését legszivesebben, melyik tehát e szerint legderekabb ember közöttük. A fiatal költőkről és journalistákról pedig csak per Marczi, Berczi, Miska, Jancsi beszél ; s ha épen akarna és kivánnák, akármennyi ujdonsági czikket ki tudna mutatni, melyekkel tulajdonképen, és

Digitized by Google

hogy az igazat megvallja, ő kedveskedett az ujdonságok iróinak. Minden hirlapi czikk azonban nem tetszik neki, különösen azok nem, melyeket nem szokott olvasni, mint p. o. a nehezebb emésztésü vezérczikkek. Ezekről, ha szó van, csak azt szokta mondani: „Hagyd el, nem ér az semmit, szamár az a sok tudós — nincs bennök agitatori szellem — csak olyan „doktrinér“ dolgokat ne irnának azok az emberek.“ Akkor meg épen a guta környékezi, midőn a lapok idegen nyelvü mondatot idéznek czikkeikben. Könyveket olvasni nem szokott.

Ilyen volt Sodrony Ignácz bensőleg, polgári szempontból tekintve. Emberi szempontból véve fel, fiatal volt, szerelem dolgában fogékony, és magyar érzelmü hölgy karján, de csakis itt, ugy volt meggyőződve, hogy a mennyország bérlett ki magának örökös szállást.

Külsejéről rágalmazás gyanuja nélkül sokat mondani nem lehet. Termete magas s hizottság hiányában előre görbült, háta kidüledt, mint sokat ülő principálisok embereinél szokás. Fejének sok hasznát lehetne venni, ha a charivari-irodalom és müvészet nálunk is divatban volna. Arcza ugynevezett éjjeli arcz, melyet nappal jobb meg nem nézni; környékezete, a hol kellett s lehetett, bajusz és szakál, meghagyva, a mint a természet előtolta; olló soha sem bántotta; a mi meg is látszott rajta. Fejének haja hosszu volt, s a szakállal együtt azon két sajátsággal birt, hogy inkább fekete volt, mint barna, s hogy

Digitized by Google

sóha életében egyetlen egy szál sem göndörödött még karikába tüzes vas nélkül. Nyakravalója csokrának kötését senki sem értette, oly sajátságos stylban volt componálva. A fekete attiláról azt állitja, hogy azt talán csak szemfödelének reá ruházása alkalmával fogja másnemü köntössel fölcserélni. S a mikor ezt mondja, mindig megemlékszik a halálról : epédőleg szemei közé néz kedveseinek, ha épen velök van találkozása, megemlékszik a jelen nem levőkről, s kedélye elborul, mint sok más becsületes érzékeny kebelé. Testének egyéb részéről nem szükség szólanom, hogy bebizonyitsam, miképen Ignácz tetőtől talpig érdekes alak volt.

S az nem lehet, hogy ezen érdekes jelenségen, ha másnak nem is, de legalább valakinek szemei meg ne akadtak volna. Részemről az első fejezetben mondottakból is sejtettem már ilyesmit; nem tudom, mint éreznek e tárgyban olvasóim. Egy levelet hozott a házmesterné, mely nála tétetett le Ignácz ur számára, félig titkon, ismeretlen nőszemély által. Ez nyomára vezethet a „turpisságnak.“

Miképen jutott a levélhez ? Nem lehetetlen ugyan a mai világban sem, midőn már az „elisir d'amore“-féle italkák kimentek divatból, hogy valami metaphysikus uton jutott a levél birtokába ; azonban igen valószinü, hogy ennek egyszerüen prózai és természetes előzményeinek kelle lenni. Mióta a „sorsok, véletlenek, rejtett ajtócskák és veres haju intrigánsok“ illendőképen kikaczagtatnak : az-

Digitized by Google

óta igy történik ez nem csak az életben, hanem az irodalomban is.

Ignácz természetes uton kapta a levelet.

A szinházban operát adtak. Ignácz, a titoknok, maga sem tudta miért, az operában iparkodott legtöbbet élvezni látszani. S ebben annyira ment, hogy otthoni magányában több izben el is akart már néhány áriát kezdeni, de hangja mindannyiszor a Zsobri nótájára csapott át. Szerető fecsegők- és fecsegni szeretőkre nézve az opera igen kényelmes mulatság. Feszült figyelem nem kell, s a történet fonalának elvesztésétől nincs mit rettegni.

Ignácz jelen volt az operán. Nem sokat járogatott fel s alá, nem sokat tapodta mások lábait, hanem rápillantott egy zártszékre, melyre máskor is szokott pillantani, s nem látván rajta senkit, átellenes irányban a földszinti nézőtér falának dülve, megállapodási pontot vett. Pillanataival az üres zártszéket őrizte.

Alig telt belé néhány percz, s a zártszéknyitóné vezérlete alatt két hölgy tolongott be, s csakhamar lecsattant a két zártszék, melynek egyikére a terjedelmes nagynéne, másikára a szikár unokahug telepedett le.

Ez volt ama Konstanczia, kivel már régóta ijesztgetem olvasóimat. S ha látták volna személyesen ezen kisasszonyt, miként én láttam : akkor megismerhették volna Ignácz izlését. Az izlés különféle,

Digitized by Google

azt mondják, s ezen izlést különösen lehete különféléinek mondani. Kimondhatlan gonddal fésült fej, gyermekded fodrozattal, melynek szine ragyogott, mint a fénymáz; tul a rendén czifra és tulipános öltözet, s átalában annyi mesterkéltség, hogy általa a természetes bájak minden legkisebb maradványa is elüzetett. Ha Konstanczia életkorát ötvenre szabták oda fen az egek hatalmasságai: akkor ő a jelen perczben már megette kenyerének javát. Fájdalom a harminczon tuli alkony felé látszott már élete napja leereszkedni. Elég durvaság ezt tőlem ily nyilvánosan kimondani.

De durvaságomért teljesen kiment Ignácz nemes gondolkozásmódja. Nem egyszer mondá ő, hogy az élet keserü tapasztalásai (saját érdekében kivánom, nehogy valaki utána járjon e tapasztalásoknak) már régen megtaniták, miszerint nem szépségben, nem fiatalságban keresendő az élet kéje s az asszonyi nem által eszközlendő boldogság kutforrása, hanem a hölgyek szellemi felsőbbségében. S a mi Konstancziát illeti, ki a szinház 10 év előtti fölépitése óta csüggedetlen buzgalommal frequentálja azt, róla már sokszor hallotta s régen sejtette, hogy társalgását élvezni annyi, mint a teremtés remekét, az emberi szellem nagyságát bámulni, s honleányi buzgalmu beszédeit végig hallgatni több, mint egy egész évi divatlapi folyam vezérczikkeit egy huzomban végig olvasni, és végre országgyülésre beillő lelkesedését nézni bizonyosan nem kevesebb, mint édes magyar

Digitized by Google

hazánk boldog jövendőjét elérve, két tenyerünkön hordozni.

Szorosan véve a dolgot, ugy áll a mai világ s kizárólag hir- és divatlapjaink által mivelt és nevelt asszonyaink és férfiaink szellemi vágyódása, hogy Ignácznak rosz néven venni nem is lehetett, ha Konstanczia hirhedett tulajdonai által egészen elbájoltatott. Lehetetlen volt vele minden áron meg nem ismerkednie, s már régóta leste az alkalmat vele közelebb viszonyba jöhetni. Az üdvöt vagy kárhozatot méhében hordó pillanat megérkezett. „Most vagy soha!“ kiálta fel Ignácz, a mint Konstancziát megpillantá, s elővette a vele szomszédos zártszék jegyét, melyet reggel óta hordozott zsebében, s ment!

Egymás mellett ültek Ignácz és Konstanczia, először életökben! Mély értelmét e szavaknak csak azon keblek fogják megérteni, kik már egyszer epedtek „birhatatlan“-ért. Egyenesen, merően, mozdulatlanul ült eleinte mind a kettő, mint két kő szent. Ignáczban a dicsért szellemi fensőbbségnek megélvezési vágya furta a kiváncsiságot. Mindenütt nehéz a kezdet. Ignáczot a boldogság előérzetének fellobbadozó lángja ugyancsak fűtötte belülről. Első szava nem is volt más, mint ez :

„Ah! nagyon, rendkivül nagyon meleg vagyon!“ s egyet törült homlokán. A szavak ugy valának intézve, hogy a kisasszony magához intézetteknek is vehette azokat, nem is, a mint jónak látta.

De a kisasszony sokkal inkább tudta az ille-

Digitized by Google

delmet, semmint ezen reflexióra egy előttünk ismeretlen gondolatnál egyebet teremjen. Mindazáltal fölemelé kissé két karját s egyet igazitott két karpereczén. Nem tudom, volt-e Ignáczban annyi lovagias becsületérzés, hogy illendően észrevette volna azokat.

Ignácz uj ostromnak indult.

„Oh, mi fölséges ária!“ szóla ismét remegő hangon. Ez már inkább szakba vágó észrevételnek látszott a kisasszony előtt. Kissé félre is pillantott, ekkor találkoztak szemei az ignáczi szemekkel. Ignácz szinről szinre látta azokat. Világos zöldet sugárzottak ők; de Ignácz azzal biztatta magát, hogy nappal bizonyosan sötét kéket mutatnak. A kisasszony azonnal le is kapta azokat, s az áriát kereste velők a szinpadon, mely meg lőn dicsérve.

Ignácz kétségbe kezdett esni e hallgatagságon. Csakhogy még nem tudta, önmagát szidja-e vagy mást?

„Nagysád mindig ily szótalan?“ kérdé vég elszántsággal. Konstanczia kissé körülnézett, mintha kételkednék, vajon igazán hozzá s nem máshoz intéztetett-e a kérdés; azután meggyőződve, hogy az nem lehet más, mint ő, le nem irható nyájassággal fordult barna fejecskéjével (ő képzelte fejecskének) Ignácz felé, mondván:

„Különös szokása az az emberi nemnek, tisztelt kegyed! hogy midőn hallgat s nincs kivel beszélnie, rendesen szótalan. (Ignácz csodálkozik.)

Digitized by Google

Igen, rendesen szótalan. Egyébiránt én azt tartom, s ezt komolyan mondom, hogy a mily nehéz feladat valóban ez nőkre nézve, teljesitése szintoly dicséretes. Ön is tudni fogja: minket hölgyeket azzal vádol a férfiuság, hogy kissé csacskák vagyunk. (Ignácz megrémül a vádon s dicséretes kivételekről akar szólani.) És, és, megvallom, a gonosz férfiak ezen vádja nem is egészen alaptalan. Részemről az igazságot még az ellenféltől, igen, az ellenféltől is, szivesen elismerem s elfogadom. (Ignácz elismeri az érdemet.) Mindazáltal én fölötte szeretném, ha hölgyeink, hazánk hölgyeit értem, (Ignácz is érti) kissé bővebb beszédüek volnának. Önnek bizonyosan volt alkalma, oh én nem kételkedem, nem ismerem ugyan a férfiakat, de, no de, mondom, önnek bizonyosan volt alkalma sok magyar hölgynél észrevennie, hogy társalgásuk oly darabos, oly nehézkes, oly, ah, én nem is tudom, minek mondjam. (Ignácz sem tudja.) Pedig tőlünk várja e tekintetben a haza jobb jövendőjét. A nő a leendő családanya, a férj boldogitója, a család éltető szelleme, s a többi. De a nőnevelés hazánkban! (Ignácz hasonlót akar állitani a fineveléről.) Én is voltam *néhány év előtt* (ezt igen futva mondta ki a kisasszony) egy hazai nőnevelő intézet növendéke. Istenem, minő rendszerek! Oh ha akkor ugy látok a világba, mint most! (Szünet. Ignácz vigasztalni akarna.) Csak későbbi folytonos elmeképzés és ernyedetlen szivnemesités által sikerült pótolnom az elmulasztottat. Novellák, költemények,

Digitized by Google

szinbirálatok és különösen a komoly honleányi kötelességekre intő czikkek nem, oh bizony nem voltak reám nézve haszontalanok. (Ignácz nem tudja megfogni, miképen is lehetne ezen kételkedni.) Most legalább ott vagyok már, hogy néha-néha egy szende kis verset... (Itt megáll a kisasszony, és azután megijed.) De bocsánat, minő bohóságokat fecsegek én itt egy teljesen ismeretlen ur előtt, oh én könnyelmü és vigyázatlan!" (A szemek lelapulnak, s a kisasszony teljes szeméremmel a virágleveleket sepri le kezével, melyeket beszéd közben ölébe tépegetett.)

Ignácz sokat várt, de annyit nem, mint a menynyit kapott. Legalább hat hirlapi czikk kivonatát hallotta elpergetni a szótlan hölgy által. Érezni kezdé a szellemi fensőbbséget.

„Ismeretlennek?" vága közbe Ignácz rögtön, a mint lehetett. „Oh ne mondja e szót nagysád! Ismeretlen, az vagyok igen, mert oh hiszen engemet senki sem ismer. (Konstanczia ellenkezni akar s már is bánja szavát.) De hiszem Istenemet, nem leszek az soká. Nagysád észre fogja rajtam venni, hogy gyönyörü szavainak, a kebel mélyéből fakadó érzelompatakja ezen jobb világba andalitó csörgésének meghallgatására teljesen érdemes vagyok. Mi férfiak oly boldogtalanok vagyunk Pesten, teljesen kizárva a nemesebb hölgyek társaságából. Falun ez egészen más; ha haza megyek, ott minden női szem rám néz. De ők vágyaimat ki nem elégitik. Oh pedig mi az élet nők nélkül! Van szerencsém magamat előlege-

Digitized by Google

sen bemutatni: én Sodrony Ignácz ügyvéd és házi sekretarius vagyok.“

Konstanczia még csintalanabbul mosolygott, azután az illető vonalban felnézett Ignácz szemeibe, melyeket kékeknek látott, holott azok éjjelnappal zöldek voltak.

„S azt hiszi ön — mondá a mosolygó — hogy én ezt igazán nem tudtam? Régóta van szerencsém önt távolról ismerni, s ön élete pályáját bálokban, szinházban, megyei gyüléseken, stb. figyelemmel kisérni. Csak próbára akartam tenni: vajon ... vajon ... ah, nem merem kimondani ... vajon fölfedezi-e magát nekem?“

„Lehetséges-e? Vágyaim legszebbike teljesedésbe megy-e? Tehát volnának előérzetek a világon? S mig én a rögös honfiui pályán haladok, éjjeleket átvirrasztva, gondok között, jutalom reménye nélkül, mellőzve, hátra téve, puszta önérzetre támaszkodva: (Konstanczia örvend a tulipános phrasisoknak) addig engem a honleányok legbájlóbbika figyelmére méltat, figyelmére! Oh, s én mennyi szépet s jót hallottam itt-ott zengedezni nagysádról, s mennyi kinteljes erőködésembe került a visszavonulás. Áldva legyen a „szerencsés véletlen“, mely most összehoza bennünket!“

Mennyi volt igaz a kölcsönös bókokból, mennyi nem, azt ők tudják legjobban. Mind a kettő hazafiui érzelmeit használta fel hóditásának eszközeül, s ilyen ember van akárhány a lánglobbanásu hazában.

Digitized by Google

Kis szünet állott be, s ennek be kellett állnia, mely alatt Ignácz Konstanciát nézte, ez pedig nézette magát amaz által. Ilyenkor támadnak a vágyak, epedések és kivánatok.

Konstanczia megszólalt, nagynénjéhez fordulva: „Nénikém, van szerencsém bemutatni Sodrony urat!“

„Ah!“ válaszolt a nénike s ezzel mindent kifejezett.

Ignácz ur Konstancián keresztül a nénike elé nyujtá bókját.

Most már nem fogytak ki a beszédből. Ignácz kérdezte Konstanciától: ismeri-e azt a kráglis bárót ott a veres páholyban? azt az egyszerü tudóst ott az egyszerü páholyban? ezt a nagy férfiut a földszinten? azt a hires mazurtánczos divatlapszerkesztőt a zártszékben? (kinél jobban csak Ignácz járja a mazurt) stb. stb. De Konstanczia mindent ismert, mindent tudott, minden egyénre egy-egy szeretetre méltó kis rágalmazást ruházott, a mit Ignácz véghetetlen szellemdusságnak talált.

Lefolyt az idő, isteni mulatság között. Vége az lett, hogy Ignácz karon fogva kisérte haza Konstanciát. Haza érve, meghökkentek, hogy már otthon vannak. Megállottak. Mind a kettő szólani akart; de nem tudott.

„Náczi!“ kiálta fel végre a hölgy, karját kinyujtva.

„Stanczi!“ rebegé a férfi, a kar végének

Digitized by Google

keztyűjét ajkához vonva. A „nagysád“ örökre számüzöttnek látszék. Rendez-voust nem határoztak; de más nap reggel Ignácz egy levelet kapott, melyről már fen tevék említést, s mely betűről betűre igy szólott :

„Tiszteltt kegyed, reszkettnek kezeim midönn, tolho nyulok. Először történik életembe, hogy férfiuho irokk. De bátorságot vettem magamnak. Magyar Leány létemre valódi gyávaság volna tőlem bátorsággal nem birni. Vannak szomoru pillanataim, melyekbe az egész világtul busan, elfordulok, nem hijába mondja az én kedves Kövessy Kálmánom :

„Nem öl hiuz hiuzt, sem róka rókát
Nem ejti meg :
Vagytok hiuznál, rókánál, vadabbak,
Ti emberek !“ (Oh ugy van !)

Gyönyörü sorok! Vajon tudja-é, kicsoda ezen Kövesy Kálmán? Oh ez nem uj, ez gyakorlott régi tol! Ne gyanicson azomba Kegyed czélzást az utóbi két sorba. Vannak az emberek között is dicséretes kivételek. Itt már czélzás van : vajon észre fogja-é kegyed venni? kiváncsi vagyok. Tulajdonképen nincs semmi irni valóm, hanem azért ne gondolja kegyed hogy csupán stylusomat akarom itt kegyednek bemutatni. Oh nem.

„Megátkozott a sors engem
Kegyetlenül !
Érző szivet dobott belém
Átokjelül !“ (Hanem ezt csak Kövessy mongya.)

Máskor majd az én kedves Hiadoromból idé-

Digitized by Google

zek egy pár sort, verseinek nagy részét leirtam magamnak, hanem ezt csak 4 szem közt mondom. Nem szeretném ha ő megtudná falusi magányában, hogy „főrangu hölgyével“ ketten vagyunk, a kik szeretytyük. Most olvasom a derék Schultz testvérpárnak (melyet személyesen is ismerek) derék munkáját: „A Szűz legszebb czélja.“ Van jövendője a magyar hölgyvilágnak is. Vajon emlékszik-e még kegyed a mult tél egyik báli alkalmával rajtam volt veres bársony mellénykéjü ruhára, a kit a „F. Divatlap“ képe után csináltam. Ma ujra megnéztem, abba voltam mikor kegyedet először megláttam. Boldog idők. Ha kivánja, megmutatom kegyednek egyszer. Álgyon meg minket a három Isten! Krancz Konstanczia m. k.

1) Utóirat. Ne haragugyon, hogy oly roszszul irtam, nagyon siettem és rosz a tollam. Konstanczia m. k.

2) Utóirat. Ma este 7 órakor Kasper tánczmesternél leszek a szélutczában Donerházba 2-dik emelet, tánczpróbán. De kegyedet hivatalos foglalkozásai fogják meggátolandani. Ugy-e? Stanczi m. k.“

Igy hangzott a levél, mely Ignáczot oly boldoggá tevé.

HARMADIK FEJEZET.

Náczi és Stanczi teljesen értik egymást. Nyilatkozatokra kerül a dolog. A történet folyama rohanásnak indul, mindaddig, mig ismeretlen tájakon egészen el nem vesz. Tapasztalni fogják e

Digitized by Google

fejezetből az olvasók, hogy egyik legmegbecsülhetlenebb tulajdona sok elbeszélőnek az utolsó fejezetek irása, a befejezés és elnémulás.

Midőn Ignácz az egész terjedelmében közlött fentebbi levéllel szállásáról hivatalos óráiba rohant, már akkor el volt határozva lelkében, hogy azt nem mutatja senkinek, egész nap lementéig hallgatag, néma, komor és sötét lesz, és csak midőn az est közeleg s az ünnepies öltözködés órája megjelent, fogja enyelgően nyájasra szoktatni érzelme képviselőit, arczvonásait. Már akkor elhatározta, hogy szebb, kedvesebb, játszibb kedélyü levelet annál, mely az ő kezében van, soha senki sem olvasott. S ha igaz ama német közmondás, miszerint az ur Isten a szivre néz, nem pedig az orthographiára, lehet, hogy Ignácz nem ámitotta véleményével a világot. „Mennyi finom fordulattal teljes az — gondolá magában — és mennyire szeszélyes elmésséggel csattan a végén a meghivás! Oh, ilyenre csak hölgy, csak ő képes!“

Azt is elhitette magával, hogy ebéd után azonnal Kövessy Kálmánra adja magát, s kedvnyerésül, elmederitésül és meglepetésül betanul belőle néhány strophát. Továbbá lelke minden erejével iparkodott a levélben emlitett veres bársony mellényü báli ruhára visszaemlékezni, melyben Konstanczia először látta Ignáczot; s az emlékezés annyiban csakugyan sikerült, hogy a ruháról ő is azt hitte, mikép az gyönyörü lehetett. Végre feltette magában, hogy esküdjenek bár össze ellene a világ minden principálisai

Digitized by Google

és titoknokot tartó emberei : neki ez este hivatalos foglalkozása nem lesz. Igenis, nem lesz! sőt mi több, ilyenkor különben sem volt soha semmi dolga.

Hogy a várva várt est bekövetkezett, szükségtelen elmondanom. Mind a mellett, hogy Ignácz a délutáni időnek rá nézve rendkivül lassu haladásából már azt hitte, hogy az est csak másnap reggel fog Pestre érni, az est mégis megjelent szokott időben. Oh, de mit nem hisz el mindent a szerelmes ember!

A szélutczának egy második emeletében egy tánczmesteri, bocsánat! tánczmüvészi szállás várta vendégeit. Szállás alatt egy ajtót, két ablakot s ezeknek közötte egy sovány butorzatu szobát kérek értetni. A tánczmüvész ur is szobaur volt.

A szoba tetejéről lecsüggő vilárnak négy szál gyertyája közül még csak az egyik volt meggyujtva. Jele, hogy a vendégek még nem érkeztek meg.

Egy széken, mely a kályha és ágy közötti sutba volt beplántálva, egy bozontos szemöldökü, sörszinü öreg hegedűs ült. Jele, hogy a vendégek már itt lehetnének. A vén hegedűs ismeretes pontosságu ember. Fiatalabb korában, mikor még a pesti német szinház in floribus egymaga volt szinház a magyar fővárosban, az itteni zenekarnak volt tagja, hol trombitása, hol fagottistája. Most, öreg napjaira, midőn számos családja is van, a sörben is telhetetlen, a szeme is mindinkább gyengül, a német szinházból kimaradt s a fővárosi tánczmüvészek leczkéin rontja hegedűjét. Egy taktust tizszer is el kell kezdenie s ismét abban hagynia,

Digitized by Google

mig a növendékek utána járni képesek. De már nagyon birja a szükséges phlegmát. Pontosságáról hires. Mikor a szobába lép, mindig akkor veri a hét órát.

Legelső, a ki belépett, Ignácz volt. Tetőtől talpig feszes ünnepi ornatusban. Ha lefestetné magát a műkiállitás számára: bizonyosan igy öltözködnék fel. Ignácz ugyan talán még soha sem volt e helyen; de lehetett-e Konstanczia szeszélyesen elmés meghivásának nem engednie? annyival is inkább, mert tudta, hogy az ily tánczpróbákon különben is minden tisztességes frakku „fiatal“ szivesen láttatik. S ő némileg ismerős is volt a tánczművészszel. Ez egyszer Ignáczot is felszólitotta sok mással együtt, csinálna neki egy ujonan feltalált magyar tánczának nevet. De nem minden ember dr. Bugát, hogy nem egy, hanem 40,000 uj szót csináljon. Ignácz sem csinálta meg a szót; hanem azért emlékezhettek egymásra, igy gondolkodék Ignácz.

A tánczművész leczkéi mint legmagyarabb szelleműek valának hirnévben gazdagok. Csupa magyar fiu, leginkább jurátusok és kereskedő segédek, tanultak tőle az otthoni esti előadáson; csupa attila s aranyrojtos nyakkendőből állott a tánczbeli viselet. Ezen finövendékei kedveért a derék és lelkes tánczművész néha napján hölgyeket is hivott meg, összeszokás végett: nagyrészt csupa német varró leányokat, ezen pesti grisette-fajt, melynek csacskasága azonban a magyar nyelv szépségeivel is igen hamar megbarátkozik.

Digitized by Google

Ilyen estélyek ünnepek voltak. Ilyenkor ki volt hirdetve, hogy a szoba ki lesz világitva, azaz : négy szál gyertya égend a luszterben, s hogy zene is lesz, azaz : a vén hegedüs elfoglalandja sutját a kemencze mellett.

Ignácz a félhomályu szobába érve, nehéz szivvel várta a történendőket. Az öreg művész azonnal szóba állott vele, a drága időn és inségen kezdvén a dolgot, mikhez hasonlókat — pedig már láthatja a tens urfi, hogy vén ember szól — de még soha-soha nem látott. A kenyeret 25 garason adják ; a disznózsirnak fontja fölment egy forintra. Hallatlan uzsoráskodás! No hiszen lenne csak ő törvény és igazság — ugymond — majd megmutatná ő, hogyan kell a sok gazemberrel bánni. De a törvény és igazság más kezekben van, a mit fájdalommal vesz ugyan észre, de róla egyátalában nem tehet, stb.

A művész lelkesedése s komoly haragja mindinkább pirossá tevé arczát, mindaddig, mig egy hatalmas köhögés nem jött közbe, mely arcza szinét a lehető legnagyobb pirossággá fejleszté s veszedelmesen izgató szavait egészen elnémitá.

Egy álmos szolgáló vetődött a szobába, ki meggyujtá minden gyertyaszálát a vilárnak. És lőn világosság!

Ez alatt néhány uj vendég érkezett meg, köztök két ismeretes alak, két novella- és versiró, szóval költők, kiknek studiuma : élet- és emberismeret, az irodalmak és nyelvek használatba vétele nélkül.

Digitized by Google

Studiumaiknak tánczpróbán, minden Palotára való kiránduláson, minden városligeti „népünnepen," különösen pedig a kávéházakban szoktak hosszu képekkel neki állani, s az összes hazát s boldogságát mindenütt vállaikon hordozzák. Buskorányi Márton volt az egyik, Kéjfohászi Mihály volt a másik. (A vezetékneveket, ugy látszik, magok csinálták, a keresztneveket a pap adta nekik.) Büszkén tekinte széjjel a két költő. Velök jött Zwieback Jenő, egy pesti német lapnak magyar ügyekben referense; tollának a tánczművész hire s kelete sokat köszönhet, a toll tulajdonosa a hir és kelet birtokosának nem kevesebbet. Értik egymást.

Nyilik ismét az ajtó. Jöttek a hölgyek, csoportosan tódult be a szépnem, mintha csupa szemérmeskedésből a házmesternénél várták volna be egymást. Mi azonban nem bizonyos. Velök jött néhány elegans boltsegéd, kik páholyba is beillettek volna. Ezek az őranyák szerepét viselék, minthogy ezen genreből a hölgyek között alig lehetett volna egynél többet kiszemelni.

A szépnem soraiban ragyogott Konstanczia is, kit Ignáczunk, képzelhetni, hogy sokkal előbb vett észre, mint mi. Elébe szaladt. Konstanczia el akart pirulni s ruhájára nézett le. Azon veres bársony mellényű ruhában volt, melyben — mint a levélben megirta — legelőször látta Ignáczot. Ez azonnal észre is vette a dolgot, s neki bátorodva szabadságot vőn magának a legszebb reményekre érezni magát fel-

Digitized by Google

jogositva. Ezt ő ilyeténképen fejezte ki : a felső öltönyeket, a kalapot lekapkodta imádottjáról, miközben Kövessy Kálmánból e sorokat sugá fülébe :

„Mért busuljak én napestig
Hasztalan ?
Tán azért, ha a nap elment,
Este van ?

Konstanczia észrevette, megismerte a sorokat, és boldog volt, mint Ignácz, mikor a bársony mellényt megpillantotta. Mikor két sziv eltalálja egymás titkos óhajtását, az nem is lehet másképen. Ezután a szerető pár összesugdozott holmit a beállandó tánczot illetőleg. Konstanczia e helyen nem volt uj jelenség, minélfogva bizalmassága az ismeretlen Ignáczczal aligha föl nem tünt a rendes tánczosok között.

Minden készen volt, s nyughatatlan, mint harczba menő bátor sereg. Az öreg hegedűs pengetni kezdé műszerét.

Csak a társaság lelke és locomotivja hiányzott, a derék és jeles tánczművész.

„Vajon hol maradhat oly soká ?“ kérdezték itt-ott a szobában.

„Ne aggódjanak ; bizonyosan valamelyik tánczleczkéjén késett el véletlenül“, igy világositá fel a dolgot az okos és szellemdus Konstanczia.

Már hinni kezdék átalánosan, midőn az ajtó rögtön nagy zajjal benyilik. S egy sovány kis ember, bokáig sárosan, homlokig izzadtan, tetőtől talpig átázva rohan be a szoba kellő közepére.

Digitized by Google

„Ah! eső esik! nincs esernyőnk!“ sikoltozának mindenfelé a megszeppent hölgyek.

„Megbocsásson nagyságtok! Jó estét, uraim és hölgyeim! Buskoránvi ur, Kéjfohászi ur, és Herr von Zwieback, üdvözlöm önöket! (Kölcsönös kézszoritások.) Fogadják bókomat mindnyájan. Vigasztalhatlan vagyok, kétségbe vagyok esve, soha ily skandalum nem ért! Képzeljék önök, haza felé indulok, jókor indulok, hogy valahogy az itteni kedves, mondhatom, legkedvesebb tánczleczkémről el ne késsem, s alig érek ki a kapun, szakadni kezd az eső. Az eső, uraim! de ugy, hogy ilyen szakadást még soha senki nem látott. Becsületemre mondom! Iszonyu embarrasban vagyok az utczán. Mit csináljak? Visszatértem a házba, honnan kiindultam, s esernyőt kértem kölcsön. A hatvani-utczától egész idáig vert az eső, fiakkernek se hire se hamva sehol, s ime önök látják, mily deplorabilis állapotba jutottam! Oh hallatlan! Bocsánatot kérek. Tüstént készen leszek.“

S a derék tánczművész egy zugba szökött Minthogy más szobája nem volt, itt vala kénytelen sáros topánjait tisztákkal fölcserélni. A hölgyek közül egy sem nézett oda.

„Tehát, ha ugy tetszik, kezdjük. Musik!“ kiáltá a derék tánczművész, a mint felkészült.

Intés, taps, hegedűhangolás egymást követék figyelemébresztésül. Körbe állanak, a kik már összeszövetkeztek.

Buskoránvi Márton, mint máskor is tevé, Kon-

Digitized by Google

stancziát különbözteté meg, s feléje hajolván mondá:

„Kisasszony, szabad kérnem?“

„Köszönöm, már avandsirozva vagyok,“ felelt röviden a kisasszony.

„Már ... avan ... zsirozva van!“ csodálkozék Márton, kinek még soha senki kosarat nem adott. „Vajon kivel lehet?“ gyötrődék magában. Ignácz előállott. Ki az? kicsoda ő? kérdezték mindnyájan. Nem ismerte senki.

A körtáncz befejeztetett. Utána társalgó jött. Most Kéjfohászi Mihály próbált szerencsét a kapós kisasszony körül. Szóról szóra ugy járt, mint barátja. Ismét Ignácz volt a nyertes.

„De hát ki ezen ember?“ igy fakadtak ki már kissé hangosabban, a mint találkoztak, a kosaras tánczosok. Zajongtak, tomboltak és mérges pillanatokat lövelltek szerteszét, különösen Ignáczra. A derék tánczművész félni kezd, hogy jó hirnevü tánczpróbáit véletlen összekocczanások rosz hirbe hozandják, s az illetők felé fordulván, összetett kezekkel igy rimánkodik: „Buskoványi ur, Kéjfohászi ur, kérem, az Istenre kérem! kiméljék meg intézetemet. Nálam minden tisztességes embernek szabad bejövetele van!“

De az emberismeret után sovárgó költők már nem hallgatnak szóra, már boszu forr keblökben, már a legvégsőre vannak elszánva. Buskoványi ur Ignácz felé tart.

„Uram! egy szóra.“

Digitized by Google

„Tessék.“

„Uram, ön itt ismeretlen.“

„Itt? Talán nem egészen az,“ jegyzé meg a boldog Ignácz némi titkos czélzással a hölgyek közé pillantva.

„Értem; ön Konstanczia kisasszonyt érti.“

„Nem, oh nem, a világért sem — szerénykedék a fölfedezett gondolatu Ignácz — ő még nem ismer engemet egészen.“ (Épen akkor pillantott ide Konstanczia, és szemei elragadtatást sugárzának.)

„Uram! száz szónak is egy a vége — folytatá a bősz Buskoránvi — egyenesen ki kell mondanom: ön vakmerően sérti a társaság illedelmi szabályait, ön minden tánczra előlegezi, vagy, mint ő mondja, avandsirozza a kisasszonyt; ez sehol a világon nem járja; uram, ki kell mondanom, ez vakmerőség, nem, több, ez . . . ez . . . szemtelenség!“

Az utolsó szóra, mely mint a villám csapott le, átalános zürzavar támadt a szobában. A derék tánczmüvész kétségbeesése tökéletes. Soha, de soha az ő tánczpróbáin ily botrányos valami nem történt; ha ennek hire terjed: egész életére tönkre van silányitva. A német lap magyar referensét, Zwieback urat kérve kéri, felejtse a mit itt látott és hallott, s addig nem tágit kérésével, mig ez meg nem igéri a felejtést. Hasonlóul rimánkodik azután az összes vendég sereg előtt. A hölgyek szétszaladnak s ijedezve suttognak a mellékpamlagokon. Néhányan irigylik Konstanczia szerencséjét, ki ennyi zavart volt képes

Digitized by Google

okozni. A magyar érzelmü boltsegédek a feleselők körül publikumot képeznek s az erőseḅbnek látszó megtámadó javára mimikáznak, egyhangulag mondván: „Ugy van, szemtelenség!“

Ignácz jéghidegen állott meg, napoleonilag keresztbe font karokkal, s csak ezt mondta a megtámadásra:

„Legyen ön bárki: megvetem önt!“

„Hah! ismétlem — itt az egész tisztelt társaság előtt ismétlem — ön szemtelen!“

„Ön ismétli? Ismételheti miattam akár hetvenhétszer. Mindannyiszor higgadt természetemnek fogja ön köszönhetni, hogy közbe nem sujtok!“

„Mit? sujtani? ön sujtani akar? Ah ez brutalitás, ez több, ez sok! Tánczmester ur! vagy ő megy el, vagy mi maradunk!“

Konstanczia ekkor már fölszedé felöltönyeit, haza készülvén. Ignácz meglátta.

„Megelőz ön, uram, kérésével. Van szerencsém jó éjszakát kivánni. Isten önnel, tánczmüvész ur!“

Mentek. A szoba lecsendesült. A kalandszomjas Buskoránvi hősi viselete megcsodáltatott, mit ő azonban igen természetesnek talált maga részéről. Az eltávozottakat kinevették s a mulatság folyama előbbi rendes medrébe tért vissza.

Ignácz csupa gondoskodás volt. A pitvaron a tánczmüvész kifeszitett esernyőjét kapta egyik hóna alá, a másik alá Konstancziát vevé fel.

Ut közben kevés szóváltás történt, de fontos.

Digitized by Google

Az eső szép csendesen zuhogott a sötét utczákra, melyeknek csendébe e halk suttogások szabadulának ki :

„Stanczi!“

„Náczi!“

„Ön velem jött?“

„E kérdés!“

„Ön engemet igazán szeretne?“

„E kérdés! Hanem ugy látom, ön csak fölém tartja az esernyőt, mig önmaga egészen megázik!“

„Oh, mi e csekély viz ahhoz képest, mit önért gyönyörmosoly között akármikor szivesen eltürnék! Önért, ha kell, akár a dusvizü Dunába is ugrom!“

„Ah, Náczi! Nem, én nem kivánok ily áldozatokat senkitől, különösen öntől nem! Istenem, mi boldog vagyok!“

S itt azután egymást érték a vallomások. Mire haza értek, már el voltak egymásnak gyürüzve.

S mióta ismerem őket — pedig régi dolog már — azóta mindig el vannak jegyezve. Szerelmök mindig ugyanaz; de a fő dolog, az összekelhetési lehetetlenség, Ignácz szobaur részéről szintén ugyanaz. Nagy kiváncsisággal lesem az összekelési napot. A derék honfi és honleány szorgalmasan olvasgatják Kövessyt s a divatlapokat, s élnek a verseknek, hazának és emberiségnek (ez az ő phrasisuk), mert másnak nem élhetnek (ez az én észrevételem). Honszerelmesek, mert más nemü szerelmesek csak távolról lehetnek.

Digitized by Google

Digitized by Google

„MAGYAR DOLGOK KÜLFÖLDÖN."

(Humoreszk.)

Szegény tatár!
Vörösmarty.

Digitized by Google

Digitized by Google

Népes társaság volt együtt a teremben.

Én épen azon napon érkeztem meg Magyarországból s még nem volt időm a nyárilakban egybegyűlt vendégseregnek külön mutattatni be magamat. Midőn beléptem, a házi ur, ki már napok óta birá Pestről ajánló levelemet s kivel mindjárt megérkezésemkor volt találkozásom, felém irányzá jobb karját, mondván : „Herr von Kaján, igen hires magyar iró!“

E néhány szó volt oka minden szerencsétlenségemnek.

Rettenetes bemutatás! Ötven akadémiai rendes és levelező megirigyelhetett volna érte, de nem volt érkezésem kifogásokat tenni ellene. Nem is tehettem róla. A házi ur alkalmasint a pajtáskodó ajánló levélből meritette rólam való merész tudományát, s most figyelmet kivánt ébreszteni nem annyira irántam, mint vendégének minősége által önmaga iránt. Polgár volt.

A bemutatásra néma bókok s kurta bókocskák hajlongtak felém itt is, ott is, amott is, s mialatt én mindezeket közbejáró, hosszas, kitartó bókommal iparkodám megelőzni vagy felfogni, ut közben egy alakon akadtak meg szemeim, melyről hamarjában

Digitized by Google

nem értem sem többet sem kevesebbet megjegyezni, mint azt, hogy : gyönyörü! Az arczból pedig két oly mágnes tapadt rám, hogy megakadt bókomat alig birtam további körütjára inditni, tán épen azért, mert vas akaratom volt azt tenni. S a körutat alig végeztem be pillanatommal, már ismét ott voltam, honnan az előbbi perczben oly nehezen tudtam kigázolni. S ez még nem lett volna nagy baj, többször megesik ez gyarló emberen minden veszedelem nélkül; aggasztóbb volt rám nézve, hogy ama két szem is oly valami örvendetes meglepetéssel vetě reám pillanatát, mintha e gondolat lakott volna benne : „Végre rá találtam!“

Mi szörnyü könnyelmü ember az az öreg ur! gondolám magamban szép csendesen.

Asztalnál ültünk. Inkább szenvelgései, mint szükségei közé tartozott e körnek, mint sok másnak, hogy irodalmi s politikai tárgyak felett folyt nagy részben a beszéd. Már csak velem együtt megérkezett hirem iránti tekintetből is bő részt kelle abban vennem, a mi különben ily dilettáns társaságban nem volt volna nehéz feladat, még egy igazán hires magyar iróra sem, különösen a mai világból.

A fenczimzett gyönyörü arczczal, ámbár nem átellenében, hanem vele egy sorban ültem, gyakran találkoztam a fejek, nyakak és vállak hézagai között. Lelkes figyelemmel hallgatott, midőn szólék, s szemeinek minden villanása egy-egy biztató felszólitás volt. Ismeri-e a nyájas olvasó a veszélyt, mely

Digitized by Google

támadhat, midőn egy... egy... szóval egy épen olyan hölgy, minő Lina volt, azt kezdi értésünkre adni, hogy nem tart épen — fabakternek?

Ebéd után a társaság kénye-kedve szerinti tömbökké alakulva, majd ismét egyesekre bontakozva járt fel s alá a nagy kert árnyaiban. Engem egy tudvágyó férfikör karolt fel; de itt csakhamar elfáradtam a Magyarországról képzelt csodabogarak irtásában, elváltam a politizálóktól s szivarom kék füstjével ballagtam a fasorok között egyedül. Elgondolkodtam, mi kedves tanyám lesz nehány napig, mig megkezdett utamat tovább folytathatnám.

Egy kanyarulatnál két hölgyre bukkantam. Közöttök azon különbség volt, hogy ámbár mindkettővel alig két órája, hogy találkoztam legelőször életemben, az egyiket még csak egyetlenegyszer, a másikat már számtalanszor láttam. Nem tehettem róla, de ugy volt. Lassan haladtam nyomukban, mint a büntetés, de épen oly bizonyosan.

Hozzájok érve, sokat adtam volna egy nagy kezdő betüért, melynek kényelmesen utána bigyeszthessek egy hathatós mondókát. Rendes körülmények közt ez nem nagy mesterség; de nincs szegényebb lélekállapot, mint az, midőn hires embernek hirében áll az ember. Most érzém, mi könnyü volt ott szólani, hol igy indulhattunk neki: „Tekintetes karok és rendek!“

Szerencsémre nem volt szükségem hosszu fejtörésre. Épen oda érkeztemkor az egyik hölgy (azon

Digitized by Google

egyik, ki a másikat egészen elfogyatkoztatta szemem elől) rögtön a sétaösvény melletti gyepre pillant. Valami ártatlan camomillát (melyből, ugy hiszem, a herbateát készitik) vesz észre, s elhiteti magával, hogy az gyönyörü egy virág, s hogy neki azt birnia kell.

És az a karcsu derék már meg is hajlott, s az a keztyűs kis kacsó már ki is nyult, hogy leszakaszsza. Lehetett-e, kérdem, e készületeket tétlen nyugalomban néznem?

Ott termek, mint a gondolat. Leszakasztom s átadom azt a sárga virágszált. Legalább egy pár szó nélkül ez természetesen véghez nem mehet. Ő édes meglepetést nyilvánit, én meg szerencsésnek érzem magamat, mindketten pillanatokkal inkább, mint phrasisokkal.

S az én boldogtalanságomnak komolyabb initiativája megtörtént.

A mint estve magamra maradtam s szokás szerint megfordultak elmémben a nap eseményei, ugy vélekedém, hogy egy árva herbatévirágot nem ok nélkül tépet le száráról s tűz fel kebelére az ember; továbbá: hogy apróságok gyakorta igen nagy dolgokat maszkiroznak; s elvégre: hogy csakugyan rettenetesen könnyelmü ember az az én gazdám. Természetes, hogy csak későre alhattam el.

Nem szükség bővebben mutogatnom, mely időben történt, a mit regélek. Örőm és zajongás éve volt,

Digitized by Google

gyermeki boldogság ütött sátort innen is, tul is a Lajtán.

Reggel volt. A tegnapi nap férfiai ott állottunk a kertben a hűs forrás körül, külön külön poharainkkal. Harmattól nedves lábaink s a kezünkben lévő hegymászó botok bizonyiták, hogy bár a nap még nagyon alant jár, ma már kiki hosszabb kirándulásból tér haza. S a hegy-völgyek mászásában felébredt szomjunkat ugyancsak altattuk a szikla kristály nedvével.

Csekély távolságra tőlünk, egy félre eső ösvényen a tegnapi két hölgy bukkant elő, kiáltóbb szinü reggeli öltönyökben, nagy szalmakalapokkal, mint látszott, szintén messzebb sétáról haza térőleg.

„Bon giorno, signora Lina!“ kiálta fel otthonias bizalommal egy piros pozsgás, jókedvü öreg ur, kiről annyit már tudtam, hogy a természetet imádta, nagyon szeretett volna olaszul beszélni, s most első volt, ki körünkben a nőket észrevevé. „Örvendek, hogy annyira elfáradtak!“ toldá meg gonosz malitiával, de már nem olaszul.

Lina barátságosan inte szép fejével a részünkről felé intézett egyetemes „jó reggelt“-re s az öreg ur gyanujának mintegy czáfolatául fürge léptekkel szökelt odább a ház felé vivő ösvényen.

Az öreg ur hosszan nézett utánok, s mig szemei elől el nem tüntek, folyvást billegeté utánok kezét, kendőjét, botját, kalapját s a mit kapott. Egészen benne volt természetimádói ihlettségében. Azután

Digitized by Google

egyet meritett a forrásból, s miután meghütötte indulatját, felém fordult, és ha bajusza lett volna, bizonyosan megpödöriti vala, midőn azt kérdezé tőlem: „Vannak-e Magyarországon ily hajadonok?“

S itt a pont, melynél törödelmes szivvel kell bocsánatot kérnem Éva anyánknak a hármas bércz és négy folyam partján termő utódaitól. Mert én a fentebbi kérdésre azt válaszoltam, hogy: „Nincsenek! soha nem is lesznek!“ Némileg kiment az a körülmény, hogy ezt akkor nem csak mondtam, hanem hittem is.

„De látták-e önök — szólalt fel egy nagy szakálu fiatal, kiről el-g annyit mondani, hogy akárhova beillett volna kérőnek — észrevették-e önök, minő szineket viselt ma Lina?“

„Igen bizony — kiáltának fel többen — öve körül roppantul széles csikokban a három szin....“

S mindnyájan megegyeztek abban, hogy meg nem foghatják a különczséget s hogy majd kérdőre vonják érte. A szakálas különösen gyanus pillanatokat lövelt felém, mintha jelenlétem terhére kezdene lenni.

Én nyugodt diadalérzettel állottam közöttök, mint egy vitéz, ki még nem is gondolt a vár megrohanására s már hozzák eléje a kulcsokat. De uj gondolatok kergették bennem egymást. Föl kelle magamban tennem, hogy megelőzöm a többieket a kérdőre vonásban s okvetlen nekem kell elsőnek lennem, ki tisztába jöjjön a dolog iránt.

Nem kelle soká várakoznom. Kevéssel a reg-

Digitized by Google

geli bevégezte után ott ült Lina és barátnéja az árnyas mogyorófalugasban. Előttök nyitott könyv és női munka. A mint hozzájok közeledtem, a könyvet betevék s a himző tűt vették kezökbe.

Rövid szóváltás után hamar találtam egy kedvező fordulatot, s ki kezdém ugrasztani bokrából a nyulat, a kit legalább én képzeltem nyulnak.

„Nagysád szeretni látszik a váratlan meglepetéseket," mondám.

„Ah! tudom. Tapasztalhatja ön, hogy itt semmi sem maradhat soká titokban. Ön reggeli szineimről szól. Mondják, hogy azt határozott nehezteléssel fogadta az egész társaság."

„Az egész . . . ?" kérdém kivétel öntudatával.

„Önt természetesen kivéve," igazitá meg magát nemes kimélettel.

„S szabad-e kérdenem — folytatám ellenállhatlan kiváncsisággal — vajon ez édes megfoghatlanságot csupán jelentőség nélküli szeszélynek, a véletlennek köszönhetem-e, vagy . . ." Itt megakadtam; maig sem tudom, mit akartam kérdezni. (Vagyok néha ilyetén állapotban.)

A leány hosszan nézett rám, nem mintha felelet szükében látszanék szenvedni, hanem mintha vizsgálna, vajon rám bizza e feleletét. Azután tisztába nem jöve velem s magával, jónak látta ily kitéréssel válaszolni:

„S szabad-e viszont nekem kérdenem, vajon

Digitized by Google

ön kérdése nem megy-e tul a kiváncsiság határain ? nem valóságos vallatás-e ez ?“

„Ha ugy akarja kegyed — válaszolék zavart helyzetemben, melybe, sajnálni kezdém, hogy bele sodrottam magamat — ha ugy akarja kegyed, lélektani vizsgálódás az, vagy hazafiui remegés, vagy, vagy, vagy bármi egyéb ; de az bizonyosan nem, a mivel kegyed gyanusit.“

Ez utóbbi hangnyomatra szünet állott be, melyet leginkább arra használtam, hogy ismét a házi gazdát szidjam össze a rettenetes bemutatásért, gondolatomban.

„Sokat mondhatnék e dologra vonatkozót, fogá fel ujra a szót Lina. Mondhatnám önnek, hogy a közel mult években hosszabb ideig tartózkodtam atyámmal Pozsonyban, a ki mindig nyilt rokonszenvet érzett ezen, miként ő nevezé, „national“ nemzet iránt, s lelke is örült, ha végig tekinthete a zajos termeken, deli termeteken, s a magán életben még inkább szereté őket az ő férfias, önzéstelen, egyenes s oh mit én tudom még miféle más tulajdonaikért. Ön megbocsát, ha nem emlékszem hiven atyám jellemrajzára. Mondhatnám, hogy háza itt is mindig nyitva áll különösen e nemzet fiai számára. . . .“

„Mely dicső szabálynak köszönhetem én is jelen szerencsémet, “ e szavakkal takartam el néma lelkesedésemet. S nem hogy visszavonulást parancsoltam volna magamnak, midőn még lehetett, meg-

Digitized by Google

elégedvén a tett vallomásokkal: nem, nekem egészen el kelle merülnöm.

„S nem volnának-e — faggatám mindig nagyobb lángra gyulva az állomását hősileg védő kis tüzért — nem volnának-e kegyednek e tekintetben saját, független nézetei? Nem támadt volna-e lelkében néha napján egy titkos ohajtás: szeretnék e nép között lakni, vele örülni, szenvedni, élni s meghalni . . .?“ Tökéletesen ben voltam a diktióban.

„Oh oh oh! — mondá zavart mosolylyal Lina, s mintha egy igazi gondolatán kapott volna rajta — ujra figyelmeztetem önt, hogy kérdései valóságos vallatások: én sem életre, sem halálra még nem gondoltam soha!“

Hallgatása tökéletesen kielégitett.

Megvan, megvan! Szentséges szent Isten! töprenkedém magamban, az a házi gazda borzasztóságos ember! S más fordulatot keresve, önkéntelenül az előttünk heverő könyv után nyulék, s szórakozottságomban elég vakmerő voltam azt felnyitni.

„Hogyan? mi az!“ kiálték fel ugyanazon perczben nagyra nyilt sugárzó szemekkel.

„Igen — válaszola Lina lehető legnagyobb lelki nyugalommal, s oly ártatlansággal, mintha teljes életében magyar grammatikánál egyebet nem olvasott volna — igen, magyar könyv. Nem szeretném elfelejteni, a mit egyszer már tudni kezdék. Fájdalom, hogy mióta itt vagyunk, tanitó hiányában, a helyett hogy haladnék, mindinkább hátra megyek.“

Digitized by Google

Mondhattam-e erre egyebet, mint :

„Végtelen boldognak érezném magamat, ha itt mulatásom rövid ideje alatt is . . .“ s a többi.

„À la bonne heure ! válaszolá Lina, kinek a gondolat megtetszett. Ön igen szives, s én örömmel fogadom az ajánlatot. Áll az egyezség ! Ha tehát ugy tetszik, minden reggel 10 órakor itt e lugasban várandja mesterét az ő szófogadó tanitványa. De, kérem, pontosan !“

„A tizedik óra lesz napom legnehezebben várt órája !“

Midőn távozám, a másik hölgy, ki jelen volt, de csak kevés részt vett a fentebbi társalgásban (legalább én nem sokat tudnék belőle elmondani), ugy, hogy még én is hallhatám, e szókkal fordult Linához : „Nem veszed észre, hogy uj mestered sok tekintetben hasonlit Rudolfhoz ?“

Még ez is ! Már most Rudolfhoz is hasonlitok, még pedig sok tekintetben hasonlitok ! Nem tudtam ugyan, ki az a Rudolf ; de ha ama kisasszony ugy vélekedik, hogy hasonlitok valami Konrádhoz vagy Venczelhez, boldog vagyok ; azonban Rudolf ! borzasztó.

Végem van ! kiálték, midőn kifáradtan szobámba értem. Ha az a leány nincs szinig megtelve csupa tiszta tizenhárom próbás gerjedelemmel, ha az a házi ur nem a legmeggondolatlanabb gyerek a kerek ég alatt, s ha nem én vagyok a legártatlanabb áldozatja hirnek, dicsőségnek : akkor nem volt soha bizonyos dolog a világon !

Digitized by Google

Magyarország, miért vagy te oly igéző! Magyar emberek, magyar irók, miért van nektek idegen földön oly átkozottul szép hiretek! Ki akarhatja, hogy én essem áldozatul szép hireteknek!

Ily s ehhez hasonló felkiáltások támadtak bennem, mindig növekvőleg, s már-már siratni kezdém lelkemnek megszokott kényelmes nyugalmát, mely ime szomoru pusztulásnak indult.

A nyelvleczkék javában folytak reggeli 10 órakor az andalitó lugasban. Vagy kétszer párját ritkitó szorgalommal olvastuk Samarjay nyelvtani gyakorlatait.

S ah, ezek még árkádiai perczek valának. Oh mi csendes háborgásban ringott ekkor az én lelkem Balatonja! Igy szerettem volna, hogy örökké maradjanak az idők. Mert oh, mi ártatlan kedvtöltés, mi veszélytelen csónakázás az az indulatok tengerszemein, midőn az ember óra hosszat nem érez egyebet, majd magyarul, majd németül, mint azt, hogy p. o. „az asztal kerek, a viz meleg, a kapu széles!“ De fájdalom, ily gyermeteg állapotban mi nem maradhatánk sokáig.

Megfeledkezénk czéljainkról, napok mentek, napok jöttek, s nem egy, hanem három-négy órát is ültünk a lugasban, a betett könyvet magunk előtt simogatva. Az idő telt, bizalom bizalmat üzött, egész életem pályája ott hevert előtte, mint egy országut, rögeivel, árkaival, kátyuival.

Digitized by Google

Lelkem kormánya megbukott s valóságos forradalom volt kitörőben: visszaijedtem!

S ott voltam, hogy komolyan véget vessek a dolognak. Elmentem hozzá búcsuzni.

Azt hivé, mint rendesen, leczkére jövök, s magyar szavakkal fogadott. Rá lehete ismerni a betanult hangra, de hiszen Csongrád vármegye hangjai voltak; Samarjaytól tanulta, de hiszen értem tevé. Ily sonettet zengett gondolatom, s még el sem kezdém, már is kiestem szerepemből.

Szótlan valék; befelé beszéltek bennem a gondolatok. Lina ha látta is, de észre nem vette. Én szerettem volna, hogy észrevegye, hogy lett volna okom elmondani kinomat, tán lábaihoz omlani, tán átkozódni, tán szidni a világot, álladalmat és társadalmat, s vagy élni vagy halni, de minden esetre kibontakozni e zür- zavarból.

„Tudja-e, hogy egy igen nagy tartozását még mindig nem rótta le ön?“ kérdé kiszólitva szótlanságomból.

„Én?“

„Igen, ön még egyetlen költeményét sem közlé velem.“

„Igen de, mondám, hogy nem irok verseket.“

„Én meg szintén mondám, hogy az lehetetlen.“

„Ismétlem.“

„Kérem.“

„De ha komolyan mondom.“

„Ön makacs.“

Digitized by Google

Ezen utolsó szót, talán mert sokszor hallottam, soha sem szenvedhettem. Lehettem-e, maradhattam-e makacs? Bár nem tudja senki, életemben sok verset irtam én is; de akkor már tán csak egy volt emlékezetemben, melyet örök ijesztő példaként iparkodni fogok soha el nem felejteni. Kellett annyi kimélettel lennem magam és velem járó hirem iránt, hogy titkaim közt megőrizzem. Nem fogja senki kivánni, hogy itt elmondjam. Készség és kötelesség közt ingadoztam. A percz kétségbeejtő volt. Bármi áron szabadulni óhajték. S mint sok más ügyefogyottat, Petőfi kisegitett, s egy kicsi kis plágium, melyért utólag bocsánatot tőle többé nem kérhettem!

„Ön gondolkodik, bizonyosan a választás esik nehezére," jegyzé meg Lina, ki ezalatt uszni-törekvésemen legelteté szemeit.

„Oh nem! épen nem! Ha soha egy szót nem irok vala is, e pillanatban versben teremnének gondolataim." Effélét rebegék, rá kezdtem, s hirtelen e vers jött ajkaimra:

Ez a világ a milyen nagy,
Te galambom, oly kicsiny vagy;
De ha téged birhatnálak,
A világért nem adnálak.

Te vagy a nap, én az éjjel
Teljes teli sötétséggel:
Ha szivünk összeolvadna,
Rám be szép hajnal hasadna.

Minden betűt megértett!!!

Digitized by Google

Ki gondolta volna valaha, hogy e versben oly iszonyu dolgok vannak elmondva.

„Gyönyörü, felséges!“ kiálta fel a kis „galamb“ valódi elragadtatással. De azonnal ismét elnémult, mintha egy bántó gondolat szállotta volna meg lelkét. „Régen birja ön e költeményt?“ kérdé remegő szavakkal.

E kérdésre nem voltam elkészülve. Tán rájött az orzásra is! s egy egészen elvetemedett gonosztevő vakmerőségével erősitém: „Épen tegnap készitém!“

„Tegnap?“ ismétlé ragyogó jelével az indulatnak, s reám néze, mélyen, a mindig mélyebben sülyedőre. Majd kezét nyujtá, mely szép volt, mint egy herczegnőé, és forró, mint egy láz-betegé, s melyet önmagamonkivüliségemben lehetlen volt azonnal még lázforróbb ajkaimhoz nem vezetnem. Lina csak azon egy szót rebegé:

„Köszönöm!“

Nem tudom, azt mondtam-e rá: „Szivesen, tessék máskor is parancsolni!“ de fogadni mernék, hogy sületlen volt, a mit válaszoltam.

Csak azt tudom, hogy nem sokára szobámban voltam, gépiesen neki estem podgyászomnak, összeállitottam holmimet, s felkiálték: „Egy pil anatig se tovább! Még egyszer látni, két szóval azt mondani: Isten veled, s azután illa berek! Itt többé nincs kigázolás.“

Elrohantam az épület azon részébe, hol házi gazdám és leánya szobái valának. Nem láttam sen-

Digitized by Google

kit. Ott volt, vagy nem volt valaki, mindegy; nem láttam senkit.

Az előszobába értem. A teremből, melynek ajtókilincsét már kezembe fogám, idegen hangok, férfi hangok hatottak füleimbe. Megállj! Tán nem is jó helyen jársz? Hol vagyok, hol járok? Csitt! beszélnek. Egy női hang:

„Jaj be szur a szakála!“

. . . . . .

Legnyájasabb olvasóm, el fogod nekem hinni, hogy szeretem ezt az országot, melyet áldott következetességgel még mindig hazánknak szoktunk nevezni, szeretem valamennyi fővárosaival együtt; de pusztuljon el Budavára, ha annál az egy pár szónál többet hallottam: „Jaj, be szur a szakála!“ ennyit s nem többet; de ráismertem azon hangra, mely alig fél órája azt rebegé előttem: „Köszönöm!“

Hevem elmult, bucsuzási kedvem elhalt, szemeim megnyiltak s mégis homály fogta el őket; csupa ólom voltam, s csaknem a levegőben jártam, oly csendesen sompolyogtam ki az ajtón, a melyen jöttem. Oh azt nem is sejtheti senki, minő lelki kinokat okoz ily szakálszurás. „Egy óra mulva nem lát engemet Milano!“ kiálték fel a classicus „Szökött katonával.“

Búcsu nélkül, zaj nélkül hátamra plántáltam kis uti böröndömet, kezembe ragadám vándor botomat, kisuttyanék a kert hátulsó kapuján s elzarán-

Digitized by Google

dokoltam kitüzött pályámon a stájer alpesek közé, el, messze el.

A legközelebbi állomásról levélben bucsuztam el szives gazdámtól, a gazdag selyemgyárostól, hirtelen elutazásom okául adván, hogy az ember élete rövid, hogy használni kell a perczeket, hogy egy első rangu magyar költő azt mondja: „Élj az idővel!“ s mit tudom én. Csakhogy egyszer kivül lehettem a fojtó gőzkörön.

Grátzba érve, már válasz várt reám, melyben a szives öreg ur tudtomra adta sajnálkozását, annál inkább, mert egy fontos családi ünnepélyt mulasztottam el. „Nehány nap mulva üljük meg — irta az öreg — leányom kézfogóját. Jegyese Weinberg Rudolf bécsi nagykereskedő, kire ön tán emlékezik s ki önt üdvözli. Egyéb nevezetesség ez eseménynél nem történt, mint az, hogy Lina, még eljegyeztetése előtt kiköté, miszerint Rudolf roppant szakálát saját kezével vághassa le. Sok vonakodás után nagy czeremoniával és sok tréfa között ment véghez a műtét. Ha jól emlékszem, épen az napon történt, midőn ön oly rögtön itt hagya bennünket.“

A levelet elolvasván, tükör elé állottam, s e szavakkal üdvözöltem magamat: „Herr von Kaján, igen hires magyar iró, gratulálok!“

Weinbergné asszony pedig, mint azóta hallottam, régen elveszté kedvét a magyar grammatikához s emberekhez. Azonban épen oly buzgóan hódol a divatnak most is, mint akkor.

Digitized by Google

SPECTABILIS TANULMÁNYOK.

Emlékezzünk régiekről.

Digitized by Google

Digitized by Google

GYÖNGYÖM, GALAMBOM, JÁNOSKÁM;

vagy is megmutatása annak, miképen „nemzeti ujjászületésünk“ mai hajnalán polgári kötelessége minden csekély erőnek számba venni mindazon tényezőket, melyek ezen szerencsés fordulat előidézésénél befolyással lehettek volna, ha mindjárt nem voltak is. Miképen nevelődtünk hajdanában. Egy fiatal kebel, midőn épen a tudományok és szépmüvészetek oltárán áldoz.

Ki volt János?

Jánoska született s a világba lépett. Ez igen természetes Jánoska részéről, ámbár a tudomány és ismeretek terjedésével, a forradalmak bukásával s a doktorok szaporodásával mindinkább növekvő világfájdalmaktól dult keblek azt állitgatják, hogy ez a legnagyobb szamárság, melyet az ember életében véghez vihet. Na de hiszen a szamárság is természetes, s mi nem állitunk egyebet, sőt még azt sem akarjuk tagadni, hogy sok emberre nézve kétségtelenül igaza van a világfájdalomnak.

Jánoskának atyja férfi volt ugyan, de nem feje a háznak; anyja asszony volt ugyan, de kormányzati rendszere ugy vala kidolgozva, hogy mind a törvényhozási, mind a felügyelési, mind a végrehajtói hata-

Digitized by Google

lom kizárólag őt illeté házi körének kényuraságiországában. És kérdés keletkezik, hogy vajon Gombóczyné asszonyság mi rendkivüli kedvező körülményeknek köszönheté absolutismusa támadását?

Megfejtjük a kérdést.

Körülbelül az utolsó nemzeti insurrectio korában vagy valamivel később történt, hogy bizonyos Tésztaváry Juliána kisasszony egyszer azon vette magát észre, miképen az idők vas foga ingatni kezdi az ő csontfogait, s hogy legfőbb ideje volna a kényes izléssel felhagyni, ha csakugyan nem szándéka pártját a mennyország kapujánál Péter bácsinak bemutatni.

Épen jókor jött tehát Gombóczy Gergely hat szilvafás nemes ember háztűz-néző látogatása, ki különben is vele született talentumainál fogva semmi egyébre nem volt alkalmatos e nagy világon, mint hogy szivét s hat szilvafáját a nem annyira imádott, mint inkább nagy szerencse és jó parthie gondolatával merészen óhajtott Juliána szivével és szép birtokával egyesitse. A többire nézve Gergely lovag szerelme tökéletesen vak volt.

S Juliána elvette Gergelyt. Mindenesetre a menyecskéé volt az elsőség a háznál, mert ő hozott abba vagyont, ő hozott élettapasztalást. Ennek volt következménye az, hogy Gergely ur mindig akkor s azt tette, a mikor s a mit neje elébe tálalt, hajfürteit mindig ugy fésülte, nyakkendőjét mindig azon csokrokba kötötte s fehérneműjét mindig akkor váltotta,

Digitized by Google

a mint s a mikor azt feleségének túlnyomó izlése hozta magával.

Gombóczy Gergely és Juliána tehát egy jókora vagyon s egymás minden possibilis szenvedélyeinek kölcsönös birtokában tölték el napjaikat egy magyar falu özönviz előtti kuriájában. S e kuriában a Vörösmartyként „hófehér burokban járó tiszta szorgalom“ nem maradt gyümölcstelen. Megáldá őket az ég szerelmöknek egy zálogával. Többet kivánni a magyar faj európai hirü sterilitásánál fogva lehetetlen volt.

Anyja a fiut egészen a maga bölcs vezérlete alá fogta. Apja pedig nézte a vezérletet. S felsőbb rendelkezés folytán a kis Gombóczyt senki az apai háznál, senki a faluban nem merészelte Jancsinak nevezni. Az ő neve Jánoska volt, vagy János urfi. Tertium non dabatur.

„Gyöngyöm, galambom, Jánoskám! Oh hogy meg tudnám enni ezt a kis angyalt!“

Igy sikoltott Gombóczyné asszony, az édes mama, s vége-hossza nem volt a csók-czuppantás- és csattanásnak, mivel ugynevezett angyalának, egy 8 éves pufók csemetének szemét-száját elárasztá, ki a szeretetnek ezen perczenkint megujuló hatalmas bizonyitékai után fuladozva s pityeregve mereszté anyjára ugynevezett két kökénykéjét.

Digitized by Google

A mamával átellenben ült Pogácsayné : rangjára nézve : szomszédasszony ; foglalkozása : örülni az örülőkkel, sirni a sirókkal, pletykázni a pletykázókkal, kávézni a kávézókkal ; charaktere : asszony. Jelenleg kávét iszik.

A szögletben a kövér táti pipázott egy tajt bögréből (mert pipának csak nem csufolhatjuk azt a roppant calibert) : mint gyanithatni, rangra, foglalkozásra, jellemre sőt talán születésre nézve is : táblabiró. Jelenleg bort iszik.

Jánoska rendesen fel szokta használni azon perczeket, melyekben csekély véleménye szerint meg lehetne szöknie az ölelések elől. Szép csendesen el akart osonni.

„Itt fogsz-e maradni, te rosz fiu ? ide jösz-e most mindjárt ? Nézze az ember a kis gonoszt ! Hogy áll már megint rajtad az a ruha ! Oh te, te !“ s ez alatt rendbe illetgeté Jánoskának a csókzivatar által állásából kijött hosszu attiláját, s meghütés ellen biztositó nyakravaló-bástyáját, az elbomlott fényes szagos kis üstöknek pedig visszaadta azon kacsafark-állást, mely a papát a sohajjal emlittetni szokott hajdankorban oly bájlóvá tevé.

„Igy ni, most mehetsz. Oh kis angyalom !“ kiálta ismét a mama, s ujra ölbe fogta a fiut : „nézze csak kedves szomszéd asszony,“ szólt Pogácsayné asszonyhoz, ki előtt mindennapi szokás szerint most is bizonyitgatá magzata rendkivüliségét, „nézze csak, mily szépen kacsint ránk kökénykéivel. Oh a kis hamis,

Digitized by Google

mint érti már is a szemjátékot! Mi lesz még belőle, ha felnő!"

„Oh ne csufolódj' te is, édes mama, szóla közbe kedvetlenül a szerelem záloga, Andrásy Peti és Bankó Miska is azt mondta tegnap, hogy kerbe nézek, hogy . . ."

„No csitt, kis galambom! Nem szabad bele szólani, mikor a mama beszél. Azok a gaz, neveletlen fiuk többé hozzád nem jőnek. Elég neked Burdiga Pista. Nem képzelheti szomszéd asszony, micsoda átkozottt rosz gyermekek azok. No de hisz az nem is lehet másképp. Apjaik annyi sok mindenre tanittatják, ugy agyon kinozzák őket, hogy azután nem csoda, ha kirugnak a hámból, mihelyt érzik, hogy nincs kocsis a hátok mögött. Oh dehogy jönnek azok többé az én házamba. A fiamat gyalázni. No de az én házamhoz ugyan nem járnak többé, azt fogadom; inkább, inkább, nem tudom mitévő lennék."

S a megsértett anya ölbe szoritván a szegény gyermeket, ugy fúta méreg-klarinetjét, hogy a szomszéd asszonynak lehetlen volt nem kontrázni rája.

„Dejszen — monda Pogácsayné — ugy kellett volna már régen tenni, kedves szomszéd asszony. Én már régen nézem azt a kevély nácziót, s mindig mondtam, mikor is volt csak, hát tegnap, de tegnapelőtt, de bizony mégis csak tegnap volt, hát Kubicza komaasszonynál vagyok a varga-utczában, épen a malomból jöttem haza, hát betérek, mondok, ugyis

Digitized by Google

nagyon fáradt vagyok, mondok, és már régen is láttuk egymást, mondok.“

„Hogy mint van Kubiczáné, szegény? jobban van-e már a lábával?“

„Azt mondja, jobbacskán van; de én nem hiszem, s köztünk maradjon, kedves szomszéd asszony, nem lesz kutyából szalonna. Hát a mint leültem, beszédbe eredtünk, sirva panaszolta előttem bajait, szidta a vejét, a ki, csak képzelje, már ismét elverte házától feleségét, bizony szegény Julinak sokat kell szenvednie! De mit is akarok mondani? Ugy, hát igen, hát hogy s hogy nem, szóba jöttek azok az Andrásy fiuk is: hát Kubiczáné azt mondja, hogy aszondja, hallottam-e már, aszondja, hogy azok a fiuk most már németül és francziául is tanulnak, aszondja; uj instruktort kaptak Eperjesről, aszondja.“

„Tót diákot az ebugattát!“ mordult közbe a tajt pipa mellől Gombóczy senior, ki ritkán szólott, de annál talpraesettebbeket mondott.

„Ugyan mire való már az — folytatá rá nem figyelve Pogácsayné — szólék Kubiczánéhoz: talán attól fél az apjok, hogy nem lesz a gyermekeknek miből megélniök, mondok, vagy itt is a fösvénység bántja az öreget, mondok, hogy még többet akar szereztetni a fiukkal. Oh, mondok, nézze csak Gombóczyék Jánoskáját — igen, ezen szavakkal mondtam neki, nem bánom, ha miud megharagusznak is rám, mert Kubiczáné gyakran eljár Andrásyékhoz, de a

Digitized by Google

mi igaz, igaz marad a — hát, mondok, nézzék csak Jánoskát, lesz annak mindig annyia, mondok, hogy sem a németekre, sem a francziákra nem szorul, ha az Isten megsegiti, mondok. . . .“

„És ha valahogy el nem prédáljuk,“ tevé hozzá önmagát mentő, megelégedett mosolylyal a mama.

„De még a tótokra sem!“ kiálta fel a táti, ki gondolataival rendesen el szokott késni.

A mama ki látszott engesztelődni a szomszéd asszony elragadó ékesszólása folytán. Első hatása az volt, hogy kezébe fogá a kávés ibriket s tele tölté belőle a szomszédné findzsáját. Ez egy darabig szabadkozott, mondván, hogy már ugy is három findzsával ivott meg, hogy bizony majd meg is árt, de ha már csakugyan meg kell lenni, s hogy elejét vegye az aprehendálásnak, ugy inkább is csak kimártogatja lassacskán ezt is.

A mi az öreg urat illeti, ő sem hagyá a perczet használatlanul. Nem hijába állott az ő székének jobb lába mellett a termetes kulacs, s asztalán az öblös pohár. Életnézete itt az volt: „Minden órádnak leszakaszd virágát!“

Jánoska szintén kapott egy kávéba mártott, piritott kenyérszeletet, melyet végig szopott, mig ismét — mi nem soká maradhatott el — ujra rá került a beszéd figyelme.

„No meg aztán — fogá fel ujra a szó fonalát

Digitized by Google

Pogácsayné asszony — hogy nem félnek azok a szülők az Istentől, hogy gyermekeiket télen-nyáron nyakravaló nélkül járatják. S uram fia! el tudják nézni, hogy ugrálnak a fiuk, hogy birkóznak, hogy másznak egész fél nap, sőt még magok csináltatnak nekik holmi akasztófákat, a miken felkapaszkodjanak, és nem borzadnak, hogy majd ők felelnek érte, ha nyakok kitörik. Dejszen, nem hijába mondom én, a mit mondok, nem jó vége lesz mindennek, oh, oh, oh!" A többit, minek még jönnie kell vala, egy erős kávéhörp fulasztotta meg.

„Oh dehogy hagyom az én kedves kis galambomat ily illetlen dolgokra szoktatni," fejezé be a gyöngéd mama. „Oh gyöngyöm, galambom Jánoskám!" s ismét jött a csókzápor: „más örömöket szerzesz te nekem. Mondd el csak azt a szép kis verset, a mit nevem napjára tanultál, azután valamit a gyéográfiából. A szomszéd asszony még nem is hallotta: mondd el csak, kis fiam."

„Apám!" kiálta fel a kibuvó ajtócskát kereső kis martyr, apjához forditván pillanatát, ki néhanéha, ha jó kedve volt, pártját próbálta fogni fiának.

„Ne ugass, fiam. Beszélj, ha kérdeznek," dördült a táti, de nem valami fölhevült indulatból, hanem, mert neki ez volt tonusa.

Jánoska tehát nem menekülhetvén, összehuzta arczocskáját, mintha savanyu almácskába akart

Digitized by Google

volna harapni, azután a mama elé állott, leereszté két kezét, s e commandirozott positurában elkezdé szónoklati működését. Majd az egyik kar, melynek ujai egyenesen kifeszitve és szorosan egymáshoz illesztve az attila végét keresték, egész merevenségében a testtől elválva fölfelé emelkedik, s e pillanatban Jánoska hangokat sápogott elő, melyeket hogy le nem kótázhatunk, örökké kell sajnálnunk.

Meg kell elégednünk annak elmondásával, hogy Jánoska egy rigmust mondott el, melyet édes atyjával — oly régen, hogy talán már nem is igaz — hasonló ünnepélyes alkalommal mondatott el Istenben boldogult tanitója, s melyet most emlékezeti táblájáról sajátlagos szemeivel leolvasván, a családanyának leendő roppant meglepetése tekintetéből, három hónap leforgása alatt tulajdon maga zárt fiának czinkefogójába. És ezen nincs mit csodálkoznunk. Vitéz Gombóczy Gergely ur elmetehetségeinek fényvilága nem ért ugyan Henczidától Bonczidáig, az igaz; no de valamint megragadtak velejében a „Kis Tükör"-nek versei, szintugy vergődött az emlitett névnapi köszöntő örök stabilitásra fejében, annál inkább, minthogy később ugy sem jött abba semmi, a mi azt onnan kiverhette volna.

A mi magát a köszöntő verset illeti, az leélte fénykorát. Azon boldog időkben készült ez, melyekben ilyeténképen beszéltek :

Digitized by Google

„A virtusnak az ő kellemetessége
Légyen te fiadnak drága ékessége;
Ez légyen mindenkor fő kötelessége
Kedves asszony-anyám! ezzel mondom: vége!"

S ez volt egyszersmind a szoban forgó rigmusnak vég szava. Azon korban készült ez, mondók, melyben szép időben kordovány, rút napokban bagaria, de mindenkor nagytaraju sarkantyus csizmában, sujtásos és zsinóros és sallangós öltönyü, dohány-, tűzkő-, taplóval bőven ellátott, kikent bajszu, kard övezte Muzsák haladtak, pipaszó közben, a magyar Helikon felé. S aztán ezen nehézkes külső ne béklyózta volna a lelket! S mégis ha tudnák szegények, hogy mi lett a vége az ő megkezdett haladásuknak.

Elég az hozzá, Jánoska eldarálta a rigmust; eredménye bámulat volt és csókzápor, e két izé (minek is nevezzem a legnagyobb szenvedélyek e két vég irányát), a mi után annyi tömérdek tintát mártogattak már ki, s annyi cadentiákat kalapáltak már össze, mióta a manufacturai czikkeknek kelete van e világon.

A mámi és a táti szemeiből örömkönyüket csalt ki a köszöntő, Isten tudja, már hányadszor. A szomszéd asszonynak mit volt mit tennie? Ő sem akart különb lenni a Deákné vásznánál, ő is megereszté két szeme patakját, s már ő nem könyezett, de sirt.

Sőt még Burdiga Pista is, kit még eddig

Digitized by Google

nem volt alkalmunk bemutatni, azon Jánoskánál egy-két évvel idősb, mendikás szellemű, fekete ragyás gyerek (egyébként, mint örökbe fogadott árva és Jánoska társalkodója, fontos kiegészitő része a családnak), kit az egész eddigi jelenet alatt az udvarra nyiló nyitott ablak alatti tornáczon csizmát tisztogatni láthattunk volna — mondom — még Burdiga Pista is megállitá a rigmus hangzatára keféje járását s ünnepélyesen magába merült. Oh mert őt ilyen szépekre nem tanitották! Még a házi ebek is, melyek rendesen Pista gőzkörében tartózkodtak, ki meg szokta velök osztani falatjait, még azok is a vasárnapi jóllakás nyugalmával nyultak végig e perczben a pitvaron.

Azután jött a második rész: „a gyéográfia.“

Nem lehet mindent oly hosszasan elmondanunk, mi történt; s azért röviden csak azt jegyezzük meg, hogy János urfinak anyja által két ugynevezett geographikus kérdés tüzetett elébe. Az egyik ez volt: „mivel táplálódnak a francziák?“ A másik: „hogyan öltözködnek az angliusok?“

S minthogy találkozhatik, ki felébredt ismeretszomjánál fogva hozzánk is intézhetné e kérdéseket megfejtésül, mi egy pillanatig sem akarhatván senkitől is neheztelő tekinteteket löveltetni sorainkra, ide igtatjuk János urfinak jószivű, de tudós mamájától tanult válaszát.

Digitized by Google

Azon kérdésre, hogy mivel táplálódnak a franczia'k, ugy vélekedék elmés szajkónk, hogy biz ezek levessel, marhahussal, vastag étellel, tésztással, pecsenyével és a többivel élnek. Az angliusok öltözetére nézve pedig azt jegyzé meg, hogy azok kalapot, nyakkendőt, frakkot vagy kabátot (de soha zrinyi-dolmányt), nadrágot, csizmát s még valamit, a mit ő ott szintén kimondott, viselnek, az anglius nők öltözetéről nem szólván, mint a minek tudása — a mama józan belátása szerint — „még nem gyereknek való."

Az examen elmult. Jánoska kisompolygott társalkodójához, Burdiga Pistához, kivel csaknem oly elválaszthatlanul vala összekapcsolva, mint hajdanában a „Jelenkor" az ő „Társalkodó"-jával. Kérdés támad, hogy azon lapokat miért nem nevezték igy: „Gombóczy és Burdiga?"

Ez alatt szép csendesen bé is esteledett. Pogácsayné szomszéd asszony menni készült, szinig megtelve ámu- és bámulattal a kis urfinak ily korán kifejtett elmeélén. A boldogság- és kövérségben uszó családanya marasztá, a mint csak maraszthatá, de szavai semmikép sem hathatván a szomszéd asszony fölkerekedésének visszakeritésére, fiának magasztalásával kiséré azt a kapu alá, hol természetesen még folyt egy jó fél óráig a diszkurszus.

Az öreg ur szép nyugalmasan megmaradt az ő székében, csikóbőrös galambocskájának ol-

Digitized by Google

dalán, honnan őt csak a gyertyakioltás közelitő katastrophja volt képes feltámasztani. Határozatlan szinü gondolatok jártak-keltek agyában, melyek nem sokára ily formulázott alakban ültek ki bajuszára :

„Ebből a fiuból még a hazának az ő istápja lesz!“

Meglássuk.

Digitized by Google

Digitized by Google

HUNYADI JÁNOS.

(Johannes Edler von Hunyad.)

Historiai novella.

Digitized by Google

Digitized by Google

Nándornak Fehérvára fölött komor redőket ölte az enyészet arcza magára. Tölgyfa karszékében ült magába merülve az ősz kormányzó, mert ő volt; szemeinek éles pillanatát, mely elől annyiszor futott az ozmán, vakuló remegéssel most bágyadt pillák mögé csuká a fájdalom kinja. A nyitott ablakon az alant hömpölygő szőke Duna küldé be panaszosan búcsuzó sóhajait, a lágy szellő megsimogatá a haldokló arcznak ezüst szőrszálait. Tulvilág! örülsz ugy-e a martaléknak?

Midőn engem 1847-ben, épen forró délben, akkori collegám, az én pápaszemes kutgém druszám, a gőzhajóra kisért, melynek kerekei pár percz mulva ki valának lubiczkolandók a hazából: mily szomoruak voltak akkor az idők! Pecsovicsok dühöngtek, administrátorok lábatlankodtak, táblabirák hortyogtak, a nemzetiség még mindig ingre vetkezve birkozott, s a jobb fejek lekonyultak, s ha nem látta őket senki, ily szókat sirtak a párnák közé, melyeken hevertek: „Nem lesz a magyarból semmi!“

Midőn 1850-ben egy nyári kies estve egy erős őrizetű commissär a pesti gőzhajóállomáson kikapta

Digitized by Google

kezemből utlevelemet, mily vigak valának akkor az idők! A pecsovicsok elhaltak, az administrátorok elhaltak, a táblabirák is elhaltak, a journalisták is elhaltak, a statusférfiak is elhaltak, a honvédek is elhaltak, minden, de minden elhalt, s e sok minden helyibe más minden támadt, és a fejek most még sem konyulnak le, mint akkor, és nem mondják, a mit akkor mondának....

Hát a nemzetiség?... A magyar szolgabiró most ugyan igy irja magát alá: „Bihary von Johann, Oberstulrikter!“ hanem hiszen, ki a zsidó ne nevetne ezen? S azon két német barátom, kik a távol külvidékről ide kisértek, miután vagy három nap alatt Pesten összejárták volna Tolnát-Baranyát, egész komolysággal azzal dicsekvék előttem, hogy ugy látszik, miként a német nyelvvel is boldogulhatnának Pesten. Ez 1847-ben eszébe sem jutott volna az idegennek.

Alig raktuk le podgyászunkat a Nádornál, tüstént utnak indulánk, embereket keresni. Mint megannyi gőzmozdony, ugy zugtunk egyik ismert helyről a másikra: a nyilvánosság mezején senki, de senki! Pedig be sok becsületes embernek kellett hajdan jó estét kivánnom e helyeken. Idegen arczok, néma ajkak, szótlan csirke-czomb-ropogtatások.

Digitized by Google

S naphosszat jártam ismert házak ismeretes ajtóihoz kopogtatni, hogy megnyittassék nékem. Kérdeztem, a kit kérdezni mertem. „Nem lakik itt!“ kiáltá itt is, ott is egy töltöttkáposzta-gőzü szolgáló, s bevágta orrom előtt az ajtót.

Napok multak, napok mentek. Átkozott állapot, midőn az ember egyes egyedül van ezen roppant Pesten. Rajtam kivül csak egy-két pinczér lakott itt, kikkel szóba kellett ereszkednem, valahányszor megéheztem. Megkezdém a járdát koptatni, hogy a véletlen karjaimba dobjon a négy fal közül megszabadult valamely kedves egyéniséget.

Sok gyönyörü fej, sok szép arcz, sok rut fej, sok csunya arcz; de ah egy ismerős bajusz sem lengett felém az utczák tekervényes utain.

„Ugy van, más faj állott a kihunyt helyére!“ gondolám; s még azt is gondolám: „Itt nem maradunk! Gyere innen, fakó lovam!“

„Hová?“ kérdé a gondolatot a lelkiismeret.

„Vissza Ausztriába! Hisz most mindenütt birodalom van, s ennél fogva mindenütt Magyarország is van a birodalomban, vagyis, ha Magyarország is a birodalomban van, ugy Magyarország is van a birodalomban.“ Igy enyelgett bennem a shaksperi gondolat.

„Hohó!“ kiálta fel a vasgerebeni lelkiismeret, s nagy szemeket meresztett a sophismáló gondolatra, s alkalmasint galléron csipi s ledobja a garádicsról, ha nem tiszteli annyira énem hajlékában az egyen-

Digitized by Google

joguságot, s ha magának is kedve nincsen kivándorolni Amerikába.

S midőn utczai andalgásaim közepett épen e tusa folyt volna keblemben, egy alak léptetett el mellettem, magába mélyedve, komolyan, mintha épen azon törte volna fejét, hogy a német szinháztól a Nákó-házig hány darab kőre van szüksége a statusnak. Ismertem valaha. Nagyon magas ugyan a kalapja, de megszólitom.

„Uram!“

„Hüm, ja.“ (Emberi hangok, de melyik nemzetéi?)

„Beszél ön magyarul?“

„Volt idő, midőn egyebet sem tudtam. Ah de ni ni ni — megálljon csak — ismernem kell önt (s itt egyet törült homlokán lefelé szakála végéig)—igen, ön az — persze hogy ön — ezer esztendeje — Hozta Isten! — Hát nem halt meg?“

„A halál kapitulált. Sokáig harczoltam vele, de interventiót kértem s Csontosy lerakta kaszáját, megadta magát s elment. De hagyjuk azt. Majd én kérdezek, ön feleljen. Ön sokról adhat felvilágositást. Ön hajdanában, mikor Pestre beszabadult, s én még itt éltem világomat, nagyon szeretett a szerkesztőségek körül járni, kiadásra kész kézirat-csomaggal hóna alatt, önből bizonyosan — de bocsánat, ha megsértem — önből bizonyosan iró lett?“

Erre először is egy roppant füstgomoly volt a

Digitized by Google

felelet, mit öntudatlanul arczomba fuvott. Azután azt mondá, világos jelével a megneheztelésnek :

„Vezérczikkiró vagyok!“ s lapos egykedvüséggel félrepillantva, lesodrá kis ujjával szivaráról a hamut s a vatermörderekbe hátrahanyatlott.

„Vezér-czikk-iró! Ah, bocsánat ignorantiámnak, de fájdalom, Lauterbachba, hol én laktam (az Isten háta mögötti kerületben), nem igen ért el a magyar publicisták hire.“ S e közben karonfonva tovább sétáltunk.

„Német lapba irok, s annyiban igen is magyar publicista vagyok.

„Irgalmazz mi nékünk!“ imádkozám magamban. „Ez az ember le van forditva!“

„Mindent megengedek, édes vezérczikkiró barátom; hanem egyre kérem, legyen ez egyszer az én vezérczikkem, s igazitson engemet, ezen megtestesült „külföldet,“ utba. Diogenesnek czudarnál czudarabb állapotja lehetett, midőn embereket kerese. Napok óta Diogenes vagyok, lámpám nincsen ugyan, de annak hordója is volt, a hová éjszakának idején meghuzódhatott. Kérem, legyen az én lámpásom, hordót majd önként találunk azután. Hát nem mondhatná meg nekem, hol lakik Petőfi?“

A vezérczikk paragraphussá zsugorodott e névre.

„Lassabban az Istenért, ne beszéljen oly fenszóval. Látja, hogy nem magunk vagyunk az utczán.“

Digitized by Google

Magam is meghökkentem. Látom, igaza van.

Ezután egy másik kérdést állitottam ki, de ezt már oly lassan suttogtam elő, hogy háromszor kellett elmondanom, mig magam is észrevevém, hogy csakugyan hangokba vannak öltöztetve a szavak :

„Hát Petrichevich Horváth Lázár hol lakik ?“

„De már azt kikiálthatja bátran!“

Ekkor vérszemet kapva, rákezdék ujra :

„Hát Petőfi, Jókai, Pálfy . . . ?“

„Ugyan ne kiabáljon az ördögbe! De mit is kérdez tőlem ilyeneket; nem tudom én sem az egyiket, sem a másikat; soha sem volt nekem azokkal az emberekkel semmi dolgom. Alászolgája!“

S menni akart; de én bele kapaszkodám, mintha én vizbe fuló, ő meg szalmaszál lett volna.

„Már ha azt akarja, hogy csakugyan ebben az országban maradjak . . . “

„Koronaországban!“ igazitá neheztelve a vezérczikk, mintha csak szerkesztői vere plajbász volna.

„Nem bánom, hát koronaország, ámbár én nem Liptó vármegyét értem. De mondjon legalább egy embert, a kitől kikérdezhessem azt, a mit öntől nem tudhattam meg. (Ekkor értünk a városház melletti szük utczába.) Utasitson legalább valami jóravaló ujságiróhoz, kit elárasztthassak kérdéseim özönvizével.“

E pillanatban a városház egyik ablakának vas

Digitized by Google

rostélya közül egy fej nézett ki, s üdvözletet inte felénk. Ugy látszott, egyikünket ismeri.

„Mi az? Ki az?“ kérdém vezérczikkemet.

„Oly ember, a kit ön keres, tőle tudomást szerezhet mindenről. Nekem ugy is mennem kell. Adieu!“

S kapva kapott az alkalmon, hogy tőlem megszabaduljon. Elment, ott hagyva engem a faképnél.

A fakép pedig még mindig ott állott a rostélynál, le nem véve rólam a szemét, mintha le akarná velök rólam olvasztani a fedező idegenszerüséget, hogy feltalálhassa alatta az ismert alakot. Bennem is fölébredtek a sejtelmek.

„Ki vagy te, bánat embere, mi sorsnak üldöz fegyvere, hogy ülsz rostély mögött?“ kérdém költői s emberi reminiscentiával a rostély emberét. „Kofabiztos lett belőled, vagy hajdu vagy drabant, vagy mi a patvar, hogy ott lakol?“

„A manót! De át fogod látni, hogy nem polemizálhatunk itt kivülről befelé s belülről kifelé, nem vagyunk bombák: jöszte, látogass meg.“

„Szivesen, biz én, kedves öcsém. Reménylem, ajtaja is van ezen ablaknak.“

„Csak bátran be a kapun, s a melyik ajtó előtt a legtöbb drabantot látod ácsorogni, azon jöjj be, majd eléd nyitok.“

Mentem. Nehány percz alatt kezet szoríték egyik reményteljes utódommal, ki felült vala azon

Digitized by Google

pünkösdi királyságu trónra, honnan naponkint mondja az itéleteket elevenek és holtak felett.

„Mondjad már, hogy mi az ördögöt csinálsz itt?“ kérdém, midőn a szük szobába léptünk.

„Ölök,“ mondá borzasztó nyugalommal, s nagy lépésekkel próbálgatva fel s alá járni, de melyekből kettő untig elég volt a szobának.

„Kit, mit? az ég szerelméért!“

„Magamat gondolataimmal s ezeket a vérszopó vad állatokat egy commissariusnak evvel a lineájával,“ s ezzel rácsapott egy falon csuszó-mászó, inexpressible nevü, szinü s büzü lakótársára. „Nézd ezt a falat — folytatá — azt hinné az ember, frescofestés vagy márványozás; pedig nem igaz: vér, csupa vér, a mit itt látsz: én ontottam, én, s előttem számtalanok, kik itt tanyáztak.“

„Huh, borzasztó vagy, József. De ezt ugy teszed qua önkéntes, reménylem?“

„Nem, assentálva vagyok.“

„Aha, most értelek; s régóta?“

„Két nap óta.“

„S miért?“

„Három sor irásért.“

„Szerkesztő vagy?“

„Nem, egyszerü dolgozó társ, név és jegy nélkül.“

„S a szerkesztő felelős?“

„Igen.“

„S te öldökölsz itt?“

Digitized by Google

„Igen, mint képzelheted, a művészet iránti különös előszeretetből én kértem ki magamnak a provinciát.“

„Ah, ismét értelek.“

Szünet lőn. Nekem eszembe jutott, hogy talán vigasztalnom is kellene a szerencsétlent. Ugyanazért körül néztem és reflectálni kezdtem.

„No, de legalább nem panaszkodhatol barbárságról. Humanitás fő jellemvonása fogházainknak mostanában. Lakat nincs az ajtón, az ablakokat is ki lehet nyitni egész a rostélyokig, azután lábad, kezed is ment mindenféle ásványtól. Mi kell több? Berzsenyi azt mondta volna: „Kegyes istenimtől kérjek-e többet?“ Ah, meg ez a kényelmes bőr pamlag.“

S neki indultam, hogy egész otthonossággal végig vessem magam' rajta.

A szoba lakója zsarnokilag tartóztatott vissza.

„Nem, oh te nem fogod azt tenni!“ monda szinpadi pathossal, s már félig ülő helyzetemet előbbi lábra állitá vissza.

„Nem-e? de hát miért nem fogjam azt tenni?“

„Mert először ezen pamlag a fő szálló helye mindazon vad állatoknak, melyeknek vére lepi e négy fal meszét. Másodszor: a pamlag nem az enyim; minden éjjelre bejár reá egy biztos (köznyelven: biazzi pistoch), ki végig hortyogja rajta az éjszakát, kivévén azon epochalis fertály órákat, melyekben aludnia nem lehet. Harmadszor: illetlen dolog, egy ily er-

Digitized by Google

kölcsjavitó helyen, a pamlagon végignyulás, frivol kényelmeinek áldozni.“

„Brávo! Nem mondanád el még egyszer? Hallja maga, magán már nagyon is meglátszik foganatja az erkölcsfinomitó helynek.“

E pillanatban egy ismeretlen fej nyult be a félig benyitott ajtón s szemeit körüljáratván a szobán, ujra eltünt.

„Mit akarhat ezen arczkép?“ kérdém.

„Erkölcsi magunkviselete megőrizője, ki azt nézi, mit csinálunk. S hogy másodszori megjelenését sikeretlenné tegyük, légy szives megelőzni kivánatát, azaz: letenni szivarodat s levenni kalapodat, mert, mint mondám, a kényelem veszedelmes az erkölcsre s különösen az ujságirói igazságszeretetre való nézve, s határozott, szigoru utasitásaim vannak e tekintetben. Mint mondám.“

„Bölcsen, bölcsen. Pardon, hogy már elébb nem gondolék erre; de nem jutott eszembe, hogy szobában vagyok,“ mondám, s megtevém, miként kivánta. Levettem kalapom' s eldobám szivarom'.

„De há már annyit reveráltál, kedves barátom, folytatám, engedj meg még nehány kérdést, melyekre a körülmények kényszerüsége ösztönöz. Ha t. i. azt a bőr pamlagot éjjelre a biztos lepi el, kérdés támad lelkemben, vajon te melyik szögletébe huzódol meg ennek a szobának? mert szemem ugyan jó, hál'Istennek! de két nagy protokollumon, melyek

Digitized by Google

egy asztalt maszkiroznak, s egy vas kemenczén kivül egyéb butort én itt nem látok.“

„Igen, mert elfödjük. Kelj fel csak ülő helyedből. Nézd e két széket, az enyimet és tiedet. Mind a nyolcz lába nyikorog ugyan, mintha mind meg annyi visitó malacz volna, hanem az bliktri! Meg fogom e két széket, s koporsó távolságnyira felállitom egymás ellenébe, azután rá illesztem egyikre fejemet, igy ni, a másikra felemelem lábaimat, igy ni, s ki mondja, hogy nem fekszem?“

Figyelmesen néztem a műtétet, s eszembe jutott, hogy Montechristo is ily iskolán ment keresztül, mig megtanult mindent tudni s mindennel birni.

„Jol van, jól — mondám — a feltalálás becsületedre válik; de csak nem kivánják töled, hogy egész éjjel lebegj igy ég és föld között, mint Mohamed koporsója?“

„Oh, azt nem kivánják.“

„Hát?“

„Minden pillanatban odább rughatom az egyik széket, s kitaszithatom magam alól a másikat, és szépségesen lezuhanhatok a földre, igy ni.“

S ugy tett, a mikép beszélte. Lezuhant.

„S ott maradhatsz a földön?

„Ott.“

„A meddig tetszik?“

„A meddig tetszik.“

„Akár egész éjjel?“

„Egész éjjel.“

Digitized by Google

„S nem ellenzi senki?“

„Nem, senki.“

S még mindig ott hevert rögtönzött ágyában, komoran, némán, hidegen. A világért sem mosolygott volna. Fejem kezdett szédülni tőle. Hosszu pauza után azonban segiték magamon.

„Igen örültem, pajtás, hogy volt szerencsém. Láttam, hogy a legáldottabb kezekben vagy. Igyekezni fogok minél nagyobbakat lépni, hogy hamar kiérjek. Ajánllak kedves lakó társaid testvéries indulatába.“

S hátrálni kezdék.

„Hogyan, te már mégysz?“

„Ujra láttam, mint tolá be az ajtót az iménti arczkép.“

„Igaz, hamar megszokta sokalni a párbeszédeket.“

„Már az nekem most mindegy. Sok szerencsét eget és földet kiengesztelő philosophiádhoz a két széken, itt többé nem látjuk egymást, ott, ott, egy másik, szebb hazában, tul, kivül, a pokolban! Jó'jczakát!“

S kirontottam, beszélve folyvást, magam sem tudom mit, csakhogy az én protectio alatt élő barátom ismét uj szavakhoz s én uj ismeretekhez ne juthassak; s elkábitva magamat en szavaim által, öntudatlanul rohantam ki az ajtón, ki a — szabadba.

A mint kiértem, vettem észre, hogy csak ott vagyok, a hol voltam. Hallottam, láttam sok min-

Digitized by Google

denfélét, de még mindig semmit abból, a mit szerettem volna. Másnap a fogoly is megszabadult, de én kérdéseimre még mindig várom a feleletet.

Nándornak Fehérvárában éjféli tizenkettőt kongott az óra. A nehéz, lassu ütések elhangzottak, a terem magas boltozatán meg-megtöredezve. Igy törtek meg hajdan sok ezer kopjadöfések pánczéla aczélán azon ősz bajnoknak, ki épen e perczben hunyta be örökre szemeit. Vég perczében is magasztos, vég pillanata is oly keresztyénien szelid volt hogy az esztergomi primás tökéletesen meg lehetett vele elégedve.

Hunyadi János nincs többé!

Digitized by Google

20

Digitized by Google

upido és Psyche egybekelése. (Székfoglaló.) — Lévay József. szép nyilvánulása. (Székfoglaló.) — Tóth Kálmán. Mit végzett z Isten Magyarországról. (Székfoglaló.)

II. kötet. Greguss Ágost. Goethe Korinthosi arája. — eméry Zsigmond. Vörösmarty emlékezete. (Székfoglaló.) — zékács József. Uj biblia. — Pálffy Albert. Radvánszky yörgy Eperjesen. (Székfoglaló.) — Tóth Lőrincz. Fáy András nlékezete. — Lévay József. Kazinczy Gábor emlékezete. — reguss Ágost. A balladáról. (Jutalmazott pályamű) — Dö- ö tör János. A ballada elmélete. (Megdicsért pályamű.)

III. kötet. Szász Károly. Shakspere kisebb költeményei. Székfoglaló.) — Greguss Ágost. A torzképről. — Bárány oldizsár. Bánkbán rostája. Közli Lipóczy György. — Bérczy ároly. Madách Imre emlékezete. — Szász Károly. Emléke- s apámra. — Gyulai Pál. Egy anya. — Szigligeti Ede. aal József emlékezete — Zichy Antal. Fáy Gusztáv halála lett. — Szigligeti Ede. Egressy Gábor emlékezete. — Fá- ián Gábor. A szatiráról. — Jókai Mór. Jósika Miklós emlé- ezete. — Gyulai Pál. Az éji látogatás. — Vadnai Károly. megunt nő. (Székfoglaló.) — Aigner Lajos. Az elégiáról. (Jutalmazott pályamunka.) — Arany László. Elfrida. (Jutalmazott vid költői elbeszélés.)

IV. kötet. Szász Károly. Egy uj amerikai költő. — Bar- alus István. A magyar egyházak zenéje a XVI. és XVII. század. n (Székfoglaló.) — Arany László. Magyar népmeséinkről. Székfoglaló.) — Szeberényi Lajos. A középkori mysteriumok ezek nyomai a hazai népköltészetben. (Székfoglaló.) — Franken- urg Adolf. Töredékes észrevételek irod. viszonyainkról s a fordítá- okról. (Székf.) — Dalmady Győző. Lyrai költemények. (Székf.) -Szilády Áron. Rokonaink epikája. Kalevipoeg, Kalevala. (Székf.) -Zichy Antal. Bérczy Károly emlékezete. — Dalmady Győző. szerelemről. — Dux Adolf. A színészet mint közügy, különös kintettel a népszinműre. (Székfoglaló.) — Gyulai Pál. A nép- erűségről. (Székfoglaló.) — Greguss Ágost. Szózat tudósaink- oz. — Arany László. A szókevények. — P. Szathmáry Károly. A beszély elmélete. (Jutalmazott értekezés.) — Zichy ntal. A szónoklatról. (Székfoglaló.) — Horváth Mihály. liért meddő korunkban a művészet? s a történetirás miért termé- yebb remek művekben? (Székfoglaló.) — Abonyi Lajos. Egy év, mely tart mától holnapig. (Székfoglaló.) — Greguss Gyula. latárkérdések a szép- és a természettudomány között. (Székfoglaló.) - Győry Vilmos. Három svéd költő (Székfoglaló.) — Keleti usztáv. A közképtárak mint művelődési tényezők. (Székfoglaló.) - Tárkányi Béla. Klopstock Messiásából. I. Bevezetés. A fri- yeskü. II. A zsidó főtanácsban vád- és védbeszédek Jézus ügyében. Székfoglaló.) — Lévay József. Emlékbeszéd Tompa Mihály fe- tt. — Szász Károly. Öreg karszék. — Horváth Mihály. rinyi Ilona. — Dux Adolf. A bohózat elmélete. (Jutalmazott értekezés.) — Szász Károly. A gavallér politikusok (Jutalmazott szatira.) — Komócsy József. A nyeglék. (Megdicsért szatira.)

Digitized by Google

94

Az „Évlapok" az alapitóknak ingyen járván, a mely alapitók az előszedolt három kötetet még nem kapták volna szivesked jenek fölszólamlásaikat akár a Kisfaludy-Társaság. titkára Greguss Ágostnál (Al-Dunasor 22. sz.), akár az Eggenberger féle könyvkereskedő-hez (Barátok tere 6 sz.) intézni.

Megjelennek még a Kisfaludy-Társaság kiadásában:

SHAKSPERE MUNKÁI

s Ráth Mórnál s általa minden könyvárusn

kötetenkint 1 írton kaphatók.

Az eddig megjelent kötetek tartalma:

I kötet. OTHELLO. Ford. Szász Károly. A SZENIVÁNÉJI ÁLOM. Ford. Arany János.

II. kötet. JULIUS CAESAR. Ford. Vörösmarty. TÉBEGE. Ford. Szász Károly.

III kötet. MACBETH. Ford. Szász Károly. A VELENCZEI KALMÁR. Ford. Acs Zsigmond.

IV. kötet. CORIOLANUS Ford. Petőfi Sándor. TITUANDRONICUS. Ford. Lévay József.

V. kötet. LEAR KIRÁLY. Ford. Vörösmarty. A KÉVERONAI IFJU. Ford. Arany László.

VI. kötet. ANTONIUS ÉS KLEOPATRA. Ford. Szász Károly. SZEGET SZEGGEL. Ford. Greguss Ágost.

VII. kötet. A MAKRANCZOS HÖLGY. Ford. Lévay József. TÉVEDÉSEK JÁTÉKA. Ford. Arany László.

VIII. kötet. HAMLET DÁN KIRÁLYFI. Ford. Arany János. FELSÜLT SZERELMESEK. Ford. Rákosi Jenő.

IX. kötet. ATHÉNI TIMON. Ford. Greguss Ágost. WINDSORI VIG NŐK. Ford. Rákosi Jenő.

X. kötet: TROILUS ÉS KRESSIDA. Ford. Fejes István A MINT TETSZIK. Ford. Rákosi Jenő.

XIV. kötet. JÁNOS KIRÁLY. Ford Arany János. RIKHÁRD KIRÁLY. Ford. Szász Károly.

XV. kötet. IV. HENRIK KIRÁLY. Két rész. Ford. Lévay

XVI. kötet. V. HENRIK KIRÁLY. Fordította Lévay József. VI. HENRIK KIRÁLY. Első része. Fordította Lőrinc (Lehr) Zsigmond.

XVIII. kötet. III RIKHÁRD KIRÁLY. Ford. Szigligeti Ede VIII. HENRIK KIRÁLY. Ford. Szász Károly.

Figyelmeztetés.

A pártolói könyvkedvezmények további kiadásának az „Athenaeum" vállalkozván, fölkérem a Kisfaludy-Társaság t. cz. pártolói szivesked jeiket évdíjaikat ezentúl az „Athenaeum" kiadóhivatalának utasitani.

A pártolók eddigi három folyamában megjelent könyvek kapnak külön is megszerezhetők nyugodtan az „Athenaeum" kiadó hivatalában.

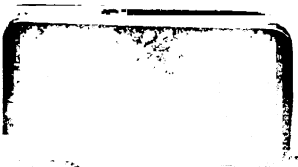
Pesten 1870 juliusban. GREGUSS ÁGOST.

Kisfaludy-Társaság titkára.

AL BOOKBINDING CO. 13 P 6.50
1894 040
ITY CONTROL MARK
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google